

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN MALATYA
TEŞKİLATI (1923-1950)**

Mehmet Serkan ŞAHİN

Danışman

Yard. Doç. Dr. Hakkı UYAR

2008

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “.....
.....” adlı çalışmanın, tarafımdan,
bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını
ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf
yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı :
Anabilim Dalı :
Programı :
Tez Konusu :
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA O OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O**

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

(Cumhuriyet Halk Partisi'nin Malatya Teşkilatı 1923-1950)

(Mehmet Serkan ŞAHİN)

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı

Cumhuriyet Halk Partisi 1923- 1950 yılları arası 27 yıl boyunca Türkiye'yi yönetmiş ve bu uzun iktidarı sırasında ülke siyasetinin tek hakimi ve yönlendiricisi olmuştur. Ülkeyi düşman işgalinden kurtaran ve en büyük meşruiyetini bu kaynaktan alan CHP uzun iktidarı boyunca muhalefet hareketlerine de çok kısa bir süre mücadele etmiştir.

Milli Mücadele yılları sırasında oluşturulan ve ülke çapında büyük bir teşkilatlanmaya girişen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütlerini kendi bünyesine alarak hazır bir tabanla kuruluşunu gerçekleştiren parti, iktidarı süresince de örgütlenmesini ülke çapına yayarak büyük bir siyasi kurum haline gelmiştir.

Bu çalışmada CHP'nin Malatya merkez ve ilçelerinde oluşturduğu parti teşkilatı incelenerek taşradaki siyasi yapısı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: CHP, Malatya, Tek Parti Dönemi, Halkevleri.

ABSTRACT

Master Thesis

(Malatya Organization of Republican People's Party 1923-1950)

(Mehmet Serkan ŞAHİN)

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of History
Turkish Republic Historical Program**

Republican People's Party had governed Turkey for 27 years between the years of 1923-1950 and had been the only ruler and guide of the country's politics during its long ruler ship. CHP, rescuing the country from enemy occupancy and getting its biggest legitimacy from this source, had allowed opposition movements for a very short time throughout its long ruler ship.

Fulfilling its establishment with a ready-made base by co-opting committee of defense of law organizations which were established during the national struggle years and attempting for a big nationwide organization, the party, had become a great political foundation by spreading its organization country wide during its ruler ship.

In this study, the political structure of CHP in the provinces will be emphasized, analyzing its party organization established in the Centrum and towns of Malatya.

Key Words : CHP, Malatya, Single-Party Era, Public Houses.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN MALATYA TEŞKİLATI (1923-1950)

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLO LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE'DE MALATYA

1.1. MİLLİ MÜCADELE YANLISI FAALİYETLER	3
1.1.1. Anadolu'nun İşgaline Karşı Yapılan Protestolar	4
1.1.2. Antep Maraş ve Urfa'ya Yapılan Yardımlar	9
1.1.3. Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Faaliyetleri	11
1.2. MİLLİ MÜCADELE KARŞITI FAALİYETLER	13
1.2.1. Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi'nin Faaliyetleri	14
1.2.2. Mamuret'ül-aziz (Elazığ) Valisi Ali Galip'in Malatya'daki Faaliyetleri	16

İKİNCİ BÖLÜM

MALATYA'DA CUMHURİYET HALK PARTİSİ ÖRGÜTLENMESİ

2.1. ANADOLU VE RUMELİ MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NDEN HALK FIRKASI'NA GEÇİŞ	19
2.2. CUMHURİYET HALK FIRKASI/PARTİSİ NİZAMNAMESİNDE TAŞRA ÖRGÜTLENMESİ	25
2.2.1. Vilayet (İl) Örgütleri	26
2.2.2. Kaza (İlçe) Örgütleri	27
2.2.3. Nahiye (Bucak) Örgütleri	28
2.2.4. Köy ve Mahalle (Ocak) Örgütleri	29
2.3. CUMHURİYET HALK PARTİSİ MERKEZ TEŞKİLATI	31
2.3.1. Malatya'da CHP Teşkilatının Kurulması ve İlk Yılları	31
2.3.2. SCF Malatya Teşkilatı, Belediye Seçimleri ve CHP-SCF İlişkileri	41
2.3.3. 1931-1945 Yılları Arası CHP Merkez Teşkilatı ve Faaliyetleri	51

2.3.4. Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve CHP Malatya Teşkilatı	78
2.3.4.1. Çok Partili Demokrasinin İlk Seçimlerinde CHP Teşkilatı	78
2.3.4.2. 1950 Seçimlerine Doğru CHP Teşkilatı ve Muhalefet	92
2.3.4.3. 1950 Seçimleri ve Sonrasında DP İktidarına CHP Malatya Muhalefeti	101
2.4. CUMHURİYET HALK PARTİSİ İLÇE TEŞKİLATLARI	123
2.4.1. İlçe Teşkilatlarının Kuruluşu ve Tek Parti Dönemindeki Yapıları	123
2.4.2. Çok Partili Döneme Geçiş ve İlçelerde Teşkilatlanmaya Hız Verilmesi	136
2.4.3. İlçe Teşkilatlarında Meydana Gelen Çekişmeler	147

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CHP'NİN YAN KURULUŞLARI OLARAK HALKEVİ VE DERNEKLER

3.1. MALATYA HALKEVİ	152
3.1.1. Şubeler ve Faaliyetleri	163
3.1.1.1. Dil Tarih Edebiyat Şubesi	163
3.1.1.2. Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi	164
3.1.1.3. Temsil (Gösterit) Şubesi	164
3.1.1.4. Spor Şubesi	165
3.1.1.5. Sosyal Yardım Şubesi	165
3.1.1.6. Kütüphane ve Yayın Şubesi	166
3.1.1.7. Köycülük Şubesi	167
3.1.1.8. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi	167
3.1.1.9. Müze ve Sergi Şubesi	168
3.2. DERNEKLERİN CHP MALATYA TEŞKİLATI İLE İLİŞKİLERİ	168
3.2.1. Türk Ocağı	169
3.2.2. Kızılay (Hilâl-i Ahmer Cemiyeti)	170
3.2.3. Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal Cemiyeti)	171
3.2.4. Türk Hava Kurumu (Türk Tayyare Cemiyeti)	171
3.2.5. Yerel Dernekler	172

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK VE İNÖNÜ'NÜN MALATYA GEZİLERİ

4.1. ATATÜRK'ÜN MALATYA GEZİLERİ	173
4.1.1. Atatürk'ün İlk Malatya Gezisi	173
4.1.2. Atatürk'ün İkinci Malatya Gezisi	176
4.2. İNÖNÜ'NÜN MALATYA GEZİLERİ	177
4.2.1. Başbakan İnönü'nün Malatya Gezileri	177
4.2.2. Cumhurbaşkanı İnönü'nün Malatya Gezileri	179

SONUÇ	183
KAYNAKLAR	185
EKLER	195

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
A-RMHC	Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
b.	Baskı
bkz.	Bakınız
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
HF/CHF/CHP	Halk Fırkası/Cumhuriyet Halk Fırkası/Cumhuriyet Halk Partisi
Haz	Hazırlayan
çev.	Çeviren
dp	Dipnot
Der	Derleyen
DP	Demokrat Parti
MHG	Müdafaa-i Hukuk Grubu
MKP	Milli Kalkınma Partisi
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan Sayfaya
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
trz	Tarihsiz
TpCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TTK	Türk Tarih Kurumu
YKY	Yapı Kredi Yayınları
vb.	Ve benzeri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 1943 Yılı İtibariyle Malatya Genelinde CHP'ye Kayıtlı Üye Bilgileri	s.78
Tablo 2: 1934 Belediye Seçimlerine İlçelerdeki Katılım Oranları	s.130
Tablo 3: 1940 Yılı İtibariyle İlçelerde CHP'ye Kayıtlı Üye Bilgileri	s.134
Tablo 4: 1942 Yılı İtibariyle İlçelerde CHP'ye Kayıtlı Üye Bilgileri	s.134
Tablo 5: 1943 Yılı İtibariyle İlçelerde CHP'ye Kayıtlı Üye Bilgileri	s.135
Tablo 6: 1946 Yılı İtibariyle İlçelerdeki Ocak ve Kayıtlı Üye Sayıları	s.139
Tablo 7: 1948 Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları	s.144
Tablo 8: Malatya Halkevi Kütüphanesine Ait Sayısal Bilgiler	s.167

GİRİŞ

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskı ve faaliyetleri sonucunda 1908 yılı temmuz ayında Osmanlı padişahı II. Abdülhamit'in ilanı ile başlayan II. Meşrutiyet devri Türkiye tarihi açısından yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Anadolu kentlerinde II. Meşrutiyet'in ilanı duyulur duyulmaz gösteriler ve şenlikler başlarken, her türlü etnik ve dini yapıya mensup Anadolu halkı elele bu gösterilere katıldı.¹

II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Anadolu'nun her yerinde görülen gösteri ve kutlamalar Malatya'da da yaşandı² ve Malatya halkı Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimleri sonucunda Keşşaf Efendi³, Mehmet Tevfik Efendi ve Ahmet Hamid Efendi'yi Malatya mebusları olarak tekrar açılan Osmanlı parlamentosuna gönderdi. Sonraki yıllarda yapılan seçimlerde Malatya'dan seçilen mebuslara bakıldığında ise 1912 seçimlerinde tekrar seçilen Mehmet Tevfik Efendi ile birlikte Malatya'daki Meşrutiyet kutlamalarında ön saflarda görülen Osman Avni Efendi'nin Malatya mebusluklarına seçildikleri görülmektedir. 1914 seçimlerinde Keşşaf Efendi ile birlikte Haşim Efendi Malatya'yı Meclis-i Mebusan'da temsil ederken, 1920 seçimlerinde Mehmet Rıfat Efendi ve Mustafa Fevzi Efendi Malatya mebusluğuna seçildiler.⁴

II. Meşrutiyet yıllarında İttihat ve Terakki Fırkası'nın yanı sıra Hürriyet ve İtilaf Fırkası da⁵ Malatya'da şube açtı. Ancak Malatya'da İttihat ve Terakki'nin mutlak egemen olduğu söylenebilir.⁶ İttihatçı olan Haşim Efendi ve oğlu Mehmet Efendi'nin İttihat ve Terakki iktidarı döneminde Malatya'da etkin durumda

---

¹ Bkz. Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, (çev Ayda Erbal), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995; Kudret Emiroğlu, **Anadolu'da Devrim Günleri II. Meşrutiyet'in İlanı**, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

² Göknur Gögebakan, **Fotoğraflarla Geçmişte Malatya**, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, 2004, s. 47.

³ Keşşaf Efendi Milli Mücadele yıllarında Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi, Cumhuriyetin ilk yıllarında da CHP Malatya teşkilatı üyesi olarak görev yapacaktır.

⁴ Adnan Işık, **Malatya 1830-1919**, İstanbul, 1998, ss. 507-517.

⁵ Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, s. 274 (Ekler bölümü)

⁶ Işık, a.g.e., s. 516.

oldukları⁷ ve Malatya siyasetindeki bu etkinliklerinin Cumhuriyetle birlikte de sürdüğü görülmektedir.⁸

Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında girdiği Birinci Dünya Savaşı'nı 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ile mağlup olarak sona erdirdi. Büyük bir hezimetle sonuçlanan savaşa son noktayı koyan bu antlaşma ile Türk milleti adına yeni bir dönem açılırken, antlaşmada yer alan ağır hükümler gereğince Anadolu toprakları İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlandı.

Güneybatı Anadolu İtalyanlar tarafından işgal edilirken, Fransızlar Güneydoğu Anadolu'ya asker çıkardılar. Yunanlıların İzmir'e asker çıkararak Batı Anadolu'yu işgaline onay veren İtilaf Devletleri, Doğu Anadolu'da kendilerine bağlı olacak uydu devletler yaratmaya zemin hazırlayacak ortamı da bu antlaşma ile sağlamaya çalıştılar. Kuzey Anadolu'daki Rum Devleti tasarıları da düşünüldüğünde Türklere kendi vatanlarında sadece Orta Anadolu topraklarının bir kısmı bırakılmış oldu.

Böylesine karanlık bir dönemde 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilen ve 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'nin ateşini yakarak bağımsız yeni Türk Devleti'nin kuruluşuna giden yolu açtı.

Bu dönemle birlikte düşman işgaline uğrayan bölgeler Müdafaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye teşkilatlanmalarına başlayarak özgürlük ve bağımsızlık yolunda yapılacak büyük mücadeleye katıldılar. Bu mücadele sadece işgale uğrayan bölgelerle sınırlı kalmadı ve bütün Anadolu tek parça olarak vatanın bağımsızlığı için üzerine düşen görevi yaptı.

Bu dönemde düşman işgaline uğramayan ender şehirlerden biri olan Malatya'nın da bu büyük mücadeleye katıldığı ve ülkenin her tarafında olduğu gibi Malatya'da da Müdafaa-i Hukuk örgütlenmesine gidilerek Milli Mücadele lideri Mustafa Kemal Paşa'nın emirleri doğrultusunda hareket edildiği görülmektedir

---

⁷ Hüdai Sayın, **Malatya'da Siyasal Seçkinler**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1996, s. 141.

⁸ Haşim Efendi'nin ailesi Cumhuriyetle birlikte Fırat soyadını aldı ve uzun yıllar Malatya siyasetine damgasını vurdu. Haşim Efendi'nin oğullarından Sait Fırat Malatya'da CHP'nin kuruluş çalışmalarına katılırken, parti il başkanlığının yanı sıra birçok görevlerde bulundu. Bu konuda ileriki bölümlerde ayrıntılı bilgi verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE'DE MALATYA

1.1. MİLLİ MÜCADELE YANLISI FAALİYETLER

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi, Malatya'da da milli faaliyetler başladı. Özellikle Mondros hükümleri (24. madde) gereğince, Malatya'nın da içinde bulunduğu Vilayet-i Sitte'de bağımsız bir Ermeni Devleti kurulacağına inanılması Doğu Vilayetlerinde milli faaliyetlerin ve tepkilerin oluşmasını hızlandırdı.

2 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan ve reisliğini Harputlu Ahmed Nedim Bey'in yaptığı "Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti" kısa sürede Doğu Anadolu'da şubeler açarak halkı örgütlenmeye çağırdı. Malatya bu tarihte Mamuret'ül-Aziz Vilayeti'ne bağlı bir mutasarrıflık olduğu için cemiyetin şubesi 12 Mart 1919'da Elazığ'da kuruldu.¹

23 Temmuz 1919 tarihinde toplanacak olan Erzurum Kongresi'ne katılacak delegelerin seçimi için Elaziz Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti çalışmalarına başlayarak bu kongreye Malatya adına katılacak isimleri tespit etti. Buna göre Malatya'dan Hüseyin Bey ve Arga (Akçadağ)'dan Hüseyin Efendi kongreye başkan olarak katılacakken, Alagözzade Tahsin Efendi'nin de kongreye Malatya delegesi olarak katılması kararlaştırıldı ve bu durum 14 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum'a gönderilen bir telgrafla bildirildi. Ancak Mamuret'ül-Aziz (Elazığ) Valisi Ali Galip Bey bu kişilerin Erzurum'a gitmesini engelledi.²

Sivas Kongresi ile birlikte alınan karar uyarınca Malatya ve ilçelerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurularak Milli Mücadele yanlısı faaliyetler örgütlü bir şekilde sürdürüldü. Bu dönemde Malatyalılar Anadolu'nun işgal edilmesini çeşitli miting ve telgraflarla protesto ettikleri gibi Heyet-i Temsiliye'ye ve işgal altında olan

---

¹ İskender Oymak, **XX. Yüzyıl Malatya Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1997, ss. 42-43; Celâl Pekdoğan, **Milli Mücadelede Malatya ve Çevresi (Demografik, İdarî, Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Açından) 1918-1922**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992, ss. 150-151.

² Pekdoğan, a.g.t., s. 161.

Maraş, Antep ve Urfa'ya para ve silah yardımlarında bulundular. Yine TBMM'nin kurulması ile birlikte Ankara ile devamlı iletişim halinde olan Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Mustafa Kemal Paşa'nın emir ve direktifleri doğrultusunda vatanın düşman işgalinden kurtarılması için elinden gelen yardım ve desteği sağlamaya çalıştı.

İleride görüleceği gibi İstanbul Hükümeti ve Elazığ Valisi Ali Galip Bey'in ortaklığı sonucunda gerçekleştirilmeye çalışılan Sivas Kongresi'ni basma ve Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklama girişimine karşı çıkan Malatya halkı, Mutasarrıf Halil Rahmi ile İngiliz ajanı Binbaşı Noel'in, Kürdistan kurmak için, Malatya'daki faaliyetlerine de şiddetle karşı çıkarak bu eylemin gerçekleştirilmesini engelledi.

1.2.1. Anadolu'nun İşgaline Karşı Yapılan Protestolar

Birinci Dünya Savaşı sonucunda kurulacak yeni dünya düzenini hazırlamak ve savaşı kaybeden devletlerle yapılacak barış antlaşmalarının içeriklerini oluşturmak amacıyla Ocak 1919'da Paris'te barış konferansı toplandı. Ermeniler bu konferansta kendi lehlerine bir karar çıkmasını sağlayabilmek ve Doğu Anadolu'da kurulmasını istedikleri Ermeni Devleti için destek toplamak amacıyla Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde lobi faaliyetlerine giriştiler. Bu durumun Malatya'da duyulması sonucunda Şubat 1919'da Malatya'dan Hariciye Nezareti'ne 32 kişinin imzasının bulunduğu bir telgraf gönderildi. Mukaddes yurdumuza göz diken Ermenilerin şu sırada Avrupa merkezlerini kapı kapı dolaşarak türlü isnat ve tezvirlerde bulduklarının belirtildiği bu telgrafta Malatyalılar, milli ve vatani haklarının tam bir muhafaza ve masuniyet altında bulundurulmasını temin etmek üzere, adaleti tesis edecek mahfillere seslerinin duyurulmasını istediler.³

15 Mayıs 1919 günü İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi Malatya'da büyük bir tepkiyle karşılandı ve Malatya halkı bir miting düzenleyerek İzmir'in haksız işgalini protesto etti.⁴

---

³ Pekdoğan, a.g.t., s. 162.

⁴ Mehmet Şahingöz, "Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik ve Beraberlik Mitingleri" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XI, Sayı 32, Temmuz 1995, s. 421.

Fransızların Maraş'ı işgal etmesi de, tüm yurttaki olduğu gibi, Malatya'da büyük bir tepki yarattı. Diğer yandan Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'yu, yapılan haksız işgalleri protesto etmeye çağırması da oluşan tepkilerin protesto telgraflarına dökülerek ilgili makamlara gönderilmesi sonucunu doğurdu.

Malatya'nın ilçesi olan Adıyaman'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından, Sivas'taki Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Heyet-i Temsilîyesi'ne 21 Kasım 1919 tarihli bir telgraf gönderilerek Fransızların Maraş'ı işgali kınandı: *“İngiliz işgal kuvvetleri tarafından tahliye edilen ve hiçbir devletin işgale hakkı olmayan Urfa, Maraş ve Antep'in bu defa da Fransızlar tarafından işgal edileceği haberinin üzüntü ile işitildiği, milli menfaatlere ve Mütareke hükümlerine tamamen aykırı olan bu haberin gerçek olması halinde kötü tesir bırakacağı belirtilmiş ve Fransa'nın bu hukuka aykırı hareketi protesto edilmiş, mukaddes Türk vatanına ayak basarak tecavüzkar olmamaları istenmiştir.”*⁵

Malatya'nın diğer bir ilçesi olan Akçadağ'dan da, Hariciye Nezareti'ne, Maraş'ın işgalini ve yapılan kötülükleri kınayan bir telgraf gönderildi. 15 Şubat 1920 tarihli ve Akçadağ Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Hüseyin Hamdi'nin imzasını taşıyan protesto telgrafında şu görüşlere yer verildi:⁶

“Ermeni çeteleriyle Fransızlar tarafından 20 gündür Maraş'ta yapılan kötülüklerin ve kanlı çarpışmaların bildirilmesi konusunda insanlık ve medeniyet dünyasının dikkatlerine sunulan gerçeklerin kabul ettirilemediği, bu vahşetin hala devam ettiği ve koca şehrin kadın erkek, çocuk çocuk yok edildiği ortadadır. Boş yere ziyan edilen bu masum kadınların insanlık ve uygarlık dünyasında hiçbir değeri yoksa intikam için karşılık vermekten çekinmeyen kahraman Osmanlılar kendi hak ve bağımsızlıklarını koruyuncaya kadar sebat edeceklerini 700 yıllık varlıklarıyla dünya siyaset ve adaletine göstermişlerdir. Yine bu esası korumak emelindedirler. Devletler hukuku ve yürürlükteki Mütareke'ye tamamen aykırı bu vahşi davranışların giderilerek, yoğun olarak Antep, Maraş ve Urfa gibi Osmanlı memleketlerinde toplanan Fransız kuvvetlerinin hemen kaldırılmasını büyük devletlere arz ediyor, gerçekleştirilmesini can u yürekten bekliyoruz. Gerekenler nezdinde

⁵ Yaşar Akbıyık, **Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, ss. 105-106. Telgrafta şu imzalar bulunmaktadır: Müftü Mahmut, Belediye Reisi Hidayet, Ulemadan Ata, Eşraftan Ahmet, Emin, Eşraftan Mustafa, Mehmet Ali, Kavi Aşireti Reisi Yusuf, Reşven Aşireti Reisi Fariz, Pertibasi Aşireti Reisi Selim.

⁶ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1920-1922)**, Cilt: III, Ankara, 2004, ss. 131-132.

girişimlerde bulunulmasını sükun ve asayişin sağlanması namına temenni ederiz.”

Malatya'nın kazalarında bu şekilde telgraflar kaleme alınırken, Malatya'dan ise 1920 yılı Ocak ayının son günlerinde, İstanbul'daki Amerikan Büyükelçiliği'ne, Maraş'ın işgalini kınayan bir protesto telgrafı gönderildi.⁷ Yine 33 kişinin⁸ imzasıyla, 3 Mart 1920 tarihinde, Sadarete (Osmanlı Sadrazamlığına) uzun bir telgraf gönderilerek Maraş ile Urfa'ya yapılan Fransız-Ermeni saldırıları şiddetle kınandı. Dünya kamuoyunun dikkatinin bu vahşete çekilmesinin istendiği bu önemli telgraf metni şöyledir:⁹

“Mütarekenin sağladığı devletlerin güvencesi üzerine silahlı direnişler sonra hiçbir hak ve sebebe dayanmadan Yunanlılar İzmir gibi muhteşem bir medeniyetgâhımızı kan ve ateş deryasına boğmak suretiyle tahrip etmişlerdir. Adana, Maraş, Urfa, Birecik ve Antep gibi beldelerimizi de aynı acıklı sona maruz bırakmak üzere İngiltere ve ardından da Fransa'nın işgal etmesine medeniyet alemi acaba müteesir olacak kadar insani isteklerden uzaklaşmış mıdır? Yoksa büyük devletlerin baskısından korkarak teessürünü gösteremeyecek derecede cesaretini mi kaybetmiştir? Çünkü antlaşmaya aykırı bu saldırılar sadece bir işgalden ibaret kalmamaktadır. Söz konusu yerlerde Fransız generaller Osmanlı Hükümeti'nin en büyük memur ve temsilcileriyle memleketin ileri gelenlerini ve eşrafını huzuruna getirterek hükümet idaresinin kendilerine bırakılmasını teklif etmekte, bu kişileri tutuklamakta, şehri bombardımana başlamak için ateşli savaş aletleriyle donattıkları kötü niyetli Ermenileri Müslüman halk üzerine sevk ve musallat ederek müthiş bir katliama kalkışmakta, Müslüman askerleri de bu kanlı saldırılara karşı hayatları dışında yurt, ocak ve mukaddes namuslarını korumak kaydıyla savunmaya mecbur etmektedirler. Bu defa da saldıran Ermeni birliklerine bu uygar generaller bütün güçleriyle yardım etmekte ve ateş saçan toplarıyla memleketi yerle bir edip Müslüman nüfustan sağ kalanları da böylece yok etmektedirler. Müslüman kadınlarla masum çocukların ayırım

⁷ Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, 5.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 58-60.

⁸ Telgrafta imzası bulunan bu 33 kişi şu isimlerden oluşmaktadır: “Malatya Müftüsü Hüseyin, Belediye Reisi Abdullah, Ulemadan Receb, Keşşaf, Hacı Hafız, Mehmed, Eşraftan Mustafa, Mehmed Rifat, Rıfık, Bekir Sıdkı, Mahmud, Mahmud, Abdurrahman, Abdurrahman, Kasım, Ahaliden Hakkı, Hacı Ali, Mümin, Abdullah, Mahmud, Hacı Mehmed, Mustafa Fahri, Yahya, Ali ve bunların yanı sıra Turfandoğlu Veysel, Hatib oğlu Mustafa, Ali oğlu Hilmi, Hızır Ağa oğlu Mehmed, Başçı oğlu Emin, Kadı oğlu Mahmud, Şekerci oğlu Hacı Hüseyin, Kakuh oğlu Hüseyin, Fazlı oğlu Edhem” Bkz. **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1920-1922)**, ss. 155-156.

⁹ **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1920-1922)**, ss. 153-155; Akbıyık, a.g.e., ss. 289-290; İsmail Özçelik, **Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa (30 Ekim 1918-11 Temmuz 1920)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, ss. 121-122; Mehmet Ali Cengiz, **Mondros'tan Cumhuriyet'e Malatya**, Malatya, 2000, ss. 52-53.

gözetilmeden bin bir kötü şekilde öldürülmelerine sebep de dini ayırımından başka bir şey değildir.

Gerçekleştirilen pek çok olay göstermektedir ki, Fransız işgal kuvvetlerinin ayak bastığı memleketimizde Ermenilerin benimsetmeye çalıştıkları kaba bir Hıristiyan bağnazlığı ile Müslüman nüfus tek bir fert bırakılmamak üzere ezici bir siyasi imhaya tabi tutulmaktadır. Mukaddes vatanımızda binlerce Müslümanın Ermeni ve Fransız kılıçlarıyla akıtılan masum kanlarından oluşturulacak korkunç tabloyla medeniyetin beşiği olan Fransa'da XX. Yüzyıl adına bir taç giydirilme merasimi yapılacaksa, tasarlanan vahşeti dünya üzerindeki bütün medeni alemin ve 300 milyon Müslümanın dikkatine sunarak değerlendirmesini tarihe bırakıyoruz.

Gariptir ki Fransa'nın Temps gibi bütün uygarlık dünyasının gözünde güvenilen resmi gazetesi bile bu kanlı saldırıların müdafaasını bize çok görmektedir. Liva köylerine dek uzanarak boynumuza indirilen Fransa-Ermeni mezalimine eli kolu bağlı, kör ve ortada kalmamızı istiyor ve milletin bu meşru müdafaasına Anadolu'da ortaya çıkan savaşçı bir güç nazarıyla bakarak 'bir kolunu Araplara, bir kolunu da kuzeye uzatmıştır' diyor. Halbuki İslamiyet adına uygulanan bu haçlı siyasetinin tarihi tekerrüriyle bu korkunç faciaya karşı biz, Arapların, kuzeyin ve hatta bütün İslam aleminin ve insanlığın bize yardım elini uzatmasını insaf ve yüksek duygularından beklemekteyiz. Ancak baskı ve mezalime en çok düşmanlık gösteren, milletlerin özgürlük ve bağımsızlıklarının korunmasından doğacak ebedi barış ile insanlığın sürekli mutluluğunu sağlamaya hizmet etmek gibi yüce bir ideal üzerine bunca fedakârlık ve başarılarında başlıca etken olan Amerika kamuoyu bugün nasıl oluyor da Anadolu'daki milyonlarca insan kitlesinden oluşan millet ve toplumlari Avrupa'daki zorba hükümetlerin veya birkaç şahsın esareti altına almak için medeniyetin yüzünü zalim kılıcından fıskıran masum Müslümanların kanı ile lekeleyip bir katil ve korkunç bir cellat çehresine benzeten bu taassup ve istila siyasetlerine sadece bir seyirci durumunda kalıyor!

Gerçi Amerika'nın koyduğu bu yüksek kanun ve teorilerin uygulama alanlarında ortaya çıkacak durumları ile sağlamlasacak bir medeniyetin, kuzeyden doğan hakikat güneşinin, yeryüzünün en karanlık ve uzak köşelerine kadar ışığını saçarak insanlığı bu esaretin karanlık gecesinde kurtaracağı, mutlu bir güne ulaştıracak geleceğin çok yaklaştığını göstermektedir. Artık dünyanın lanetle andığı o eski fütühat ve tahakküm siyasetleri, bir alay yok edici kuvvetin ezdiği herhangi biri nshan kitlesinin bundan sonra yardımına mazhar olabilecek devresini geçirmiş ve bugün yalnız iflas etmiş nazarıyla bakılacak dereceyi bulmuştur. Yine de çırpınış şeklindeki şu anki faaliyetleriyle Anadolu'daki Fransız generalleri hala baskı ve istila adına Ermeni kılıçları ile kesip saç ve sakallarını al kanlara boyadıkları kadın-erkek binlerce masum Müslümanın başlarından Eysel kulesi benzeri bir abide oluşturmaktadırlar. Bunun en üzücü yanı boş yere akıtılan bu kanların daha sonra telafisinin imkânsız oluşudur.

İşte Fransız generallerinin Anadolu'daki bu kanlı izleri, nefretle anılacak tarihi bir hatıra bırakmanın dışında kendilerine de itibar sağlayacak hiçbir faydalı netice vermeyeceği için ülkeleri ve insanlığı yok

eden bu canice hareketlerini şiddetle protesto ediyoruz. Bu mezalimi yapan generallerin her durumda cezalandırılarak dünya kamuoyunu heyecana düşüren bu vahşi olaylara son verilmesini İtilaf Devletleri'nin ve bağlı bulunduğunuz devletin medeni adaletinden ziyade gelecekte ortaya çıkacak siyasi gücünüzden ümit ve istirham ediyoruz.”

Diğer yandan Başkent İstanbul'un işgal edilmesi de tüm yurttaki olduğu gibi Malatya'da da büyük bir üzüntüyle karşılandı ve bu üzüntü ile doğurduğu tepkiler çeşitli makamlara gönderilen protesto telgraflarında kendisini gösterdi. Hatta daha İstanbul'un işgal edileceği ve İstanbul'da İngiliz-Fransız ortak hakimiyeti kurulacağı haberlerinin duyulmasıyla birlikte tepkiler başladı. İşgalden önce 13 Ocak 1920 tarihinde Malatya kazalarından Behisni (Besni)'nin Belediye Reisi Hasan ve 14 Ocak 1920 tarihinde Kâhta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Süleyman, İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiserliği'ne birer protesto telgrafı göndererek İstanbul'un işgal edilmesinin İslam milleti ve Türklerin yok edilmesine yönelik bir hareket olacağını ve bunun kabul edilemeyeceğini belirttiler.¹⁰

İstanbul'un işgalinden sonra da protesto telgraflarının artarak devam ettiği görülmektedir. 21 Mart 1920 tarihinde Malatya'dan gönderilen bir çok imzalı protesto telgrafında şu görüşlere yer verildi:¹¹ “*Amansız imha siyasetine karşı kadınlarımıza varıncaya kadar silaha sarılmaktan başka bir çaremiz kalmamıştır. Bizi hiçbir kuvvet bu iman ve kati azimden döndüremez, bu hain tecavüzü bütün insanlık alemi karşısında şiddetle protesto ederiz.*”

Bu işgale karşı Malatya'dan bir telgrafta Mustafa Kemal Paşa'ya gönderildi. İzoli¹² Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Hacı Kaya ve 3 üyenin imzasıyla gönderilen telgrafta, “*Osmanlı sancağının yerine paçavra takılması sancağımızın itibarını düşüremez. Alamet-i Farikasını semadan alan bir sancak yine semaya kadar yükselecektir*” denilmektedir.¹³

---

¹⁰ Bilâl N. Şimşir, **British Documents on Atatürk (1919-1938)**, Volume 1 April 1919-March 1920, TTK Yayınları, Ankara, 1973, ss. 346-354.

¹¹ Şahingöz, a.g.m., s. 431.

¹² İzoli, Malatya'nın bugünkü Kale ilçesidir. Hacı Kaya (Sebati Duman) aynı zamanda İzoli Aşireti'nin de lideridir.

¹³ Şahingöz, a.g.m., s. 430.

1.2.2. Antep Maraş ve Urfa'ya Yapılan Yardımlar

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra, önce İngilizler Güneydoğu Anadolu'ya asker çıkardılar, ancak bir süre sonra İngilizler müttefikleri Fransızlarla yaptıkları antlaşma gereği Güneydoğu Anadolu'nun işgalini bu devlete bırakmışlardır. Bunun üzerine Fransızlar; Antep, Maraş ve Urfa'yı kendilerine gönüllü Ermenilerden oluşan birliklerin de katılımıyla işgal ettiler. Ermenilerin işgaller sırasında masum halka yaptıkları vahşice hareketlerin boyutları¹⁴ o kadar büyük oldu ki, Malatya'dan çeşitli makamlara gönderilen protesto telgraflarında da yer aldı.

Bu dönemde birçok çevre vilayet, mutasarrıflık ve kazalar gibi Malatya ve kazalarından da Antep, Maraş ve Urfa'nın yardımına koştu.

19 Nisan 1920 tarihinde Malatya kazalarından biri olan Behisni (Besni)'den 70 kişilik bir kuvvet Antep'e girdi ve Hasan Bey'in komutasındaki Besni Milis Kuvvetleri, 2 Mayıs 1920'de Kurbanbaba üzerinde taarruz ederek düşmanı perişan ettiler.¹⁵

Yine Kâhtalı Hacı Bedir Ağa¹⁶ ile Samsatlı Abuzer Ağa emirlerindeki 400 kadar piyade ve 150 kadar süvari ile, cephanelerini 5'inci Tümenen ikmal ettikten sonra Antep'in yardımına geldiler.¹⁷ Birçok çatışmalara girerek Nifak Boğazı ve Sinan cephesinde başarılı savunmalar veren Hacı Bedir Ağa, emir-komuta zinciri içinde meydana gelen birtakım sorunlar nedeniyle memleketine geri döndü.¹⁸

---

¹⁴ Maraş'ın işgali sırasında Taşcıyan Karabet tarafından Malatya'da Keşiş oğlu Agob'a yazılan bir mektupta geçen şu satırlar Ermenilerin işgallerdeki konumlarını ve Türklere karşı yaptıkları vahşeti açıklamaktadır: “Adana'da gönüllü yazıldık. Maraş'a geldik. Maraş'ta ihtilal içerisindeyiz. Şimdilik burada Fransız kuvveti çok yok. Bir avuç Ermeniyiz. Hepimiz de gönüllüüz. Taburumuzun subayları ve askerleri tamamen Ermenidir. Subayımızın ismi Kirkor Efendi'dir. Sürekli olarak Fransız askerleri gelmektedir. İsteğime ulaştım. Bize ne yaptılarsa biz de on misli yapıyoruz...” bkz. **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1920-1922)**, ss. 125-127.

¹⁵ Pekdoğan, a.g.t., s. 165.

¹⁶ Malatya'nın Kâhta kazasında yerleşik Rişvan Aşireti'nin Reisi Hacı Bedir Ağa I. ve II. dönem Malatya mebusluğu yaptı ve Milli Mücadeledeki yardımlarından ötürü kendisine 1921 yılında İstiklal Madalyası verildi.

¹⁷ Ahmet Hulki Saral, **Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi**, Cilt: IV, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara, 1966, s. 212.

¹⁸ Antep Savaşı'na katılan Lohanizade M. Nurettin, Hacı Bedir Ağa'nın hırs ve kıskançlık yüzünden kırılıp incitildiğini ve mücahitlerinin Binbaşı Mahmut Bey tarafından yanlış şekilde harbe sevk edildiğini belirterek, bu nedenle, Hacı Bedir Ağa'nın üzgün bir şekilde memleketine döndüğünü

Bu dönemde Malatya kazalarından Akçadağ'dan da Antep'e savaşmak üzere gönüllü birlikler gönderildi. Mahmut ve Velizade Hüseyin Efendiler başkanlığında 200 kişi Antep'e gitti ve ayrıca Arga (Akçadağ) Kaymakamı Ferid Bey'in çabalarıyla Arga Milli Taburu bölükleri de Antep'e sevk edildi.¹⁹

Malatya'dan Antep'e para yardımı da yapıldı. 5 Mayıs 1920'de Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Keşşaf Efendi, Ankara'da Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği şifre yazıda, Malatya'da toplanan yardımın Urfa'ya mı yoksa Antep'e mi gönderilmesinin daha uygun olacağını belirtmesini istemektedir.²⁰ Malatya'nın Antep Heyet-i Merkeziyesi'ne 120.000 kuruş yardımda bulunduğu da Antep Heyet-i Merkeziyesi'nin Malatya'ya gönderdiği 15 Temmuz 1920 tarihli telgraftan anlaşılmaktadır.²¹

Malatya'dan işgal altındaki Urfa ve Maraş'a da fiili yardımlar yapıldı. Kâhtalı Hacı Bedir Ağa ve Samsatlı Abuzer Ağa emirlerindeki kuvvetlerle Urfa ve Maraş muharebelerine de katılarak yararlılıklar gösterdiler.²² Keza Malatya'da Müftü (Hacı Hüseyin Hüsnü), Askerlik Şubesi Başkanı ve Kadı Efendi'nin önderliğinde oluşturulan birlikler²³ Adıyaman'da oluşturulan gönüllülerle birleşerek Urfa'ya yardıma gittiler.²⁴

Diğer yandan Fransızların işgal ettiği şehirlerden biri olan Maraş'a da çevre iller yardıma koştular. Maraş Heyet-i Merkeziyesi'nden Faik Bey, 7 Aralık 1920 tarihinde Malatya Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderdiği telgrafta işgal altında olan

---

söyler. Bkz. Lohanizade M. Nurettin, **Gaziantep Savunması**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1989, s. 138; Pekdoğan, a.g.t., s. 166.

¹⁹ Pekdoğan, a.g.t., s. 166-167.

²⁰ Cengiz, Mondros'tan Cumhuriyet'e, s. 99.

²¹ Pekdoğan, a.g.t., ss. 167-168.

²² Saral, a.g.e., s. 212.

²³ Urfa'ya yardım için giden birlikte yer alan gönüllülerden bazıları şunlardır: "İbrahim Ethem, Bozkurtoğlu Hacı Bayram, Ağaldağlardan İbrahim, Kağızmanlıoğullarından Ahmet, Uzunoğlan denilen Tevfik, Molla Kenanoğullarından Abdülvahap, Şakiroğullarından Yusuf, Hanımınçiftliği'nden Abdullah, Erzurumlu oğullarından Mehmet, Cevheriden Süleyman, Dedeköy'den Süleyman, Dernek'ten Mehmet, Niyazi Mahallesi'nden Mehmet Şükrü, Akpınar'dan Hacı Ali, Arap Ali oğullarından Mehmet, Arapkirli Mehmet Münif, İzzetiye'den Ömer Faruk, Dabakhane'den Süleyman, Kilayık'tan Hasan, Akpınar'dan Bekir, İzzetiye'den Nuri, Ferhadiye'den Şerbetçi Mehmet, Düztarla'dan Paşa, Fırat Mahallesi'nden Tevfik, Hacı Halil Çiftliği'nden Sülün Hüseyin" bkz. Mehmet Ali Cengiz, **İstiklâlimize Kan Veren Malatyalılar "Pala Çavuş"**, Malatya, 1989, s. 22.

²⁴ Cengiz, Pala Çavuş, ss. 20-23.

Antep'ten de söz ederek, Malatyalılardan, Maraş ve Antep'in yardımına koşmalarını istedi.²⁵

İzoli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Hacı Kaya da oluşturduğu birliklerle Maraş'a giderek Maraş'ı işgalden kurtarmak için mücadele verdi. Mustafa Kemal Paşa, 16 Şubat 1920 tarihinde, başarılarından ve katkılarından dolayı Hacı Kaya'ya bir teşekkür telgrafı gönderdi.²⁶

1.2.3. Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Faaliyetleri

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte Doğu Anadolu vilayetlerinde, İtilaf Devletleri'nin hayata geçirmeyi planladıkları, bağımsız bir Ermeni devletinin kurulabileceği ihtimali bölge halkını örgütlü hareket etmeye itti. Bu korkuyu yaşayan Malatya'nın önde gelenleri (ulema ve eşraf) halkı yaklaşmakta olan tehlikeye karşı bilinçlendirerek örgütlü hareket etmeye çağırdı.

Mustafa Kemal Paşa ile birlikte hareket etmekte kararlı olan Malatya halkı daha önce de belirtildiği gibi Erzurum Kongresi'ne katılmak üzere delege seçti. Ancak bu kişiler Elazığ Valisi Ali Galip tarafından engellenerek kongreye katılmalarına izin verilmedi. Diğer yandan kongrede alınan kararlar Malatya'da kısa zamanda duyularak kentte bir bayram sevinci yarattı.²⁷

Sivas Kongresi ile birlikte oluşturulan ve Anadolu'daki bütün milli teşkilatları bünyesinde toplayan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüm yurttaki olduğu gibi Malatya ve ilçelerinde de teşkilatlandı.

Malatyalılar yurdun çeşitli bölgelerinde meydana gelen işgallere tepki gösterdi ve kimi zaman mitingler düzenleyerek, kimi zaman da ilgililere telgraflar çekerek işgalleri protesto etti. Antep, Urfa ve Maraş'ın yardımına koşan Malatya halkı, gösterdiği bu tepkilerle başından itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın yanında olduğunu ve Kuvâ-yı Milliye ruhunu taşıdığını gösterdi.

---

²⁵ Celal Yalvaç, "Mütareke Yıllarında Malatya'ya Bir Telgraf", <http://www.malatyahaber.com/haberler/templates/malatya.asp?articleid=3579&zoneid=9&y=24> (30.03.2008)

²⁶ Taha Toros, "Mustafa Kemal İle Hacı Kaya (Sebati Duman: 1877-1955) Arasında İlginç Telgraflar", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 92, Ağustos 1991, ss. 82-84.

²⁷ Pekdoğan, a.g.t., s. 103.

İleride daha detaylı üzerinde durulacağı gibi, Saray'ın desteklediği Elazığ Valisi Ali Galip ve İngiliz ajanı Noel'in Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi ile birlikte gerçekleştirmeye çalıştıkları hain planları başından itibaren reddeden ve bu bozguncu çetesinin kendi yanlarına çekmeye çalıştıkları aşiretleri, çeşitli nasihat heyetleri oluşturarak Milli Mücadele saflarına çeken Malatyalılar, daha Sivas Kongresi'nden önce teşkilatlanma boyutunda yüksek bir seviyeye ulaştılar.

Sivas Kongresi'nin ardından oluşturulan Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti devamlı ilişkide olduğu Heyet-i Temsiliye'ye, Milli Mücadele için söz verdiği 2.000 liranın 350 lirasını hemen gönderdi.²⁸

Urfa ve Antep için de para toplayan Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 5 Mayıs 1920'de topladığı paranın şartlar itibarıyla, nereye gönderilmesinin daha uygun olacağını da Ankara'ya yazdığı telgraflarla Heyet-i Temsiliye'den sorarken, 11 Mayıs 1920 tarihine gelindiğinde Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yaptığı para yardımı 150.000 kuruş olmuştu.²⁹

22 Mart 1921 tarihinde alınan kararla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bütün şubeleri yeniden düzenlenip yapılandırıldı. Bu karar üzerine Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde de yeni bir düzenleme yapıldı ve Reis Keşşaf Efendi 24 Mart 1921'de TBMM Riyaseti'ne gönderdiği bir telgrafla, Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'nin şu isimlerden oluştuğunu bildirdi.³⁰

Reis:

Belediye Reisi Keşşaf Efendi

Âzalar:

Mevki Kumandanı Binbaşı Halis

Jandarmanın Kumandanı Binbaşı Ziya

Tahrirat Müdürü Talât

Merkez Memuru Müzahir

Maarif Müdürü Celil

²⁸ Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, 2.b., TTK Yayınları, Ankara, 1989, s. 69.

²⁹ Pekdoğan, a.g.t., s. 172.

³⁰ Tülay Duran, "Müdafaai Hukuk Örgütlerinin Yeniden Güçlendirilmesi ve Düzenlenmesi", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 32, Aralık 1987, ss. 12-13; Mesut Aydın, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin Yeniden Yapılandırılması ve Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Teşkiline Dair Bir Belge", **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, 1996; Pekdoğan, a.g.t., s. 173.

Ulemadan İdare Meclisi Üyesi Tortumluzade Hacı Hafız Efendi
Tüccardan Ticaret Odası Başkanı Atmalızade Hacı Mahmut
Muhabere Memuru Tevfik
Tüccardan Abdülkadirzade Yahya
Saidzade Mahmut

Merkez heyette yer alan bu isimlerin yanı sıra ilerleyen yıllarda CHP Malatya teşkilatı içerisinde görülecek olan Sait Fırat, Abdülkadir Taşangil, Vahap Saltoğlu, Mustafa Naim Karaköylü gibi isimler de Milli Mücadele yıllarında Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde görev yaptılar.

Sakarya Savaşı öncesinde TBMM'nin kendisine verdiği Başkomutanlık yetkisine dayanarak, yayınladığı Tekalif-i Milliye Emirleri ile bütün yurdu tek vücut olarak ordusuna yardım etmeye çağıran Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısına bütün Anadolu kentleri gibi Malatya'da karşılık verdi. Malatya'nın bağlı olduğu Mamuret'ül-aziz Vilayeti, bütün vilayetler içerisinde, Hilal-i Ahmer (Kızılay)'e yapılan yardım konusunda, gönderdiği 690 lira ile ilk sırada yer aldı.³¹ Yine Sakarya Savaşı sırasında, 21 Ağustos 1921'de, Malatya'da bir miting düzenlendi ve bu mitingle tek bir Türk kalıncaya kadar mücadeleye devam edileceği ve kahraman Türk Ordusu için her türlü fedakârlıktan kaçınılmayacağı belirtildi.³²

1.3. MİLLİ MÜCADELE KARŞITI FAALİYETLER

Malatya halkı, Milli Mücadele yıllarında, Mustafa Kemal Paşa'nın yürüttüğü bağımsızlık hareketine tam destek verirken, şehrin mutasarrıfı olan Halil Rahmi ise başka bir bağımsızlık hareketine yöneldi ve İngilizlerin destekçisi olarak Kürdistan yaratma ve Milli Mücadele'nin bütünlüğünü parçalama projesini hayata geçirmeye çalıştı. Keza Elazığ Valisi Ali Galip de İstanbul Hükümeti'nden aldığı emir üzerine Sivas Kongresi'ni basmak ve Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklamak görevini, Malatya'dan da destek alarak, gerçekleştirmek istedi. Bu bölümde, Malatya'da Milli Mücadele aleyhine meydana gelen bu iki olay incelenecektir.

³¹ Serpil Sürmeli, **Milli Mücadele'de Tekâlif-i Milliye Emirleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 149.

³² Sürmeli, a.g.e., s. 154.

1.3.1. Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi'nin Faaliyetleri

Bedirhani ailesine mensup olan Halil Rahmi 12 Mart 1919 (1335) tarihinde Malatya Mutasarrıflığına atandı.³³ Kürdistan Teali Cemiyeti'nin merkezi düzeyde üyesi olan Halil Rahmi 1921 yılında, Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti'nin çalışmalarına katıldı. Hatta Diyarbakır'dan Harbiye Nezareti'ne gönderilen bir şifre yazıda Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi'nin himayesinde ve Kâhtalı aşiret reisi Hacı Bedir Ağa'nın başkanlığında Malatya'da bir Kürt Kulübü kurularak³⁴ propagandaların hararetle sürdürüldüğü ve bağımsız bir Kürdistan Hükümeti kurma fikrinin yayılmaya çalışıldığı belirtilmektedir.³⁵

Halil Rahmi, Erzurum Kongresi'ni izleyen günlerde bağımsız Kürdistan yolundaki çalışmalarına hız verdi. Ermenilerle işbirliği yapan ve Ermeni Patriği ile haberleşen Halil Rahmi, İngiltere himayesinde Kürt ve Ermenilerden oluşan bir Kürdistan Hükümeti oluşturmak için propaganda faaliyetleri yaptı.³⁶

Bu şekilde propaganda faaliyetlerini sürdüren Halil Rahmi, bir yandan da, bağımsızlık için savaş veren orduya zarar vermek için elinden gelen her şeyi yaptı. Diyarbakır'daki 13. Kolordu'nun istifade ettiği Malatya ambarlarındaki arpa ve buğdayı halka dağıttıran ve sattıran Mutasarrıf, böylelikle Malatya'daki Süvari Topçu alaylarını iase sıkıntısına düşürdü. Yine Malatya'nın çeşitli ilçelerine kendi adamlarını yönetici olarak atayan Halil Rahmi, bunlar aracılığıyla tarımsal üretimi engelleyerek üretimin dörtte üç oranında azalmasına neden oldu.³⁷

---

³³ Halil Rahmi'nin Malatya'ya atanmasını sağlayan kişi Bedirhanların yakın dostu Mustafa Arif'dir. Bkz. Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 545 (dp 292).

³⁴ Malatya'da Kürdistan Teali Cemiyeti'ne bağlı bir Kürt Kulübü'nün varlığı konusu çelişkili görünmektedir. Tunaya'nın eserinde, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin şubeleri arasında Malatya geçmemektedir. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt: II, 2.b., Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, ss. 189-190; Özkaya'da ise durum bir hayli karmaşıktır. Özkaya, bu konuda yazdığı makalelerden birinde, Malatya'da Kürt Kulübü kurulması için yapılan propagandaların bir işe yaramadığını belirtirken (bkz. Yücel Özkaya, "Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VI, Sayı: 10, Kasım 1987, s. 176), aynı konuda yazdığı diğer bir makalede ise Kürt Teali Cemiyeti'nin Malatya'da, bir şube (Kürt kulübü) açtığını söylemektedir. Bkz. Yücel Özkaya ve diğerleri, **Milli Mücadele Tarihi Makaleler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 123.

³⁵ Oymak, a.g.t., s. 46; Pekdoğan, a.g.t., s. 82; Geçen bölümde Antep ve Maraş savaşlarına katılarak ve büyük yararlılıklar göstererek Milli Mücadele yanlısı faaliyetler içerisinde görülen Hacı Bedir Ağa, Milli Mücadele'nin ilk yıllarında farklı saflar içerisinde yer almıştır.

³⁶ Oymak, a.g.t., s. 47; Pekdoğan, a.g.t., s. 83.

³⁷ Oymak, a.g.t., s. 47; Pekdoğan, a.g.t., s. 83.

Milli Mücadele’yi baltalamak ve Anadolu’yu parçalamak için elinden geleni yapan Mutasarrıf Halil Rahmi, Ali Galip Olayı’nın da ön saflarında yer aldı. Halil Rahmi’nin Binbaşı Noel ile beraber hareket ettiği de bilinmekte. Bir İngiliz ajanı olan ve Güneydoğu Anadolu’da -İngiltere’ye bağlı olarak- oluşturulması planlanan Kürt devletinin altyapısını oluşturmak için görevlendirilen Binbaşı Noel³⁸ bu görevi sırasında, 3 Eylül 1919’da, Malatya’ya uğradı.³⁹ Noel’i şehrin dışında karşılayan Mutasarrıf Halil Rahmi, kendisini İstanbul’daki Kürt derneğinin ve gazetesinin kurucularından olarak tanıttı.⁴⁰

Elazığ Valisi Ali Galip’in Malatya’ya gelmesi ile birlikte onunla ortak hareket etmeye başlayan Halil Rahmi, Mustafa Kemal Paşa’nın emriyle 13. Kolordu’nun kendilerini yakalamak üzere Malatya’ya geldiğini öğrenince Kâhta taraflarındaki Raka’ya kaçtı. Burada toplayacağı kuvvetlerle⁴¹ Malatya’ya saldırıp, baştanbaşa yağmaladıktan sonra, Malatya’daki Türkleri katletmeyi planlayan Halil Rahmi,⁴² toplamaya çalıştığı aşiretlerin dağılması sonucunda bu amacına ulaşamayarak kaçtı.

---

³⁸ İstanbul’daki İngiltere Büyükelçiliği Siyasal İşler Görevlisi T. B. Hohler, 21 Temmuz 1919’da, İngiltere Dışişleri Bakan Yardımcısı A. C. Tilley’e gönderdiği telgrafta Binbaşı Noel ve faaliyetleri hakkında şunları söylemektedir: “(...)Noel Bağdat’tan buraya geldi, çok iyi bir insan, çok güçlü biri, fakat diğer bakımdan da Kürtlerin peygamberi olmak istiyor. (...)Korkarım ki, Noel bir Kürt Lawrence’i olabilir. Mezopotamya bizim olacağına göre O’na bir Kürt devleti kurdurup kuzey dağlarını böylece koruyabiliriz” Bkz. **İngiliz Devlet Arşivi Gizli Belgeleri Türkiye’nin Parçalanması ve İngiliz Politikası (1900-1920)**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, ss. 226-227.

³⁹ Noel, Malatya’ya Bedirhanlılardan Kâmuran ve Celadet, Diyarbakırlı Cemilpaşazade Ekrem ve 20 kadar silahlı muhafızla birlikte geldi. Kâmuran ve Celadet, Mutasarrıf Halil Rahmi’nin akrabalarıdır. Noel’in gelişine tanıklık edenlerin hatıralarına göre, İngiliz ajanı Malatya’ya dört katır yükü altın ve silahla gelmiş ve bunları kendisine katılanlara dağıtmıştır. Bkz. Cengiz, Mondros’tan Cumhuriyet’e, s. 36, 107.

⁴⁰ Mim Kemal Öke, **İngiltere’nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E. W. C. Noel’in Faaliyetleri (1919)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s. 89; Akşin, a.g.e., s. 546.

⁴¹ Halil Rahmi, aşiretleri yanına çekebilmek için aşiret ağalarına şu şifreyi gönderdi: “*Hacı Bedir Ağa geldi. Görüştük. Cengaver 100 süvari ve 200 piyade ile yaylada intizar ederek Neil (Noel) Bey’e serian iltihak ederek ve gece gündüz demeyerek nihayet üç güne kadar cümleten Malatya’ya yetişiniz. Cümlemiz ve Bedir Ağa dahi vali bey hazretleriyle beraber bulunacağız. Bu iş din ve devlet içindir. Bir dakika geri kalmayınız. Devlet bugün de biz Kürtlerden sadakat ve fedakârlık bekliyor. Sizi şiddetle bekliyoruz. Azizlerim.*” Halil Rahmi, amaçladığı hain planı gerçekleştirebilmek için, dini duygulara hitap ederek aşiretleri kendi yanına çekmeye çalışmaktadır. Bkz. Kâzım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, Cilt: 1, YKY, İstanbul, 2008, s. 272.

⁴² Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), **Nutuk-Söylev**, 4.b., Cilt: I, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 178, 184.

Halil Rahmi, Milli Mücadele'nin kazanılmasının ardından, TBMM'nin aldığı kararla, 150'likler listesine 29. sıradan dahil edildi.⁴³

1.3.2. Mamuret'ül-aziz (Elazığ) Valisi Ali Galip'in Malatya'daki Faaliyetleri

4 Mart 1919 tarihinde Sadrazam olan Damat Ferit Paşa, İttihatçı bildiği valileri teker teker görevinden alıp yerlerine kendisine yakın ve İttihatçı düşmanı bildiği kişilerin atamalarını yaparken, Ali Galip de bu süreçte, 3 Mayıs 1919'da, Elazığ Valiliğine atandı. Bu atama üzerine görev yerine doğru yola çıkan Ali Galip 23 Haziran 1919'da Sivas'a geldi. Bu tarihlerde Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul Hükümeti'nin arası iyiden iyiye açıldığı için Anadolu'daki kumandan ve mülki amirlere Mustafa Kemal'in yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi emri verilmişti. İşte böyle bir ortamda Sivas'a gelen Ali Galip, Sivas Valisi Reşit Paşa'yı Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklaması için ikna etmeye çalıştı, ancak bir sonuç alamadı.⁴⁴

Bu gelişmelerden haberi olan ve Sivas'a gelen Mustafa Kemal Paşa, ilk iş olarak Ali Galip'i huzuruna çağırarak ağır bir şekilde azarladı.⁴⁵ Bu olaydan sonra Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a geçerken, Ali Galip Elazığ'a gitti.

Elazığ'daki görevine 6 Temmuz 1919'da başlayan Ali Galip, görevine başlar başlamaz olumsuz faaliyetlerini, Elazığ, Malatya ve Dersim'de de (Tunceli) sürdürdü. Malatya'ya bağlı Pütürge ve Kâhta kazalarını gezerek Siverek'e kadar giden Ali Galip şüpheli tavırlarıyla dikkatleri çekti. Yine asayişli sağlamak, posta soyanları takip etmek gibi bahanelerle Malatya'daki Süvari alayının üç bölüğünün

---

⁴³ **T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları**, Cilt: IV 2 Mart 1339 (1923)-25 Teşrinievvel 1934, 3.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 446.

⁴⁴ Cevdet R. Yularkıran (Yayımlayan), **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, Tan Matbaası, İstanbul, 1939, ss. 43-47; Kâmil Erdeha, **Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 121; Akşin, a.g.e., s. 541.

⁴⁵ Mustafa Kemal Paşa, Ali Galip'i şu sözlerle eleştirdi: "(...) Askerler mert olur. Türk askeri ise, mertlerden mert ve pek civanmert olur. Siz cihanın kabul ettiği bu kaideye istisna mı teşkil ediyorsunuz? Yoksa ordudan ayrılmakla Türk askerine mahsus bütün kıymetlerden de uzak mı düştünüz? Nedir bu yaptığımız? Kime ve kimlere hizmet yahut kime ve kimlere ihanet ediyorsunuz? Hiç düşündünüz mü?" bkz. Yularkıran, a.g.e., ss. 60-63.

başka yerlere gitmesini sağlayan Ali Galip, böylelikle, Sivas Kongresi'nin toplandığı günlerde elde toplu kuvvet bulunmasını önlemeye çalıştı. Ancak Malatya'daki kolordu birliklerinin güçlü olmasına duyulan ihtiyaç nedeniyle Ali Galip'in asker isteklerine bir süre sonra önem verilmedi.⁴⁶

Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi'nin Malatya'daki zararlı faaliyetlerinin 13. Kolordu tarafından Harbiye Nezareti'ne bildirilmesinin yanı sıra Ali Galip de Malatya'daki gelişmelerden haberdar edilmişti. Bunun üzerine Malatya'ya giden Elazığ Valisi, hiçbir önlem almadığı gibi Malatya'daki olumsuz havayı daha da kuvvetlendirmeye çalıştı.⁴⁷

Sivas Kongresi'ni dağıtmak ve Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklamak görevini İstanbul Hükümeti'nden alan Ali Galip, 6 Eylül sabahı Malatya'ya geldi. Mutasarrıf Halil Rahmi'nin zararlı faaliyetlerinden rahatsız olan Malatya ileri gelenleri,⁴⁸ Vali Ali Galip'in gelişini fırsat bilerek ona Mutasarrıf Halil Rahmi'yi şikâyet ettiler. Ancak Ali Galip bu şikâyetlere kulak tıkadı.⁴⁹

6 Eylül 1919'da Dahiliye Nezareti'ne çektiği telgrafla Malatya'ya geldiğini belirten Ali Galip, 9 Eylül'e kadar Dahiliye Nazırı Adil Bey'le devamlı telgraflaşırken,⁵⁰ Sivas'ta toplanan kongrede çalışmalarını sürdüren Mustafa Kemal Paşa da Binbaşı Noel ve beraberindekilerin Malatya'ya gelmeleri ile daha da büyüyen tehlikeyi -Sivas Kongresi delegelerine hissettirmeden- önlemeye çalıştı. Diyarbakır, Elazığ ve Malatya'daki askeri birliklere Ali Galip, Halil Rahmi, Noel ve beraberindekilerin derhal yakalanarak Sivas'a gönderilmeleri emrini veren Mustafa

---

⁴⁶ Ziya Göğem, **Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ Akmansü**, Cilt: 1, İstanbul, 1954, ss. 76-77.

⁴⁷ Pekdoğan, a.g.t., s. 92.

⁴⁸ Bu heyet şu isimlerden oluşmaktadır: Evliyazade Lütfi Bey, Fabrikatör Mehmet Efendi, Hacı Abdioğlu Hasan Bey, Karakaşzade Hacı Kadir Efendi, İzoli Aşireti Reisi Hacı Kaya (Sebati Duman), Hacı Garib Ağa, Şatiroğlu Mustafa Efendi bkz. Pekdoğan, a.g.t., ss. 104-105.

⁴⁹ Erdeha, a.g.e., s. 131.

⁵⁰ Telgraflar için bkz. Erdeha, a.g.e., ss. 125-133; Kemal Arıburnu, **Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, ss. 145-150.

Kemal Paşa, aynı zamanda Sivas'tan da bir otomobille bazı subayları Malatya'ya gönderdi.⁵¹

Ali Galip, 9 Eylül akşamı, Malatya Telgraf Müdürü'nden, Mustafa Kemal Paşa'nın aldığı tedbirleri öğrenince büyük bir korkuya düştü ve bütün geceyi uyumaksızın Malatya Hükümet Konağı'nda geçirdi. Ertesi gün Mutasarrıf Halil Rahmi ile görüşen ve kaçmaktan başka çare olmadığını anlayan Ali Galip ve ekibi beraberlerinde Noel de olduğu halde Raka'ya doğru yola çıktılar ve Hacı Bedir Ağa'ya sığındılar. Ayrılmadan önce Malatya Hükümet Konağı'na da uğrayan Ali Galip ve Halil Rahmi vilayetten 6.000 lira almış ve şu notu bırakmışlardı: “*Mustafa Kemal Paşa ve yordakçılarının tepelenmesi giderlerine karşılık olmak üzere altı bin lira alınmıştır*” Ancak aynı saatlerde Cemal Bey'in komutasındaki 12. Süvari Alayı askerleri Mutasarrıf Halil Rahmi'nin evini basıp telefon tellerini de kestiler. Bu haberi alan Vali ve Mutasarrıf, parayı ve yazdıkları notu orada bırakarak, aceleyle Hükümet Konağı'nı terk ederek Raka'ya doğru kaçtılar.⁵²

Ali Galip ve Halil Rahmi daha sonra Kürt aşiretlerinin desteğini alarak Malatya ve Sivas'a saldıranın planlarını yaptılarsa da özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Hacı Bedir Ağa'ya giden -tamamını Malatya ileri gelenlerinin oluşturduğu- Nasihat Heyeti'nin⁵³ çalışmaları sonucunda aşiretler de bunlardan desteklerini çektiler ve böylece Ali Galip ve grubunun bu çabaları da sonuçsuz kaldı.⁵⁴

Sonraki yıllarda Ali Galip de TBMM tarafından 150'likler listesine dahil edildi.⁵⁵

⁵¹ **Nutuk-Söylev**, Cilt: 1, ss. 158-165.

⁵² **Nutuk-Söylev**, Cilt: 1, s. 176; Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt: I, 3.b., TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 261; Akşin, a.g.e., s. 549; Erdeha, a.ge., ss. 133-134.

⁵³ Malatya Müftüsü Hacı Hüseyin Hüsni Efendi'nin başkanlığında toplanan bu heyet şu isimlerden oluşmaktadır: Keşşaf Efendi, Hacı Kaya, Fevzi Hoca, Karakaşzade Hacı Kadir Efendi, Dirijan Aşireti Reisi Şatıroğlu Mustafa Ağa bkz. Pekdoğan, a.g.t., s. 124.

⁵⁴ Cengiz, Mondros'tan Cumhuriyet'e, ss. 42-44.

⁵⁵ **T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları**, Cilt: IV, s. 446; Rauf Orbay, hatıralarında, Ali Galip'in 150'likler listesine alınmasını şöyle açıklar: “...ben Malta'dan dönüşümde Ankara'da bulunduğum sırada, bu Ali Galip'in de orada bulunduğunu duydum. Ve Mecliste bu adamın geçmişi, yani Sivas Kongresini basma teşebbüsü hakkında izahat vererek, dikkat nazarını çekmek istedim. Bunun üzerine yüz ellilik listeye konan Ali Galip, tekrar firar ile bu sefer ebediyen memleketten uzaklaşmıştı.” Bkz. Rauf Orbay, **Siyasî Hatıralar**, 2.b., Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 347.

İKİNCİ BÖLÜM

MALATYA'DA CUMHURİYET HALK PARTİSİ ÖRGÜTLENMESİ

CHP'nin 1923-1950 yılları arasında Malatya merkez ve ilçelerinde meydana getirdiği teşkilat yapısının inceleneceği bu bölümde, ilk olarak CHP'nin kuruluşuna ve CHP Nizamnameleri'ndeki taşra örgütlenmesine değinilecektir. Yerel örgütlenmenin anlaşılmasını sağlayacak olan bu kısımlar verildikten sonra ilk olarak CHP'nin Malatya merkez teşkilatı, daha sonra ise ilçelerdeki teşkilatları incelenecektir.

2.1. ANADOLU VE RUMELİ MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NDEN HALK FIRKASI'NA GEÇİŞ

Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından ilk olarak Mudanya'da İtilaf Devletleri ile ateşkes antlaşması imzalandı (11 Ekim 1922) ve ardından Lozan'da barış konferansı toplandı (20 Kasım 1922). Uzun süren savaşıardan sonra kazanılan askeri zaferler, Lozan'da toplanan barış konferansında siyasi ve diplomatik zafer ile sonuçlandırılarak, tüm dünyaya, yeni Türk Devleti'nin kuruluşunun kabul ettirilmesi amaçlanmaktaydı.

İsmet Paşa'yı Hariciye Vekili olarak Lozan konferansına gönderen Mustafa Kemal Paşa, bu yeni dönemde, yeni kurulacak devletle ilgili planlarını hayata geçirmeye başladı. Daha Lozan konferansının başlamasından önce Saltanat'ın kaldırılmasını (1 Kasım 1922) sağlayan Mustafa Kemal Paşa, 6 Aralık 1922 tarihinde, Ankara'daki gazetecilere verdiği bir demeçte “...sulhun istikrarını müteakip halkçılık esasını üzerine müstenit ve Halk Fırkasını namiyle siyasi bir fırka teşkil etmek niyetindeyim” diyerek yeni bir fırka kuracağını belirtirken, bu yeni fırkanın programı hakkındaki düşüncelerini de şu sözlerle açıklamaktaydı:¹

---

¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt: II (1906-1938), 5.b., Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, ss. 50-52.

“Başka memleketlerde müteşekkil bu gibi fırkaların programlarını gözden geçirmiş isem de, bunları tamamiyle memleket ve milletimizin hakikî ihtiyaçlarını tatmine kâfi bulmadım. Bu sebeple şimdiden böyle bir programın esaslarını tesbit eylemek üzere bilcümle vatanperveranın, erbabı ilim ve fennin müzaheret ve müşareketine müracaatı vazife addeyledim. Köylülerimizi ve halkımızı ezen ve fakir düşüren adaletsiz vergilerin ne suretle ıslahı lâzım geleceğine ve ticaret ve ziraat ve sanayiimizi inkişaf ettirecek maddî, iktisadî tedabire ve orman ve maadin gibi tabîî servetlerimizden menafîi umumiye namına daha kolaylıkla istifadeyi temin için ne gibi ıslahatı kanuniye yapılması lâzım geleceğine, arazi ve emlâke temellük hususunda herkes için daha emniyetbahş tadilatı kanuniye yapılması lâzım gelip gelmiyeceğine, evkaf umurunun ne suretle şayanı ıslah bulunduğuna ve memlekette hangi nikatı nazardan ne gibi amelîyat ve inşaatı nafia yapılabileceğine ve askerlik müddetinin tadiline velhasıl milletimizi elyevm hali tedennide bırakan eshab ve âvamilin sureti izalesine müteallik erbabı ihtisasın gönderecekleri mütaleat kemali ehemmiyetle nazarı itiraba alınacaktır...”

Mustafa Kemal Paşa yeni girilen barış dönemi ile birlikte Halk Fırkası'nın kurulmasını kararlaştırmış ve bu fırkanın programını ülkenin ihtiyaçlarına göre yapabilmek için ilim adamlarının ve çeşitli konularda uzman olan yurtsever aydınların yardımlarını istiyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu açıklaması basında geniş yer bularak ilgi uyandırdı. Parti kurma fikri başta Hakimiyet-i Milliye, Yeni Gün, İkdam ve İleri olmak üzere, bir çok gazete tarafından desteklenirken, Tanin ve Vakit gazeteleri Mustafa Kemal Paşa'nın partiler üstü tarafsız bir lider olarak kalmasını isteyerek, onun parti kurmasına karşı çıktılar.² Rauf (Orbay) Bey,³ Kâzım (Karabekir)⁴ ve Ali

² Hasan Türker, **Türk Devrimi ve Basın 1922-1925**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000, ss. 61-65.

³ Rauf (Orbay) Bey anılarında, barış içinde girilecek yeni siyasî hayatta, bu hayatın gereklerinden olan siyasî kuruluşlara da yer verilmesi gerekeceğini düşünerek Mustafa Kemal Paşa'nın bundan böyle herhangi bir siyasî cemiyet veya fırkanın bilfiil başında bulunup, mücadeleye atılarak, o yolda hırpalanmasını doğru bulmadığını, aksine onun bundan siyasî hayatın gerektiği gibi gelişmesini sağlamak için, fırkalar üstünde ve önder prestijiyile, tarafsız bir devlet başkanı olarak kalmasını, ülkenin çıkarına daha uygun bulduğunu, ancak kendisinin ve aynı düşüncedeki Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Paşaların bu görüşlerini Mustafa Kemal Paşa'ya kabul ettiremediklerini anlatmaktadır. Bkz. Zeki Çevik, **Millî Mücadele'de “Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na” Geçiş (1918-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 456.

⁴ Kâzım Paşa anılarında, Mustafa Kemal Paşa'ya, Halk Fırkası meselesinde sulhun takarrürüne kadar olsun “Başkumandan” sıfatıyla bu kabil cereyanlara girişmemesini tavsiye ettiğini belirtir ve Mustafa Kemal Paşa'nın durumunu Napolyon'a benzeterek şu kıyaslamayı yapar: “...Napolyon vaktiyle başkumandanlıktan ‘Muhaliif fırka yapan bir diktatör başına neler geleceğini görür’ fikrine dayanarak, nasıl bir fırka ile imparatorluğa çıktı ise, şimdi de Mustafa Kemal Paşa, aynı suretle Başkumandanlık'tan tek fırka ile -önlemekliğine rağmen- Hilafet ve saltanatı almak mefkuresine yürüyecektir...” bkz. Kâzım Karabekir, **Paşaların Kavgası İnkılap Hareketlerimiz**, (Yayına Haz: Faruk Özerengin), 6.b., Emre Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 114-118.

Fuat (Cebesoy) Paşalar da Mustafa Kemal Paşa'nın bir parti kurarak onun başına geçmesine karşıydılar.

Mustafa Kemal Paşa, fırka tartışmalarının devam ettiği bu süreçte, yaklaşık bir ay sürecek olan Batı Anadolu gezisine çıktı. Askeri birlikleri teftiş etmek ve halk ile yakın temas kurarak fikir alışverişinde bulunmak amacıyla çıkılan bu gezi sırasında Mustafa Kemal Paşa sık sık Halk Fırkası konusuna da değinerek var olan endişeleri gidermeye ve halkı bu düşünceye alıştırmaya çalıştı. Örneğin İzmit'te yaptığı bir konuşmada şunları söyledi:⁵

“Efendiler, siyasî bir fırka mevzubahs olunca bundan haklı olarak tereddüt ve telâşa düşenler olabilir. Hakikaten milletimiz çok zamandan beri siyasî fırkalar yüzünden ve siyasî fırkaların ihtirasları ve onların müsademâtı yüzünden çok büyük zararlara dúcâr olmuştur. Kendi menfaatleri unutturulmuştur. Şunun bunun menfaatlerinin hâdimi edilmiştir. Hakikaten milletin sunuf-ı muhtelifesinden bir veya iki veya üçünü alıp da diğerlerinin zararlarına olarak, yalnız o sunufun te'min-i menafi'i ile iştigal eden bir fırka-i siyasîye bizim milletimiz ve memleketimiz için muzirdir. Bizim muhtac olduğumuz bütün evlâd-ı memleketin elele vererek çalışmasından ve çalışmasıyla istihsâl olunacak neticeden ibarettir. Bütün bu mütalaâtla beraber diyorum ki, siyasî bir teşekkül lâzımdır.”

Mustafa Kemal Paşa, Batı Anadolu gezisi sırasında İstanbul gazetecileriyle de bir araya gelerek onların gündeme ilişkin sorularını yanıtladı. Bu görüşmede de Halk Fırkası'na değinen Mustafa Kemal Paşa “...Ben Halk Fırkası namı altında bir fırka teşkil edeceğim dediğim zaman zannolunmasın ki milletin sunuf-ı muhtelifesinden bir veya iki sınıfın menâfiini vayahut refahını te'min etmeğe matuf bir gaye takib edeceğim ve sunuf-ı sairenin menâfiini düşünmeyeceğim ve onlarla mücadele edeceğim. Böyle birşey yoktur. Fırkanın programı bütün milletin refah ve saadetini te'mine matûf olacaktır”⁶ diyerek İzmit halkına belirttiği noktaları tekrarladı ve kuracağı fırkanın hiçbir toplumsal sınıfın temsilcisi olmadığını, bütün

⁵ Arı İnan, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, 2.b., TTK Yayınları, Ankara, 1996, s. 119. Karaömerlioğlu, Atatürk'ün ülkenin parti mücadelelerinden çok çektiğini belirttiği bu vb. konuşmalarında, tek partici bir siyasal anlayışın ipuçlarının -1923 gibi erken bir tarihten itibaren- bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. M. Asım Karaömerlioğlu, “Tek Parti Döneminde Halkçılık”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce**, Cilt: 2 **Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 281.

⁶ İnan, a.g.e., s. 80.

sınıfların refahını ve saadetini temin etmek için çalışacaklarını üzerine basarak ifade etti.⁷

1 Nisan 1923 tarihinde TBMM seçim kararı alarak 16 Nisan'da yaptığı son toplantısından sonra dağıldı. Seçim kararının alınması ile birlikte Mustafa Kemal Paşa çalışmalarına başlayarak 8 Nisan'da (1923) *Dokuz Umde* adı verilen seçim beyannamesini yayınladı. Adından da anlaşıldığı gibi 9 ilkeden oluşan ve A-RMHC'lere gönderilen bu beyannamede önümüzdeki dönemde ekonomik kalkınma yolunda çalışılacağı açıklanarak, Meclis çoğunluğunu bu amaç çerçevesinde toplayarak ülkede siyasal bir örgütlenme yaratmak için Meclisteki MHG'nin (Birinci Grup) Halk Fırkası'na dönüştürüleceği belirtildi. Yine yeni firkanın ayrıntılı ve düzenli bir programının hazırlanarak üyelerinin tartışmasına sunulacağı da beyanname de yer almaktaydı.⁸

Dokuz Umde Beyannamesi'nin yayınlanması ile birlikte sandığa çağırılan vatandaş, bu programı kabul ettiği takdirde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Halk Fırkası'na dönüştürülmesini de kabul etmiş olacaktı. Bu bakımdan Dokuz Umde Beyannamesi bir bakıma Halk Fırkası'nın kuruluş belgesi olmuştur.⁹

---

⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın, kuracağı firkanın Halkçılık ilkelerine bağlı ve bütün sınıfları kapsayan bir yapıda olduğunu sık sık tekrarlamasına bu dönemde parti adı üzerine yapılan tartışmalarda etki etmiştir. Bu konuda Tunçay “ *Kurulacak partiye ad olarak düşünülen ‘halk’ kavramının içeriği, 1923 yılının başlarında tartışma konusu olmuştur. CHF'nin gelişimi içinde ‘millet’ gibi daha genel bir kavramla özdeşleştirilmesinden önce, ‘halk’ siyasal toplumun üyelerinin tümünü değil, ezilen-yoksul tabakaları akla getiriyordu. Birinci Meclis’in ilk gruplaşmalarından biri olan Halk Zümresi ve ondan esinlenen Hükûmetin ‘Halkçılık Programı’ açıkça sol nitelikliydi. HF'nin kurulacağı günlerde de, Mustafa Kemal Paşa’ya yakın çevreler, ‘halk’ın özellikle çiftçi ve işçilerden oluştuğunu, yeni firkanın da bu sınıfların yararına çalışacağını ileri sürmüşlerdir. Muhafızlar, köylü eşrafı mümessil tanıdığı için, köylüye dayanmak isteyince, bunun iki rakip eşraf zümresinden birine bağlanmak demek olacağını söyledikleri zaman, Halkçılar ‘HF’i safvetine (temiz kucağına) böyle mütegalibeyi nasıl alabilir? Eğer olsa ismi HF olabilir mi?’ demişlerdir. Fakat Mustafa Kemal Paşa, halk kavramını bütün sınıfları kapsayacak bir anlamda kullanmaya karar vermekte gecikmemiştir...” demektedir. Bkz. Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)**, 3.b., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 40-41.*

⁸ **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, ss. 516-518; Tunçay, a.g.e., s. 44; Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, 2.b., Boyut Kitapları, İstanbul, 1999, s. 71; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)**, İstanbul, 1952, ss. 580-582; Çevik, a.g.e., ss. 470-473; Hikmet Bilâ, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitap, İstanbul, 1999, ss. 38-39.

⁹ Tunaya, a.g.e., s. 559; Esat Öz, **Türkiye’de Tek-Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s. 86.

Seçim süreci ile birlikte Dokuz Umde'yi yayınlayan Mustafa Kemal Paşa aynı gün A-RMHC'lere gönderdiği diğer bir yazı ile cemiyet üyelerinden bu ilkeleri halka yaymalarını ve açıklamalarını istedi.¹⁰

1923 yılının yaz aylarında yapılan seçimler A-RMHC için gerçek bir zaferle sonuçlandı. Yalnızca Gümüşhane ve Eskişehir'de Birinci Grup dışında yer alan adaylar seçilebildi. Anadolu'ya göre daha özerk olduğu düşünülen İstanbul'da bile Birinci Grup adayları oybirliği ile seçildiler.¹¹

1923 seçimleri Halk Fırkası'nın kuruluş sürecinde son basamak oldu.¹² Seçimlerin ardından Ankara'ya gelen milletvekilleri Halk Fırkası'nın tüzüğünü hazırlamaya başladılar. 7 Ağustos 1923'te başlayan bu süreç 11 Eylül'de tamamlandı. 9 Eylül'de -daha önce milletvekillerine dağıtılan- Halk Fırkası nizamnamesi kabul edilirken, bu tarih¹³ -İzmir'in kurtuluşunun ilk yıldönümü- Halk Fırkası'nın kuruluş tarihi olarak benimsendi. 11 Eylül'de genel başkanlık ve yönetim

---

¹⁰ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, ss. 519-520; Tunçay, a.g.e., s. 46; Uyar, Tek Parti, s. 74; Çevik, a.g.e., ss. 474-475.

¹¹ Melda Erdoğan, **1923 Seçimleri**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2000, s. 61. Seçimlerin MHG'nin kesin bir zaferi ile noktalanmasında hiç kuşkusuz Mustafa Kemal Paşa'nın büyük bir rolü vardır. Seçim kararının alınması ile birlikte, Ankara'da, Mustafa Kemal Paşa'nın Başkanlığında bir kısım İcra Vekili ile, MHG yönetim kurulu üyelerinden meclis grubu adına bir seçim bürosu kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa her gün düzenli bir şekilde bu kurulla beraber çalışmış, adayların listelerini belirlemiştir. Bkz. Çevik, a.g.e., ss. 477-478. Hilmi Uran da hatıralarında Mustafa Kemal Paşa'nın seçimi bizzat idare ettiğini belirtir. Bkz. Hilmi Uran, **Hatıralarım**, Ankara, 1959, s. 160. I. TBMM'de görev yapan Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ise bu seçimler için şunları söyler: "...*Halk Partisi'nin Başkanı Mustafa Kemal Paşa ve yönetim kurulu üyelerince gösterilen milletvekili adayları halkın seçimine sunulup seçildiler. Gerçi iki dereceli seçim yasasındaki yönteme göre bütün illerde milletvekili seçimleri yapılıyordu, ama bu seçim işin formalite yönüydü. Halk Partisi tarafından gösterilen aday mutlaka seçiliyordu. O halde bu adaylar, "halkın seçimine sunuluyordu" demektense, "halkın onayına sunuluyordu" deyişini kullanmak belki daha yerinde olur...*" bkz. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **İlk Meclis ve Millî Mücadele'de Anadolu**, 2.b., Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990, s. 246.

¹² Öz, partinin seçimlerden sonra kurulmasının bilinçli bir tercih olduğunu şu sözlerle belirtmektedir: "...*ARMHC'de bölünmeler meydana gelmeden ve 1923 seçimlerindeki elemeler gerçekleştirilmeden 'partileşme'ye geçildiğinde, kemalistlerin fırka yönetimindeki etkinlikleri sınırlı kalabilir, reform süreci tehlikeye girebilirdi. Partinin kuruluş zamanı olarak 1923 seçimleri sonrasının seçilmesinin diğer bir önemli sebebi de, ARMHC'nin, seçimlerde 'yeni' bir partiye göre popülaritesinin yüksekliğidir.*" Bkz. Öz, a.g.e., ss. 87-88.

¹³ Tunaya'da partinin kuruluş tarihi 11 Eylül olarak belirtilirken, Kabasakal ve Yücel'de 23 Ekim olarak gösterilmektedir. Bu farklı tarihlerin nedeni, 11 Eylül'de parti genel başkanı ve yönetim kurulu'nun seçilmesi, 23 Ekim'de ise kuruluş dilekçesinin İçişleri Bakanlığı'na verilerek resmi başvurunun yapılmış olmasından ileri gelmektedir. Ancak resmi başvurunun yapıldığı tarih konusunda da görüş birliğine varılamadığı görülür. Teziç, partinin kuruluş dilekçesinin İçişleri Bakanlığı'na 9 Eylül'de verildiğini öne sürerken, Tunçay, Çevik ve Bilâ resmi başvurunun 11 Eylül'de yapıldığını belirtmektedir. Bkz. Tunaya, a.g.e., s. 557; Mehmet Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 98; M. Serhan Yücel, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s. 25; Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler)**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 236; Tunçay, a.g.e., s. 49; Çevik, a.g.e., s. 483; Bilâ, a.g.e., s. 40.

kurulu seçimleri yapılırken, Halk Fırkası Reisliğine TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa getirildi. 23 Ekim 1923 tarihinde ise Mustafa Kemal Paşa'nın imzasıyla partinin kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı'na (Dahiliye Vekâleti) sunuldu.¹⁴ Halk Fırkası Kâtib-i Umumisi Recep Bey'in de imzası bulunan dilekçe metni şöyledir:¹⁵

“Halk Fırkası nâm ve ünvanı ile tesis ve teşkil ve musaddak nizamnâmesi takdim edilen siyasî cemiyetin kanunu mahsusuna tevfikesi Türkiye dâhilinde teşkilâtta bulunmak üzere müsaade-i resmîyesinin itâsı ve Umumî Heyet-i İdare Âzâsının Erzincan Mebusu Sabit (Sağiroğlu), İstanbul Mebusu Dr. Refik (Saydam), İzmir Mebusu Celâl (Bayar), Erzurum Mebusu Münir Hüsrev (Göle), Tekirdağ Mebusu Cemil (Uybadın), Konya Mebusu Kâzım Hüsni, İzmit Mebusu Saffet (Arıkan), Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'lerden mürekkep ve Halk Fırkası Kâtib-i Umumîsi de Kütahya Mebusu Recep Bey bulunduğu arz olunur efendim.”

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanı seçildi ve Halk Fırkası Genel Başkan Vekilliğine Başbakan İsmet Paşa'yı tayin etti. İsmet Paşa bu görevi aldıktan bir gün sonra (20 Kasım 1923) bütün A-RMHC'lere gönderdiği genelgede “...Bütün Vatan için halâs-ı istiklâl getiren Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti sulh devrinin feyizli inkişafatını temine sarfı mesai eylemek üzere bu günden itibaren Halk Fırkasına inkılâp edecek ve cemiyetin bütün idare heyetleri Halk Fırkası İdare Heyetleri unvanı ile ifayı vazifeye devam edeceklerdir...” diyerek göreve başladığını belirtti.¹⁶

İsmet Paşa'nın bu genelgesi ile birlikte ülkenin dört bir yanında bulunan A-RMHC şubeleri tabela değiştirerek Halk Fırkası örgütlerine dönüştüler.¹⁷ Buna rağmen 1924 yılının yaz aylarına gelindiğinde, Halk Fırkası ülke çapında örgütlenme girişimlerine başladı. Bunun nedeni de partinin yalnızca bir çerçeve-kadro halinde olması ve illerde mutemetler vb. yöneticilerin varlığına rağmen pek üyenin bulunmamasıydı.¹⁸ 1925 yılı Haziran ayında ise CHF¹⁹ ülkedeki 74 ili 14 mıntıkaya

¹⁴ Uyar, Tek Parti, s. 75.

¹⁵ Çevik, a.g.e., s. 483; Uyar, Tek Parti, s. 76; Bilâ, a.g.e., ss. 40-41.

¹⁶ **C.H.P. 25 Yıl**, Ankara, 1948, ss. 16-17.

¹⁷ Uyar, Tek Parti, s. 92 (dp 18).

¹⁸ Tunçay, a.g.e., s. 95.

¹⁹ Halk Fırkası'nın adı 10 Kasım 1924 tarihindeki Grup Toplantısında Kütahya milletvekili Recep (Peker) Bey'in teklifiyle *Cumhuriyet Halk Fırkası* olarak değiştirilmiştir. Bkz. **CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924)**, (Yayına Haz: Yücel Demirel-Osman Zeki Konur), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 603. 1935 yılında toplanan CHF IV. Büyük Kongresi'nde ise fırkanın adı *Cumhuriyet Halk Partisi*'ne dönüştürülecektir.

ayırp her birinin başına birer müfettiş atayarak genel bir örgütlenmeye gitti.²⁰ Bu tarihten sonra CHF/CHP -uzunca bir süre tek parti olarak- 1950 yılına kadar ülke yönetimini elinde tuttu ve Uyar'a göre, ülkeyi yönettiği bu yıllarda meşruiyetini şu temellere dayandırdı:²¹

“1. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri temeli. Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasının verdiği prestiji değerlendiren CHP, Sivas Kongresi sırasında (4-11 Eylül 1919) kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kendisinin ilk şekli olarak kabul eder. Hatta, CHP'nin ilk kongresi olarak da, CHP tarafından Sivas Kongresi'nin kabul edilmesi bu bağlamda çok anlamlıdır. Bu 'vurgu' dönemin resmi kaynaklarında sık sık tekrarlanmıştır.

2. Sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış kitle düşüncesi. Halkı meslek grupları temelinde değerlendiren, korporatist bir anlayıştan esinlenen CHP, 'halkçı' bir söylemi benimsemesi dolayısıyla, ülkedeki 'tüm' kesimleri kapsama iddiasındaydı. Bu bağlamda CHP kendisini toplumun tüm kesimlerinin 'temsilcisi' ve 'ulusal' bir parti olarak tanımlıyordu. Ülkede 'sınıf' olmayınca, 'ulusal' bir parti olarak CHP, tüm toplumsal kesimleri temsil edebiliyor ve tek parti yönetiminin meşruluğunu buna dayandırabiliyordu.”

2.2. CUMHURİYET HALK FIRKASI/PARTİSİ NİZAMNAMESİNDE TAŞRA ÖRGÜTLENMESİ

CHP'nin kuruluşunu ve ülke çapında ki genel örgütlenme sistemini açıklamaya çalıştıktan sonra, şimdi, parti nizamnamelerine/ tüzüklerine göre taşra örgütlenmelerinin nasıl bir yapıya sahip olduğuna bakılacak ve bu bölüm partinin Malatya teşkilatını incelerken daha net bir bakış açısı kazanılmasına yardımcı olacaktır.

---

²⁰ Bu 14 mıntıka şu şekilde oluşturulmuştur: “1. Ankara, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Zonguldak, Çorum, Kırşehir, Yozgat, Kayseri; 2. Karahisar-ı Şarkî, Tokat, Amasya, Sivas, Samsun; 3. Gümüşhane, Rize, Trabzon, Giresun, Ordu; 4. Ardahan, Kars, Bayazıt, Erzurum, Artvin, Erzincan; 5. Van, Hakkâri, Muş, Bitlis, Siirt; 6. Genç, Ergani Madeni, Diyarbakır, Siverek, Mardin, Urfa; 7. Dersim, Elâziz, Malatya; 8. Adana, Kozan, Cebelibereket, Gaziantep, Maraş, Mersin, İçel; 9. Aksaray, Niğde, Konya, Isparta, Burdur, Antalya; 10. Bolu, İzmit, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya, Afyon; 11. İzmir, Saruhan, Aydın, Denizli, Menteşe; 12. Bursa, Karesi, Çanakkale; 13. İstanbul, Üsküdar, Beyoğlu, Çatalca; 14. Kırkkilise, Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu. Bkz. Mete Tunçay, “Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1950)”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:8, İletişim Yayınları, s. 2019.

²¹ Uyar, Tek Parti, ss. 69-71.

2.2.1. Vilayet (il) Örgütleri

9 Eylül 1923’de kabul edilen HF Nizamnamesi’nin Vilayet Teşkilatı başlıklı ikinci bölümüne bakıldığında, vilayet kongrelerinin yılda bir kere Büyük Kongrenin toplanmasından üç ay önce -Ocak ayında- toplanacağı görülmekte ve mutemetlerin vilayet kongresinin doğal üyesi olduğu ve vilayet kongrelerinin kaza -ilçe-kongrelerinden gönderilen 3’er delegenin katılımıyla gerçekleştirileceği de nizamnamede belirtilmektedir. Nizamnameye göre “*Vilayet kongresi, vilayet şuralarında takip edeceği hususi programı tanzim eder. Umumi program içinde Büyük Kongre’ye gönderilmek üzere teklif layihaları hazırlar*” ve Büyük Kongre’ye ilden gidecek delegeleri seçerdi. 5 kişiden oluşan Vilayet idare heyetine mutemedin başkanlık edeceği de nizamnamede belirtilmektedir. “*Vilayet Kongresine umumi program ve nizamname tadiline ait tekliflerle vilayet şurası ve belediye programı layihalarını*” hazırlayan vilayet idare heyetleri, “*kaza heyet-i idarelerini tasdik eder ve bunlara lazım gelen fikri istikametleri verir*”di. Partinin vilayetlerdeki temsilcisi olan vilayet mutemetleri ise genel merkez tarafından atanmakta ve vilayet idare heyetine başkanlık etmekteydiler. Vilayet mutemetlerinin bir görevi de, kazalara, kaza mutemedi atamaktır. 1923 Nizamnamesi’ne göre vilayetlerde ki seçim teşkilatı ise şu şekilde organize edilmektedir: “*Büyük Divan’ın talebi üzerine Vilayet Heyet-i İdarelerinin mebus namzetleri hakkında kaza heyet-i idareleriyle icra edeceği muhaberat neticesine göre namzetler hakkında vilayet mutemedi Umumi Heyet-i İdareye teklifatta bulunur. Ancak namzetler hakkında Büyük Divan’ın şekli-nihaiyedeki tebligatı mecbur ül ittibadır.*”²² 1923 Nizamnamesi’ne göre mıntika müfettişleri de “*o mıntikadaki mutemetler ile fırka teşkilâtına merbut hey’etleri teftiş ve mürakabe*” etmekle görevlidir.²³

CHF’nin 1927 Nizamnamesi’nde, vilayet örgütlerine ilişkin bazı değişiklikler yapılarak ayrıntılı açıklamalar getirildi. Buna göre vilayet kongrelerinin görevleri “*vilayet heyetinin bir senelik faaliyet raporlarını tetkik ve müzakere eder; azası üçten beşe kadar olmak üzere nizamname, layiha ve hesap encümenlerini teşkil eder; müfettişin takdirine göre beş veya yedi kişiden ibaret vilayet idare heyeti ile lüzumu*

²² Hakkı Uyar, **1923’ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, TÜSES Yayınları, İstanbul, 2000, s. 45; Tunçay, a.g.e., s. 379-380; Kabasakal, a.g.e., s. 149.

²³ Tunçay, a.g.e., s. 382.

kadar yedek azayı intihap eder ve o seneye mahsus olmak üzere büyük kongreye gidecek iki mümessil ile iki yedeği seçer; vilayet meclis-i umumisine, belediyelere ait umur için program tanzim ve nizamname tadilatı ile kongreye verilmiş olan raporları, dermeyan edilen teklifatı ve mahallin ihtiyacat-ı umumiyesi hakkındaki mütalaatı tetkik ve ihzar edeceği layihaları müfettişliğe tevdi eyler” şeklinde belirtildi. Ayrıca nizamnamede vilayet kongreleri tarafından seçilen vilayet idare heyetlerinin, mıntika müfettişliğinin uygun görmesi ve sunması ile umumi idare heyeti tarafından onaylanacağı belirtildi. Yine vilayet idare heyetlerinin kaza idare heyetlerine, müfettişlikten aldığı “fikri istikameti” vereceği, “vilayetin idari, zirai, iktisadi, mali vs ihtiyaçları hakkında vilayet kongresine rapor” hazırlayacağı, keza üç ayda bir “firka hayatına ve faaliyetlerine dair müfettişliğe rapor” vereceği ve her türlü seçimlerde parti adaylarının kazanması için çalışacağı 1927 Nizamnamesi’nde belirtildi.²⁴

CHF’nin 1931 Nizamnamesi’nde de Vilayet örgütlerinde birtakım değişiklikler yapıldı. Buna göre, vilayet kongrelerinin iki yılda bir toplanması kararlaştırılırken, mutemetlikler de kaldırıldı.²⁵

1936 yılında alınan karar üzerine illerde valiler il başkanlığına getirilirken, parti-devlet özdeşliğinin sağlanması ile de CHP yerel örgütleri valiler aracılığıyla merkezden kontrol edilebilir bir hale geldiler. Bu da il örgütlerinin kendi inisiyatifleri ile hareket etme olanağını büyük ölçüde kısıtladı.²⁶

2.2.2. Kaza (İlçe) Örgütleri

HF’nin 1923 Nizamnamesi’nde Kaza Teşkilatı başlıklı üçüncü bölümü incelendiğinde kaza kongrelerinin vilayet kongrelerinden bir ay önce -Aralık ayında- toplanacağı belirtilmektedir. Bu kongreler kazaya bağlı nahiyelerden gelen 3’er delegenin katılımıyla toplanacaktır. Kaza mutemedi kaza kongresinin doğal üyesi ve kaza idare heyetinin de doğal başkanıdır. Kaza kongreleri, 5 kişiden oluşan kaza idare heyetini ve vilayet kongresine gönderilecek delegeleri seçerler. Kaza idare heyeti “kaza kongresine, program ve nizamname tadiline, belde ve nahiye şuralarına

²⁴ Tunçay, a.g.e, ss. 406-407; Uyar, CHP Tüzükleri, s. 46.

²⁵ Tunçay, a.g.e., s. 458, 462-463; Kabasakal, a.g.e., s. 148.

²⁶ Uyar, Tek Parti, s. 261.

ait program ve tekliflerini arz eyler” ve “kendisine merbut ocak heyetlerini tasdik eder ve onlara lazım gelen fikri istikameti verir.” Partiyi kazada temsil eden kaza mutemedinin ocak heyetlerine rehberlik etmek ve vilayet mutemedi ile muhabere etmek gibi görevleri vardır.²⁷

1927 CHF Nizamnamesi’nde kaza örgütlerinin statüleri de ayrıntılı bir şekilde sınıflandırıldı. Buna göre kaza idare heyeti “kendisine merbut bulunan ve kendisinin merbut bulunduğu heyetlerle muhabere eder; kendisine merbut teşkilat heyetlerine mafevk heyetten aldığı fikri istikameti verir; fırka nizamnamesi hakkında düşündüğü tadilat ve vilayet meclis-i umumisine ve belediyeye ait teklifat layihasını kaza kongresine ihzar eder; kongreye verilecek bir senelik fırka faaliyeti raporunu hazırlar; iki ayda bir kere fırka hayatına, faaliyetine dair vilayet heyetine rapor verir; kaza dahilinde fırka mensuplarının kayıtlarını tutar ve vilayete bildirir; nizamname mucibince yardım akçelerini ve teberruatı toplar; fırkaya kaydolunacakların muamele-i kaydiyesini tetkik ve tasdik eder; fırkanın kaza mahfelini idare eder.” Bu görevlerinin yanı sıra kaza idare heyetleri, partinin ilçedeki “mebus intihabı teşkilat merkezi” olduğundan, bütün örgüt ve gücüyle partili milletvekili adaylarının seçimleri kazanmalarına çalışır.²⁸

1931 Nizamnamesi’nde ise her kaza kongresinde, kongredeki ocakların 1000’e kadarki üyesi için üç, bundan sonraki her 1000 üye için birer delege seçileceği ve bunların kazayı vilayet kongresinde temsil edeceği belirtildi.²⁹

2.2.3. Nahiye (Bucak) Örgütleri

1923 HF Nizamnamesi’ne göre nahiye kongreleri her köy ve mahalle ocağından gelecek birer üyeden oluşmakta ve kaza kongresinden bir ay önce (Kasım) toplanmaktaydı. Nahiye örgütlerinin başına -partiyi temsil etmek üzere- kaza mutemedi tarafından bir fırka mutemedi tayin edilirdi. Bu mutemet nahiye örgütüne başkanlık yaptığı gibi nahiye kongresinin de doğal üyesi kabul edilirdi.

²⁷ Tunçay, a.g.e., ss. 380-381; Uyar, Tek Parti, ss. 257-258.

²⁸ Tunçay, a.g.e., ss. 405-406; Uyar, CHP Tüzükleri, s. 44.

²⁹ Uyar, CHP Tüzükleri, s. 44.

Nahiye kongreleri, 5 kişiden oluşan nahiye idare heyetini seçerler ve diğer kongrelerin yaptıkları görevlerin aynısını yaparlardı.³⁰

1927 CHF Nizamnamesi, diğer alanlarda olduğu gibi, nahiye teşkilatları üzerinde de ayrıntılı açıklamalar getirmiştir. Buna göre nahiye kongreleri “*nahiye heyetinin geçen seneye ait faaliyet raporunu tektik ve müzakere eder; müfettişlerin takdirine göre üç veya beş kişiden ibaret nahiye idare heyeti ile lüzumu kadar yedek azayı ve kaza kongresine gidecek üç mümessili seçer; nizamname tadilatına, vilayet meclis-i umumisine ve belediye işlerine ait teklifleri veya nahiye halkının ihtiyacatını mafevk heyetlere bildirmek üzere tesbit eder; nahiye heyetinin bütçe dahilindeki sarfiyatını tetkik ve yeni masraf bütçesini tesbit ile kaza kongresine gönderir.*” Nahiye idare heyetlerinin görevleri ise bu nizamnamede şöyle sıralanmıştır: kaza ve ocak heyetleri ile muhabere etmek; en az haftada bir kere toplanıp parti işlerini görüşmek; halkı her suretle aydınlatmak; her türlü seçimlerde parti adaylarını kazandırmak; üyelerin kayıtlarını tutmak; her ay parti işlerine dair kaza heyetine rapor vermek ve nahiyenin yeni masraf bütçesini düzenlemek.³¹

CHF'nin 1931 Nizamnamesinde, nahiye kongresinde, nahiyedeki ocakların 500'e kadar olan üyesi için 2, sonraki her 500 üye için birer delege seçilecek ve bunlar kaza kongresine temsilci olarak gidecekti. 1935 Tüzüğünde yapılan değişiklik sonucunda ise nahiye kongresinde, nahiyedeki ocakların 300'e kadar olan üyesi için 2, bundan sonraki her 300 üye için birer delege seçilmesi kararlaştırıldı ve bu delegeler kaza kongresinde nahiyeyi temsil etmekle görevlendirildi.³²

2.2.4. Köy ve Mahalle (Ocak) Örgütleri

1923 HF Nizamnamesi'ne göre partinin ilk teşkilat kademesini oluşturan köy ve mahalle örgütleri, mensup bulunduğu nahiye kongresinin toplanmasından bir ay önce (Ekim) kongre yapacaktır. Köy ve mahallelerde partiye mensup ve 18 yaşını doldurmuş her kişi (her erkek) kongrenin doğal üyesi sayılmaktadır. Kongrenin toplanabilmesi için köy ve mahalle ocaklarına mensup üyelere yarısından fazlasının hazır bulunması gerekmektedir. 3 kişiden oluşan heyeti seçen köy ve

³⁰ Tunçay, a.g.e., ss. 381-382.

³¹ Tunçay, a.g.e., ss. 404-405; Uyar, CHP Tüzükleri, s. 42.

³² Uyar, CHP Tüzükleri, s. 43.

mahalle ocakları, seçtikleri idare heyetini nahiye idare heyetine onaylatmak zorundadırlar. “*Halkın tenvir ve irşadı, firkanın maksat ve emellerinin intişarı ve tahakkuku*” ile uğraşan köy ve mahalle ocaklarının görevleri arasında nahiye ocaklarından aldığı emirleri uygulamak ve her türlü seçimde parti programının ve adaylarının başarısı için çalışmaktır.³³

CHF 1927 Nizamnamesi’nde köy ve mahalle örgütleri ile ilgili çok kapsamlı değişikliklere gidilmedi. Yine de birkaç küçük değişiklik yapılmıştır. Buna göre bir yerde ocak örgütünün kurulabilmesi için kayıtlı üye sayısının 10 kişiye ulaşması gerektiği belirtildi.³⁴

1931 CHF Nizamnamesi’nde ise köy ve mahalle/semte ocakları kongrelerinin Eylül ve Şubat ayları arasında toplanacağı belirtilmektedir. Ocak kongrelerinde 300’e kadar olan üyeler için 2, bundan sonraki her 150 üye için birer delege nahiye kongresine katılacaktır. 3-5 kişiden oluşan köy ve mahalle idare heyetlerinin görevleri şunlardı: parti üyesini çoğaltmak ve partiye yazılmak isteyen üyenin ocak idare heyetine yapacağı müracaatı bir karara bağlayıp nahiye idare heyetine göndermek; parti üyelerinin yardım paralarını ve her idare heyeti bütçesinde yazılı gelirlerini toplamak ve bütçe için devamlı gelir kaynakları düşünüp göstermek; bütçenin kabul ettiği harcamaları yapmak; kongrelerin kendilerine bıraktıkları kararları yerine getirmek; partinin amacına ulaşmak için üst parti makamlarından verilen emirleri yapmak ve bu amaçla düşündüklerini bir üst teşkilata yazmak; bütün seçimlerde parti adaylarını kazandırmak; bir seçim işinde partice aday gösterilmeden önce yoklama yapılması gereken durumlarda o seçimde oy sahibi olan parti üyelerini toplamak ve eğilimlerini öğrenmek; gereken yerlerde halkevleri açmak ve yönetmek; parti işlerinde kullanmak amacıyla -partiye üye olmak şartıyla- memur almak ve gerektiğinde işten çıkarmak; kendi bölgelerinde partinin durumunu ve üye sayısını bildiren raporlar hazırlamak ve bunları üç ayda bir üst makamlara vermek; partililer arasında çıkan sorunlarda üyelerin arasını bulmak; parti program ve uygulamaları hakkında üyeleri aydınlatmak, konferanslar verdirmek ve sık temaslara ilişki ve dayanışmayı arttırmak.³⁵

---

³³ Tunçay, a.g.e., s. 382.

³⁴ Uyar, Tek Parti, s. 254.

³⁵ Tunçay, a.g.e., s. 463-464; Uyar, Parti Tüzükleri, ss. 40-41.

CHP tek partili yıllarda güttüğü merkeziyetçi anlayış dolayısıyla taşra örgütlerinde sıkı bir denetim sağladı. İdare heyeti başkanlarını merkezden atayan bir sistem geliştiren CHP bu yönüyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle benzer özellikler göstermektedir. Gerek merkeziyetçi yapısı gerekse il ve ilçelerdeki mutemetlik teşkilatlanması CHP'nin İttihat ve Terakki'den esinlendiği izlenimini vermektedir. Bu esinlenmeye değinen Kabasakal, yetkilerin merkez organlarında toplanmaması halinde CHP taşra örgütlenmesinin çok demokratik bir şekilde işleyebileceğini belirtmektedir.³⁶

2.3. CUMHURİYET HALK PARTİSİ MERKEZ TEŞKİLATI

2.3.1. Malatya'da CHP Teşkilatının Kurulması ve İlk Yılları

Halk Fırkası'nın kuruluşunun ardından Genel Başkan Vekili İsmet Paşa'nın ülkedeki A-RMHC şubelerine gönderdiği bir genelge ile bu şubeler Halk Fırkası'na dönüştürüldü. Bunun sonucunda bütün A-RMHC şubeleri tabela değişikliğine giderek Halk Fırkası şubeleri olurken, üyelere o ilin Halk Fırkası üyeleri oldular. Bu yeni yapılanma Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde de gerçekleştirildi.³⁷ Ancak partinin istenilen seviyede örgütlenememesi ve -Tunçay'ın deyişiyle- yalnızca “çerçeve kadro” şeklinde kalması üzerine CHP 1925 yılında ülkeyi 14 mıntıkeya ayırarak genel bir örgütlenme girişimine yöneldi.

Bu yeni sistemin hayata geçirilmesiyle birlikte Malatya ile Elazığ ve Dersim (Tunceli) “*Yedinci Mıntıka*” bölgesini oluşturular. Bu mıntıka müfettişliğine ilk olarak Abdülhalim Hamit Bey atandı. Aynı zamanda CHF Malatya mutemedi olarak da görevlendirilen Abdülhalim Hamit Bey, 15 Nisan 1925 tarihinde Malatya'ya gelerek³⁸ teşkilatlanma çalışmaları için gereken düzenlemeleri yapmaya başladı.³⁹

Gelişinden bir süre sonra yerel bir gazeteye verdiği röportajda teşkilatlanma faaliyetlerinden bahseden mutemet Abdülhalim Hamit Bey, parti nizamnamesinin

³⁶ Kabasakal, a.g.e., s. 147, 149.

³⁷ 1923-1950 yılları arasında CHP Malatya teşkilatlarında görev yapan şahısların biyografileri incelendiğinde, bu kişilerden bazılarının, “*CHP'ye kayıt tarihi*” olarak 1919 ve 1920 yıllarını verdikleri, bazılarının ise “*Müdafaa-i Hukukdan beri CHP teşkilatında çalışmaktayım*” şeklinde beyanda buldukları görülmektedir. Bkz. **BCA**, 490.01/312.1273.1; **BCA**, 490.01/311.1272.2

³⁸ **Malatya**, 16 Nisan 1341.

³⁹ 1925 öncesi dönem CHP örgütlenmesine ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir.

gerekirse Malatya’da yayınlanacağını ve bu nizamname doğrultusunda “*Cumhuriyet ve Halkçılık*” ilkelerini benimseyen her ferdin partinin üyesi olacağını belirterek bundan böyle demokrasi ve halkçılığın var olacağını ve derebeyliğin Cumhuriyet hükümetinde yaşayamayacağını söyledi. Bir soru üzerine, teşkilat sırasında partinin kimsenin maşası olmayacağını ve partiyi kullanarak şahsi menfaatlerini gerçekleştirmek isteyenlerin engelleneceğini özellikle belirten mutemet Abdülhalim Hamit Bey, Malatya’da en alt kademededen, mahallelerden itibaren teşkilatlanmaya başlanılacağını belirterek gözlemlerine göre Malatya halkının Cumhuriyet ve Halkçılık ilkelerini hazmettiğini söyledi. Son olarak, Malatya’da TpCF’nin kurulması halinde bu durumun nasıl karşılanacağını içeren -ki bu soru TpCF’nin Malatya’da teşkilatlanmadığını kesin olarak göstermektedir- bir soru üzerine Abdülhalim Hamit Bey, aykırı ve gizli programları benimsememek şartıyla partilerin kurulabileceğini belirterek “...*ancak sandalye işgalini menâfi-i vataniye fevkinde hedef-i yegâne ittihaz eden fırkaların, grupların menâfi faaliyetleri hüsrarla neticepezir olur*” yanıtını vermiştir.⁴⁰

7. mıntıka müfettişi ve Malatya mutemedi Abdülhalim Hamit Bey’in çalışmaları sonucunda Malatya CHP teşkilatı kuruldu ve partinin resmi açılışı 24 Haziran 1925 tarihinde gerçekleştirildi. Büyük bir davetli topluluğunun katılımıyla gerçekleşen bu açılışa Abdülhalim Hamit Bey’in yanı sıra Malatya Valisi Asım Bey ve bazı milletvekilleri de katıldı. Abdülhalim Hamit Bey davetlilere hitaben yaptığı konuşmasında CHP’nin “*halka doğru*” düşüncesini kendisine ilke edindiğini ve bütün vatandaşları kendisinin doğal üyesi saydığını belirtti. Bu resmi açılış ile birlikte CHP’nin 5 kişiden oluşan Malatya il yönetim kurulu (Vilayet İdare/Müteşebbis Heyeti) şu isimlerden oluşturuldu: Hacı Abdizade Hasan Bey, Haşim Beyzade Sait Bey, Gaffarzade Yahya Bey, Atmalızade Osman Hilmi Bey ve İzolili Gazizade Mahmut Bey.⁴¹

Bu isimler incelendiğinde, Hasan Bey’in -ilk- Malatya Belediye Başkanı (1924-1928) olduğu görülmektedir. Sait Bey, Milli Mücadele yıllarında Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Malatya şubesi başkanlığı ve Malatya

⁴⁰ **Malatya**, 7 Mayıs 1341. TpCF’nin kapatılmasından yaklaşık olarak bir ay önce söylenen bu sözler, CHP’nin taşradaki bir üst düzey görevlisinin (A. Hamid Bey aynı zamanda 7. mıntıka müfettişidir) TpCF’yi ne gözle gördüğünü belirtmesi açısından ilginçtir. Keza TpCF’nin yaklaşan sonu da bu cümleden çıkarılabilir.

⁴¹ **Malatya**, 25 Haziran 1341.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanlığı yapmıştır.⁴² İleriki senelerde Malatya CHP il mutemetliği ve Belediye Başkanlığı (1946-1950) görevini de yürütecektir. Yahya Bey, Malatya Ticaret Odası'na bağlı bir tüccar olup, Malatya eşrafının önde gelen isimlerinden biridir. Tüccar olan Osman Hilmi Bey Malatya gazetesinin sahibi idi. İleriki yıllarda Malatya Teşebbüsat-ı Sınaiyye T.A.Ş.⁴³ ve Malatya Elektrik T.A.Ş. müdürü, CHP il mutemedi ve sonrasında il başkanı, Malatya milletvekili olacaktı (1935-1950).⁴⁴ CHP Malatya il yönetim kurulu bürokrasiden, eşraftan ve A-RMHC'de yer almış kişilerden oluşmaktadır. Bu durum CHP'nin taşradaki klasik örgütlenme biçimine uymakta ve işbirliği içerisinde olup bünyesine kattığı grupları yansıtmaktadır. Bu kişilerin çoğunun ilerleyen yıllarda parti içindeki -yerel-hiyerarşide üstlere doğru tırmandıkları görülecektir.

İl yönetim kurulunun oluşturulmasını merkez ilçe ve ilçe teşkilatları izledi. CHP Malatya merkez ilçe idare kurulu Fabrikatör Mehmet Bey, Hacı Kadir Efendi, Evliyaoğlu Behçet Efendi, Karakaşzade Abidin Bey ve Yakıncızade Emin Efendi'den oluşturuldu⁴⁵ ve merkez ilçe mutemetliğine Evliyaoğlu Behçet Efendi getirildi.⁴⁶ Bu heyet içerisinde özellikle Fabrikatör Mehmet Bey Milli Mücadele yıllarında orduya yaptığı hizmetler dolayısıyla tanınmaktadır.

Abdülhalim Hamit Bey Malatya'da CHP'yi kurduktan ve ilk yönetim kurulunun oluşturulup göreve başlamasını sağladıktan bir süre sonra Dersim Valiliğine atandı.⁴⁷ Bunun üzerine Malatya il mutemetliğine, il yönetim kurulu üyelerinden Haşım Bey zade Sait Bey, mutemet vekilliğine de -Malatya gazetesi müdürü- Şevki Bey getirildi.

CHP Malatya teşkilatlanması çerçevesinde il ve ilçe yönetim kurullarının oluşturulmasının ardından sıra nahiyelere geldi. Bu teşkilatlanma için ilk olarak yedi

---

⁴² BCA, 490.01/311.1272.2

⁴³ 1925 yılında kurulan bu şirket için bkz. A. Gündüz Ökçün, **1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye**, AÜ SBF Yayınları, Ankara, 1971, s. 92; Cengiz, Mondros'tan Cumhuriyet'e, ss. 92-93; Sait Aşgın, **Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1946-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, ss. 281-282 (Ek 4'te şirkete ait bir hisse senedi vardır); Mehmet Karagöz, "Cumhuriyet'in Modernleşme Sürecinde 'Malatya' (1930-1938) 'Bir Seyyahın Notları Vesilesiyle' ", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 1, 2008, s. 321.

⁴⁴ BCA, 490.01/312.1274.1; İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi**, Cilt: 2 (TBMM V. Dönem 1935-1939), TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 527.

⁴⁵ **Malatya**, 2 Temmuz 1341.

⁴⁶ BCA, 490.01/312.1273.1

⁴⁷ **Malatya**, 30 Temmuz 1341.

nahiye bölgesi oluşturularak bu nahiyelerin idare heyetleri (nahiye yönetim kurulları) seçildi. Yapılan seçimler sonucunda 5 kişiden oluşan nahiye idare heyetleri şu isimlerden oluşturuldu:⁴⁸

Malatya Merkez Nahiyesi: İmamzade Abdülkadir Efendi, Arpacızade Tevfik Efendi, Saltzade Vahap, Diyarbakırlızade Ahmet Efendi, Çirçizade Şekib Efendi

Aspuzu Nahiyesi: Nebiş Efendi, Musazade Abdullah Efendi, Aksoğanzade Tahir Efendi, Pamuk Alizade Hafız Efendi, Hacı Halilzade Sıddık Efendi.

Adafı Nahiyesi: Hacı Abdizâde Hilmi Bey, Vaizzade Tahsin Efendi, Davutzade Hacı Ahmet Efendi, Hazrikoğlu Selman Efendi, Yemenici Tevfik Efendi

Çarmuzu Nahiyesi: Fabrikatör Şemsi Bey, Mahmut Efendi, Şahinzade Ali Efendi, Kekeçzade Kadir Efendi, Kıtıkzade Kadir Efendi

Atık Şehir Nahiyesi: Poyrazzade Hasan Efendi, İbrahim Ağa, Hüseyin Ağa, Çavuş Ağa, Orduzulu Osman Ağa

Tilek Nahiyesi: Berhan Nuri Efendi, Hacı Mehmet Selman Efendi, İhtiyat Zabiti Ahmet Efendi, Delibaşzade Süleyman Ağa, Mehmet Ağa.

Çırmuktı Nahiyesi: Kekevizade Abdullah Efendi, İshakzade Baki Efendi, Çırah Emin Efendi, Barguzulu Emin Efendi, Gündübegli (Gündüzbeyli) Mehmet Ağa

İspendere Nahiyesi: Kesveler karyesinden Vahap Ağa, Köpeksiz karyesinden Osman Ağa, Fırıncı karyesinden Hüseyin Ağa, Yeniköy karyesinden Mehmet Ağa, Mehmed Ağa

---

⁴⁸ **Malatya**, 13 Ağustos 1341.

Porga Nahiyesi: Porgalı Mehmet Ağa, Osman Ağa, Mahmut Ağa, Mala Hüseyin Ağa, Aşağı köyden Hasan Ağa

Nahiye idare heyetlerini oluşturan bu kişiler de görev aldıkları nahiyelerin tanınmış isimleriydiler. Çoğunluğunu toprak ağalarının oluşturduğu CHP nahiye idare kurullarında sivil ve asker bürokratlara da (örneğin Kekevizade Abdullah Efendi aynı zamanda Çırmıktı Belediye Başkanındır) rastlanmaktaydı.

Abdülhalim Hamit Bey, CHP Malatya mutemetliğinden ayrılınca yerini Sait Bey'e bıraktı. Aynı zamanda CHP 7. mıntika müfettişliğini de yürütmüş olan Hamit Bey'in bu görevden boşalan yerine de Nesimi Bey tayin edildi.⁴⁹

Cumhuriyetin ilanının ikinci yıldönümü (29 Ekim 1925) Malatya'da halkın yoğun katılımıyla gün boyu kutlandı. Malatya milletvekili Mahmut Nedim Bey'in de katıldığı kutlamalar gece geç vakitlere kadar -havai fişek gösterileri eşliğinde- sürdü. Malatya CHP il yönetim kurulu da Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya, Başbakan İsmet Paşa'ya ve İçişleri Bakanı Cemil Bey'e tebrik telgrafları gönderdi. Gönderilen bu telgraflara gelen cevaplar şöyledir:⁵⁰

Malatya Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemetliğine

“Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ve bilcümle mensublarının tebrikatına teşekkür eder ve bilmukabele takdim-i tebrikat eylerim.”

Reis-i Cumhur
Mustafa Kemal

“Milli bayramımızın yıldönümü münasebetiyle izhar buyurulan alaka ve hassasiyete hararetle teşekkür eder ve fırkamıza mensub arkadaşlarımıza Cumhuriyetimizin inkişafına matuf mesaiyesinde muvaffakiyet dilerim efendim.”

CHF Reis-i Umumi Vekili
İsmet

“Cumhuriyet yıldönümü münasebetiyle vaki olan tebrikatınıza hasseten teşekkür ederim.”

Dahiliye Vekili
Mehmet Cemil

CHP Malatya il yönetim kurulu oluşturduğu bir heyetle 1926 yılının Ağustos ayında Ankara'ya giderek başta Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal olmak üzere TBMM

⁴⁹ **Malatya**, 24 Eylül 1341.

⁵⁰ **Malatya**, 5 Teşrinisani 1341.

Başkanı Kâzım Paşa'yı, Başbakan İsmet Paşa'yı ve hükümet üyelerini⁵¹ ayrı ayrı ziyaret ettiler. Temel amacı Malatya halkının Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e olan sevgi ve bağlılığını bildirmek ve kendilerini Malatya'ya davet etmek olan ve "Tazimat Heyeti" olarak adlandırılan heyet şu isimlerden oluşuyordu.⁵²

- *CHP mutemedi Haşim Beyzade Sait Bey*
- *Gaffarzade Yahya Bey*
- *Atmalızade Osman Hilmi Bey*
- *Çirmıktı Belediye Başkanı Kekevizade Abdullah Bey*
- *Belediyeden Hıdır Ağazade Mehmet Bey*
- *Belediyeden Gebeşzade Ali Bey*
- *Türk Ocağından Haşim Beyzade Talat Bey*
- *Tüccardan Karakaşzade Abit Bey*
- *Tüccardan Yüzbaşızade Sait Bey*
- *Tüccardan Arapkırlı Kulu Beyzade Mehmet Bey*
- *Tüccardan Kemaliyeli Balzade Ömer Bey*
- *Tüccardan Hısn-ı Mansurlu Hoca Mahmut Bey*
- *Kemaliye Belediye Başkanı Haznedarzade İsmail Bey*
- *Hakimiyeti Milliye heyeti Tahririye müdürü Naşit Hakkı Bey*

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'i 8 Eylül günü Malatya milletvekillerinden Mahmut Nedim ve Hilmi Beylerle birlikte Çankaya köşkünde ziyaret eden heyet, Malatya halkının Cumhurbaşkanı'na olan sevgi ve bağlılığını bildirerek kendilerini Malatya'ya davet etti.

Malatya halkının kendisine karşı beslemiş olduğu güzel duygulara teşekkür eden Mustafa Kemal Paşa, Malatya'nın Milli Mücadele yıllarında ve özellikle Sivas Kongresi sırasında göstermiş olduğu tavır ve faaliyetlerin takdire şayan olduğunu

---

⁵¹ Maliye Bakanı Abdülhalik Bey, Ziraat Bakanı Sabri Bey, Ticaret Bakanı Rahmi Bey, Milli Savunma Bakanı Recep Bey, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey, Bayındırlık Bakanı Behiç Bey ziyaret edilen hükümet üyeleridir. İçişleri Bakanı Cemil Bey'in rahatsızlığından dolayı, müsteşar Sait Bey'le görüşülmüştür. Bu isimlere ek olarak Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, CHP Genel Sekreteri Saffet Bey ve Ankara İstiklâl Mahkemesi Başkanı Ali Bey de Ankara gezisi sırasında Malatya heyetinin ziyaret ettiği isimlerdir.

⁵² **Malatya**, 12 Ağustos 1926.

belirterek amacının ilk fırsatta Malatya'ya gelmek ve Malatyalılarla buluşmak olduğunu söyledi.⁵³

Cumhurbaşkanını ziyaret ettikten sonra Başbakan İsmet Paşa ile görüşen heyet, hükümetin demiryolu politikaları hakkında Başbakandan bilgi aldı. İsmet Paşa, yapımına başlanacak Malatya demiryolu hattından bahsederek şehrin geleceğinin parlak olduğunu belirtti ve şu an meşgul olmakla birlikte fırsat bulur bulmaz Malatya'ya gelip hemşehrileri ve seçmenleri ile buluşmak istediğini söyledi.⁵⁴

Daha sonra tek tek hükümet üyelerini ziyaret eden⁵⁵ ve Malatya'nın sorunlarını ilgili bakanlara anlatan heyet üyeleri, gezilerini tamamlayarak Malatya'ya döndüler. Malatya heyetinin bu gezisi, Türkiye'de bir heyetle Cumhurbaşkanı ve Başbakana yapılan ilk ziyaret olma niteliğine sahiptir.⁵⁶

1927 yılına girildiğinde Malatya CHP teşkilatı için hareketli geçecek bir yıl başladı. Çünkü 1927 yılı gerek TBMM seçimlerinin gerekse yerel seçimlerin yapıldığı bir yıl oldu. İlk olarak şubat ayında mahalle ihtiyar heyeti seçimleri başladı. Bununla birlikte Malatya CHP teşkilatı seçim propagandasına girerek seçimleri CHP adaylarının kazanması için çalışmaya başladı. CHP'den başka seçime giren herhangi bir siyasi partinin olmadığı bu dönemde, CHP'ye rakip olabilecek tek unsur bağımsız (müstakil) adaylardı.

Malatya CHP teşkilatı bu seçimlerde -ve daha sonraki seçimlerde de olacağı gibi- propaganda için basını da kullandı. Bu dönemde şehirde çıkan tek gazete olan Malatya gazetesinin sahibi CHP il yönetim kurulu üyesi Osman Hilmi Bey, sorumlu müdürü ise CHP mutemet vekili Şevki Bey'di. Bunun sonucunda gazete seçim boyunca Malatya halkını CHP'li adaylara oy vermeye çağırdı. Seçimin devam ettiği günlerde çıkan bir yazıda şöyle denilmektedir:⁵⁷ “...Herkesin fırka namzetlerine rey vereceklerini ve aykırı mütalaat ile propagandalara ehemmiyet vermeyeceklerini müdrük Malatyalılardan ümit eder ve Cumhuriyet Halk Fırkası namzetlerinin behemehâl ihraz-ı ekseriyet edeceklerini şimdiden tahmin edebiliriz.” Gazetede,

⁵³ **Malatya**, 9 Eylül 1926.

⁵⁴ **Malatya**, 16 Eylül 1926.

⁵⁵ Bu ziyaretlerin açıklamalı bir dökümü için bkz. **Malatya**, 16 Eylül 1926; **Malatya**, 23 Eylül 1926.

⁵⁶ Heyette yer alan Ali Gebeş bu ziyaret için “Türkiye’de ilk defa bir heyet olarak aynı smokinlerle Gazi’yi ve İsmet Paşa’yı ziyaret ettik” demiştir. Bkz. H. Avni Gebeş, **Atatürk Devrimlerinin En Büyük Savunucusu İsmet İnönü İçin Anılarım**, İstanbul, 1984, s. 6.

⁵⁷ **Malatya**, 3 Şubat 1927.

devam etmekte olan seçimle ilgili çıkan bir başyazıda ise her namuslu vatandaşın CHP'ye oy vermesi gerektiği de vurgulanarak, şöyle denilmektedir:⁵⁸ “...*Vilayetimizde başlamış olan intihabat için yeni devletimizi yükseltmek vazifesini deruhte eden ve namuslu müdrük her vatandaşın kalbi vücudundaki arzu ve emele tercüman olan büyük Halk Fırkasının en ücra köylere kadar her yerde faaliyete geçmesi, halkı tenvir ve irşad etmesi ve intihabatta Türk şiar ve vakarına yakışmayacak şahsi ihtiras ve menfaatlerin başkaldırmasına imkan bırakılmaması lazımdır...*” Seçimler CHP'nin galibiyeti ile sonuçlanırken, CHP adayları ihtiyar heyetlerini oluşturdular.

Seçimlerin ardından Nisan ayı içerisinde CHP Malatya teşkilatı ilk senelik kongresini yaptı.⁵⁹ CHP (HF) Nizamnamesi gereğince mahalle ve nahiye kongrelerinin toplanmasıyla başlayan süreç ilçe (kaza) ve il (vilayet) kongrelerinin yapılması ile son buldu. Mahalle ve nahiye kongreleri sakin bir ortamda yapılırken, ilçe (15 Nisan 1927'de başladı) ve özellikle il kongreleri (18 Nisan 1927 günü toplandı) gergin bir ortamda yapıldı. Siyasi mevki hırısından kaynaklanan bu gerginlikler kongrelerin uzamasına neden olduysa da il ve ilçe yönetim kurulu üyelerinin seçimi ile CHP 2. Kurultayına (1927) gidecek delegelerin belirlenmesi sonucunda Malatya CHP senelik kongreleri tamamlandı ve aşağıdaki isimler belirlendi.⁶⁰

İl Yönetim Kurulu (Vilayet Heyet-i İdaresi): Mutemet Haşim Beyzade Sait Bey, Belediye Başkanı Hasan Bey, Matbaa (Malatya gazetesi) müdürü Şevki Bey, Gaffarzade Yahya Bey, Atmalızade Osman Hilmi Bey

Merkez İlçe Yönetim Kurulu (Merkez Kaza Heyet-i İdaresi): Saltzade Vahap Bey, Haşim Beyzade Talat Bey, Karaköylüzade Mustafa Naim Bey, İmamzade Abdülkadir Bey, Karakaşzade Abit Bey

Kurultay (1927 Büyük Kongresi) Delegeliğine Seçilenler: Mutemet Haşim Beyzade Sait Bey, Belediye Başkanı Hasan Bey, Atmalızade Osman Hilmi Bey, Fabrikatör Mehmet Bey

---

⁵⁸ **Malatya**, 10 Şubat 1927.

⁵⁹ Tunçay, CHP 1927 kurultayı öncesinde toplanan il kongreleri üzerine yazdığı makalesinde bu dönemde kongresini yapan iller arasında Malatya'yı anmamaktadır. Bkz. Mete Tunçay, “CHF'nin 1927 Kurultayının Öncesinde Toplanan İl Kongreleri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXXVI, Atatürk Özel Sayısı, 1981, ss. 281-333.

⁶⁰ **Malatya**, 21 Nisan 1927.

İl yönetim kurulu tamamen aynı isimlerin yeniden seçilmesiyle oluşmuştur. Şevki Bey daha önce de belirtildiği gibi mutemet vekilliğine getirilmişti ve il yönetim kurulundaydı. Merkez ilçe yönetim kuruluna bakıldığında ise birçok değişikliğin olduğu görülmekte. Daha önce merkez nahiye yönetim kurulu üyeliği yapan Vahap ve Abdülkadir Beyler merkez ilçe yönetim kuruluna terfi ettiler. Aspuzu nahiye mutemedi Mustafa Naim Bey de⁶¹ merkez ilçe yönetim kuruluna seçildi. Mustafa Naim Bey ileriki yıllarda Malatya Belediye Başkanı (1930-1934), Malatya Halkevi Başkanı ve Malatya milletvekili (1946-1950) olacaktır. CHP kurultayına seçilenler de il ve ilçe yönetim kurulu üyeleridir.

Yenilenen Malatya CHP yönetim kurulu ilk sınavını TBMM seçimleriyle verdi.⁶² Ağustos ayında ikinci seçmenlerin seçimine başlandı ve bu seçimler CHP adaylarının büyük üstünlüğüyle sonuçlanarak milletvekili seçimi için hazırlıklara başlandı. Bu seçimde Başbakan İsmet Paşa'nın adaylığını geçen seçimde olduğu gibi yine Malatya'dan koyması için kendisine başta Malatya belediye başkanı olmak üzere, ilçe belediye başkanlarından, milletvekillerini seçecek olan ikinci seçmenlerden, nahiye meclislerinden ve köy muhtarlarından birçok telgraf gönderildi.⁶³ Başbakan da bu istekleri kabul ederek Malatya'dan adaylığını koydu.⁶⁴

6 Eylül günü yapılan seçimlerde ikinci seçmenler oybirliğiyle CHP adayları Başbakan İsmet Paşa, Vasıf, Mahmut Nedim, Abdülmuttalip, Hilmi ve Fazıl Berki Beyleri Malatya milletvekilliğine seçtiler.⁶⁵

1928 yılıyla birlikte il genel meclisi için yapılan üyelik seçimlerinde de CHP adayları üstünlük sağladılar. Merkez adına Keşşaf Efendi (Milli Mücadele yıllarında Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı), Kemaliye adına Mehmet Bey, Hısn-ı Mansur (Adıyaman) adına Abdullah Bey ve Arapgir adına da Mehmet Bey CHP

---

⁶¹ **BCA**, 490.01/311.1272.1

⁶² Cumhuriyetle birlikte parlamento seçimleri -Osmanlı'da olduğu gibi- iki dereceli seçim sistemiyle yapılmıştır. 1946 yılına kadar uygulanan bu seçim sistemine göre vatandaşların oluşturduğu birinci seçmenler (müntehibi evvel) ikinci seçmenleri (müntehibi sani) seçerler ve bu suretle halkın vekâletini alan ikinci seçmenler de milletvekillerini seçerlerdi. Pek demokratik olmayan bu seçim sistemi halkın büyük bir kısmının okur-yazar olmadığı o günkü şartlar içerisinde zorunlu olarak kullanılmıştır. Bkz. Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, 2.b., TESAV Yayınları, Ankara, 2003, s. 108.

⁶³ **Malatya**, 18 Ağustos 1927.

⁶⁴ **Malatya**, 1 Eylül 1927.

⁶⁵ **Malatya**, 8 Eylül 1927; Kâzım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, Cilt: 3 (TBMM III. Dönem), TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, ss. 447-455.

adayı olarak bu seçimi kazandılar. Seçimden önce Malatya gazetesinde CHP adaylarını tanıtan bir yazıda yer alan şu sözler tek parti dönemindeki seçimlerin yapısı ve sonuçları açısından ilginçtir:⁶⁶ “...*Büyük Gazi'nin yarattığı fırkanın namzetlerinin kazanacaklarını şimdiden tabî telakki eder, kendilerine muvaffakiyetler, memlekete hayırlı ve nâfi hizmetler temenni ederiz.*” Gazete, adayların seçileceğini tahmin etmekle kalmamakta, seçimi kazanmış saydığı bu kişilere yeni görevlerinde başarılar dilemeyi de ihmal etmemektedir.

1928 yılında Malatya CHP teşkilatı için diğer bir önemli gelişme de inşasına başlanacak olan parti binası temelinin atılmasıdır. Partinin kuruluşunda eskiden orta mektep olarak kullanılan medrese binasının bir kısmı parti binası olarak kullanılmaya başlanmış⁶⁷ ve bu durum 1928 yılına kadar böyle devam etmişti. 13 Ekim 1928 tarihinde ise il özel muhasebesinin tahsis ettiği Atatürk Bulvarı üzerindeki arsada parti binasının temel atma töreni yapıldı. Bu tören sonrasında Malatya Valisi Nazmi Bey başta Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal olmak üzere Başbakan İsmet Paşa'ya ve İçişleri Bakanı Şükrü Bey'e temel atma töreninin yapıldığını bildiren birer telgraf gönderdi.⁶⁸

1928 yılının CHP teşkilatı açısından bir diğer önemi de başta Başbakan ve CHP Genel Başkan Vekili İsmet Paşa olmak üzere Adalet Bakanı Mahmut Esat ve İktisat Bakanı Rahmi Beylerin kısa aralıklarla Malatya'ya yaptıkları ziyaretlerdir. Bunlar arasında hiç şüphesiz Başbakan İsmet Paşa'nın ziyareti (12 Eylül 1928) şehirde ve parti teşkilatında büyük yankı uyandırdı. Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey 10 Temmuz 1928'de, İktisat Bakanı Rahmi Bey ise 31 Ağustos 1928 tarihinde Malatya'yı ziyaret ettiler ve gerek ilde gerekse CHP teşkilatında incelemeler yaptılar.⁶⁹

1928 yılında partinin yönetim kademesinde bir değişikliğe gidildi. Buna göre Temmuz 1925'ten beri CHP Malatya mutemetliği yapan Sait Bey'in yerine

---

⁶⁶ **Malatya**, 17 Mayıs 1928; Tek parti döneminde yapılan seçimlerin kısa bir özeti için bkz. Hakkı Uyar, “Tek Parti Döneminde Seçimler”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 64, Nisan 1999, ss. 21-31.

⁶⁷ **Malatya**, 7 Mayıs 1341.

⁶⁸ **Malatya**, 18 Teşrinievvel 1928.

⁶⁹ Adalet ve İktisat Bakanlarının Malatya gezilerinin detayları için bkz. **Malatya**, 12 Temmuz 1928; **Malatya**, 6 Eylül 1928.

Abdolvahap Bey getirildi.⁷⁰ Ancak bu durum da uzun sürmeyerek Abdolvahap Bey'in mutemet vekili olan Osman Hilmi Bey mutemetliğe getirildi ve 15 Aralık 1928 günü yapılan il kongresinde de tekrar seçilerek yerini korudu. Osman Hilmi Bey ile birlikte il idare kuruluna Hasan, Yahya ve Şevki Beyler getirildi. Bu kongrede, dilek sistemi⁷¹ uyarınca merkez ilçeden gelen 22 maddelik teklifler ile Pütürge nahiyesinden gelen 5 maddelik teklifler de il kongresince kabul edildiler.⁷²

1929 yılında CHP il yönetim kurulu -tehcir sonrası Malatya'ya dönmeyen ya da dönemeyen- Ermenilerin arazilerini satışa çıkardı. Gazeteye verilen ilanlarda arazilerin partiye ait olduğu ve 20 gün içerisinde müzayede ile satılacağı belirtildi.⁷³

1930 yılında Malatya CHP teşkilatı iki yerel seçime girdi. Bunlardan ilki Nisan ayında yapılan İhtiyar Heyeti seçimleri, ikincisi ise Eylül ayında yapılmaya başlanan Belediye seçimleriydi. Bu seçimlerden ilkinde Malatya CHP teşkilatı uzun süredir olduğu gibi rakipsiz bir şekilde seçimlere girdi ve gösterdiği adaylar rahatlıkla seçildiler.⁷⁴ İkinci seçimlerde ise CHP'nin karşısında bir parti vardı. Yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) Malatya'da da örgütlenerek Belediye seçimlerine katıldı.

2.3.2. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Malatya Teşkilatı, Belediye Seçimleri ve CHP-SCF İlişkileri

Paris Büyükelçisi Fethi Bey, 1930 yazında tatilini geçirmek üzere geldiği Türkiye'de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in muhalif bir parti kurması önerisiyle

---

⁷⁰ **Malatya**, 1 Teşrinisani 1928.

⁷¹ “CHP'nin yerel kongrelerinde, yani ocak, bucak, ilçe ve il kongrelerinde partililerce dile getirilen sorunlar, dilek sistemi çerçevesinde hiyerarşik bir sıra izleyerek ele alınırdı. Ocak kongresinde ele alınanlar, bucak kongresine, bucak kongresinde ele alınanlar, ilçe kongresine, ilçe kongresinde ele alınanlar, il kongresine aktarılır; burada yerel yöneticilerle çözülebilecek olan sorunlar çözülür; daha büyük nitelikteki sorunlar Parti Büyük Kongresi'ne iletilir ve Dilek Komisyonu'nun incelemeleri çerçevesinde Kongre'de görüşülerek ilgili bakanlıklara gereği yapılmak üzere gönderilirdi...” Bkz. Uyar, Tek Parti Dönemi, ss. 252-254. Ayrıca bkz. Tuncay Dursun, **Tek Parti Dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, ss. 24-25; Öz, a.g.e., ss. 189-191.

⁷² **Malatya**, 11 Kanunisani 1929.

⁷³ **Malatya**, 22 Ağustos 1929.

⁷⁴ **Yeni Malatya**, 3 Nisan 1930.

karşılaştı ve buna olumlu cevap vererek 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurdu.⁷⁵

Mustafa Kemal'in girişimiyle kurulan bu parti özellikle Türkiye'nin yurtdışındaki olumsuz imajının silinmesini sağlamak için tasarlanmış⁷⁶ ve bir yerde TBMM'de oturup iktidarı bazı konularda uyarmakla görevlendirilmişti. Bu nedenle "güdümlü bir muvazaa partisi" görünümünde olan SCF, ülke çapında halkın desteğini alıp hızlı bir örgütlenmeye gidince,⁷⁷ umulmadık bir şekilde, iktidara aday önemli bir rakip olarak ortaya çıktı. Böyle bir durumu beklemeyen CHP teşkilatları ile birçok yerde açılan SCF teşkilatları arasında Belediye seçimleri ile birlikte büyük bir rekabet başladı ve bu yeni süreç SCF'nin kapatılmasına varan bir sonla noktalandı.

Kuruluşunun ardından ülke çapında hızlı bir örgütlenmeye giden SCF, Malatya'da da örgütlendi.⁷⁸ Eylül (1930) ayının ilk haftasında SCF'nin Malatya şubesini açmak için Valiliğe müracaat edildi ve Valilik tarafından gerekli işlemler yapıldıktan sonra 25 Eylül'de partinin kuruluş ilmi haberi (izin belgesi) verildi.⁷⁹

---

⁷⁵ SCF için bkz. Çetin Yetkin, **Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası**, 2.b., Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997; Osman Okyar-Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye Fethi Okyar'ın Anıları**, 3.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006; Cem Emrence, **99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006; Cemil Koçak, **Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006; Walter F. Weiker, **Political Tutelage and Democracy in Turkey, The Free Party and Its Aftermath**, Leiden, E. J. Brill, 1973; (Feridun) Kandemir, **Serbes Fırka Nasıl Kuruldu-Nasıl Kapatıldı?**, Ekicigil Tarih Yayınları, İstanbul, 1955; Abdülhamit Avşar, **Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998; Ahmet Ağaoğlu, **Serbest Fırka Hatıraları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

⁷⁶ Fethi (Okyar) Bey, Mustafa Kemal'in kendisine parti kurma teklifini yaptığı sırada şu sözleri söylediğini belirtir: "...Bugünkü manzaramız aşağı yukarı bir dictature manzarasıdır. Vakıa bir meclis vardır, fakat dahil ve hariçte bize dictateur nazariyle bakıyorlar. (...)Halbuki ben cumhuriyeti şahsi menfaatim için yapmadım. Hepimiz faniyiz. Ben öldükten sonra arkamda kalacak müessese bir istibdat müessesesidir. Ben ise, millete miras olarak bir istibdat müessesesi bırakmak ve tarihe o surette geçmek istemiyorum." Bkz. Okyar-Seyitdanlıoğlu, a.g.e., ss. 103-104; O yıllarda ABD'nin Türkiye Büyükelçiliğini yapan Joseph Grew de SCF'nin kuruluşu hakkında şu yorumu yapmaktadır: "...Gazi yavaş yavaş şu görüşe varmıştır ki, tek parti sistemi Avrupa ve Batı ile karşılaştırılınca Türkiye için bir aşağılık işarettir. Amerikalı ve Avrupalı yazarlar son günlerde çoğunlukla şekil bakımından Batılı, fakat gerçekte Doğulu olarak tasvir ettikleri Türk diktatörlüğünden çok söz etmişlerdir. Türkiye'nin bu şekilde tasvir edilmesi Gazi'nin gözüne çarpmış ve hiç hoşuna gitmemiştir..." bkz. Joseph Grew, **Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Hâtıraları)**, çev: Muzaffer Aşkın, Kitapçılık Tic. Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul, 1966, ss. 109-110.

⁷⁷ Fethi Bey başta olmak üzere SCF yöneticilerinin örgütlenme çalışmaları için yaptıkları Batı Anadolu gezisi -ve özellikle bu gezi sırasında meydana gelen İzmir olayları- halkın yeni partiye büyük bir destek vereceğini gösterdi.

⁷⁸ SCF ile ilgili literatüre bu bilgiyi ekleyen ilk araştırmacı Cemil Koçak'tır.

⁷⁹ **BCA**, 30.10/78.519.3

SCF Malatya şubesinin resmi açılışı ise 30 Eylül günü yapıldı⁸⁰ ve partinin İl Yönetim Kurulu şu isimlerden oluşturuldu:⁸¹

Reis (İl Yönetim Kurulu Başkanı) Âhizâde Abdurrahman Efendi ile birlikte Nebizâde Hacı Mustafa, Sülükizâde Abdullah Cevdet Efendi, Hacı Abdizâde Hilmi Bey, Kiğilizâde Kadir Efendi, Şırubizâde Mehmet Efendi, Kirişçizâde Süleyman Efendi, Fabrikatör Mehmet Bey, Gebeşzâde Ali Bey, Atmalızâde Hacı Kâmil Efendi, Mazancızâde Mehmet Efendi, Hamikoğlu İbrahim Çavuş, Mehmet Fahri Efendi, Sarızâde Kadir Efendi, Saltoğlu Hacı Ömer Efendi, Yüzbaşızâde Ahmet Efendi, İpekzâde Yusuf Efendi.

SCF, Malatya'da merkezin dışında, Arapgir ve Kemaliye ilçelerinde de teşkilatlandı ve şubeler açtı. Bu ilçelerdeki SCF ilçe yönetim kurulu üyeleri de şu isimlerden oluşmaktadır:⁸²

Arapgir İlçe Yönetim Kurulu: Reis (İlçe Yönetim Kurulu başkanı) Sedirzâde Celâl Efendi ile birlikte Mustafa Beyzâde Cemil Bey, Türkmenzâde Rüştü Efendi, Kaşkalzâde Râsim Efendi, Attarzâde Kerim Efendi.

Kemaliye İlçe Yönetim Kurulu: Reis Genç Ağazâde Mustafa Zihni Bey ile birlikte Şâkir Bey, Hazinedarzâde Abdurrezzak Bey, Ömer Ağazâde Mustafa Efendi, Ocaķıbaşızâde Mehmet Efendi, Balızâde Ahmet Efendi, Ömer Lütfü Efendi.

Malatya SCF şubesinin kuruluş ilmühaberini verdikten sonra İçişleri Bakanlığına -25 Eylül 1930 tarihinde- bir rapor gönderen Malatya Valisi Mehmet Tevfik Bey, bu raporunda SCF kurucuları ve yaptıkları propagandalar hakkında ilginç bilgiler vermektedir. CHP teşkilatının durumu hakkında da yorumlarda bulunan Valinin raporu şöyledir:⁸³

“Vilâyet dahilinde Malatya, Arapkir, Kemaliye, Pötürge kazalarında mevcut Halk Fırkası teşkilatını idare edenlerin bazılarına karşı beslenmekte olan hissiyatı husumetkârane cümlesinden olmak üzere bundan yirmi gün evvel üçü belediye azasından ve biri üç ay memuriyetten

⁸⁰ Yeni Malatya, 2 Teşrinievvel 1930.

⁸¹ BCA, 490.01/435.1804.1

⁸² BCA, 490.01/435.1804.1

⁸³ BCA, 30.10/78.519.3; İçişleri Bakanı Şükrü Bey tarafından ülkedeki bütün Valilerden istenen bu vb raporların amacı “İzmir ve civarındaki hadiselerin memleketin diğer taraflarında ne gibi akisler ve tesirler uyandırdığını” öğrenmektir. Bir başka deyişle asıl amaç ülkenin geri kalanında halkın SCF'ye olan ilgisinin ne düzeyde olduğunu tespit etmektir. Rapor Malatya Valiliği'nden 14 Eylül 1930 tarihinde istenmiş ve gelen rapor İçişleri Bakanı Şükrü Bey tarafından 28 Eylül'de Başbakan İsmet Paşa'ya takdim edilmiştir.

mahrumiyet cezasına mahkûm olan sabık mal müdürlerinden ve ikisi zürradan, biri metruk bir fabrikanın sahibi, ikisi küçük taahhüt işleriyle meşgul ki ceman dokuz kişi Serbest Cumhuriyet Fırkasının Malatya şubesini açmak üzere beyanname ile müracaat etmişlerdir. Muktazi muamelatı bu gün ikmal ettirebildikleri için ilmühaber verilmiştir. Beyannameye imza vazedenlerden biri halen Cumhuriyet Halk Fırkasının vilâyet hey'eti idaresinde bulunmakta olan esbak belediye reisi Hasan Beyin mahdumu Hilmi Bey olmakla beraber diğerleri de kısmen mumaileyh Hasan Beyin akraba ve eviddasıdır. Bizzat ve bilvasıta iki tarafla da alâkadar olan Hasan Beyin gayesi vaktiyle istifaen terk ettiği belediye riyasetini tekrar ele geçirmek ve menafii şahsiyesini alet etmektir. Yeni fırkanın muvaffakiyetini de teshile çalışan Hasan Beyin vaziyeti fırka müfettişi Avni Beyefendi ve buradaki fırka erkânınca da malûm ise de tahdidi mazarratı mülahazasıyla ahiren teşekkül eden kongre kararıyla hey'eti idarede ipkası cihetine gidilmiştir. Bu tarzdaki teşekkülden de anlaşılacağı üzere Cumhuriyet Halk Fırkasının Malatya vilâyet idare hey'etinde mütekabil bir emnü itimat görülememekle beraber müsmer ve müessir faaliyetleri de müşahade olunamamaktadır. Yeni fırka mensuplarına gelince biraz cazip görünen programları üzerinde propagandaya devam etmekte iseler de kısmı azamı lakayt kalmaktadır. Bu cazibeye tutulmak isteyen ve bulunanlar da vatanî ve millî mefkûre ve gayelerini temin ve istihsal için Serbest Cumhuriyet Fırkasına dahil olmak istiyorlar. Bu sebeptendir ki yeni fırka müteşebbisleri bir anı muvakkat için taraftar peyda etseler bile atii karipte inhilale mahkûmdurlar. Binaenaleyh Cumhuriyet Halk Fırkasını sevk ü idare edenlerin gösterecekleri gayret ve teyakkuz sayesi(n) de bu inhilal tesri edilebilirse dahili memlekette dedikodular vukuu olmaktan ibaret bulunan Serbest Cumhuriyet Fırkasının taşra teşkilatı taazzuv etmeksizin munkariz olur. Veyahut vatan gayri muzır ehil ellere inkal eder.

Adıyaman, Kâhta, Akçadağ, Hekimhan kazalarında Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatı bulunmadığı için yeni fırkanın buralarda faaliyeti gayri meşhuttur. Serbest Cumhuriyet Fırkası Malatya şubesine bir de Arapkir şubesinin inzimam etmesi ihtimali vardır. Mahaza her iki mevkide de bugüne kadar bir taşkınlığa meydan verilmediği gibi bundan sonra da bir güne tezahürata mahal bırakılmayacaktır. Memurini idare ve zabıta gayet müteyakkız bulunmakta olup herhangi bir hadiseye karşı tedbirler alınmıştır efendim.”

Yaptığı tetkikat ve istihbarat sonuçlarını bu şekilde bir rapora dönüştüren Malatya Valisi Mehmet Tevfik Bey, Koçak'ın da belirttiği gibi,⁸⁴ adeta bir CHP parti müfettişi gibi davranarak raporunu hazırlamıştır (Vali, raporu için gerekli bilgileri CHP teşkilatlarından almıştır). Valiye göre Malatya'da SCF şubesinin kuruluş gerekçesi bazı CHP idarecilerine karşı toplumda oluşan “*husumetkârane*” hislerdir.

⁸⁴ Cemil Koçak'ın bu rapor hakkındaki yorumları için bkz. Koçak, a.g.e., ss. 244-248.

Vali, SCF kurucularını tanıtmakta ve bu kişilerin Malatya eski Belediye Başkanı ve CHP Vilayet İdare Heyeti üyesi Hacı Abdizâde Hasan Bey'in yakınları olduklarını belirtmektedir. En başta, Hasan Bey'in oğlu Hilmi Bey SCF Malatya teşkilatının kurucuları arasında yer almaktadır. Diğer üyeler arasında da Hasan Bey'in akrabaları ve yakınları bulunmaktadır. Rapora göre Hasan Bey ikili oynamakta ve bununla tekrar Belediye Başkanı olarak bu makamı şahsi menfaatlerine alet etmek istemektedir.

Vali Mehmet Tevfik Bey'in raporunun tam da bu kısmında garip bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Buna göre Vali, Hasan Bey'in olumsuz faaliyetlerinin CHP müfettişi Avni Bey⁸⁵ ve partililer tarafından anlaşıldığını ve bunun üzerine Hasan Bey'in CHP Vilayet Heyeti üyeliğinden çıkarıldığını belirtmektedir. Ancak Vali'nin raporunu kaleme aldığı tarihten yalnızca bir hafta önce toplanan CHP Vilayet Kongresi'nde Hasan Bey yeniden Vilayet İdare Heyeti üyeliğine seçilmiştir. Valinin raporu için istihbarat çalışmaları yaptığı günlerde devam eden bu kongrenin böyle bir karar alması ilginçtir. Dahası ileride görüleceği gibi CHP'nin Belediye seçimleri için gösterdiği adaylar arasında Hasan Bey de vardır. Yine 1931 yılında (yani SCF kapandıktan sonra) yapılan CHP Malatya Vilayet Kongresinde Hasan Bey bir kez daha Vilayet İdare Heyeti içerisinde yer bulacaktır. Bu durumda kesin olan bir şey varsa o da Valinin raporunda geçtiği gibi Hasan Bey'in partiden ihraç edilmesi söz konusu değildir. Raporda böyle yazılmasının nedeni belki böyle bir ihracın o an için düşünülmüş olmasıdır. Ancak görülen o ki bu durum gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni Hasan Bey'in Malatya halkı ve CHP üst yönetimi arasındaki prestijine bağlanabilir. Burada bir parantez açarak bu düşünce desteklenecek olursa, Hasan Bey Malatya'nın ilk Belediye Başkanı olup halk tarafından çok sevilmektedir. Belediye Başkanlığı yaptığı yıllarda (1924-1928) hizmetleri, adaleti, yardımseverliği ve özellikle cömertliği ile halk arasında adeta bir kahramana dönüşen Hasan Bey için birçok destan ve menkıbeler yazılmıştır.⁸⁶ Diğer yandan Şeyh Sait isyanının bastırılmasında komutasındaki milis kuvvetleriyle büyük yararlılıklar gösteren Hasan

---

⁸⁵ Avni Bey CHP 2. mıntuka müfettişidir. Buradan Malatya'nın 7. mıntuka müfettişliğinden alınarak 2. mıntuka müfettişliği bölgesine dahil edildiğini görmekteyiz. Bu mıntuka Malatya ile birlikte Sivas, Samsun ve Yozgat illerinden oluşmaktadır.

⁸⁶ Tahir Kutsi Makal, "Battal Gazi'den... Hasan Bey'e...", **İnönü Üniversitesi III. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler**, (Yayıma Haz: Mehmet Yardımcı-Tahir Kutsi Makal), Malatya, 19-21 Ekim 1988, ss. 201-207.

Bey'e Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve Başbakan İsmet Paşa tarafından *teşekkür telgrafları* gönderilmiştir.⁸⁷ CHP Malatya teşkilatının kuruluşundan itibaren Vilayet İdare Heyeti üyeliği de yapan ve 1927 yılındaki 2. CHP Kurultayı'na Malatya delegesi olarak seçilen Hasan Bey'in geçmişi kendisinin partiden ihraç edilmesini önlemiş olabilir.

Valinin raporuna tekrar dönülecek olursa, Vali, SCF'nin Malatya halkı tarafından benimsenmediğini ve yapılan propagandalara karşı halkın *lakayt* davrandığını belirtmektedir. Rapora göre SCF'liler, Malatya'da cazip görünen programları üzerinden propaganda yapmaktalar ve bu cazibeye kapılarak SCF'ye katılmak isteyen Malatyalılar da tamamen vatansever duygularla hareket etmektedirler. Buradan da SCF Malatya Şubesi'nin, Valiliğe yapılan başvurunun onaylanmasını beklemeden şehirde propaganda yapmaya -ve hatta üye kaydına-⁸⁸ başladığı anlaşılmaktadır.

Valinin raporunda CHP Vilayet İdare Heyeti hakkında da yorumlar bulunmaktadır. Valiye göre, CHP Vilayet İdare Heyeti'ne güven duymak mümkün olmadığı gibi, bu heyetin Malatya'da olumlu ve etkili faaliyetler yürüttüğü de söylenemez.

Vali ayrıca CHP'yi sevk ve idare edenlere de seslenerek, gayretli bir şekilde çalışılırsa SCF'ye ait taşra şubelerinin oluşmadan dağılacağını belirtmekte ve bu durumun aksi halinde vatanın "*gayri muzır*" ellere geçeceğini düşünmektedir.

SCF Malatya teşkilatının kurucu ve üyelerine bakıldığında bunlardan birçoğu daha önce CHP Malatya teşkilatının çeşitli kademelerinde görev yapmışlardır. Örneğin -Hasan Bey'in oğlu- Hacı Abdizâde Hilmi Bey CHP Adafi nahiyesi idare heyeti üyesi idi. Yine SCF kurucularından olan Fabrikatör Mehmet Bey'e de daha önce değinilmişti. Hatırlanacak olursa Fabrikatör Mehmet Bey 1927 CHP 2. Kurultayına Malatya delegesi olarak katılmıştı. Ayrıca Fabrikatör Mehmet Bey - gelecek bölümde görüleceği gibi- CHP Malatya teşkilatının kuruluşu ile birlikte Merkez Kaza İdare Heyeti üyeliğine de getirildi. 1926 yılında Malatya CHP

---

⁸⁷ **Malatya**, 12 Mart 1341; Telgraflar 5 Mart 1341 (1925) tarihinde gönderilmiştir. Makal bu tarihi (5 Teşrinisani şeklinde) yanlış vermektedir. Bkz. Tahir Kutsi Makal, "Malatya'nın İlk Belediye Başkanı Hasan Bey Hakkında Bazı Tespitler", **İnönü Üniversitesi III. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler**, (Yayıma Haz: Mehmet Yardımcı-Tahir Kutsi Makal), Malatya, 19-21 Ekim 1988, s. 210.

⁸⁸ **Yeni Malatya**, 25 Eylül 1930.

teşkilatının oluşturduğu tazimat heyeti içerisinde Ankara'ya giden Gebeşzâde Ali Bey de SCF Vilayet İdare Heyeti arasında yer almaktadır.

Malatya'da SCF'lilerin 5 Eylül'de Valiliğe müracaat etmesiyle başlayan CHP-SCF ilişkileri, yeni partinin 25 Eylül'de resmîyet kazanması ve özellikle Belediye seçimlerine katılması ile birlikte yeni bir boyut kazandı. Valiliğin SCF'nin kuruluşunu onayladığı gün Malatya CHP Vilayet İdare Heyeti üyesi Şevki Bey'in, sahibi olduğu gazetede yayınlanan “*İntihabat Siyasi Arzuların Bir Neticesidir*” adlı başyazısında yer alan şu yorumları yeni partinin CHP'li yöneticiler tarafından nasıl karşılandığını (ve karşılanacağını) göstermektedir.

“...Malatya'da vakîa sol fırka (SCF) kanunî muamelesinin tekemmül edememesinden dolayı, henüz teşekkül etmiş sayılamaz ise de hakikatte taazzuv ile hey'eti idaresini tayin eylemiş, propaganda sahasına geçerek aza kaydına bile başlamıştır. İçtihatlarla riayettâr olduğumuz için eylevm harekete geçemeyen memleketimizdeki bu sol fırkanın bugünkü mücerret hüviyetine karşı şimdilik hürmetle iktifa ederiz.

Malatya'daki bu sol şube iş sahasına geçse bile bereketli işler karşısında ve ammenin muhabbeti önünde tarihin mevlûdu olan CHF ile boy ölçüşemeyecektir, sanırım. Bahusus Türk hayatının tekâmülüne, asrileşmesine hizmet ederek ebedî bir nam alan bu ünlü fırka; pürüzsüz ve samimî işlerin ilhamıyla memleketin bütün münevverlerini camiasında tutmak kudretini buldukça zayıf bir ekalliyet olan sol fırkanın, değil bu defaki belediye, hatta yakın atide Millet Meclisi intihabatında dahi iktidar mevkii için muvaffak olmasına ihtimal verilemez. Binaenaleyh hasılatı sâyi namına elinde müspet bir tenkit cümlesine olsun malik olamayan bu sol fırka; tedricen yapacağı hizmetleriyle istikbale ait ümitlerini koruyarak ammenin vicdanına işiyle hulûl edinceye kadar iktidar mevkii için çırpınmayıp yalnız fikir âleminde ve tenkit köşesinde kalsaydı herhalde daha hayırlı olurdu. Nitekim çırpınmaların bir fayda vermediğini gelen ajans haberlerinden anlıyor ve neticelenen yerlerdeki belediye intihabatında Cumhuriyet Halk Fırkası namzetlerinin kazandığını görüyoruz. milletin akli selimi ile Malatya'da da reylerin bu fırka lehine tecelli edeceğine itimadımız berkemaldır.”⁸⁹

Bu sıralarda CHP teşkilatı 2. mıntika müfettişi -Samsun milletvekili- Avni Bey başkanlığında vilayet kongresini topladı ve yaklaşan belediye seçimleri

---

⁸⁹ **Yeni Malatya**, 25 Eylül 1930.

öncesinde yönetime şu isimler seçildi: Atmalıoğlu Osman Hilmi Bey, Hacı Abdioğlu Hasan Bey, Gaffaroğlu Yahya Bey, Gazeteci Şevki Bey, Fettahoğlu Mehmet Bey.⁹⁰

Malatya’da 1 Ekim 1930 tarihinde başlayan Belediye seçimlerine, bir gün önce şube açılışını yapan SCF’de katıldı ve böylelikle CHP Malatya teşkilatı kuruluşundan beri ilk defa bir seçime rakip bir siyasi parti ile beraber girmiş oldu. Ancak bu rekabet ortamı çok uzun sürmeyecek ve seçimin ilk günü tamamlandığında SCF’nin Belediye Meclisi üyeliği için gösterdiği 54 adaydan 14’ü adaylıktan çekildiklerini açıklayacaklardır. SCF’liler adaylıktan çekilmelerinin nedenlerini “*seçimlerin serbest bir ortamda yapılmaması, polisin müdahale etmesi, Vali ve Encümen’in bitaraf olmamaları*” yani CHP yanlısı hareketler sergilemeleri şeklinde açıklayarak bu şikâyetlerini çeşitli yerlere çektikleri telgraflarla bildirdiler.⁹¹ Aynı günlerde CHP Vilayet İdare Heyeti üyelerinden Şevki Bey’in sahibi olduğu gazetede, CHP’nin merkezde gösterdiği adayların tam listesi verilerek Malatya halkına şu çağrıda bulunuldu:⁹²

“Muhterem Vatandaş!

B. Gazi Diyor ki: ‘CHF, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden doğduğundan beri bu fırkanın reisiyim’⁹³

Başta Ulu Gazi olduğu halde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti; Vatani ve seni düşmanın çizmeleri altından kurtardı. O günleri iyi hatırla!

CHF ve onun hükümeti Malatyamızı zulmetten nura gark etti. Bu iyiliği unutma. Dün Viranşehir’de öten medeniyet düdüğü iki ay sonra Malatya’da ötecektir. Bu şaheser Malatyalı ve Malatya mebusu Başvekil İsmet Paşa hazretlerinin yüksek azimlerinden doğmuştur.

Muhterem Vatandaş!

Yanlış laflara kanma aklını başına topla. Belediye intihabında reyini İsmet Paşa Hazretlerinin reis olduğu CHF namzetlerine ver”

⁹⁰ **Yeni Malatya**, 2 Teşrinievvel 1930. Konuyu dağıtmamak için kongre hakkındaki diğer bilgiler bir sonraki başlık altında verilecektir.

⁹¹ **Yeni Malatya**, 2 Teşrinievvel 1930.

⁹² **Yeni Malatya**, 2 Teşrinievvel 1930.

⁹³ SCF’nin Mustafa Kemal’i kendisine mâl ederek kullanması gerekçesiyle Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Yunus Nadi’nin Cumhurbaşkanına bir açık mektup yazması üzerine, Mustafa Kemal mektuba cevap vererek kendisinin Müdafaa-i Hukuk’tan beri CHP’li olduğunu özellikle vurgulamıştır. Bunun üzerine İçişleri Bakanı Şükrü Bey ülkedeki bütün vilayetlere resmi bir tebliğ göndererek Cumhurbaşkanının Cumhuriyet gazetesine cevaben kaleme aldığı mektubun ülkedeki bütün vilayetlerde ilan edilmesini ve “yanlış telakki ve telkinlere meydan verilmeyerek efkârı umumiyenin tenvir buyurulmasını” istemiştir. Bkz. **Yeni Malatya**, 11 Eylül 1930.

Bu seçimlerde, 20 Mart 1930 tarihinde çıkan bir kanunla kadınlara Belediye Seçimlerinde Seçilme hakkı tanınması nedeniyle, CHP Malatya Vilayet İdare Heyeti'nin merkez belediye meclis üyeliği için 2 bayan aday gösterdiği⁹⁴ gibi bağımsız (müstakil) bir bayan aday da seçime katıldı.⁹⁵ SCF adaylarının ise kimler olduğunu tespit etmek mümkün değildir. Kaynaklarda sadece SCF'nin Malatya merkez ve örgütlendiği ilçelerdeki idare heyeti üyelerinin isimleri bulunmakta. Muhtemelen bu idare heyetlerinde yer alan kişiler Belediye meclis üyeliklerine de adaylıklarını koymuşlardır. Ancak kesin olarak adayların kimler olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu dönem için kullanılacak tek yerel kaynak Yeni Malatya gazetesidir. Ancak bu gazetenin sahibinin CHP Vilayet İdare Heyeti üyesi olması durumu bir hayli zorlaştırmaktadır. Bu gazetede SCF adayları hakkında sadece istifa haberleri yer almakta ve CHP propagandası yapılmaktadır.

Seçimlere dönülecek olursa, ilk gün tamamlandığında SCF'nin belirlediği 54 adaydan 14'ünün çekildiği söylenmişti. Seçimin sekizinci gününe gelindiğinde bu sayı 30'a yükseldi ve SCF teşkilatı seçimden çekilerek, seçmenlere CHP'ye oy vermemeleri yönünde propaganda yapmaya başladı.⁹⁶ Seçimler boyunca Malatya Valisi Mehmet Tevfik Bey de ilçelere giderek seçimlerin seyri konusunda bilgiler aldı ve bu bilgileri 10 Ekim 1930 tarihinde bir telgrafla İçişleri Bakanlığı'na iletti.⁹⁷

“Evvelki gün Malatya'dan Kemaliye kasabasına azimet ve bugün dahi avdetle Arapkir kazasına muvasalat ettim. Belediye intihap ve muamelâtı şu merkezdedir. Vilâyet merkezi olan Malatya'da sekiz günden beri S. Fırka (Serbest Cumhuriyet Fırkası) namzetleri bir rey dahi alamamıştır. Kemaliye'de tayin olunan dört gün zarfında S. Fırka namzetleri dokuz rey almış ve CHF namzetleri iki yüz bir rey istihsal etmiştir. Burada nisabı ekseriyet hasıl olamadığı için müddet bir hafta temdit edilmiştir. halen vaziyet çok iyidir. Arapkir kazasında iki günden beri S. Fırka namına bir rey bile verilmemiştir. Vaziyet şayanı memnuniyettir. Vilâyetin defterlerdeki nevakıstan intihap işleri teehhür eden Kâhta kazasından maada diğer kazalarda intihap büyük bir muvaffakiyetle hitam bulmuştur. Kemaliye'deki hadise hakkında ayrıca arzı malûmat edilecektir efendim.”

⁹⁴ Bu adaylar Şefika Hayri ve Meveddet Avni Hanımlardır. Bkz. **Yeni Malatya**, 2 Teşrinievvel 1930.

⁹⁵ Bu bağımsız bayan aday Malatya Tütün İnhisar İdaresi Atölye Müdürü Numan Bey'in eşi Cemile Numan Hanımdır. Bkz. **Yeni Malatya**, 9 Teşrinievvel 1930.

⁹⁶ **Yeni Malatya**, 9 Teşrinievvel 1930.

⁹⁷ **BCA**, 30.10/82.536.27 Bkz. Ek 9

Bu sonuçların yanı sıra Pütürge’de seçimleri CHP’nin kazandığı 9 Ekim günü ilan edildi.⁹⁸ Valinin bu telgrafı kaleme alışı biçimi daha önce incelenen raporundaki - iki partiye yaklaşım açısından- üslupla birebir örtüşmektedir. Vali’nin özellikle CHP’nin önde olduğu seçim bölgeleri için “*vaziyet çok iyidir, şayanı memnuniyettir*” gibi yorumlar getirmesi dikkat çekicidir. Diğer taraftan Valinin bu sözleri, SCF’lilerin seçimin başında yaptıkları itirazlarda ne kadar haklı olduklarını kanıtlar niteliktedir. Telgraf hakkındaki ilginç bir nokta da Vali’nin bir yandan oyların dağılımını bildirirken, diğer yandan da seçimlerin devam ettiğini söylemesidir. Sandıklar açılmadan Vali’nin oy dağılımını bu kadar net söylemesi seçimlerin ne kadar sağlıklı olduğunu ortaya koyan diğer bir anekdottur.

Seçimlerden sonra SCF lideri Fethi Bey, İçişleri Bakanlığı hakkında seçimlerde usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle bir önerge verdi ve TBMM Genel Kurulu’nda yaptığı konuşmada içerisinde Malatya’nın da olduğu birçok şehirde türlü kanunsuzluklar ve yolsuzlukların yapıldığını belirterek, seçim sırasında verilen şikâyet dilekçelerinin birçok yerde alınmadığını ya da işleme konmadığını söyledi.⁹⁹ Seçimlerde meydana gelen bütün bu yolsuzlukların ardından daha fazla devam etmek istemeyen ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’le karşı karşıya gelme noktasına gelen Fethi Bey partisini feshetti. Bunun üzerine SCF’nin Malatya merkez ve ilçelerindeki şubeleri de (18 Kasım 1930 günü) kapatıldı.¹⁰⁰

SCF Malatya şubeleri kapatıldıktan sonra parti üyelerinin akıbetlerine bakılacak olursa, ilk olarak SCF teşkilatının arkasındaki gizli isim olarak görülen ve hatta partiden atıldığı söylenen, ancak daha o günlerde tekrardan Vilayet İdare Heyetine seçilen, seçimlerde aday gösterilen ve SCF kapandıktan sonraki ilk kongrede de Vilayet İdare Heyetinde yer alan Hasan Bey’in durumunda bir değişme olmadı ve mevkiini korudu. Bunun dışında SCF kurucu üyelerinden Gebeşzâde Ali Bey de gelecek yıllarda CHP Vilayet İdare Heyeti üyeliği yapacaktır. Yine kurucu üyelerden Nebizâde Mustafa Bey de ileriki yıllarda CHP’li olarak belediye meclis üyeliğine seçilecektir.

---

⁹⁸ **Yeni Malatya**, 9 Teşrinievvel 1930.

⁹⁹ Mahmut Goloğlu, **Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 317-321.

¹⁰⁰ **Yeni Malatya**, 20 Teşrinisani 1930.

Son olarak CHP teşkilatı tarafından SCF'liler hakkında yazılan ve CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen istihbarat raporlarından bahsetmek gerekir. Merkez ve ilçelerde görev yapan SCF Malatya teşkilatı üyelerinin tek tek ele alındığı ve bu kişilerin geçmişte yaptıkları yararlı faaliyetlere bakılmaksızın haklarında birçok olumsuz yorumun yapıldığı bu raporlar CHP'nin SCF'ye bakışını net bir şekilde yansıtmaktadır.¹⁰¹

2.3.3. 1931-1945 Yılları Arası CHP Merkez Teşkilatı ve Faaliyetleri

SCF'nin kendisini feshetmesinden sonra CHP ülkenin tek ve mutlak iktidar partisi olarak 1946 yılına kadar ülkeyi muhalefetsiz bir şekilde yönetti. Bu süreçte parti devletle bir tutularak parti-devlet özdeşliği sağlanacak ve CHP eşittir Devlet anlayışı benimsenecektir. Bu başlık altında SCF'nin feshedilmesinden çok partili demokratik sisteme geçilinceye kadar geçen süreçte Malatya merkez CHP teşkilatının yapısı ve faaliyetleri incelenmeye çalışılacaktır.

Geçen bölümde belediye seçimlerinden kısa bir süre önce yapılan Malatya CHP kongresinde aşağı yukarı aynı isimlerin Vilayet İdare Heyeti'ne seçildikleri belirtilmişti. 2. mıntıka müfettişi Avni Bey'in başkanlığında toplanan ve Malatya milletvekili Mahmut Nedim Bey'in yanı sıra Vali Mehmet Tevfik Bey'in de katıldıkları kongrede encümenler oluşturulduktan sonra -klasikleştiği üzere- Cumhurbaşkanı, Başbakan ve CHP Genel Sekreteri'ne (Saffet Bey) tazim telgrafları gönderildi. Daha sonra çalışmalarına başlayan kongre heyeti bir hayli geç bir saatte (gece 24'den sonra) çalışmalarını tamamlayabildi.¹⁰² Bu kongrede açıklandığı üzere bir yıl önceki kongrede kabul edilip merkeze gönderilen dileklerin kabul edildiği anlaşılmaktadır. Merkezce kabul edilen bu dilekler gereğince Kömürhan'da betonarme bir köprü inşasına başlanılmış, Arapgir'de bir dispanser açılmış, ildeki 30 nahiye tam teşekküllü hale getirilmiş, Türk Ocağında bir meyve sergisi açılmış, Arapgir-Divriği ve Kemaliye-Divriği yolları yeniden açılmaya başlanmış ve Malatya Belediyesi İsmetpaşa (İstasyon) caddesini açmaya başlamıştır.¹⁰³ Alınan bu kararlar CHP merkezinin Vilayet kongrelerinden gelen dilekleri gerçekleştirmeye çalıştığını

¹⁰¹ BCA, 490.01/435.1804.1

¹⁰² Yeni Malatya, 25 Eylül 1930.

¹⁰³ Yeni Malatya, 2 Teşrinievvel 1930.

göstermektedir. Diğer yandan Başbakan İsmet Paşa'nın Malatyalı oluşu da kuşkusuz bu duruma etki eden diğer bir faktördür.

SCF'nin feshedilmesinden sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal beraberindeki kalabalık bir heyetle uzun bir yurt seyahatine çıktı. Temel amacı Mustafa Kemal'in halkın sorunlarını yerinde görmek ve dinlemek istemesi olan bu seyahatin diğer bir nedeni de kısa süre önce biten belediye seçimlerinde halkın SCF'ye olan yoğun ilgisinin CHP için bir sinyal oluşturduğunun görülmesi ve halkın CHP'ye olan uzaklığının sebeplerinin de bu gezi sayesinde yerinde görülerek çözüm yollarının bulunmak istenmesidir.¹⁰⁴

SCF tecrübesinden sonra CHP genel merkezi de 40 kişilik bir milletvekili heyetini çeşitli illere göndererek taşra teşkilatlarının mevcut hallerini inceleyip düzenlemekle görevlendirdi. Bu çerçevede Malatya milletvekili Abdülmuttalip Bey Malatya parti teşkilatını incelemeye memur edildi. Bu görev için Malatya'ya gelen Abdülmuttalip Bey de ilk olarak CHP teşkilatlarını ve idare heyetlerini inceledi, teşkilat yöneticileri ve kentteki konumları hakkında çeşitli kişilerden bilgi topladı ve belediye seçimlerinden önce yapılan Vilayet Kongresini iptal ederek tekrar bir kongre yapma kararı aldı. Tekrar yapılan Vilayet Kongresi'nde ise Vilayet ve Kaza İdare Heyetlerine yine aynı isimler getirildi. Ancak bu kongre ile birlikte Vilayet ve Kaza İdare Heyeti üye sayıları da 7 kişiye çıkarıldı. Buna göre daha önceki kongrede seçilenlere ek olarak Belediye Başkanı ve Merkez Kaza İdare Heyeti üyesi Mustafa Naim Bey ile Genel Meclis üyelerinden Faruk Bey¹⁰⁵ CHP Vilayet İdare Heyetine seçildiler. Vilayet İdare Heyeti Başkanlığına da yine Osman Hilmi Bey getirildi.¹⁰⁶ Diğer yandan aynı yıl yapılan CHP kurultayına (III. Büyük Kongre) Vilayet İdare Heyetinden Şevki Bey'in katılması,¹⁰⁷ kongrenin kurultaya katılacak delege olarak da Şevki Bey'i seçtiğini göstermektedir. Kongre sonucunda daha önce yapılan köy/mahalle, nahiye ve kaza kongrelerinden gönderilen dilek tekliflerinin incelenip kabul edilmesi ve yenilerinin de eklenmesi ile oluşturulan dilekler CHP Genel Sekreterliği'ne sunuldu. Bu dilek tekliflerinin kimi Malatya Valiliği'ne, kimi Malatya Belediyesi'ne, Malatya İl Genel Meclisi'ne, kimi de Hükümete gönderildi.

¹⁰⁴ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal bu gezi kapsamında Malatya'ya da gelmiştir.

¹⁰⁵ Mustafa Kemal, Nutuk'ta Ali Galip olayını anlatırken Faruk Bey'den "*Jandarma Yüzbaşısı Faruk Bey*" şeklinde söz eder. Bkz. **Nutuk-Söylev**, Cilt: I, 4.b., TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 178, 184.

¹⁰⁶ **Yeni Malatya**, 15 İkinci Kanun 1931.

¹⁰⁷ **Yeni Malatya**, 11 Haziran 1931.

Malatya'nın mevcut durumu ve ihtiyaçları hakkında bilgi veren bu dilek tekliflerinden bazıları şunlardır:¹⁰⁸

- *“İsmetpaşa nahiyesine bir hükümet konağı yapılması*
- *Tilek muntkasına aşı memuru gönderilmesi*
- *Kileyik ve Barguzu köylerine elektrik verilmesi*
- *İçme sularının ıslah edilmesi*
- *Adaftı, Aspuzu, Kaynarca muntkalarında temizlik yapılması ve sokaklara elektrik verilmesi*
- *Yol Vergisi'nin servet derecesine göre düzenlenmesi*
- *Malatya'ya İş bankası açılması*
- *İlkokullarının sağlık ve fenni yapılarının ıslah edilmesi ya da bu okulların yeniden inşa edilmesi*
- *İki seneden beri yapılacak olan İlk Muallim Mektebi inşaatına başlanması*
- *Eski Malatya'da bir okul yapılması için yardım edilmesi*
- *Malatya-İsmetpaşa ve İsmetpaşa-Gündüzbey yolunun tamir edilmesi*
- *Su paralarının ekilmiş bulunan tarlalardan alınması veya su bedelinin dönüm başına makul bir seviyeye indirilmesi*
- *Malatya'da salgın halde bulunan malaryaya karşı tedbir alınması”*

Bu dönemde CHP teşkilatları ile ilgili önemli bir gelişme de Türk Ocaklarının kapatılarak bütün mallarının CHP'ye devredilmesi olayıdır. Bunun sonucunda CHP Malatya merkez teşkilatı Malatya Türk Ocağının henüz birkaç yıl önce yapılan merkez binasına taşınma kararı aldı.¹⁰⁹ Bu bina uzun yıllar CHP merkez ve Malatya Halkevi binası olarak kullanılacaktır.

1931 yılında IV. Dönem TBMM seçimleri yapıldı. Bu seçimlerde CHP adayı olarak Malatya'dan milletvekili seçilen isimler şunlardır: İsmet Paşa, Mahmut Nedim, Abdülmuttalip, Hilmi, Talat Haşim ve Vasıf Beyler.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ BCA, 490.01/496.1997.1

¹⁰⁹ Yeni Malatya, 16 Nisan 1931.

¹¹⁰ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi**, Cilt: 2 (TBMM IV. Dönem 1931-1935), TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, ss. 418-419.

CHP'nin iktidar yıllarında Cumhuriyet bayramları günler öncesinden başlayan hazırlıklar sonucunda büyük bir coşku ve sevinçle kutlanıyordu. 1931 yılı Cumhuriyet Bayramı da Malatya'da CHP teşkilatının hazırlıkları sonucunda büyük bir şölen havasında kutlandı. Şehir bayraklarla süslediği gibi çeşitli caddelere taklar kuruldu. Törende CHP adına bir konuşma yapan vilayet idare heyeti üyesi gazeteci Şevki Bey, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in Milli Mücadele yıllarındaki konumundan bahsederek O'nun ülkeyi karanlıktan nasıl çıkardığını belirtti ve CHP'nin milletin saadeti ve selameti için realist programlar uyguladığını ve bütün vatandaşları ayırt etmeksizin severek henüz tamamlanmamış olan inkılaplara devam edeceğini söyledi. Törenden sonra geç vakitlere kadar CHP binası merkez olmak üzere kutlamalar devam etti ve CHP teşkilatının organize ettiği fener alayları düzenlendi.¹¹¹

Cumhuriyet Bayramının hemen ardından 9 Kasım 1931 tarihinde İçişleri Bakanı Şükrü Bey bir inceleme gezisi yapmak üzere Malatya'ya geldi. Şehre varmadan Akçadağ'da Vali ve CHP heyeti tarafından karşılanan İçişleri Bakanı, Valilikteki incelemelerinden sonra CHP merkezine giderek parti faaliyetleri hakkında bilgiler aldı. Ertesi gün inceleme gezilerini Arapgir ve Kemaliye ilçelerinde sürdüren Şükrü Bey'e CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi Osman Hilmi Bey de katıldı ve gerekli incelemeler yapıldıktan sonra Malatya'ya dönen İçişleri Bakanı 11 Kasım günü Malatya'dan ayrıldı.¹¹²

İçişleri Bakanı Şükrü Bey'den bir yıl sonra Başbakan İsmet Paşa da Malatya'yı ziyaret etti. Başbakan'ın bu ikinci Malatya ziyaretinin amacı kendi adını taşıyan köprünün açılışını yapmaktı.

1933 yılında Cumhuriyetin ilanının onuncu yıldönümü olması bakımından tüm yurttaki büyük bir hazırlık içerisinde girilerek onuncu Cumhuriyet Bayramı geçmiş yıllara göre çok farklı bir şekilde kutlandı. CHP hükümeti Cumhuriyetin onuncu yılı kutlamaları için yasal düzenlemeler yaparak aylar öncesinden hazırlıklara başladı.¹¹³ Ülke çapında da CHP teşkilatları bu hazırlıkları organize etti ve onuncu Cumhuriyet Bayramı'nın en güzel şekilde kutlanması için büyük çabalar sarf edildi.

¹¹¹ **Yeni Malatya**, 5 İkinci Teşrin 1931.

¹¹² **Yeni Malatya**, 12 İkinci Teşrin 1931.

¹¹³ Cumhuriyetin onuncu yıldönümü hazırlık ve kutlamaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Nezahat Demirhan, **Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

Malatya’da da onuncu Cumhuriyet Bayramı için büyük hazırlıklar yapıldı ve bayram büyük bir şölen havasında gerçekleşti. Başta CHP merkezi olmak üzere, Belediye binası ve İstasyon caddesinde taklar kurulurken, her yer bayraklarla donatıldı. Taklarda ve çeşitli binalarda “Yaşasın Cumhuriyet”, “Hakimiyet Milletindir”, “Gazi bizden biridir bizim en büyüğümüzdür bütünümüzdür” vb yazıların yer aldığı kutlama haftasında CHP merkezi de bayrak, grafik ve afişlerle süslendi. Grafiklere bakıldığında 10 yılda çeşitli alanlarda yapılan gelişmeler ve alınan mesafeler anlatılmaktadır. Örneğin Malatya ve çevresini kasıp kavuran trahom hastalığı ile yapılan mücadeleler grafiklerle betimlenmiştir.¹¹⁴ Yine geçen on yıl içerisindeki ithalat-ihracat değerleri grafiklerle belirtilmektedir. Çeşitli görsel levhalarla da yeni yazının okumayı kolaylaştırdığı, okulların cumhuriyetle birlikte çoğaldığı ve ihtiyar genç herkesin Millet mektepleri sayesinde okumayı öğrendiği vurgulanıyordu. CHP merkezi içerisindeki afişlere bakıldığında ise genellikle Osmanlı devrine göndermeler yapan ve Cumhuriyetin on yılda ülkeye kazandırdıklarını ön plana çıkaran yazılar göze çarpmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: “Büyük işleri büyük millet yapar, İsrâf saltanat devrinin ahlâkı idi. Hesaplı yaşamak cumhuriyetin, Cumhuriyetin on yılı içinde bankalarda biriken paraların miktarı 4 milyon liradan 40 milyon liraya yükseldi, Dağılan çöker daima bir daima toplu, Türk genci birinci vazifen Türk Cumhuriyetini Türk istiklâlini korumaktır, Dünü unutma bugünü iyi anlarsın, Milli biriktirme on yılda dört milyondan kırk milyona çıktı, Durmayalım düşeriz, Kendine güven millete inan, Türk İnkılâbı cihanda ileri gidişin bir remzidir, Sevr saltanatın Lozan cumhuriyetin, Kapitülasyonlarla saltanat devrinde Tükiye bir açık pazardı. Yiyeceği buğday bile dışarıdan gelirdi. Cumhuriyet devrinde buğday istiklâlimizi de kazandık, Türk ordusu milletin özüdür, Müdafaa-i Hukuk kurtuluş uğruna ordulaşan milletin kendisidir,

---

¹¹⁴ Kronik bir göz hastalığı olan trahom körlüğe sebep olan bir enfeksiyondur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu’da büyük bir tahribat yapan bu hastalığın yaygın olduğu yerlerden biri de Malatya’dır. Merkezin dışında Adıyaman’da trahomun yaygındır. Bu hastalığa karşı Malatya ve Adıyaman’da 1925 yılında birer trahom dispenseri ve ayrıca 1926 yılında Adıyaman’da 25 yataklı bir trahom hastanesi açılmıştır. Bkz. Aslı Arslan, **Türkiye’de Tabii Afetler (1923-1950)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2003, s. 181; Ancak alınan bu tedbirlerin yeterli olmadığı 1929 yılında Malatya’ya yaptığı bir gezi sırasında gördüğü manzarayı Başbakanlığa bildiren İçişleri Bakanı Şükrü Bey’in sözlerinden anlaşılmaktadır: “...trahom mntkasından geçmekteyim. Malatya ve Adıyaman’daki mücadele tertibatı çalışıyor. Fakat malullerin ancak binde biri tedavi olunabiliyor. Bu kadar malulü, bu kadar tahribatı gördükten sonra insan buraların bir gün körler diyarı olacağından korkuyor ve mücadelenin teksifi zaruretine kail oluyor.” Bkz. **BCA**, 30.10/12.73.18

Yerli malı kullanmak milli iktisadiyatın yükselen binasına yeni bir taş ilave etmek demektir, Budunun birliği dil birliği ile kurulur, Türk topraklarında Türk bayrağı, Türk sularında Türk bayrağı, Türk göklerinde Türk bayrağı". CHP'nin altı ilkesinin yer aldığı afişler de merkez binasında çokça kullanılan materyallerden biridir. Ayrıca kutlamalar çerçevesinde şehrin çeşitli yerlerine kurulan halk kürsülerinde hatipler tarafından konuşmalar yapılmıştır.¹¹⁵

Başbakan İsmet Paşa da Cumhuriyetin 10. yılı münasebetiyle -27 Ekim günü-Malatya'da yayınlanan Fırat gazetesine şu telgrafı çekmiştir:¹¹⁶

"Cumhuriyetin onuncu yılında vatanın sevgili Fırat boyları her bucaktan ziyade coşacaktır. Fırat kıyısı memleketlerimiz bütün vatan içinde değerli, kuvvetli varlıklarını ancak Cumhuriyet devrinde tanıtmışlardır. Fırat boylarının bir incisi olan Malatya'ya candan sevgilerle tebrikler."

1934 yılının son çeyreği Malatya CHP Vilayet İdare Heyeti için Belediye seçimlerinin hazırlıklarıyla geçti. 16 Eylül'de toplanan Belediye meclisi, seçimlerin 1-9 Ekim 1934 tarihleri arasında yapılmasını kararlaştırdı.¹¹⁷ Bunun üzerine CHP teşkilatı 29 Eylül günü Halkevinde yaptığı toplantıda merkezde seçime girecek parti adaylarını belirledi.¹¹⁸ Tek parti yıllarının birçok seçiminde görüldüğü gibi bu seçimde de adaylar neredeyse son gün belirlendiler. CHP'nin belirlediği 26 aday arasında sadece 1 kadın aday (dikiş yurdu müdiresi Mevhibe Hanım) vardı. Hatırlanacak olursa SCF'nin de katıldığı 1930 belediye seçimlerinde CHP teşkilatı 2 kadın aday göstermişti. Öte yandan CHP'nin ilan ettiği adaylar arasında, dört yıl önceki seçimlerde SCF adayları olarak (aynı zamanda SCF Malatya teşkilatı kurucuları) görülen Gebeşoğlu Ali Bey ve Nebioğlu Mustafa Beyler de bulunmaktaydı. Geçen seçimlerin -CHP açısından- kuşkusuz en tartışmalı ismi olan vilayet idare heyeti üyesi Hacı Abdioğlu Hasan Bey de adaylar arasında yer

---

¹¹⁵ Fotoğraflar için bkz. Gögebakan, a.g.e., s. 91,109,110,115; **BCA**, 490.01/1146.22.1 (Bu klasördeki fotoğraflar Cumhuriyetin 11. yıldönümü kutlamalarında çekilen fotoğraflardır. CHP Vilayet İdare Heyeti'nden CHP Genel Sekreterliği'ne verilen bilgilere göre 11. Cumhuriyet Bayramı'nda bir önceki yıl kullanılan grafik, levha, afiş ve fotoğraflar kullanılmıştır.)

¹¹⁶ **BCA**, 30.10/198.352.15

¹¹⁷ **Fırat**, 17 Eylül 1934.

¹¹⁸ **Fırat**, 27 Eylül 1934.

almaktaydı. Her seçimde olduğu gibi diğer adaylar da CHP idare heyetlerinde yer alan üyelerden oluşuyordu.¹¹⁹

Seçimler merkezde düşük bir katılımıla gerçekleşti. Belediye Meclisinin aldığı karar üzerine 9 Ekim akşamı sandıklar kapatılarak seçimin sona erdiği ilan edilmişse de bu gerçekleştirilmedi. Çünkü sandıklar açıldığında kullanılan oyun kanunlarda belirtilen sayının altında olduğu görüldü ve bunun üzerine sandıklar tekrar kurularak seçimin süresi bir hafta uzatıldı. Anlaşılan halk seçimlere beklenen -en azından CHP teşkilatının beklediği- ilgiyi göstermedi.¹²⁰ Malatya'nın dışında İsmetpaşa nahiyesinde de aynı gerekçe ile seçimler uzatıldı. Ancak diğer ilçe ve nahiyelerde seçimler tamamlandı ve CHP adayları Belediye Meclislerine seçildiler.¹²¹

Uzatılan Malatya belediye seçimleri ise 16 Ekim günü tamamlandı. Toplam 2075 oyun kullanıldığı seçimde en çok oyu eski SCF'li Nebioğlu Mustafa Bey kazandı.¹²²

Belediye seçimlerinin hemen ardından CHP teşkilatı 1935 TBMM seçimleri için hazırlanmaya başladı. İlk olarak şehrin nüfusu tespit edilerek buna göre Malatya'nın bu seçimde 9 milletvekili çıkaracağı belirlendi. Buna ek olarak seçim kanunundaki değişiklik nedeniyle bu seçimlerde her 400 kişi (birinci seçmen) için bir ikinci seçmen seçilmesi kararlaştırıldı.¹²³ Seçim hazırlıkları çerçevesinde kaza idare heyetleri de yoklamalar sonucunda belirledikleri ikinci seçmen adaylarını onaylamak üzere vilayet idare heyetlerine sundular.¹²⁴

1935 TBMM seçimleri için CHP vilayet idare heyeti merkez kazada 150 ikinci seçmen adayı gösterdi ve bunlar arasında 11 kadın aday bulunmaktaydı.¹²⁵ Bu kadın ikinci seçmen adaylarından altısı CHP vilayet ve kaza idare heyeti üyelerinin eşleriydiler. Bunlar arasında CHP vilayet idare heyeti başkanı Osman Himi Taner'in eşi de bulunmaktadır. Yine kadın adaylardan biri Malatya Belediye Başkanı ve Başbakan İsmet İnönü'nün amcasının oğlu olan Tefik Temelli'nin eşidir. Kalan kadın ikinci seçmen adayları ise öğretmenlerdir.

---

¹¹⁹ **Fırat**, 1 Birinci Teşrin 1934.

¹²⁰ Vilayet idare heyeti üyesi ve eski il mutemedi Sait Fırat'ın sahibi olduğu Fırat gazetesine göre bu durumun nedeni seçimin sadece bir yerde ve bir sandıkta yapılmasıdır.

¹²¹ **Fırat**, 11 Birinci Teşrin 1934.

¹²² **Fırat**, 18 Birinci Teşrin 1934.

¹²³ Uyar, a.g.m., s. 27.

¹²⁴ **Fırat**, 14 İkinci Kanun 1935.

¹²⁵ Bu adayların tam listesi için bkz. **Fırat**, 17 İkinci Kanun 1935.

21 Ocak 1935 günü merkezde ikinci seçmen seçimine başlandı. Tek parti dönemindeki diğer seçimlerde olduğu gibi bu seçimde de sandıkların buldukları binalar süslenmiş ve sandıklar seçim bölgelerine törenlerle taşınmıştır. Merkezde oy kullanacak kişi sayısının 35.000 olduğu bu seçimler sonucunda CHP adayları ikinci seçmenliğe seçildiler. Malatya'nın tamamında 851 ikinci seçmen seçildi ve bu sayının 89'unu kadın, 752'sini ise erkek ikinci seçmenler oluşturdu.

1935 TBMM seçimlerinin ilk ayağını oluşturan bu seçimlere katılım oranı bir hayli yüksek oldu. Buna göre seçime katılım oranı şehirde %95, köylerde ise %92'dir. CHP üyesi Sait Fırat'ın gazetesi bu durumu "*halkın ulusal işler için duyduğu yakın ve sıkı alâkanın parlak bir ifadesi*" olarak açıklamakta ve "*fırka namzetlerinin her yerde söz birliği ile seçilmesi CHF'nin gönüllerde ve başlarda yaşayan güçlü varlığını bir daha ortaya koyan genel bir deneme olmuştur*" demektedir. Ancak tek parti dönemindeki seçimlerde adayların seçilememeleri gibi bir durum söz konusu değildi. Birinci seçmenlerin seçtikleri ikinci seçmenlere büyük önem verilmekteydi ve ikinci seçmenler tamamen CHP'lilerden oluşmaktaydı. CHP'li ikinci seçmenler ise CHP'lilere oy vermek zorundaydı; çünkü CHP'li bir adayın CHP'li bir adaya oy vermemesi parti tüzüğüne göre suçtu.¹²⁶

1935 seçimlerine geri dönülecek olursa, CHP Başkanlık Divanı tarafından Malatya milletvekili adaylarının şu isimlerden oluştuğunu Cumhurbaşkanı Atatürk bir telgrafla CHP Malatya il Başkanlığı'na gönderdi. Buna göre adaylar İsmet İnönü, Hilmi Oytaç, Mahmut Nedim Zabcı, Vasıf Çınay, Abdülmuttalip Öker, Mihri Pektaş, Osman Koptagel, Osman Hilmi Taner ve Emrullah Barkan'dan oluşmaktadır.¹²⁷ 1934 yılında kadınlara TBMM seçimlerinde seçilme hakkının tanınmasıyla birlikte ilk defa bu seçimlerde CHP'nin kadın milletvekili adayları çıkardığı görülmektedir. Bu adaylardan biri de Malatya'dan aday gösterilen Mihri Pektaş'dır.

8 Şubat 1935 tarihinde yapılan seçim sonucunda yukarıda belirtilen adaylar 735'er oyla V. Dönem Malatya milletvekilliğine seçildiler.¹²⁸ Böylece Mihri Pektaş da ilk kadın milletvekillerinden biri olarak TBMM'de Malatya'yı temsil etme hakkını kazandı.¹²⁹

¹²⁶ Uyar, a.g.m., s. 22.

¹²⁷ Fırat, 5 Şubat 1935; Ünal, 5 Şubat 1935.

¹²⁸ Fırat, 11 Şubat 1935; Ünal, 9 Şubat 1935.

¹²⁹ Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, ss. 201-208.

Merkezdeki ikinci seçmenlerin Halkevinde oy kullandıkları bu seçimde Malatya ikinci seçmenleri adına CHP il Başkanı Osman Hilmi Taner Cumhurbaşkanı Atatürk'e şu telgrafı yolladı:¹³⁰

“Saylav seçimine gelen ve okunan beyannamenizi kıvançla dinleyen ikinci seçmenler, gösterdiğiniz ve göstereceğiniz her buyruk ve amaca her çağ canla başla uyacaklarına and içtiler, derin saygı ve sevgi duygularının sunulmasını dilediler.

Saygularıyla bildirir, ellerinizden öperim.“

TBMM seçimlerinden çok kısa bir süre sonra -yeniden yapılması kararlaştırılan- il genel meclis seçimleri tekrarlandı. Bu seçimlerde de -beklendiği gibi- CHP vilayet ve merkez kaza idare heyeti üyelerinin başı çektiği isimler Halkevinde yapılan seçim sonucunda üyelikleri kazandılar.¹³¹

TBMM ve belediye seçimlerinden sonra CHP Malatya teşkilatı yıllık kongreleri yapıldı. İlk olarak 25 Şubat günü nahiyelerden gelen üyelerin katılımıyla merkez ilçe kongresi yapıldı. Bu kongre sonucunda 1935 yılı Malatya merkez kaza idare heyetine Vahap Salttürk, İmamoğlu Abdülkadir, Baytar Hayri, Eczacı Lütfi Sayman, Kiğılıoğlu Süleyman seçildiler¹³² ve İmamoğlu Abdülkadir Bey de merkez kaza idare heyeti başkanlığına getirildi. Nizamname gereğince kazalardan gelen 3'er delegenin katılımıyla açılan 1935 yılı CHP Malatya vilayet kongresi sonucunda ise vilayet idare heyetine aynı isimler tekrardan seçildiler. Buna göre idare heyetini Osman Hilmi Taner, Tefik Temelli, Faruk Yakın, Şevki Sözen, Mustafa Naim Karaköylü, Yahya Kayahan ve Sadioğlu Mahmut oluşturdu. Osman Hilmi Taner'in milletvekili seçilmesine rağmen tekrardan il parti başkanlığını sürdürdüğü bu kongre sonucunda, 1935 CHP kurultayına gidecek Malatya delegeleri olarak Tefik Temelli ve Vahap Salttürk seçildiler.¹³³ Bir süre sonra parti başkanı Osman Hilmi Taner'in milletvekili seçilmesi sonucu Ankara'ya gitmesi nedeniyle CHP il Başkanvekilliği ile Halkevi Başkan Vekilliğine vilayet idare heyeti üyesi Şevki Sözen getirildi.¹³⁴

---

¹³⁰ **Fırat**, 11 Şubat 1935.

¹³¹ **Ünal**, 10 Şubat 1935.

¹³² **Fırat**, 25 Şubat 1935.

¹³³ **BCA**, 490.01/496.1997.1; **Fırat**, 28 Şubat 1935; **Ünal**, 23 Şubat 1935.

¹³⁴ **Ünal**, 24 Şubat 1935.

1935 vilayet kongresinde kabul edilip Ankara'ya gönderilen dileklere bakıldığında ise Malatya'nın sorunlarının şunlar olduğu görülmektedir:¹³⁵

- *“Malatya’da inhisar, maliye, adliye, sıhhat, ve tapu daireleri birbirlerine çok uzak mesafelerde bulunmaktadır. Bu nedenle bütün daireleri bir araya getirecek bir Hükümet konağının yapılması*

- *Pamuk üretimini arttırabilmek için, temeli atılacak olan mensucat fabrikasının bir an önce yapılması*

- *Senelerden beri hapisane olarak kullanılan Söğütlü camii şehrin tam ortasındadır ve bu durumun birçok zararı vardır. Ayrıca camiinin küçük olması nedeniyle yüzlerce mahkûm burada çok zor şartlarda kalmaktadır. Bu nedenlerle yeni bir hapishanenin yapılması için gerekli olan tedbirlerin bir an önce alınması*

- *Yirmi beş bin nüfuslu vilayet merkezinin ve yarım milyona yakın vilayet halkının yegâne hastanesi 50 yatak kapasitelidir. Bu elli yatağın önemli bir kısmı daima asker, jandarma ve zührevi hastalara ayrılmakta ve halk için ayrılan yataklar ihtiyacın yüzde birini bile karşılayamamaktadır. Daha önce açılacağı söylenen numune hastanesinin bir an önce açılması*

- *Gerek vilayet merkezinde gerekse civar kazalarda sıtma özellikle genç nesli kuruturken, zührevi hastalıklar da büyük zararlar vermektedir. Bu önemli hastalıklarla daimi bir mücadele yapılabilmesi için merkezde her iki hastalık için birer bakım evi açılması ve kazalar için gezici teşkilatların oluşturulması”*

Dileklere bakıldığında CHP'nin tek partili yıllarda yaptığı uygulamalar açısından en çok eleştiri aldığı konuların başında gelen camilerin hapisane, kışla vb şekillerde kullanılması olayının Malatya'da da uzun yıllar yaşandığı görülmektedir. 1931 yılında vilayet kongresi tarafından kabul edilip Ankara'ya gönderilen dileklerle yukarıdaki dilekler karşılaştırılırsa, geçen dört yıl içerisinde bazı dileklerin gerçekleştirildiği ya da gerçekleştirilmesine çalışıldığı çıkarılabilir.

1936 yılı CHP açısından önemli bir yıl olarak tarihe geçti. Bunun nedeni de hiç kuşkusuz bu yılın ortalarından itibaren alınan bir kararla parti-devlet bütünleşmesi/özdeşliği'nin sağlanmasıdır. Bu uygulamaya gidiş bir yıl önce toplanan

---

¹³⁵ BCA, 490.01/496.1997.1

CHP IV. Kurultayı'nda başladı. Bu kurultayda parti program ve tüzüğünde yapılan değişikliklerle parti ve devletin birbirine daha sıkı bir şekilde yaklaşması hedeflenerek kurultay sonrasında yapılan uygulamalarla bu durum kendisini açık bir şekilde gösterdi. 1 Haziran 1936 günü Başbakan ve CHP Genel Başkan Vekili İsmet İnönü yayınladığı bir genelgeyle, o tarihten itibaren İçişleri Bakanı'nın Parti Genel Sekreteri ve illerin valilerinin Parti İl Başkanı olduğunu duyurdu.¹³⁶ Böylece illerde vilayet kongresince seçilmiş parti başkanlarının yerini devlet tarafından atanmış parti başkanları almaya başladı. CHP böylece, valiler aracılığıyla partinin yerel teşkilatlarını daha rahat denetlenebilir hale getirdi.

Bu genelge ile birlikte Malatya CHP Başkanlığı Osman Hilmi Taner'den vali İbrahim Ethem Akıncı'ya geçti.¹³⁷ Bu yeni düzenleme ile birlikte teşkilat yapısında da değişikliklere gidilmeye başlandı. Örneğin CHP il yönetim kurulu üyelerinden Şevki Sözen, yerel bir gazeteye yazdığı yazıda il yönetim kurulunun yaptığı toplantıda halkın her türlü dilek ve şikâyetlerini dinlemeye karar verdiğini belirtti.¹³⁸ Yine yerel gazetelere CHP il Başkanı Vali İbrahim Ethem Akıncı adına "*YURTTAŞ! Ne dileğin varsa partiye uğra, dilek defterine yazdır*" şeklindeki ilanlar verildi.¹³⁹ Bu tür uygulamalarla, halkın dilek ve şikâyetlerinin sadece -yıldan yıla yapılan- parti kongrelerinde dile getirilmesinin de önüne geçilmesi amaçlandı.

1936 yılı Malatya CHP kongreleri Ekim ve Kasım ayı içerisinde gerçekleştirildi. Merkez kaza kongresinde yapılan seçimlerde Hayri Taner, Abdülkadir Taşangil, Lütfi Sayman, Kemal Sarıcı ve Vahap Salttürk yönetim kuruluna seçildiler.¹⁴⁰ Giresun milletvekili İhsan Sökmen'in gözlemci (müşahit) olarak bulunduğu vilayet kongresi ise 22 Kasım günü il başkanı İbrahim Ethem

¹³⁶ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983, ss. 128-131; Nihan Yükseliman, *Parti Devlet Bütünleşmesi*, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002, s. 81.

¹³⁷ Ünal, 19 Haziran 1936; İbrahim Ethem Akıncı, Milli Mücadele yıllarında Demirci Kaymakamlığı yapmıştır. Buranın Yunanlılar tarafında işgali üzerine "Demirci Akıncıları" adını verdiği birliği kurmuş ve gerilla savaşına başlamıştır (Akıncı'nın bu yıllara dair anıları için bkz. İbrahim Ethem Akıncı, *Demirci Akıncıları*, TTK Yayınları, Ankara, 1989). Başarılarından dolayı İstiklâl madalyası alan Akıncı, 1933 yılında Malatya Valiliğine atanıncaya kadar sırasıyla Siirt, Ağrı, Samsun ve Balıkesir Valiliği yaptı. Malatya Valiliği sırasında Dersim harekâtlarına da katılan Akıncı, 1939 yılında Muğla Valiliği'ne atanıncaya kadar Malatya Valiliği görevini sürdürdü. Bkz. <http://www.demirci.gov.tr/modules/ethemakinci1/2.JPG> (son erişim 24 Ocak 2008). (Vali İbrahim Ethem Akıncı'nın oğlu Prof. Dr. Turhan D. Akıncı'ya tez çalışmamdaki yardımları nedeniyle teşekkür ederim)

¹³⁸ *Fırat*, 14 Temmuz 1936.

¹³⁹ *Fırat*, 28 Temmuz 1936; Ünal, 17 Ağustos 1936.

¹⁴⁰ *Fırat*, 20 İkinci Teşrin 1936.

Akıncı'nın başkanlığında toplandı. İlçelerden gelen 16 delegenin hazır bulunduğu açılışta, CHP il başkanı İbrahim Ethem Akıncı CHP Genel Başkanlık Kurulunca Valilerin parti başkanı olmasına dair alınan kararın maksat ve gayesi hakkında kısa bir konuşma yaparak ildeki partililerin çoğaltılmasının önemi üzerinde durdu. Merkez ve ilçelerdeki parti teşkilatının finansal durumlarını düzelterek mevcut borçların ödenmesi için çalışacaklarını da belirten Akıncı'nın konuşmasının ardından kongre başladı. Gerekli işlemler tamamlandıktan sonra geçilen il yönetim kurulu seçimi sonucunda ise şu isimler yönetim kurulunu oluşturdu: Faruk Yakın, Şevki Sözen, Yahya Kayahan, Sait Fırat, Mustafa Naim Karaköylü, Abdülkadir Taşangil.¹⁴¹

Vilayet kongresinden önce merkez kaza yönetim kurulu üyeliğine seçilen Abdülkadir Taşangil, görüldüğü gibi çok kısa bir süre sonra toplanan vilayet kongresinde il yönetim kurulu üyeliğine getirildi.

Vilayet kongresinde kabul edilerek Ankara'ya gönderilen dilekler ise şunlardır:¹⁴²

- *“İsmetpaşa, Aşutke nahiyelerine birer sulh hakimi ve tapu memuru tayini*
- *İsmetpaşa nahiyesinde bir posta memurluğu ihdası*
- *Yeni bir lise yaptırılması ve pansiyon ilavesi*
- *Malatya'da bir hapis ve cezaevi yaptırılması*
- *Bir pamuk tohum ıslah istasyonu açılması*
- *Malatya'da telefon santrali tesisi*
- *Memleket hastanesinin numune hastanesi haline dönüştürülmesi”*

Yukarıdaki dileklere bakıldığında, bir yıl önceki (1935) vilayet kongresi dilekleriyle bu dileklerden birkaçının benzer olduğu görülür. Bu da geçen yıl gönderilen dileklerin bir kısmının kabul edilmediğini ya da yapılamadığını göstermektedir.

Kongreye gözlemci olarak katılan Giresun milletvekili İhsan Sökmen kongreden sonra bir rapor hazırlamıştır. Raporda CHP Malatya teşkilatı ve Parti-

---

¹⁴¹ **CHP 1936 İl Kongreleri**, Ulus Basımevi, Ankara, 1937, ss. 303-304.

¹⁴² **CHP 1936 İl Kongreleri**, s. 304.

Devlet bütünleşmesinin Malatya parti teşkilatındaki etkileri ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır:¹⁴³

“Kongrede İlçe delegelerinden başka üç kazanın (Pötürge, Behisni, Arapkir) kaymakamı, Vilâyet Maarif Müdürü, İlyönkurulda bulunanlar, Malatya şar üyeleri bulundular. Bunlar arasında vergi ve çalışma ahengi bulunduğu görülmüyordu. Aralarındaki samimiyetin derecesini az zamanda tahmin güçtür. Şu kadarki Valinin çalışkan, tecrübeli ve halk ile çok temas eder, kıymetli bir idare amiri olması (sayesinde) Malatya’da istenilen samimiyetin kuvvetleneceğini zannedirim.

Parti Genbaşkurunca ahiren alınan kararın tatbikatta tahakkuk derecesi hakkındaki görüşüm şudur: Parti faaliyeti ile Vilâyet ve Belediyeler arasında bir yakınlık, ameli beraberlik ve mesaide bir ahenk görülmüyordu. Valinin parti işlerini de bir elden idare etmesi Parti işlerini mahalli kırtasiyecilikten kurtarmış ve muamelelerde sür’ati temin etmiş, çalışmalarda intizamı daha iyi yoluna koymuştur. Bundan başka Parti ile mahalli idareler arasında anlaşmazlıklara meydan kalmamış ve binnetice işlerde beyhude vakit ve dimağ israfının önüne geçilmiştir. Binaenaleyh Genbaşkurunca alınan kararın tatbikatı Malatya vilâyetinde de memleket ve Parti lehine feyizli neticeler vermektedir.”

1936 yılı sonlarına doğru Malatya Belediyesi hesaplarında ortaya çıkan çelişkili durumlar ve yanlışlıklar üzerine Belediye muhasebesi hakkında resmi inceleme başlatıldı. Özel muhasebe müdürlüğünün incelemeleri sonucunda Belediye hesaplarında 1933 yılından itibaren yanlışlıklar olduğu tespit edildi. Özellikle 1934 yılına ait işlenmiş makbuzların olmaması ve bu makbuzlara karşılık gelen hesapların tutulduğu vezne defterlerinin de yok edilmiş olması işin suiistimal olabileceği şüphelerini¹⁴⁴ arttırdıysa da ilerleyen dönemlerde bu konu üzerinde pek durulmamıştır.

1936 yılı itibariyle CHP Malatya teşkilatının mevcut durumuna bakılacak olursa, partinin Malatya’da merkez kaza ile beraber 6 ilçe, 25 nahiye ve 927 ocak örgütüne sahip olduğu görülür. Yine 1936 yılı itibariyle Malatya’da CHP’ye kayıtlı üye sayısı 4.463’dür. Buna göre Malatya, ülke genelinde en az CHP üyesi olan beş şehirden biridir.¹⁴⁵ Öyle ki Malatya’da nüfusun sadece %1.1’i CHP üyesidir. Üye

¹⁴³ CHP 1936 İl Kongreleri, s. 305.

¹⁴⁴ Fırat, 4 Birinci kanun 1936.

¹⁴⁵ CHP Broşürü (?), İstanbul, 1937 (?); 1936 yılında Malatya’dan daha az CHP üyesi olan iller Gaziantep, Erzincan, Artvin ve Rize’dir.

sayısının bu kadar az olmasının nedenlerine bakılacak olursa, ilk sırada halkın eğitim oranının düşüklüğü ve buna paralel olarak siyaset ve demokrasi anlayışının henüz olgunlaşmamış olduğu söylenebilir. Bir diğer neden de CHP Malatya teşkilatının kuruluşundan itibaren oluşturulan idare heyetlerinde hep aynı isimlerin (bir iki istisna ile) yer almış olmaları ve il parti teşkilatının yeterince çalışmamış olması olabilir. Bu da şehirde siyasetin ve partinin belirli insanlara özgü bir kullanım sahası olarak algılanmasına sebep olmuştur. Çoğunluğunu eşraf diyebileceğimiz tüccar ve toprak sahiplerinin ve onların yakınlarının oluşturduğu bu heyetlere halktan yeni isimlerin katılabilmesi çok zordur. 1950 yılına gelindiğinde bile, yeni isimler olmakla beraber, 1920’lerde partiye yönetici olarak girmiş kişilerin hâlâ devam ettikleri görülecektir. Sonuç böyle olunca halkın partiye olan ilgisinin düşük seviyelerde kalması da kaçınılmaz olacak ve yeni bir parti (yani DP) kurulunca, kendisine CHP’de yer bulamayan bazı kişiler bu yeni partiye yöneleceklerdir. İleride bu durumun örnekleri görülecektir.

1937 yılının son çeyreği gerek Malatya için gerekse CHP teşkilatı için çok önemli bir yıl oldu. Bu yılı diğer yıllardan ayıran gelişme ise hiç şüphesiz Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün Malatya’ya ikinci defa yaptığı ziyarettir.

Daha önce sıkça üzerinde durulan bir konu olan ve tek partili yıllarda taşra halkının merkezle tek bağlantı kanalını oluşturan dilek sistemi, isteklerle bağlantılı olarak o kentin sorunlarını gösterdiği gibi, her yıl vilayet kongrelerinde bu dileklerin yenilenmesi de partinin (ki bu yıllarda aynı zamanda devletin) halkın ihtiyaçlarına ne ölçüde cevap verdiğini göstermektedir. Bu açıdan 1938 yılı CHP Malatya vilayet kongresince kabul edilip CHP Genel Sekreterliği’ne gönderilen dileklere bakıldığında şehrin sorunları şu başlıklar altında sınıflandırılabilir:¹⁴⁶

- *“Malatya’da 1000 öğrencisi bulunan lise için yeni bir bina yapılması*
- *Malatya merkezinde halkevi şubelerini ihtiva edecek kadar asri bir parti binası inşası için Genyönkurul bütçesinden 40.000 lira irsalı*
- *Malatya’ya bir konserve fabrikası yapılması*
- *İsmetpaşa nahiyesinde sulh hakimliği, tapu, posta ve telgraf memurluğu ihdası*

---

¹⁴⁶ BCA, 490.01/496.1997.1

- *Malatya merkez ve civarındaki sıtmalıların tedavisi ve sıtmanın izalesi için mücadele teşkilatı yapılması*
- *Eski Malatya'daki ulu caminin müze ittihaz edilmek üzere evkafça tamir edilmesi*
- *Parti ocak kongrelerinin il ve ilçe kongreleri gibi iki senede bir yapılması*
- *1939 senesinde Malatya merkezinde bir stadyum yapılması için Beden terbiyesi genel direktörlük bütçesinden yardım yapılması”*

1938 yılı itibariyle Malatya'da CHP üye sayısı 3.643'dür. Bu sayının 1295'ini Malatya merkez üyeleri, geri kalanını ise CHP teşkilatlarının bulunduğu Arapgir, Darende, Pütürge ve Besni ilçelerindeki üyeler oluşturmaktadır.¹⁴⁷ Hatırlanacak olursa 1936 yılında üye sayısı 4.463'dü. Buna göre iki yıl içerisinde Malatya CHP teşkilatı 820 üyesini kaybetmiştir. Bu da CHP Malatya teşkilatının üye kazanma ve partiyi halka yayma konusundaki başarısızlığının sürdüğünü göstermektedir.

1939 yılında yapılan seçimle TBMM yenilendi. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde yapılan ilk seçim olan 1939 TBMM seçimleri Malatya'da da CHP adaylarının “*müttefik*an” seçilmesiyle sonuçlandı.

Malatya ilçelerinde 18 Mart günü ikinci seçmen (müntehibi sani) seçimleri tamamlandı. CHP il yönetim kurulu tarafından 1008 adayın¹⁴⁸ gösterildiği ve katılımın %86 olduğu bu seçimleri CHP adayları rahatlıkla kazandı¹⁴⁹ ve böylece milletvekili seçimlerinin yapılmasına sıra geldi. Bu seçimlerden önce CHP'nin Malatya'daki gayriresmi yayın organı sayılan Fırat gazetesinde çıkan yazılarda “...partimizin bayrağı altında toplanmak ve bu ideal müessesenin isteklerini yerine getirmek hiç şüphesiz ki her vatansever Türk için en mukaddes bir vazifedir” denilmekte ve seçmenler şu sözlerle CHP'ye oy vermeye çağırılmaktaydı: “...bugüne kadar hak ve hakikatten inhiraf etmemiş ve yalnız yurdumuzun selâmet ve saadeti için çalışmış olan partimizin gösterdiği namzetlere rey vermek her Türk'e düşen bir vazife-i vicdaniye ve vataniyedir”¹⁵⁰

¹⁴⁷ **Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya**, Malatya Vilayeti CHP Başkanlığı, Malatya, 1938, s. 20.

¹⁴⁸ **Fırat**, 17 Mart 1939.

¹⁴⁹ **Fırat**, 24 Mart 1939.

¹⁵⁰ **Fırat**, 21 Mart 1939.

Milletvekili seçimlerine iki gün kala Fırat gazetesi -manşetten- doğrudan ikinci seçmenlere seslenmeye başladı: “İkinci Müntehiplerin kâmilten bu seçime iştirakiyle Reyelerini Cumhuriyet Halk Partisi Namzetlerine vermelerinin bir Vatan borcu olduğunu hatırlatırız”¹⁵¹

İl yönetim kurulu üyesi Sait Fırat’ın sahibi olduğu bu gazetede bu tür bir haberin yayınlanmasına gerek duyulması, o dönemde CHP Malatya il yönetim kurulunun ikinci seçmenler arasında CHP adaylarına oy vermeyecek kişilerin olabileceğinden şüphelendiğini göstermektedir. Aksi halde gazetenin seçimlere sadece iki gün kala, manşetten, bu tür bir uyarıda ya da hatırlatmada bulunmasının bir anlamı olmamaktadır. Geçmiş seçimlerde de belirtildiği gibi ikinci seçmenler daima CHP’lilerden oluşturulmakta ve parti tüzüğü gereği her halükârda CHP adaylarına oy vermek zorundadırlar. Bu duruma rağmen böyle bir ilan yapılması CHP Malatya il yönetim kurulunun ikinci seçmenlere pek de güvenmediğini gösterdiği gibi kendi insiyatiflerinde olan ikinci seçmen seçimine de hâkim olmadıklarını düşündürmektedir.

Seçim sonuçlarına bakıldığında CHP il yönetim kurulunun -tahminimizce- var olan şüphesi gerçekleşmedi ve 26 Mart 1939 günü Malatya ve ilçelerinde yapılan seçimlerle CHP adayları rahat bir şekilde milletvekilliğine seçildiler. Seçime katılım oranına bakıldığında ikinci seçmenler gazetede haberlere rağmen seçime kâmilten iştirak etmediler. 1008 ikinci seçmenden 939’u seçimde oy kullandı ve bunun sonucunda Emrullah Barkan, Osman Nuri Koptagel, Mahmut Nedim Zabcı, Mihri Pektaş, Osman Hilmi Taner, Abdülmuttalip Öker, Hilmi Oytaç, Vasıf Çınay, Nasuhi Baydar ve Mehmet Şevket Özpazarbaşı Malatya milletvekilliklerine seçildiler.¹⁵²

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bu seçimlerde, cumhuriyetten beri ilk defa olarak Malatya milletvekilliğine aday olmayarak Ankara milletvekili seçildi. İnönü’nün Malatya yerine Ankara’dan aday olduğunun Malatya’da duyulması üzerine halk büyük gruplar halinde İnönü’nün babası Hacı Reşit Bey’in mezarına¹⁵³ giderek uzun bir süre bu duruma tepki göstermiş ve bu tepkilerini de Cumhurbaşkanı’na gönderdikleri birçok telgrafla bildirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı

---

¹⁵¹ Fırat, 24 Mart 1939.

¹⁵² Fırat, 28 Mart 1939.

¹⁵³ Milli Mücadele yıllarında Malatya’da vefat eden Hacı Reşit Bey ile yine aynı dönemde vefat eden -İsmet İnönü’nün ilk çocuğu- İzzet’in mezarları Malatya Sancaktar mezarlığındadır.

İnönü, halka duyurulması için Malatya Valisine ve Belediye Başkanına şu telgrafi göndermiştir:¹⁵⁴

“Reisicumhur olarak devlet merkezinde namzedliğimi koymayı partinin riyaset divanı münasip gördü. Malatyalı hemşerilerimin gösterdiği muhabbet ve teveccüh benim için kıymetlidir. Çok teşekkür ederim. Malatya’ya muhabbetim ve ailevi irtibatım yakındır. Riyaset divanının münasip gördüğü tedbiri değiştirmeye imkân yoktu. Cümlemin gözlerinden öperim. Hemşerilerime muhabbet ve selâmımı tebliğ ediniz. Vali ve Belediye Reisi vasıtaları ile hemşerilerime yazılmıştır.”

Bu olay üzerine Başbakan Dr. Refik Saydam da Anadolu Ajansı’na yayımlanmak üzere şu mesajı gönderdi:¹⁵⁵

“Aziz Şefimiz Reisicumhur İnönü’nün Ankara’dan namzedliğini koyması üzerine Malatya halkının gösterdiği yüksek tezahürden dolayı hissettikleri heyecan ve icabı size kendileri bildirdikleri gibi ben de aynı şekilde bunu(n) bir siyasî icap olduğunu ve buna mecburiyeti bulunduğunu beyan ederim. Malatya halkevinin gösterdiği heyecanlı tezahür devlet Reisimizi hakikaten çok mütehassis etmiştir. Kendileri de yazdıkları telgrafta izhar buyurdıkları gibi bu icaba mutavaatın zarurî ve mecburî olduğunu(n) kabul edilmesinin halka münasip bir şekilde tefhim etmeyi rica ederim.”

1939 yılında CHP için önemli bir gelişme olarak V. Kurultay toplandı.¹⁵⁶ Bu kurultayı önemli kılan gelişme ise parti-devlet bütünleşmesi/özdeşliği’nin çözülme sürecine girmesinin bu kurultayla başlamış olmasıdır. Cumhurbaşkanı İnönü’nün CHP’yi yeniden bağımsız bir parti yapısına kavuşturmak ve tek partinin kâğıt üstünde kalan varlığını canlandırmak ve halkla ilişkilendirmek amacıyla attığı bu adım sonucunda CHP Genel Sekreteri hükümet dışında bırakıldı ve Valiler parti

---

¹⁵⁴ **Fırat**, 28 Mart 1939; Avni Gebeş, anılarında bu olayı şöyle anlatır: “1938’e kadar İsmet İnönü Malatya milletvekiliydi. Cumhurbaşkanı olduktan sonra yapılan ilk genel seçimlerin adayları radyodan il sırası ile okunurken, İsmet İnönü adı Ankara il listesinde geçince Malatyalılarda bir telaş, bir heyecan başlıyor. Hele sıra Malatya’ya gelince dikkatler toplanıyor, ama Malatya listesinde İsmet İnönü adı geçmiyor. Olay büyük bir tepki yaratıyor. Babamın da (Ali Gebeş) başlarında olduğu büyük insan grupları, o gün İnönü’nün babasının mezarına yürüyorlar. Babamın gece sabaha kadar eve gelmediğini anımsıyorum. Gruplar mezar başında nöbet tutarken, postahanedeki sabaha kadar İnönü’ye telgraflar yağıyor.” Bkz. Gebeş, a.g.e., ss. 11-12.

¹⁵⁵ **Fırat**, 28 Mart 1939.

¹⁵⁶ Bu kurultaya CHP Malatya teşkilatı adına Sait Fırat ve Mustafa Naim Karaköylü katıldı. Bkz. **Fırat**, 26 Mayıs 1939.

başkanlığından alındı.¹⁵⁷ Bu yeni uygulama sonucunda Malatya CHP başkanlığına ise Halkevi Başkanı Şefik Tugay seçildi.¹⁵⁸

V. Kurultay'da alınan diğer bir kararla da Parti Müfettişliği sisteminde yeni bir uygulamaya gidildi. Buna göre ülke 20 müfettişlik bölgesine ayrıldı ve 20 parti müfettişi görevlendirildi. Bölge Müfettişi sayısı 1 Eylül 1940 tarihinden itibaren önce 25'e daha sonra da 26'ya çıkarıldı. Malatya da bu dönemde Trabzon milletvekili Mithat Aydın'ın başında bulunduğu Maraş Bölgesi Müfettişliği'ne bağlandı.¹⁵⁹

1940 yılının ilk günleri, Türkiye'deki bütün CHP teşkilatları gibi Malatya CHP teşkilatının faaliyetlerini de tek bir yöne sevk etti. Bu yön 1939 yılının son günlerinde büyük bir deprem felaketi yaşayan Erzincan'dır. 30 binden fazla yurttaşın hayatını kaybettiği ve adeta Erzincan'ın haritadan silindiği bu büyük felaketin yaralarını sarmak için ülkenin her yerinden afet bölgesine yardım seferberliği başlatıldı. Bu seferberliği de illerde CHP teşkilatları organize ettiler. Bu dönemde illerde parti ve halkevleri tarafından toplanan eşyalar Kızılay merkezine sevk edilerek oradan gerekli yerlere gönderildi.¹⁶⁰

Malatya merkez ve ilçelerindeki CHP teşkilatları ile halkevleri bu dönemde Erzincan depremedelerine çeşitli şekillerde yardımlar yaptılar ve bu yardımları afet bölgesine ulaştırdılar. Malatya halkının yardımları bizzat CHP Vilayet İdare Heyeti Başkanı Şefik Tugay tarafından Erzincan'a götürüldü. Yine ilçelerdeki CHP teşkilatları da bütün mesailerini bu konuya ayırdılar. Örneğin CHP Besni teşkilatı felaketzedeler için toplanan paralara ek olarak 10 bin kilo yiyecek ve 100 parça giyecek malzemesini Erzincan Valiliği'ne gönderdi.¹⁶¹ CHP teşkilatlarının organize ettiği bu yardımlara ek olarak CHP Malatya teşkilatlarının çeşitli kademelerinde görev yapan üyeler kişisel olarak da Erzincan halkına para yardımında bulundular.¹⁶²

1940 yılında Malatya CHP teşkilatının etkisiyle Türkiye'de bir ilke imza atıldı. Buna göre tamamı CHP'lilerden oluşan İl Genel Meclisi ile Şehir Meclisi'nin aldığı karar doğrultusunda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ilk heykelinin

---

¹⁵⁷ Tunçay, a.g.m., s. 2023; Osman Akandere, **Millî Şef Dönemi Çok-Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998, ss. 83-84.

¹⁵⁸ **Fırat**, 28 Temmuz 1939.

¹⁵⁹ Cemil Koçak, "Tek-Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nde Parti Müfettişliği", **Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan**, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul, 1992, ss. 459-494.

¹⁶⁰ Arslan, a.g.t., s. 46.

¹⁶¹ **BCA**, 490.01/1584.465.1

¹⁶² **Fırat**, 9 Şubat 1940.

Malatya'ya yapılması kararlaştırıldı ve bunun için de Vali Fahri Özen'in başkanlığında bir komisyon oluşturularak faaliyetlere başlandı.¹⁶³

CHP Malatya teşkilatının 1940 yılı sonundaki durumuna bakılacak olursa, partiye kayıtlı üye sayısı 4.111 olmuştur. Bu sayıya göre il nüfusunun sadece %1'i partiye üyedir. Yine bu sayının 1.315'ini merkez teşkilat üyeleri, geri kalanını ise Pütürge, Arapgir, Darende ve Besni ilçe teşkilatlarına kayıtlı üyeler oluşturmaktadır. 1938 yılı üye sayısı ile karşılaştırılacak olursa iki yıl içerisinde CHP Malatya teşkilatına 468 yeni üye eklenmiştir. Ancak hâlâ CHP üye sayısının 1936 yılı seviyesinin altında olduğu da bir gerçektir. Bu yıllarda CHP üyelerinden partiye yardım parası toplanmaktadır. Ancak toplanan miktar üye sayısı düşünüldüğünde çok az bir seviyede idi. Merkez teşkilatı üyelerinin sadece %10'u partiye yardım parası verirken, CHP Darende ilçe teşkilatında üyelerin %45'inin partiye yardım parası verdiği görülmektedir.¹⁶⁴

1939-1940 döneminde CHP Malatya vilayet idare heyeti şu isimlerden oluşturuldu: Şefik Tugay (vilayet idare heyeti reisi), Şevki Sözen, Mustafa Naim Karaköylü, Abdülkadir Taşangil, Sait Fırat, Mehmet Eti, Kemal Sayın, İbrahim Turfanda ve Mehmet Bagatır. Merkez kaza idare heyetini ise reis Vahap Salttürk (Saltoğlu),¹⁶⁵ Hüsnü Tulun, Lütfi Sayman, Cemali Mumcu, Kemal Sarıcı, Abit (Abidin) Karakaş¹⁶⁶ ve Tefik Öğüt oluşturdular.¹⁶⁷

1939-1940 dönemi CHP Malatya teşkilatları üzerine bir teftiş raporu hazırlayan ve bu raporunu CHP Genel Sekreterliği'ne gönderen CHP Maraş Bölgesi Müfettişi Trabzon milletvekili Mithat Aydın, CHP Malatya vilayet idare heyeti üyeleri arasında "*karşılıklı samimiyet ve itimat duygularının mükemmel olduğunu söylemek mümkün değildir*" demekte ve üyeler arasında parti nüfuzunu maddi olarak istismar eden yoksa da manevi istismarların (mevki kazanmak için yapılan hareketlerin) görülmekte olduğunu belirtmektedir. Aydın ayrıca CHP Malatya vilayet idare heyetinin parti prensiplerini halka yaymak hususundaki çalışmalarını yeterli görmemekte ve bu konuda şunları söylemektedir:¹⁶⁸

---

¹⁶³ Fırat, 9 Nisan 1940.

¹⁶⁴ BCA, 490.01/682.311.1

¹⁶⁵ Kaynaklar Vahap Salttürk'ün soyadını çeşitli dönemlerde Saltoğlu olarak vermektedir.

¹⁶⁶ Abit Karakaş'ın ismi de bazen Abidin olarak geçmektedir.

¹⁶⁷ BCA, 490.01/682.311.1

¹⁶⁸ BCA, 490.01/682.311.1

“...Halk ile temas ancak halkevi vasıtası ile oluyor. O da bizim verdiğimiz asgari mesai programını tamamıyla tatbik edebilirse kendisini muvaffak olmuş telakki edecektir. Bizatihi partinin halk ile teması azdır. Vilâyet ve kaza idare heyetlerinden, her hafta gece bir nahiye ocağımıza gitmeleri, orada bulunan halk ile müzakere, mübahasa ve teşvikte bulunmaları talep olunmuştur. Burada şayanı teşekkür bir nokta: Halkevi ve parti binamız, mekteplerin bulunduğu saha dahilinde bulunduğundan, Pazar ve tatil gün ve zamanlarında, talebe ekseriyetle vakitlerini bizim kütüphanede geçirmektedir. Bendeniz bundan çok memnun bulunuyorum. Bir şey okumasalar bile, partiye gelmeleri, dimağlarında bir iz bırakmış olacaktır.”

Müfettişin son sözleri CHP'nin tek partili yıllarda genç nüfusun partiyle olan ilişkisine ne kadar çok önem verdiğini göstermektedir. Raporda vilayet ve merkez ilçe idare heyetleri üzerine daha birçok eleştiri bulunmaktadır. Bunlar arasında merkez ilçe idare heyetinin *“konuşulacak mesele yoktur”* diyerek toplantılarını düzenli olarak yapmadığı, partiye üye kazandırılması için yeterince çalışılmadığı, partiye yardım paraları toplanması konusunda vilayet heyetinin pek gayret göstermediği, seçimlerde parti adaylarını kazandırmak için yeterince çalışılmadığı, partililer arasında çıkan sorunların çözümü için pek çaba harcanmadığı, partililerin kendi işlerinden parti çalışmalarına yeterince vakit ayıramadıkları ve bu nedenle vilayet ve kazalarda konferanslar vererek partinin programını, icraatlarını ve memleket için yaptığı işleri yeterince anlatamadıkları belirtilmektedir. Raporda bu eleştirilerin yanı sıra vilayet idare heyetinin olumlu yönlerine de değinildiği görülmektedir. Örneğin kongrelerin bıraktıkları dilekleri yapmak ve yaptırmak için vilayet idare heyetlerinin mümkün mertebe çalıştığı belirtilmektedir. Aydın, partiye alınan üyelerin *“içtimai, ahlâki, milli bakımlardan memlekette sevilmiş kimseler”* olduklarını da aktarmaktadır. Raporda ayrıca Erzincan felaketzedelerine yardım konusunda parti idare heyetlerinin yaptıkları çalışmaların güzel bir örnek teşkil ettiği özellikle belirtilmektedir.¹⁶⁹

Raporda Malatya'daki devlet görevlileri (hükümet amir ve memurları) ile parti teşkilatının *“iş ve fikir birliği”* içerisinde bulunarak bu doğrultuda hareket ettiği de belirtilmektedir. Aydın, Vali Fahri Özen'in *“hayırhah bir zat”* olmasından dolayı parti ile daima birlik içerisinde hareket ettiğini söylemekte ve bu görüşlerine örnek olarak Vali'nin parti ve halkevi binası için 25.000 lirayı hususi muhasebe bütçesine

¹⁶⁹ BCA, 490.01/682.311.1

koyduğunu belirtmektedir. Ayrıca Vali'nin halkevi yapılması şartıyla 20.000 liralık - muhtemelen devlete ait- bir arsayı “küçük bir meblağ mukabilinde” partiye sattığı da Aydın'ın raporunda geçmektedir.¹⁷⁰ Müfettiş Aydın, dönemin Valisi Fahri Özen hakkında bunları söylerken, 1936-1939 arası -Valilik ve CHP il başkanlığı görevlerinin birlikte yürütüldüğü- İbrahim Ethem Akıncı dönemine de küçük bir eleştiri göndererek sözü geçen dönemde “asıl olan vilayet teşekkülüdür nazariyesi”nin takip edildiğini ve bu nedenle parti ile devlet görevlileri arasında yeterli iş ve fikir birliğinin sağlanamadığını öne sürmektedir.¹⁷¹

Müfettişin raporunda dikkat çeken bir bölüm de Malatya'nın sınıfsal yapısı hakkındaki tespitlerin yer aldığı şu bölümdür: “*Talimatnamemizin onuncu maddesi mucibince gizli veya aşikâr olarak sınıfçı, zümreci veya beynelmilelci gibi infiradı arzu eden zümreler (Malatya'da) görülmemekte ise de rejyonlu fikri biraz fazladır. Burada iki büyük fabrikanın bulunmasını, beynelmilelcilik fikrinin nema bulmasına müsait bir zemin telakki ettiğimden, bu hususta daima hükümetle temastayım. Hükümetin amele arasında daimi bir murakabesi mevcut olduğu görülüyor.*”¹⁷² Bu sözlerden CHP'nin tek partili yıllarda daima savunduğu ve “sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitleyiz” sloganı ile simgeleşen sınıf varlığının reddi politikasının etkisini görmek mümkündür. Ayrıca işçiler arasında doğabilecek bir sosyalist düşünceden de çekinildiği ortadadır.

Müfettiş Mithat Aydın, raporunun sonunda CHP Malatya teşkilatları hakkındaki genel görüş ve temennilerini belirtmektedir. Önemli tespitlerin yer aldığı bu bölüm şöyledir:¹⁷³

“...merkez ve mülhakatta parti ve halkevi işlerimiz normale yakın yürümekte ve geçen seneye nazaran bu sene biraz daha elan ile yol almaktan ise de, bendeniz bu çalışmayı gayri kâfi görüyorum. Henüz parti düşüncesi, halkın zihnine memleketçilik ve hükümetçilik mefhumunun bir lâzımı gayri mufariki haline sokulamamıştır. Buradaki halk iptidai tahsilde bulunduğundan ve irsî terbiyenin tesiriyle bütün gayeleri: kuvvetli bir hükümet sahibi olmak olduğu görülüyor (bu itibarla parti hükümetin değil, hükümet takip ettiği siyaset himmetiyle partimizin propagandasını yapmakta ve bize kuvvetli zahîr olduğu görülmektedir).

¹⁷⁰ BCA, 490.01/682.311.1

¹⁷¹ BCA, 490.01/1000.865.2

¹⁷² BCA, 490.01/682.311.1

¹⁷³ BCA, 490.01/682.311.1

Partili arkadaşların kendi maiyetlerini temin için yapmaya mecbur oldukları mesailerinden büyükçe bir kısmını partiye verememeleri ve daima halka parti mefhumunu yayamamaları da, partimiz hesabına bir noksan telâkki olunabilir. (...) vilâyetlerimizde idare heyeti reislerini, kendisini işine hasr edebilecek malûmatlı, misyoner ruhlu gençlerden mansup ve muvazzaf olarak yapmak, partimizin süratle yürümesi için, faydalı bir teşebbüs olur kanaatini bendenize vermiştir. Nefsi Malatya'da ve mülhakatında ocak ve nahiye ocaklarımızın henüz birer yerleri yoktur. eskiden köylerimizde, köylünün müşterek birer köy odası olurdu. Bugün bu da kalkmıştır. Binaenaleyh bunlardan da parti hesabına istifade mümkün değildir. Fazla olarak da merkezde geniş ve sıcak bir halkevimizin bulunmaması halkı partimizin sıcak kucağından uzak bulunduruyor. Bunun için hiç olmazsa merkez kazanın nahiye ocaklarında güzel birer bina tedarik edebilmemize müsaade rica edeceğim. (...) haftada bir defa buralarda, çocukları memnun edecek ve münasip zamanlarında aralarına ahlâki, içtimai fikirler sıkıştırılmak suretiyle kukla, karagöz, monolog, harp hikâyeleri, mahalle aile toplantıları yaptırmak, bu suretle hiç olmazsa çocuklarımızın dimağında daha küçükten parti fikrini aşlamak fena olmaz kanaatindeyim. Tabi bu ocaklara birer de radyo koymak, halkın toplantısını temin için en münasip çarelerden biri olacaktır.”

1940 yılının son günlerinde CHP Malatya teşkilatı yıllık kongresi toplandı. Bölge Müfettişi Mithat Aydın'ın başkanlığında toplanan kongreye Vali Fahri Özen de katıldı. Kongrede -Mithat Aydın'ın raporundaki önerilerine paralel olarak- parti ile halkevinin aynı binada çalışmasından dolayı yaşanan sorunların da üzerinde durularak gerekli düzenlemeler üzerinde görüşler bildirildi. Kongre sonunda ise gizli oylama ile yeni Vilayet İdare Heyeti seçimi yapıldı. Bu seçim sonucunda Şefik Tugay (vilayet idare heyeti reisi), Sait Fırat, Mustafa Naim Karaköylü, Abdülkadir Taşangil, Belediye Başkanı Cafer Özelçi, Abit (Abidin) Karakaş, İbrahim Turfanda, Naime Sayman ve Tefik Öğüt vilayet idare heyetini oluşturdular. Vilayet idare heyeti yedek üyeliklerine ise İsmail Sarıoğlu, Mustafa Salttürk, Rıza İnan, Hüsnü Tulun, Faruk Yakın, Memet Karakaş, Tahir Efe, Kemal Sarıcı ve Ali Gebeş seçildi. Bu seçimlerden sonra ise son olarak kurultaya katılacak delegelerin tespiti için bir seçim yapılarak Abdülkadir Taşangil ile Mustafa Naim Karaköylü Malatya delegesi olarak CHP VI. Kurultayı'na katılmak üzere görevlendirildi.¹⁷⁴

1941 yılının ortalarında Maraş Bölge Müfettişi Mithat Aydın yeni bir teftiş raporu hazırlayarak Genel Sekreterliğe gönderdi. Yukarıda verilen rapordan 5 ay sonra hazırlanan bu raporda da aşağı yukarı aynı sorunlardan bahsedilmektedir. Diğer

¹⁷⁴ BCA, 490.01/202.799.3

raporunda olduğu gibi bu raporunda da CHP idare heyeti üyeleri arasında güven ortamının tam anlamıyla sağlanamadığını belirten Aydın, üyeler arasında görünürde var olan samimiyetin aslında öyle olmadığını şu sözleriyle belirtiyor: “...herhangi bir intihapta derhal bu karşılıklı olan samimiyet kalkıp yekdiğeriyle en acı şekilde mücadeleye atılabilirler, bu karakter Malatya'nın hususi bir seciye farkıdır.” Malatya'daki ocak heyetlerinin kendilerine ait binalarının olmamasına bu raporunda da özellikle değinen Aydın “...koca bir vilayet merkezinde hemen bir tek ocak merkezi yoktur” diyerek nahiye ve köy kongrelerinin camilerde¹⁷⁵ ve köy muhtarlarının evlerinde¹⁷⁶ yapılmakta olduğunu belirtmektedir.

Aydın'ın bu ikinci raporunda 5 ay önceki ile çelişen bir durum da söz konusudur. Önceki raporunda halkın particilik anlayışını tam olarak kavrayamadığını belirten müfettiş, bu raporunda parti nüfuzunun idare heyeti üyeleri tarafından istismar edilmediğini -geçen raporda olduğu gibi- tekrarlayarak halkın son derece hassas bir vaziyet aldığını ve en küçük bir nüfuz istismarını dahi şikâyet edeceklerini belirtmektedir. Aydın, buradan yola çıkarak Malatya'da “siyasi muvazene”nin daima mevcut olduğunu söylemektedir. İdare heyetinin faaliyetlerini son derece hassas bir şekilde izleyebilen ve siyasi muvazeneyi sağlayabilen bir halkın -geçen raporda dendiği gibi- particilik anlayışını kavrayamamış olması enteresandır. Diğer yandan Aydın ikinci raporunda, halkın seçimler karşısındaki tutumu konusunda da şu yorumları yapmaktadır:¹⁷⁷

“Malatya'da halk biraz retiyonalisttir. Burada bir intihap oldu mu evvel emirde bu iş ile alâkadar olacaklar toplanıp yabancı telakki ettikleri Malatyalı olmayan zatı ekarte için tedabir alıyorlar, ondan sonra da yekdiğeriye karşı bilâinsaf mücadeleye başlayıp neticeye kadar bu mücadeleyi idame ettiriyorlar. İntihap bittikten sonra da tekrar birleşmekte beis görmüyorlar. Burada bu mücadele hissi o kadar kuvvetlidir ki karşularına çıkacak zat ne kadar faik bir kuvvete malik olursa olsun, serbest bırakılırsa mutlaka onu atlatıp kendileri geçmek için mücadeleyi tercih edeceklerinde(n) şüphe edilmemelidir.”

Müfettişin son raporunda da işçi meselesine değinilmekte ise de bu defa bir çözüm yolu bulunmuştur. Buna göre Malatya Mensucat fabrikasının temiz bir

---

¹⁷⁵ BCA, 490.01/682.311.1

¹⁷⁶ BCA, 490.01/1579.431.1

¹⁷⁷ BCA, 490.01/682.311.1

salonunda parti ocağı kurularak, usta ve işçilerin parti içerisine alınması kararlaştırılmıştır. Raporda Malatya Bez fabrikasına da ayrıca değinilmekte, ancak bu fabrikada daha önce Rusya’da çalışmış usta ve ustabaşlarının bulunduğu belirtilerek burada “*Bolşeviklik*” meselesinin şüpheli bir nokta olarak ortaya konabileceği söylenmektedir.¹⁷⁸

Diğer raporda olmayıp bu raporda yer alan bir konu da Malatya’daki Kürtlerdir. Müfettiş Aydın bu konuda şunları söyler: “...*Burada Kürtlük meselesi vardır. Maatteessüf de bu iş ile alâkadar kimse göremiyorum. Şehrin sokak ve çarşıları Kürtçe konuşanlar ile doludur. Resmî memurlardan ve şehirli Türklerden bir kimsenin çıkıp da Türkçe konuş dediklerini işitmiyorum.*”¹⁷⁹

Müfettiş Mithat Aydın’ın bu iki teftiş raporunun Ankara’ya gönderilmesinin hemen ardından, CHP Genel Sekreteri Fikri Tuzer CHP Malatya vilayet idare heyetini uyararak raporlarda belirtilen sorunların bir an önce çözülmesini istemiştir.

Raporlarda da görüldüğü gibi Malatya CHP vilayet idare heyetinin partiyle halkı yeteri kadar buluşturamaması ve parti propagandasının halk arasında gereği kadar yapılamamış olması gibi nedenlerle üye sayısı devamlı düşük seviyelerde kalmaktaydı. 1941 yılı rakamlarına bakıldığında Malatya’nın üye sayısı bakımından ülke genelinde son sıraya düştüğü görülmekte. Bu yıl itibariyle Malatya’da CHP’ye kayıtlı 3.984 üye bulunmaktadır ki bu il nüfusunun sadece %0.9’unu oluşturur.¹⁸⁰ Ayrıca bu sayı bir yıl içerisinde partinin 127 üyesini kaybettiğini de göstermektedir.

CHP VI. Kurultayı’nın yeni bir şekle getirdiği bölge müfettişlikleriyle birlikte sık aralıklarla parti teşkilatları teftiş edilmeye ve raporlar düzenlenerek Genel Sekreterliğe gönderilmeye başlandı. Öte yandan milletvekilleri de seçim bölgelerine yaptıkları gezilerden sonra, izlenimlerini raporlar halinde Genel Sekreterliğe sunmaya başladılar. 1942 yılı son aylarında Malatya milletvekili Nasuhi Baydar Malatya parti teşkilatı hakkında bu tarzda bir rapor hazırladı. Müfettiş Mithat Aydın’ın hazırladığı rapor kadar uzun ve detaylı olmamakla birlikte, bu rapor da parti teşkilatı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Milletvekili Baydar’ın parti teşkilatına yönelik eleştirilerinin temelini partinin halkı yeterince “*tenvir edip doğru yola sevk etmediği*”

¹⁷⁸ BCA, 490.01/682.311.1

¹⁷⁹ BCA, 490.01/682.311.1; Bu konuda ayrıca CHP vilayet idare heyeti üyesi Şevki Sözen Aydın’ın raporundan birkaç yıl önce “*Türkçe Konuşmak*” adlı bir makale yazmıştır. Bkz. **Fırat**, 21 İkinci Kanun 1938.

¹⁸⁰ Uyar, Tek Parti, ss. 234-235.

noktası oluşturmaktadır. Baydar, partinin halka yeterince temas etmediğini şu örneklerle açıklar: “*Bu durgunluğa bir misal olarak son Belediye seçimini (1942) gösterebilirim. Otuz bin küsur nüfuslu Malatya şehrinde seçim defterlerine ancak beş bin kadar şehirli ismi geçirilmiş ve seçime de müddetin uzatılmasına rağmen yalnız bin otuz kişi getirilebilmiştir.*”¹⁸¹ Daha önce yapılan bazı seçimlerde de seçim tarihi katılımın az olması nedeniyle uzatılmıştı. Bu da CHP vilayet idare heyetinin yetersizliğinin bu konuda çok daha fazla kendisini gösterdiğini ön plana çıkarmaktadır.

Milletvekili Baydar raporunda halkevinin de yeterince çalışmadığını belirttiikten sonra “...*gerek bizzat Parti ve gerek Halkevi, bilhassa şu zamanda Malatyalıları hükümetin tedbirleri hakkında olsun aydınlatılabilir ve köylü, kasabalı ve memur arasında izleri açıkça belirlemekte olan anlaşmazlıkların giderilmesinde ehemmiyetli bir rol oynayabilirlerdi*” demektedir. Bu sözler II. Dünya Savaşı'nın getirdiği büyük zorlukların devam ettiği günlerde Malatya'da da halk ile memurlar arasında bir gerilim ortamının oluşmaya başladığını göstermektedir. Baydar'a göre bu gibi durumların engellenmesi için parti teşkilatına düşen görevler şunlardır: “*Parti teşkilatının (...) Milli Şefimizin direktiflerini, Meclisin ve hükümetin kararlarını en münasip şekillerde anlatmaları, içinde bulunduğumuz sıkıntıların kabil olabildiği kadar az his olunması için mahallen alınabilecek tedbirlerin el birliğiyle tatbikine önayak olmaları, hüülasa zaruri olduğuna inandığım halka rehberlik vazifesini öğrenip öğretmeleri lazımdır.*”¹⁸²

1940'lı yıllarda CHP Malatya vilayet kongresince kabul edilen ve kurultaya gönderilen dileklere bakıldığında, geçmiş yıllara benzer isteklere ek olarak savaş yıllarının etkisini taşıyan birçok istek de bulunmaktadır. Bu tür dileklere örnek verilecek olursa, 1943 yılı dilekleri arasında “*Bez fabrikası memurlarına ucuz ekmek temin edilmesi, Malatya'da muhtaçlara hububat verilmesi, Gündüzbey, Tecde, İsmetpaşa nahiyesi ile Akpınar, İlyas mahallelerine gazyağı verilmesi*” yer almaktadır.¹⁸³

¹⁸¹ BCA, 490.01/1000.865.2

¹⁸² BCA, 490.01/1000.865.2 Bkz. Ek 1

¹⁸³ Bu dönem dilekleri için bkz. BCA, 490.01/683.314.1; 490.01/682.311.1; **CHP Altıncı Büyük Kurultayına Sunulan Vilayet Kongreleri Dilekleri Hülâsası**, Çankaya Matbaası, Ankara, 1943.

II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1943 yılında TBMM seçimleri yenilendi.¹⁸⁴ 15-20 Şubat arasında ikinci seçmenlerin seçilmesinin¹⁸⁵ ardından 23 Şubat günü Cumhurbaşkanı İnönü milletvekili adaylarını açıkladı. 63 ilden 455 milletvekilinin seçileceği bu seçim için Cumhurbaşkanı 533 aday gösterdi. Bu şekilde yapılarak -tüm ülkede olmasa bile- bazı illerde ikinci seçmenlere adaylar arasından istediğini seçme imkânı tanındı.¹⁸⁶ Bu imkânın tanındığı illerden biri de Malatya idi. Cumhurbaşkanı İnönü 11 milletvekili çıkaracak olan Malatya'dan 13 aday gösterdi.¹⁸⁷ Adayların açıklanmasından sonra CHP vilayet idare heyeti de gazeteye verdiği bir ilanla Emrullah Barkan, Nasuhi Baydar, Vasıf Çınay, Abdülhak Şinasi Hisar, Abdülmuttalip Öker, Cafer Özelçi, Mehmet Şevket Özpazarbaşı, Mihri Pektaş, Halet Sağıroğlu, Kemal Sayın, Osman Hilmi Taner, Tefvik Temelli ve Mahmut Nedim Zabcı'nın Malatya milletvekilliğine aday gösterildiklerini belirtti ve ikinci seçmenlerden *"bu on üç namzetten umumi nüfusa göre vilayetin çıkaracağı on bir mebusu hiçbir kayda tabi olmayarak serbestçe seçmeleri"* istendi.¹⁸⁸

28 Şubat 1943 günü yapılan seçimlerin sonucunda Osman Hilmi Taner 973, Cafer Özelçi 972, Tefvik Temelli 972, Mehmet Şevket Özpazarbaşı 972, Mihri Pektaş 971, Emrullah Barkan 970, Nasuhi Baydar 970, Abdülmuttalip Öker 969, Halet Sağıroğlu 968, Mahmut Nedim Zabcı 952 ve Kemal Sayın 946 oy alarak Malatya milletvekilliğine seçildiler.¹⁸⁹

Seçimlerden bir ay kadar sonra CHP Malatya vilayet idare heyeti Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'i ağırladı. Doğu Anadolu şehirlerinde inceleme gezileri yapan Yücel, 24 Mart günü Malatya'ya geldi. Halkevinde öğretmenlerle buluşan ve

---

¹⁸⁴ Bu seçimlere CHP Malatya vilayet idare heyeti yeni bir başkanla girdi. Şefik Tugay'ın Malatya Belediye Başkanlığına seçilmesi sonucunda boşalan vilayet idare heyeti başkanlığına Abdülkadir Taşangil seçildi. Bkz. **Fırat**, 29 İkinci Kanun 1943. Malatya'nın tanınmış tüccarlarından olan Taşangil 1941 yılında Malatya Ticaret ve Sanayi Odası başkanlığına seçilmişti. O dönemde CHP vilayet idare heyeti üyesi de olan Taşangil'in bu durumunun mevcut CHP Nizamnamesi'nin 162. maddesine uymadığı görülmüş ve bu nedenle müfettiş Mithat Aydın tarafından uyarılarak bu iki görevinden birisini terk etmesi istenmiştir (Aydın bu uyarıyı yaptığını Genel Sekreterliğe gönderdiği raporunda da belirtmiştir). Ancak Taşangil'in bu uyarıyı dikkate almadığı ve her iki görevine de devam ettiği görülmektedir. 1943 yılında vilayet idare heyeti başkanlığına seçilen Taşangil, MTSO'daki başkanlık görevini bu dönemde de nizamnameye aykırı olarak sürdürcektir.

¹⁸⁵ Malatya genelinde ikinci seçmen (müntehibi sani) seçimlerine katılım oranı %74'dür. Seçimler sonucunda -38'i kadın 1020'si erkek- 1058 ikinci seçmen seçilmiştir. Bkz. **BCA**, 490.01/374.1575.2

¹⁸⁶ Uyar, a.g.m., s. 29.

¹⁸⁷ Cemil Koçak, **Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)**, Cilt: 2, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 290-291.

¹⁸⁸ **Fırat**, 26 Şubat 1943.

¹⁸⁹ **BCA**, 490.01/374.1575.2; Diğer iki adaydan Vasıf Çınay 37, Abdülhak Şinasi Hisar 31 oy aldılar.

onlarla toplantılar yapan Milli Eğitim Bakanı, CHP idare heyetinin kendisi şerefine verdiği ziyafete katıldı. Malatya gezisi kapsamında birçok okulu gezen Yücel, gezisinin son durağı olarak Akçadağ Köy Enstitüsü'ne¹⁹⁰ uğradı ve daha sonra Malatya'dan ayrıldı.¹⁹¹ Milli Eğitim Bakanı Yücel'in bu inceleme gezisinden bir yıl sonra bir kez daha Malatya'ya geldi. Bu ikinci gelişinde Bakan Yücel'in beraberinde İlköğretim Genel Müdürü ve Köy Enstitülerinin mimarı İsmail Hakkı Tonguç da yer aldı. Bakan Yücel ilk gezisinde olduğu gibi bu gezisinde de CHP ve Halkevini ziyaret etti, çeşitli okulların öğretmenleriyle görüştü ve daha önceki gezisinde olduğu gibi programının son bölümünü Akçadağ Köy Enstitüsü'ne ayırdı.¹⁹² Milli Eğitim Bakanı Yücel'i Malatya'ya kısa bir süre içerisinde ikinci bir ziyarete iten nedenlerin başında 25 Nisan (1944) gecesini Malatya Lisesi'nin tamamen yanarak kullanılmaz hale gelmiş olması yer almaktadır. Ahşap ve kerpiçten yapılmış olan binanın bu yangınla birlikte onarılamaz hale gelmesi sonucunda, CHP Genel Sekreterliği'nin onayıyla halkevi lise emrine verildi ve açıkta kalan öğrenciler eğitim yılının kalan süresini halkevinde yaptıkları derslerle tamamladılar.¹⁹³

Tek parti dönemi sona ererken CHP Malatya teşkilatı henüz tamamlanmamıştı. Bu dönemde merkezin dışında dört ilçede (Darende, Pütürge, Arapgir, Besni) parti teşkilatı bulunmaktaydı. Müfettiş raporlarında görüldüğü gibi bucak ve özellikle ocak örgütleri de yok denecek kadar azdı. Üye durumuna bakılacak olursa -1943 yılı itibariyle- geçmiş yıllara nazaran küçük bir kıpırdanmanın olduğu ve Malatya genelinde partiye kayıtlı üye sayısının arttığı görülmektedir. Üyelerin eğitim seviyesine göre dağılımı ise şöyledir.¹⁹⁴

---

¹⁹⁰ 17 Nisan 1940 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen yasa ile kurulan Köy Enstitüleri Cumhuriyet tarihimizin en büyük eğitim atılımlarından biridir. Bu kanun çerçevesinde ilk etapta 20 ilde Köy Enstitüleri kurulmuştur. Malatya'daki Akçadağ Köy Enstitüsü de ilk kurulan bu 20 enstitü arasında yer almaktadır. Bu enstitü hakkında detaylı bilgi için enstitünün çıkarmış olduğu Akçadağ Köy Enstitüsü Dergisi'nin yanı sıra bkz. Şerif Tekben, **Canlandırılacak Köy Yolunda**, 2.b., Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2005; H. Nedim Şahhüseyinoğlu, **Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben**, Ankara, 2005.

¹⁹¹ **Fırat**, 26 Mart 1943.

¹⁹² **Fırat**, 2 Mayıs 1944.

¹⁹³ **BCA**, 490.01/840.321.1

¹⁹⁴ **BCA**, 490.01/683.314.1

	Yüksek Okul	Lise	Ortaokul	İlkokul	Okuryazar Olmayan	Toplam
Malatya	30	29	185	190	650	1684
Pütürge	4	1	2	545	384	936
Darende	1	-	13	436	425	875
Arapgir	-	-	14	108	452	574
Besni	-	-	1	125	299	431
Toplam	35	30	221	2004	2210	4500

Tek partili yılların sonlarında Malatya'daki CHP üyelerinin yarısı okuryazar değildir. Okuryazar üyeler içerisinde ise sadece 65 kişi lise ve üstü eğitim almıştır.

Tek parti dönemini kapatıp çok partili yıllara geçerken, yukarıdaki tablo (Anadolu'nun birçok kentindeki eğitim durumunun da aşağı yukarı Malatya seviyesinde olduğu düşünülünce) bu kararın alındığı tarihte ülkenin altyapısını göstermektedir.

2.3.4. Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve CHP Malatya Teşkilatı

2.3.4.1. Çok Partili Demokrasinin İlk Seçimlerinde CHP Teşkilatı

"...Demokratik karakter bütün cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük, prensip olarak, hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak daima itham edilmiştir.

(...)Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasî partinin de kurulması mümkün olacaktır.

(...)Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tâyin edecektir.

O zamana kadar bir karşı partinin kendiliğinden kurulabilip kurulamayacağını ve kurulursa, bunun Meclis içinde mi, Meclis dışında mı, ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz..."¹⁹⁵

¹⁹⁵ İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, Cilt: 2 (1939-1960), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1993, ss. 54-64.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945 günü TBMM'nin yeni yasama yılını açış konuşmasında kullandığı bu sözlerle çok partili parlamenter demokrasiye geçileceğini belirterek yeni bir dönemin açılışını yapmış oluyordu.¹⁹⁶ Aslında İnönü'nün bu sözlerinden aylar önce bir parti kurulmuş ve örgütlenmeye başlamıştı (Milli Kalkınma Partisi 18 Temmuz 1945), ancak görünen o ki Cumhurbaşkanı bu partiyi pek ciddiye almamıştı.

CHP'nin karşısına iktidar alternatifi olarak çıkacak parti ise CHP milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın partilerinden ayrılarak 7 Ocak 1946 tarihinde kurdukları Demokrat Parti oldu.

Bu iki yeni partinin varlığıyla başlanan 1946 yılında Türkiye hem genel hem de yerel seçimleri yaşadı. Her iki seçimin tarihi de hükümet tarafından değiştirilerek planlanandan daha erken tarihlerde yapılması kararlaştırıldı.

Çok partili dönemin ilk seçimi olan Belediye seçimleri 26 Mayıs 1946 günü yapıldı. DP'nin katılmadığı bu seçimlere MKP katıldıysa da seçimleri tamamlamadan terk etti. Böylelikle çok partili dönemin ilk seçimi "tek partili seçim"e dönüştü¹⁹⁷ ve bunun sonucunda 1946 Belediye Seçimleri CHP'li adayların seçilmesiyle sonuçlandı.

Malatya merkezde katılım oranının %68¹⁹⁸ olduğu 1946 belediye seçiminde CHP şehir meclisi üyeliği için 29'u asil 29'u yedek olmak üzere 58 aday gösterdi. Seçim sonucunda ise Sait Fırat, Bekir Kirişçi, Rıza İnan, Faik Taşangil, İbrahim Turfanda, Veli Özsayın, Fahri Oral, Mehmet Müminoğlu, Rıfat Akbay, Hamdi Öncüler, Emin Yakın, Hasan Çukacı, Mehmet Erdoğan, Feyzullah Özderi, Yahya Turfanda, Lütfi Sayman, Mehmet Aksoğan, Faik Kutlubay, Tahir Akdoğan, Nuri

---

¹⁹⁶ Çok partili siyasi hayata geçiş kararının verilme nedenleri üzerinde birçok tez öne sürülmektedir. Kimi araştırmacılar bu kararın tamamen Cumhurbaşkanı İnönü'nün özgür iradesi ve demokrasi taraftarlığı ile verildiğini savunurken, kimi araştırmacılar ise İnönü ve partisinin hiç de demokrasi taraftarı olmadığını belirtmekte ve bu kararın alınmasında gerek ülke içi dengelerin gerekse dünya konjonktüründeki büyük değişimlerin etkili olduğunu ve bir nevi zorunlu olarak çok partili bir yapıya geçildiğini öne sürmektedirler. Bkz. Taner Timur, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İmge Kitabevi, Ankara, 2003; Necdet Ekinci, **II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997; Çetin Yetkin, **Karşıdevrim 1945-1950**, 5.b., Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006; Metin Heper, **İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999; Akandere, a.g.e.; Ahmet Yeşil, **Türkiye'de Çok Partili Siyasî Hayata Geçiş**, 2.b., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

¹⁹⁷ 26 Nisan 1946 günü Belediyeler Yasası'nda yapılan değişikliklerle seçimler tüm yurttaki bir günde yapıldı. Bkz. Ali Eşref Turan, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 79-80.

¹⁹⁸ Uran, a.g.e., s. 440.

Şeftalici, Mustafa Aktürk, Cumali Mumcu, Ali Kiğılı, Hasan Pak, Nusret Zapçı, Ali Yağmurlu, Hüsnü Kırçuval, Rüştü Öğüt, Hasan Derinkök Belediye meclisi üyeliğine seçilirken, Hikmet Fırat da yeni dönem Malatya Belediye Başkanlığına seçildi.¹⁹⁹

Belediye seçimlerinin hemen ardından hükümet TBMM seçimlerini yapma kararı aldı. Cumhurbaşkanı İnönü'nün meclis açış konuşmasında da görüldüğü gibi TBMM seçimleri 1947'de yapılacaktı; ancak DP'nin giderek güçlendiğini gören CHP hükümeti, ilk düşündüğü gibi 1947'de değil, 21 Temmuz 1946'da genel seçimlere gitmek zorunda kaldı.²⁰⁰ CHP böyle yaparak DP'nin önünü kesmeyi planlıyordu.

Seçim kararının alınmasıyla birlikte CHP Malatya il yönetim kurulu parti müfettişi Balıkesir milletvekili Muzaffer Akpınar başkanlığında çalışmalarına başladı. Bu çalışmalar ile ilgili Genel Sekreterliğe -4 Haziran 1946 tarihli- bir rapor gönderen Akpınar'ın sözlerinden partililer arasında büyük bir kutuplaşmanın var olduğu anlaşılmaktadır. Akpınar'ın deyişiyse Malatya'da "*birbirlerine iğbiraren vaziyet alan partililer var*" ve bu kişiler Malatya'da seçilme şansının yüksek olduğunu düşündükleri bazı kimselerden oluşan bir liste yaparak parti dışı faaliyetlerle seçtirmeye çalışmaktadırlar. Akpınar, bu şekilde faaliyetler içerisinde olan Malatya Belediye Meclisi üyesi CHP'li Rüştü Öğüt'le CHP Hekimhan ilçe Başkanı Süleyman Arıkan arasında yazılmış bir mektubu ele geçirmiştir. Eski yazıyla yazılmış olan mektupta Öğüt, CHP ilçe Başkanına parti aday gösterebilirsin ya da göstermesin Adil Özelçi, Cafer Özelçi, Hikmet Fırat ve Hüseyin Doğan'ın milletvekili seçilmesi için çalışacaklarını söylemektedir.²⁰¹ Akpınar, bu mektup olayının ortaya çıkması üzerine başta Hüseyin Doğan olmak üzere diğer partililerle görüşerek onları uyardığını şöyle anlatır:²⁰²

"...Hüseyin Doğan (Hüseyin Dede) namıyla maruftur. Alevi şeyhlerindendir, kızılbaşdır. Bu adam hem imzalı mazbata hem de genel sekreterliğe müracaat ederek parti namzetliğini istemiştir. Malatya Vilayeti dahilinde, bu mezhebin sahip ve salıklarından 30-40 bin kadar rey alabileceği söylenmektedir. Kendisini çağırtdım ya partiye yaptığı

¹⁹⁹ Fırat, 4 Haziran 1946.

²⁰⁰ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, Afa Yayınları, İstanbul, 1996, s. 325.

²⁰¹ Cafer Özelçi halihazırda CHP Malatya milletvekilidir ve bu görevinden önce CHP adayı olarak Malatya Belediye Başkanlığı yapmış (1939-1942) ve vilayet idare heyeti içerisinde yer almıştır. Hikmet Fırat ise iki ay önce yapılan belediye seçimleri sonucunda CHP adayı olarak Malatya Belediye Başkanlığına seçilmişti.

²⁰² BCA, 490.01/374.1575.2

müracaatın neticesine intizar veyahut yaptığı mazbataya istinat ediyorsa seçim kuruluna verdiği mazbatasının geri alınmasını, aksi takdirde tuttuğu bu yolun tehlikeli olduğunu anlattım.

Yukarıda arz ettiğim içtimaları bu maksatla yaparak, partili olup da gizli emeller besleyenler renklerini belli etmelidirler. Serbest ve müstakil çalışmak isteyenlere parti alet edilemez. Maskeli hareket caiz değildir dedim. Herkes parti dışında bir harekette bulunmayacaklarına söz verdiler (Şüphesiz bu teminata güvenilmez)”

Akpınar'ın belirttiği gibi Hüseyin Doğan²⁰³ milletvekilliği için hem CHP'ye başvurup hem de bağımsız olarak adaylığını koymuşsa da, seçimlere bağımsız olarak girdi. Doğan'dan başka birçok kişi 1946 TBMM seçimleri için Malatya'dan bağımsız olarak adaylığını koydu. Bağımsızların sayısı o kadar çoktu ki aralarında CHP'nin il, ilçe, bucak idare kurulları üyelerinin de yer aldığı bağımsız adayların sayısı 27'yi buldu.²⁰⁴

Bağımsız adaylar içerisinde CHP'yi en çok tedirgin eden kişi Hüseyin Doğan'dı. Doğan, CHP ilçe yönetim kurulu üyesi²⁰⁵ olan ancak partisi tarafından milletvekilliğine aday gösterilmeyince istifa eden Ali Gebeş ile birlikte bağımsızlardan oluşan 11 kişilik bir liste hazırladı. Listede Hüseyin Doğan ve Ali Gebeş'in yanı sıra Besni'den Süleyman Özbay, Adıyaman'dan Mehmet Ali Kocatürk, Akçadağ'dan Kemal Sarıcı ve Cemal Azmi gibi isimler de bulunmaktaydı.²⁰⁶ Bu dönemde Malatya'da yeni yeni örgütlenmeye başlayan Demokrat Parti'nin il idare

²⁰³ Hüseyin Doğan, bu yıllarda CHP üyesi olmamakla birlikte yönetim tarafından tanınmaktadır. Şeyh Sait İsyanı sırasında emrindeki kuvvetlerle çatışmalara katılan ve gösterdiği yararlılıklar nedeniyle dönemin İçişleri Bakanı Cemil Uybadin ve Milli Savunma Bakanı Recep Peker tarafından kendisine takdirnameler verilen Doğan, ayrıca, 1940 yılında kurulan Akçadağ Köy Enstitüsü için 700 dekar arazi bağışlamıştır. Bkz. **BCA**, 490.01/312.1273.1

²⁰⁴ **BCA**, 490.01/374.1575.2

²⁰⁵ 1940'lı yılların başında il idare kurulu yedek üyesi olarak görülen Ali Gebeş, 22 Ekim 1945 günü yapılan merkez ilçe kongresinde merkez ilçe idare kurulu üyeliğine seçildi. Bkz. **Fırat**, 26 Ekim 1945.

²⁰⁶ CHP müfettişi tarafından ele geçirilen mektupta yer alan ve parti adayı olmasalar dahi desteklenecekleri belirtilen Hüseyin Doğan, Hikmet Fırat ve Cafer Özelçi'den sadece Hüseyin Doğan parti tarafından aday gösterilmedi ve bağımsızlar listesinde yer aldı. Belediye Başkanlığı görevini, CHP il idare kurulu üyesi -aynı zamanda akrabası- Sait Fırat'a bırakan Hikmet Fırat ise CHP adayı olarak seçimlere katıldı. Bkz. **BCA**, 490.01/312.1273.1; **Fırat**, 21 Haziran 1946; Diğer yandan Gebeş, Hikmet Fırat'ın CHP listesinde yer almasına rağmen babasının oluşturduğu bağımsızlar listesinde yer aldığını belirtmektedir. Bkz. Gebeş, a.g.e., s. 64; Ancak seçimler sonucunda Hikmet Fırat'ın CHP adayı olarak milletvekili seçildiği görülecektir. Müfettişin ele geçirdiği mektupta adı geçen ve CHP tarafından aday gösterilen Cafer Özelçi ise bu dönemde gazeteye yazdığı bir yazıda “*CHP adaylarına oy vermek Atatürk'ün ruhunu şad edecek, Milli Şef İsmet İnönü'ye bağlılığımızı gösterecektir*” demektedir. Bkz. **Fırat**, 25 Haziran 1946.

kurulu üyeleri de²⁰⁷ -partilerinin Malatya’da seçime katılmaması nedeniyle²⁰⁸ Hüseyin Doğan ve beraberindekilerin oluşturduğu bu bağımsızları destekleme kararı aldılar.²⁰⁹

Muhalefette durum böyleyken CHP Malatya il idare kurulu 9 Temmuz 1946 günü Belediye önünde büyük bir kalabalığın katıldığı bir miting düzenledi. İl idare kurulu başkanı Abdülkadir Taşangil, merkez ilçe idare kurulu başkanı Ahmet Fırat ve merkez bucak başkanı Hasan Çuhacı’nın organize ettiği mitingde CHP’li hatipler İnönü’ye bağlılığın ve CHP’ye sadakatin öneminden bahsettiler ve o günlerde kurulmak üzere olan DP şubesinin Malatya’da yer almaması gerektiğini belirttiler.²¹⁰

Miting hakkında Genel Sekreterliğe bilgi veren CHP müfettişi Muzaffer Akpınar mitingin halk üzerinde çok iyi tesir bıraktığını belirtirken,²¹¹ Hüseyin Doğan ve listesindekilerin faaliyetlerine de değinmektedir. DP il idare kurulunun destek vermesiyle durumun büyük bir önem kazandığını ve zorlu günlerin kendilerini beklediğini tahmin eden Akpınar, bu sorunu çözmek için Genel Sekreterliğe bir de tavsiyede bulunmaktadır: *“...Bu alevi ve kızılbaş şeyhinin buradan uzaklaştırılması hem seçim ve hem de memleket için hayırlı olacaktır. Hiç olmazsa seçim sonuna kadar idari tedbir olarak ikâmete memur edilmesi çok isabetli olacak ve vilayet dahilinde bütün alevi ve kızılbaşları sindirecek ve faaliyetlerini felce uğratacaktır.”* Müfettişe göre eğer bu yapılmazsa *“...bu grup Malatya vilayeti dahilinde alevi ve kızılbaşlardan %30 nisbetinde oy alırsa, diğer 27 müteferrik müstakil adaylarda kendilerine göre bir miktar rey alacaklardır ki bizim oylarımız yüzde nisbeti ile çok düşük kalacaktır”*²¹²

²⁰⁷ Demokrat Parti Malatya şubesinin açılış töreni seçimlerden kısa bir süre önce yapıldı ve partinin Malatya il örgütünün kurucuları ve idare kurulu üyeleri şu isimlerden oluşturuldu: “Bedri Ener başkan olmak üzere, Enver Gürsel, Kemal Özmumcu, İhsan Kaya, Cevdet Güray, Zühtü Amıt, Kâmil Güzel, Faik Akdoğan, Kemal Akmete, Kerim Ağır, Arif Buğdaycı” Bkz. **Fırat**, 12 Temmuz 1946; **Fırat**, 19 Temmuz 1946; **BCA**, 490.01/440.1823.1; Sayın, a.g.t., s. 211.

²⁰⁸ Demokrat Parti, kısa süre nedeniyle Malatya’da tam olarak teşkilatlanamadığından bu seçimlere katılamadı. Bkz. Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973 Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, 2.b., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, ss. 122-123.

²⁰⁹ Gebeş, a.g.e., ss. 63-64; **BCA**, 490.01/374.1575.2

²¹⁰ **BCA**, 490.01/374.1575.2

²¹¹ Avni Gebeş anılarında mitinge aşağı yukarı 100 kişinin katıldığını belirtir. Bu da Müfettiş Akpınar’ın büyük bir kalabalık önünde yapıldığını ve halk üzerinde çok etkili olduğunu söylediği mitingin yapısı hakkında şüphe uyandırmaktadır. Bkz. Gebeş, a.g.e., s. 64.

²¹² **BCA**, 490.01/374.1575.2; CHP Genel Sekreterliği tarafından incelendikten sonra raporun altına düşülen nottan, Müfettiş Akpınar’ın raporunda Hüseyin Doğan ile ilgili yaptığı tavsiyeyi, CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran ile partinin önde gelen isimlerinden Faik Ahmet Barutçu’nun görüştüğü ve bu dileğin kabulünün imkânsız olduğuna karar verdikleri anlaşılmaktadır. Bkz. Ek 2

Müfettiş Akpınar, seçimler öncesi bağımsızların oluşturduğu muhalefeti bu şekilde durdurmayı planlarken bir diğer güvencesi de Malatya Valisi Ahmet Kınık'tır. Akpınar, Genel Sekreterliğe gönderdiği yazıda vali için şunları söylüyor: *“Malatya'nın genç valisi Ahmet Kınık'ın mütecellidane hareketi kaymakam ve nahiye müdürleri üzerindeki nüfuz ve otoritesi bizim için başlıca destek olmaktadır”*²¹³ Tek partili yıllarda CHP'nin seçimlerdeki en büyük yardımcılarından biri olan taşra bürokratları, seçimlerde CHP'nin karşısında bir muhalefet olduğu zaman tüm yurttaki olduğu gibi Malatya'da da -tıpkı 1930 belediye seçimlerinde olduğu gibi- devreye girmektedirler.

CHP il idare kurulu da seçimler öncesi bağımsızlar muhalefetine kırmak için yoğun çaba sarf etmektedir. İl idare kurulu Başkanı Abdülkadir Taşangil Genel Sekreterliğe gönderdiği yazıda, matbaalarda bastırılacak oy pusulalarının sadece partilere verilmesi, bağımsız olarak adaylığını koyup birleşenlere ise bu hakkın verilmemesi yönünde bir karar aldıklarını belirtmektedir.²¹⁴ Bu kararla birlikte hedeflenen amaç bağımsız adayların pusula bastırmalarını engellemek ve bunun doğal sonucu olarak bu kişilerin seçimlere katılamamalarını sağlamaktır. Bunun üzerine seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte Malatya CHP teşkilatı ile bağımsızlar arasında adeta pusula bastırma/engelleme savaşları yaşanacaktır. İlk olarak, bağımsızlar listesinin basıldığı Fırat matbaasına gece baskını düzenlenerek bütün pusulalar Derme deresine dökülür.²¹⁵ Bunun üzerine Hüseyin Doğan Elazığ'a giderek Turan matbaasında 100.000 adet pusula²¹⁶ ile 10.000 adet -“*Vatandaş, cumhuriyet kanunları serbesttir reyini istediğine ver*” yazılı- broşür bastırır. Ancak bu durumu haber alan Parti müfettişi Muzaffer Akpınar, matbaacıyla anlaşarak bastırılmış olan pusulaları ve broşürleri satın alır.²¹⁷

---

²¹³ BCA, 490.01/374.1575.2

²¹⁴ BCA, 490.01/374.1575.2

²¹⁵ Avni Gebeş, babasının (bağımsız aday Ali Gebeş) bu olay nedeniyle CHP Malatya milletvekili Şefik Tugay'la ömür boyu küs kaldığını belirtir ki bu durum olayı kimin gerçekleştirdiği konusunda önemli bir ipucu vermektedir. Gebeş, a.g.e., s. 64.

²¹⁶ Doğan'ın Elazığ'da bastırıldığı bu liste 7 kişiliktir ve adaylar arasında CHP milletvekili Kemal Sayın da -Kemal Evliyaoğlu ismiyle- yer almaktadır. Bu da -daha önce il idare kurulu başkanı Taşangil'in de belirttiği gibi- üst düzey CHP'lilerden birinin her geçen gün bağımsızlar listesine girdiğini göstermektedir.

²¹⁷ BCA, 490.01/374.1575.2; Akpınar, Hüseyin Doğan ve ekibinin bastırdukları pusulalardan 40.000 tanesini daha önce götürdüklerini, kendisinin geri kalan 60 bin pusulayı -bağımsızlar almadan önce- matbaacı ile anlaşarak satın aldığını belirtir.

Malatya ve Elazığ'da listelerinin yer aldığı oy pusulalarını bastıramayan bağımsızlar bu defa şanslarını Adana'da denerler. CHP il idare kurulundan ayrılarak Hüseyin Doğan ile birlikte liste hazırlayan Ali Gebeş, Adana'ya giderek pusula bastırır ve dönüşte Besni ve Adıyaman'dan başlayarak pusulaları dağıtır.²¹⁸

21 Temmuz 1946 günü yapılan VIII. Dönem TBMM seçimleri sonucunda Malatya milletvekilliklerini CHP adayları kazandı.²¹⁹ DP'nin henüz tam olarak teşkilatlanamadığı için katılmadığı ve bu nedenle bağımsız adayları desteklediği Malatya'daki seçimlerde, CHP'nin rakipleri sayıları bir hayli kabarık olan bağımsız adaylar oldu. Bu bağımsızlar içerisinde ise Hüseyin Doğan ve listesi CHP'nin en büyük rakibidir. Seçim sonuçlarına tüm ülkede olduğu gibi Malatya'da da itirazlar olacak ve Hüseyin Doğan'ın seçimi kazandığı ancak oylarının yok edildiği belirtilecektir.²²⁰ Avni Gebeş anılarında, *“Malatya'da babama teller yağıyordu, ‘ilçemizde, kasabamızda, bucağımızda kazandınız’ diye. Tahir bucağında (şimdiki Arguvan ilçesi) Fethiye bucağında DOĞAN DEDE'ye oy vermeyen eller kırılır. Kırılır ama açık oy gizli ayırım. Ayırım sonunda oy pusulaları yakılıyor. CHP'li yetkililerden dinledim. ‘Bağımsızlara oy vermek, hükümete, İsmet Paşa'ya isyan etmektir’ diye Bağımsızlarla CHP'nin oy sayıları çok yerde değiştirilmiş”* demektedir.²²¹

.Bu iddiaların kesin doğrular olduğunu ortaya koymak elbette mümkün değildir. Ancak şurası gerçektir ki 1946 seçimleri sırasında ülkenin birçok yerinde iktidar baskı yapmış, gerek partili olsun gerek bağımsız, kendisine muhalefet edenler için seçim sürecini bir hayli zorlaştırmıştır.²²² Bu nedenle yukarıda anlatılan olaylardaki gerçeklik payının bir hayli yüksek olduğunu söylemek gerekir.

²¹⁸ Avni Gebeş, babasının Besni ve Adıyaman'da Celal Bayar gibi karşılandığını belirtir. Bkz. Gebeş, a.g.e., s. 64

²¹⁹ **Fırat**, 23 Temmuz 1946; Seçim sonucunda Cafer Özelçi, Mahmut Nedim Zabcı, Tefik Temelli, Osman Hilmi Taner, Şefik Tugay, Hikmet Fırat, Abdurrahman Ulvi Beydağı, Mehmet Sadık Eti, Atıf Esenbel, Mustafa Naim Karaköylü ve Abdülkadir Taşangil Malatya milletvekilleri olarak TBMM'ye girdiler. Bkz. **Fırat**, 26 Temmuz 1946.

²²⁰ Sayın, tezinde (Hüseyin Doğan'ın oğlu Eşref Doğan'la yaptığı görüşme sonucunda) Hüseyin Doğan'ın seçimlerde İsmet İnönü'den bile fazla oy aldığı iddia edildiğini belirtmektedir. Bkz. Sayın, a.g.t., s. 193; Ancak bu uydurma bir iddiadır; Çünkü İnönü, 1946 seçimlerinde -tıpkı 1939 ve 1943 seçimlerinde olduğu gibi- Malatya'dan değil Ankara'dan adaylığını koymuştur.

²²¹ Gebeş, a.g.e., s. 66; Hüseyin Doğan'ın oğlu **Mazlum Doğan** ile 4 Eylül 2007 tarihinde Malatya'daki evinde yapılan görüşme.

²²² Çetin Yetkin, döneme ilişkin eserinde, 1946 seçimlerini ve yapılan seçim yolsuzluklarını *“Bir Acıklı Güldürü”* başlığı altında değerlendirmektedir. Bkz. Yetkin, Karşıdevrim, ss. 269-295.

Seçimlerin ardından 1946 yılının son aylarında CHP ocak, ilçe ve il kongreleri toplandı. Ahmet Fırat'ın başkanlığında parti binasında toplanan il kongresi sonucunda il idare kuruluna Lütfi Sayman, Sait Fırat, Vahap Salttürk (Saltoğlu), Abidin (Abit) Karakaş, İbrahim Turfanda, Hüsnü Tulun, Ali Gebeş, Emin Yakın ve Cumali Mumcu seçildi. Kurultaya katılacak delegeler seçimi ise Sait Fırat ve Abdülkadir Özbay kabulüyle sonuçlanırken,²²³ il idare kurulunun kendi içinde yaptığı seçimin ardından il idare kurulu başkanlığına Lütfi Sayman, Halkevi başkanlığına ise Hüsnü Tulun seçildi.²²⁴

Birkaç ay öncesine kadar CHP'den istifa edip bağımsız olarak TBMM seçimlerine katılan Ali Gebeş, görünen o ki seçimlerden sonra tekrar CHP'ye üye olmuş ve bununla da kalmayıp il idare kuruluna seçilmiştir. 1941 tarihli teftiş raporunda Müfettiş Mithat Aydın, partililerin seçim dönemlerinde birbirleriyle büyük mücadelelere girip, seçimden sonra hiçbir şey olmamış gibi beraber çalışmaya devam ettiklerini belirtmişti. 1946 seçimleri ve sonrasında oluşan bu tablo Aydın'ın beş yıl önce yaptığı tespit ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir.

TBMM seçimlerinin ardından 1947 yılının şubat ayında tüm yurttaki Köy Muhtarları ve İhtiyar Meclisi seçimleri yapıldı. Malatya'da DP'nin de katıldığı bu seçimler sonucunda, CHP 743, DP 9 ve Bağımsızlar 19 muhtarlık kazandılar.²²⁵

1947 yılında CHP Malatya Bölgesi Müfettişliğine Kars milletvekili Hüsamettin Tuğaç getirildi.²²⁶ Malatya'ya geldikten sonra partinin durumu ve halkla olan ilişkisi üzerine incelemelerde bulunan Tuğaç, bu konularla ilgili hazırladığı bir raporu CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdi. Müfettiş, raporunda il ve merkez ilçe idare kurullarında çalışma göremediğini ve -kendisinden önceki müfettişler gibi- ocak ve bucak teşkilatlarının tamamıyla unutulduğunu belirtmektedir.²²⁷ Bir yıl önce yapılan il ve ilçe kongrelerinin “ısmarlama delegelerle” yapılarak idare kurullarının seçildiğini söyleyen müfettiş, merkez ilçe idare kurulunun bir defa bile

---

²²³ Fırat, 27 Aralık 1946.

²²⁴ Fırat, 3 Ocak 1947.

²²⁵ Turan, a.g.e., s. 81, 83.

²²⁶ Fırat, 9 Mayıs 1947.

²²⁷ Bu dönemde CHP merkez ocaklarının, hâlâ, kendilerine ait binalarının olmadığı ve kongrelerini cami ve okullarda yaptıkları görülmektedir. Bkz. Fırat, 26 Eylül 1947.

toplanmadığını ve kendisine il idare kurulu tarafından görev verilmediğini öne sürerek çalışmadığını belirtmektedir.²²⁸

Müfettiş, CHP Malatya idare kurulu üyeleri arasında fikir bazında birlik olmadığını vurguladıktan sonra, “içlerinden bir kısmı seçim zamanı Demokrat Parti lehinde çalışmış, hatta aday listesine dahi girmiş olduğu halde yine bu kurullarda kalmıştır”²²⁹ demektir. Tuğaç raporunda parti kâtibi Veteriner Hayri Taner’e de (isim vermeden) değinmekte ve il, ilçe, halkevi kâtipliklerinin üçünü birden yürüten Taner’e bu işleri nasıl başarabildiğini sorunca, “*eh gidiyor zaten fazla iş yok ki*” cevabını aldığını belirterek partinin yazı ve muamele işlerinin bu kâtibin keyfine kaldığını söylemektedir. Müfettişin üzerinde durduğu ve kâtiplerle görüştüğü bir diğer konuda parti aidatları meselesidir. 1940 yılından beri idare kurulu üyelerinden bile parti aidatı namına tek bir kuruluş alınmadığını belirten Tuğaç, bunun nedenini kâtip Hayri Taner’in “*bunları yapamayız dokunduk mu yıkılır*” şeklinde açıkladığını söylemektedir. Taner’in bu sözlerini il idare kurulu başkanı Lütfi Sayman’ın da tasdik ettiğini belirten müfettiş, bu olumsuzlukların nedenini “*bu hal (...)uzun süren tek parti hayatının husule getirdiği derin uyuşukluğun feci bir tezahüründen başka bir şey değildir*” sözleriyle açıklamaktadır.²³⁰

Müfettiş Tuğaç’ın raporunda dikkat çeken önemli konulardan biri de -belki en önemlisi- bazı idare kurulu üyelerinin yaptıkları istismarlardır. Tuğaç’ın belirttiğine göre CHP’li kimi idare kurulu ve belediye meclisi üyeleri çeşitli eşyaların alım ve dağıtım görevini (eşya tevzi mutemetliği) yıllardan beri ellerinde tutmuşlar ve bu görevlerinde vurgunculuğa (ihtikâr) ve karaborsacılığa yönelip gayrimeşru kazanç elde ederek büyük servetlere sahip olmuşlardır. Bu durum halkta, parti idare kurullarında çalışanların tamamen kendi menfaatlerine çalıştıkları izlenimini yaratmış ve CHP’ye karşı büyük bir nefret uyandırmıştır.

Müfettiş, raporunda bu konuya değinmeye devam ederek meydana gelen gelişmeleri şöyle anlatıyor:²³¹

---

²²⁸ BCA, 490.01/175.697.2

²²⁹ Müfettiş Tuğaç, bu sözleriyle kuşkusuz Ali Gebeş’i kastetmektedir.

²³⁰ BCA, 490.01/175.697.2

²³¹ BCA, 490.01/175.697.2

“...haddizatında belki de pek büyük miyasta olmayan bu suiistimal o kadar geniş dedikoduya yol açmıştır ki, partili geçinenler ve hatta idare kurullarında bulunan bir kısım üyeler dahi bu umumi tenkit tufanı içinde adeta parti aleyhindeki cereyanlara kapılarak birbirini itham eder bir duruma düşmüşlerdir. Aleyhinde ağır itham yapılan bu kimselerle ayrı ayrı görüşüm ve şahsi şeref ve haysiyetlerini kırmakla beraber partiye de leke sürdüklerini ve bu halin devamına imkân olmadığını, aksi takdirde istifaya davet edileceklerini söyledim.

(...)Anlaşıldı ki Vilayet, bu mutemetlerin sağladıkları kazanç mukabilinde kendilerinden şehrin imar işleri için teberrü şeklinde yardımlar sağlamış. Bunlar ise yaptıkları teberrüleri esasen mevcut olmayan veya kâfi derecede ciddi olmayan kontrollerden pekâlâ mal kaçırmak ve karaborsacılık yapmak için bir nevi açık kapı telakki etmişlerdir(...)

Şimdiye kadar bu mutemetliklerde suiistimal yapan üyelerin istifaları halinde yerlerine bugün geleceklerin daha iyi ve dürüst iş göreceklarine inanmadım ve şimdilik istifa işinde ısrar etmeyerek önümüzdeki kongrelerde daha esaslı çarelere başvurmaya karar verdim.”

Mithat Aydın'ın hazırladığı 1941 tarihli iki raporda da bu durumdan bahsedilmemektedir. Aydın, halkın son derece hassas olduğunu belirterek üyelerin parti nüfuzunu istismar etmediklerinden söz ediyordu. Tuğaç'ın raporunda halkın neden bu kadar fazla hassaslık gösterdiği anlaşılıyor. Malatya CHP il idare heyeti uzun yıllardan beri bu tip işlerle meşgul olmakta ve kuşkusuz -diğer etkilerle birlikte- bunun da etkisiyle halk partiden uzaklaşmakta (Tuğaç'ın deyimiyle partiden nefret etmekte) ve ilde CHP bir türlü istenilen seviyeye gelememektedir. Üye sayısının az oluşu da bu açıdan değerlendirilebilir. Öte yandan Tuğaç'ın raporunda dikkat çeken bir diğer nokta müfettişin karaborsacılık ve vurgunculukla itham edilen partililerle görüşüğünü belirtmesine rağmen isimlerini vermemiş olmasıdır. Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da müfettişin her şeyiyle açık seçik ortada olan bu duruma rağmen adı geçen partililerin istifasını istememiş olmasıdır. Müfettiş buna gerekçe olarak da yeni gelecek olanların “daha iyi ve dürüst iş göreceklarine inanmamış olmasını” göstermektedir. CHP'nin 22 yıldan beri merkez ve -bazı- ilçelerinde teşkilatının bulunduğu bir ilde hâlâ “iyi ve dürüst iş görecek” kişiler bulamamış olması, bir yerde, partinin taşra teşkilatları üzerindeki sıkı denetim politikalarının da pek bir işe yaramadığını göstermektedir.²³²

²³² Diğer yandan Tek partili yıllarda hükümet üyeleri ve milletvekillerinin karıştıkları suiistimaller düşünülecek olursa, bu durumun partinin taşra teşkilatına da yansması doğal sayılabilir. Devlet merkezinde ortaya çıkan suiistimallere değinen bir roman için bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Ankara**, 23.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Tuğaç, raporunun devamında CHP'nin, Malatya'da, gençlikle olan ilişkisine değinmektedir. Son günlerde bazı gençler tarafından "Kültür Derneği" adlı bir derneğin kurulduğunu belirten Tuğaç, bu derneğe, Malatya milletvekili iken son seçimlerde aday gösterilmeyip DP'ye geçen Kemal Sayın'ın²³³ yeğeni Nüvit Yetkin'in başkanlık yaptığını söylemekte ve bu kişinin DP'ye meyilli olduğunu belirtmektedir.²³⁴ Bu derneğin bazı üyeleriyle görüşüğünü ve bunların DP'ye bağlılıktan ziyade sivrilme isteyen gençler olduklarını gördüğünü belirten Müfettiş Tuğaç, bu gençleri CHP saflarına çekebilmek için özellikle Halkevini onlar için daha kullanışlı bir şekle getirmenin gerektiğini belirtmektedir.²³⁵ İleriki dönemlerde müfettişin bu dileği gerçekleştirilecek ve bu derneğe bağlı birçok genç DP'ye daha yakın görünmelerine rağmen CHP'lilerin gayretleriyle bu partiye katılarak CHP Malatya teşkilatlarında üst düzey görevler alacaklardır.²³⁶

Tuğaç, Malatya'da bulunduğu süre içerisinde halkla -halkevi, cami, okul ve bahçelerde- gece toplantıları yaptığını ve "*şimdiye kadar parti ve parti toplantısı diye bir şey görmedik, hükümetten dürüst, adaletli ve çabuk iş bekliyoruz. Mebuslarımız tatillerde gelsinler, jandarma dairesinde saplanıp kalan işlere baksınlar. Müzmin hale gelen at ve katır hırsızlığı failleri bulunamıyor, işin kolayına gidiyorlar, köyliye ve mahalleliye tazmin ettiriyorlar. Jandarma asıl vazifesini yapmıyor ve halk nazarında şüpheli mevkie düşüyor. İhtikâr, rüşvet ve pahalılık aldı yürüdü, mesul olan yoktur*" şeklinde şikâyetler dinlediğini belirtmektedir. Tuğaç, bu şikâyetler karşısında halka kongrelere iyi hazırlanarak en dürüst ve çalışkan kişileri seçmeleri gerektiğini belirterek partinin sırası gelince her şeyin hesabını soracağını ve sormakta

---

²³³ Kemal Sayın, 1946 seçimlerine Hüseyin Doğan'ın listesinde (Evliyaoğlu soyadı ile) bağımsız olarak katılmıştı. (Kemal Sayın'ın bu soyadı değişikliği ailesinin soyadı kanunundan önce Malatya'da Evliyaoğulları olarak anılmasına bağlanabilir)

²³⁴ Nüvit Yetkin kısa bir süre sonra Halkevi Başkanı ve ardından CHP Malatya il Başkanı olacaktır. Tuğaç'ın raporunda Yetkin'in DP'ye yakın olduğunu belirtmesi ise o dönem için yanlış bir iddia değildir. DP Malatya il Başkanı Kemal Özmumcu da Yetkin'in DP saflarına yakın durduğunu ancak Halkevinden gelen bazı CHP'lilerin onu ve birkaç arkadaşını Halkevine davet ederek CHP saflarına aldığını belirtmiştir. Bkz. dp 237.

²³⁵ BCA, 490.01/175.697.2

²³⁶ DP Malatya teşkilatının kurucu üyelerinden Kemal Özmumcu bu konuyla ilgili olarak, DP'nin kuruluş çalışmalarında bir grup üniversite mezunu gencin partilerine katılmayı düşündüğünü, ancak CHP merkezinden gelen bir heyetin bu gençleri Halkevlerine çağırıp CHP'ye geçmeye ikna ettiğini belirtmekte ve bu gençler arasında Sebahattin Kürklü, Nurettin Akyurt, Tefik Ünsalan, Mehmet Zeki Tulunay, Nüvit Yetkin ve Lütfi Sayman'ın bulunduğunu söylemektedir. Bkz. Sayın, a.g.t., s. 211; Ancak Lütfi Sayman zaten bu dönemde CHP il idare kurulu başkanlığını yapmaktadır. Diğer isimler ise ileriki yıllarda CHP'de görev alacaklardır.

olduğunu söylemiştir.²³⁷ Şikâyetlere dikkat edilirse halkın CHP il idare kurulu ile pek sık karşılaşmadığı ve dertlerini dinleyecek birilerini bulamadığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan tek parti döneminin en çok eleştirilen konularından biri olan jandarma baskısıyla Malatya’da da karşılaşmaktadır.²³⁸

Müfettiş Tuğaç raporunu tamamlarken bütün bu olumsuzlukları önlemek için gelecek kongrelerde idare kurullarında tasfiye yapacağını ve suiistimalleri görülen partilileri yeni idare kurullarına seçtirmeyeceğini söylemekte ve Belediye meclislerinde yer alan partililer arasında da “*fena şöhret sahibi*” olanları tasfiye edeceğini belirtmektedir. Diğer raporlarda olduğu gibi bu raporda da parti idare kurullarında görev yapan üyelerin kendi işlerinden vakit bulamayarak parti işleriyle yeterince ilgilenmedikleri belirtilirken, müfettiş bunun çözümü olarak da il ve ilçe idare kurullarına kâtipler alınmasını önermektedir.²³⁹

1948 yılının ilk ayında CHP merkez ilçe kongresi yapıldı ve idare kuruluna Ahmet Fırat başkan olmak üzere, Faik Taşangil, Tevfik Hamamcı, Kemal Sarıcı, Celal Derinkök, Şahin Şahin ve Sabri Özbek seçildi.²⁴⁰ İl kongresi ise Nisan ayında toplandı. Bazı DP Malatya il ve ilçe idare kurulu üyelerinin de izleyici olarak katıldığı kongre sonunda 11 kişilik CHP il idare kuruluna Lütfi Sayman başkan olmak üzere, Sait Fırat, İbrahim Turfanda, Ali Gebeş, Vahap Saltoğlu (Salttürk), Hüsnü Tulunoğlu, Abit (Abidin) Karakaş, Mehmet Kartal, Fahri Oral, Vahap Barış ve Emin Yakın seçildiler. CHP kurultayına katılacak delegelerin seçimi ise Vahap Saltoğlu, Abdülkadir Özbay, İbrahim Turfanda ve Ahmet Fırat’ın seçilmesiyle sonuçlandı.²⁴¹

1948 yılında başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Hasan Saka olmak üzere birçok CHP üst düzey yöneticisi ve devlet adamı Malatya’yı ziyaret ettiler. Buna göre, şubat ayında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, mart ayında CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran,²⁴² eylül ayında Ekonomi Bakanı Cavit Ekin,²⁴³ ekim

---

²³⁷ BCA, 490.01/175.697.2

²³⁸ Parti-devlet bütünleşmesinin ilk yıllarında gazetelere ilanlar verilerek halkın dileklerini partiye bildirmesi istenmekteydi. Keza il idare kurulu da halkla yakın temas kurarak şikâyetleri dinleme kararı almıştı. Ancak bu uygulamaların hayata geçirilmediği anlaşılmaktadır.

²³⁹ BCA, 490.01/175.697.2

²⁴⁰ Fırat, 13 Ocak 1948.

²⁴¹ Fırat, 12 Nisan 1948; Fırat, 13 Nisan 1948.

²⁴² Hilmi Uran 9 gün gibi uzun bir süre kaldığı Malatya’da parti il idare kurulu ve halkevi üyeleriyle görüşmeler yaptı ve Malatya milletvekilleri ile Doğanşehir, Adıyaman, Kâhta ve Besni ilçelerine giderek ilçe teşkilatlarının durumlarını inceledi. Bkz. Fırat, 22 Mart 1948; Fırat, 29 Mart 1948; Fırat, 30 Mart 1948. Hilmi Uran’ın anılarında bu uzun Malatya seyahatinin detaylarından söz etmemektedir. Bkz. Uran, a.g.e., ss. 503-506.

ayında Başbakan Hasan Saka²⁴⁴ ve kasım ayında Sağlık Bakanı Kemali Bayazıt ile beraber Bayındırlık Bakanı Nihat Erim²⁴⁵ Malatya'yı ziyaret etti.

1948 yılı Ekim ayı CHP Malatya teşkilatı açısından bir hayli hareketli geçti. Bunun nedeni Malatya'da açık bulunan bir milletvekilliği için yapılan ara (kısmi) seçimdi. Halk açısından değilse de partililer açısından bir hayli yoğun geçen bu ara seçim, CHP Malatya il ve ilçe teşkilatlarının seçim dönemlerinde artık kronik bir hal alan çekişmelerini yansıttı. Ankara'nın da Malatya Bölgesi Müfettişlerinin hazırladıkları teftiş raporları sayesinde uzun süreden beri haberdar olduğu bu durumun -Hilmi Uran'ın Malatya il ve ilçe teşkilatlarını tek tek ziyaret ettiği uzun gezisine rağmen-²⁴⁶ bir türlü çözülemediği 1948 ara seçiminde de ortaya çıktı. Seçim öncesinde aday belirleme sürecinden itibaren teşkilat içerisinde var olan anlaşmazlıklar hızlı bir şekilde su yüzüne çıktı. Bölge Müfettişi Naşit Fırat'ın Genel Sekreterliğe gönderdiği rapora göre, milletvekilliğine adaylığını koyan üç il idare kurulu üyesinin seçilmesini istemeyen diğer partililer, onların karşısına yeni bir aday çıkararak desteklemeye ve propaganda yapmaya başladılar.²⁴⁷

---

²⁴³ Fırat, 27 Eylül 1948.

²⁴⁴ Fırat, 7 Ekim 1948; Fırat, 8 Ekim 1948.

²⁴⁵ Fırat, 6 Kasım 1948; Nihat Erim, **Günlükler 1925-1979**, Cilt: 1, YKY, İstanbul, 2005, s. 301.

²⁴⁶ CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran Ankara'ya dönüşünün hemen ardından Malatya'da ziyaret ettiği ilçe teşkilatlarının tamamına ayrı ayrı teşekkür mektupları göndermiştir. Mektuplarında kısa bir teşekkür bölümünün hemen ardından, birkaç ay sonra yapılacak olan ara seçimlere değinen Uran, ilçe idare kurulu başkanlarından parti içerisinde birlik ve beraberliğin sağlanması için çalışmasını istemekte ve özellikle Malatya merkez teşkilatında görevli birçok partilinin yapılacak seçimde "*hep kendilerini seçtirmek gayretine düşeceklerini, yoklamada çoğunluk kazanamadıkları takdirde de feragat göstermek istemeyeceklerini*" belirtmektedir. Uran, bu durumun önlenmesi için de ilçe idare kurulu başkanlarının en güçlü adayın seçilmesi için çalışmalarını istemektedir. Bkz. **BCA**, 490.01/374.1576.1 Bu durum, Uran'ın uzun Malatya gezisinin arka planında 1948 ara seçimini garantiye almak ve doğacağına kesin gözüyle bakılan parti içi çekişmeleri engellemek düşüncesinin olduğunu gösteriyor.

²⁴⁷ Milletvekilliği için adaylığını koyanlar il idare kurulu başkanı Lütfi Sayman ile üyelerden Vahap Saltoğlu (Salttürk) ve İbrahim Turfanda'dır. Bu kişilerin seçilmesini istemeyen il idare kurulundan Ali Gebeş, merkez ilçe idare kurulundan başkan Ahmet Fırat, Kemal Sarıcı, Rüştü Ögüt, Celal Derinkök ve belediye meclisi üyelerinden Hasan Derinkök ile Nusret Zabcı, Mülkiye Müfettişi Adil Özelçi'yi adaylığını koymaya ikna etmişler ve seçim boyunca propagandasını yapmışlardır. Bu isimlerden Ali Gebeş her daim muhalefet içerisinde yer almasıyla tanınmaktadır. 1930'da SCF'den belediye seçimlerine katılmış ancak kazanamayınca tekrar CHP'ye dönmüştü. 1946 genel seçimleri öncesinde tekrar partisinden ayrılmış ve bu defa bağımsız aday olmuş ve yine seçilemeyerek CHP'ye dönmüştü. 1948 ara seçimi öncesinde de Gebeş aday olarak değilse bile parti adaylarının karşısında yer almakta. Bu listede tanıdık gelen bir isim de Rüştü Ögüt ve Hasan Derinkök'tür. Ögüt 1946 seçimleri öncesinde partinin aday göstermediği bağımsızları desteklediği için partiden ihraç noktasına gelmişti. Anlaşılan Ögüt için herhangi bir muamele yapılmamış ve parti içerisindeki görevi devam etmektedir. Hasan Derinkök ismi de SCF olayında sık sık duyulmuştu. 1940'lı yıllarla birlikte parti kademelerinde değilse bile şehir meclisinde görev yapan Hasan Derinkök de parti politikalarına muhalif olan isimlerden biridir. Bu CHP'lilerle birlikte hareket eden diğer bir isim de Nusret Zabcı'dır. Son

Bu ortam içerisinde yapılan aday belirleme yoklamasını ilçe teşkilatlarına üye partililerin yoğun desteğiyle, sürpriz bir isim, Doğanşehir Belediye Başkanı ve genel meclis üyesi Esat Doğan kazandı.²⁴⁸ Müfettiş Naşit Fırat bu sonuç için, il idare kurulundan üç ismin aralarında anlaşamayıp ayrı ayrı aday olmalarının muhalif kanada (Adil Özelci) yarayacağını düşünen ilçe teşkilatlarının kendi aralarında anlaşarak içlerinden Esat Doğan'ı desteklemeye karar verdiklerini ve böylece Doğan'ın seçilmesini sağladıklarını söylemektedir.²⁴⁹

Yoklama sonucunda 1948 Malatya milletvekili ara seçimine CHP Esat Doğan'ı aday göstererek girdi. DP'nin katılmadığı²⁵⁰ bu seçimde Doğan'a rakip olarak bağımsız adaylar Malatyalı Avukat Ali Sürmeli,²⁵¹ Arapgirli Doktor Şakir Çobanlı ve Adıyamanlı emekli Bucak Müdürü Şükrü Erdoğan seçime katıldı. 17 Ekim 1948 tarihinde yapılan seçim sonucunda CHP adayı Esat Doğan 121.985 oy alarak beklenildiği gibi rahat bir şekilde Malatya milletvekilliğine seçildi. Bağımsız adaylar arasında en fazla oyu Ali Sürmeli toplayarak 1851 oy aldı. Seçime katılımın düşük bir düzeyde olduğu bu ara seçimde, Malatya genelinde %66 olan seçime katılım oranı merkezde %50 seviyesinde kaldı. Müfettiş Naşit Fırat'a göre bu düşük katılımın nedeni kadınların, münevverlerin ve özellikle memur sınıfının seçime katılmamasıdır.²⁵²

---

seçimlerde CHP adayı olarak belediye meclisine seçilen ancak daha sonra DP'ye kayan Zabcı da bu hareket içerisinde yer almaktadır. Bkz. **BCA**, 490.01/374.1576.1

²⁴⁸ Esat Doğan, yoklamaya katılan 148 üyenin 104'ünün oylarını alırken, Lütfi Sayman 24 ve Adil Özelci 18 oyda kaldı. Vahap Saltoğlu ve İbrahim Turfanda ise yoklamadan hemen önce adaylıklarını geri aldılar. Bkz. **BCA**, 490.01/374.1576.1; Esat Doğan'ın Hüseyin Doğan'la herhangi bir akrabalık bağı yoktur.

²⁴⁹ Fırat, bu nedene ek olarak CHP tüzüğünde yapılan değişiklikle “milletvekillerinin yüzde yetmişinin mahallerinden gösterilmesi” kuralının da etkili olduğunu belirterek, “ilçeler ilerde yapılacak umumi seçimlerdeki hareket hatlarının tecrübe ve tatbikatını bu kısmi seçimde yapmışlar ve muvaffak da olmuşlardır” demektedir. Fırat, raporunu tamamlarken bu konudan hareketle şu düşüncelerini de ilave eder: “...bundan böyle yoklamaya tabi olarak yapılacak olan seçimlerin kâffesinde evvelen ve mahallen adayın tesbit edilmiş olarak karşılaşılabileceğine şüphe etmemek lazımdır. Bu tarzdaki seçimlerin ise partimizi büyük müşküllere sokacağı ve belki de ekseriyeti kaybetmek tehlikesini doğuracağı açık bir hakikattir. Herhangi bir ilçede tanınan bir zatı bütün bir seçim çevresinde vatandaşlara ve hatta partililere beğendirmeye imkân olamayacağı da varestei arzdir” Bkz. **BCA**, 490.01/374.1576.1

²⁵⁰ DP Malatya teşkilatı seçim öncesinde “Demokrat Parti Malatya İl İdare Kurulunun Malatya Halkına Beyanname” başlıklı bir beyanname yayınlamaya, CHP'nin bu ara seçimler için hileli yollardan propaganda yaptığını ve milli iradenin tam manasıyla ortaya çıkmasına engel olan yürürlükteki seçim kanunu nedeniyle ara seçimlere katılmamaya karar verdiklerini belirtmektedir. Bkz. Ek 7

²⁵¹ Avukat Ali Sürmeli de seçim öncesi propaganda sürecinde bir beyanname yayınlamıştır. Bkz. Ek 8

²⁵² **BCA**, 490.01/374.1576.1

Fırat'ın seçim sonrası merkeze gönderdiği rapora göre; genel olarak sakin ve heyecansız geçen ara seçimde yer yer CHP ve DP'liler arasında gerginlikler çıkmıştır. Partisinin seçime katılmamasına rağmen DP Kayseri milletvekili Fikri Apaydın seçimden önce Malatya'ya gelerek seçim günü partililerle birlikte sandıkları dolaşmıştır. DP teşkilatları da özellikle Akçadağ'ın Kürecik bucağı ile İsmetpaşa bucağında vatandaşlara seçime katılmamaları yönünde propagandalar yapmışlardır.²⁵³

2.3.4.2. 1950 Seçimlerine Doğru CHP Teşkilatı ve Muhalefet

CHP iktidarının son yılları yaklaşırken Malatya'da muhalefet sertleşmeye başladı ve özellikle yerel basın CHP teşkilatına ve CHP'lilerden oluşan belediyeye yönelik suçlamalar içerisine girdi. DP Malatya teşkilatı da propaganda faaliyetlerini arttırırken, özellikle 1946 seçimleri merkezli eleştirilerin yoğun olarak yapıldığı bu dönemde CHP teşkilatı içerisinde de art arda istifalar yaşandı.

Malatya'da CHP'ye ve özellikle belediyeye yönelik eleştirilerin sıkça yer aldığı gazetelerin başında Fırat geliyordu. 1932 yılında CHP'li Sait Fırat'ın kurduğu ve ilerleyen yıllarla birlikte Mehmet Özkan'ın da ortaklığını yaptığı bu gazete tek partili yıllar boyunca bir anlamda CHP'nin yayın organı şeklinde hareket etmişti. 1940 yılından itibaren Sait Fırat'ın ortaklığını çekmesi ile birlikte tamamıyla Mehmet Özkan'ın yönetimine geçen Fırat gazetesi, özellikle çok partili siyasi hayata geçişle birlikte (1930'lı yıllardaki *Cumhuriyetçi ve Halkçı Gazete* ibaresinin yerini *Tarafsız Gazete*'ye bırakarak) CHP il teşkilatını ve başında Sait Fırat'ın bulunduğu Belediyeyi sert bir şekilde eleştirmeye başladı.

1949 yılının ilk aylarında Malatya Belediyesi ve çalışmalarını hakkında bir anket hazırlayan ve okuyucularından gelen cevapları "*Dikkatle, ibretle, dehşetle okuyunuz! Yarayı Deşiyoruz!*" başlığı altında değerlendirerek manşetten okuyucularına aktaran gazete, anketi eleştiren belediye meclisi üyesi Nusret Zabcı'ya

²⁵³ Fırat'a göre DP'lilerin temel amacı "...iştirak nisbetini azaltarak ve seçime katılmamış olanları kendi tarafını tutanlar diye ilan ederek partimizi vatandaşlar nezdinde düşürmek..."dir. Bkz. **BCA**, 490.01/208.827.1 Burada bir parantez açarak bu seçimde merkez ilçeye bağlı Yazihan bucağı (şimdi ilçe statüsündedir) sınırlarındaki Karacaköy'de sandık görevlisi olarak bulunan bir öğretmenden dinlenen anıyı aktaralım: "*Katılımın yok denecek kadar az olduğu bu köyde yapılan seçimler biter bitmez sandık başkanı tarafından çıkarılan oy pusulaları yakıldı ve CHP adayı Esat Doğan'ın tam liste kazandığını belirten bir tutanak hazırlanarak merkeze gönderildi.*" **Mehmet Şahin** (1927) ile 11 Ocak 2008 tarihinde İzmir'deki evinde yapılan görüşme.

hitaben “Sizin ve Başkanınızın nasıl seçildiğini çok iyi biliyoruz ve siz de çok iyi biliyorsunuz ki sizi halk değil CHP’nin Zati Sungur markalı sandıkları seçti. Hani şu üstünden DP oyları atılıp, altından CHP’ye çıkan acayip sandıklar yok mu, işte o tahta parçaları intihap etti. Ve zannedersenek bir yıl evveline kadar siz de köy köy dolaşıp Demokrat Parti’nin bir sözcüsü sıfatıyla hep o garip sandıklardan bahsetmekte ve seçim yolsuzluklarının bir numaralı teşhircisi bulunmaktaydınız” demekte ve başkan Sait Fırat’ın göreve geldiği günden beri hiçbir etkinlik göstermediğini ve belediye içinde keyfi hareketlerin sergilendiğini belirtmektedir.²⁵⁴

Yukarıdaki sözler Malatya’daki 1946 seçimleri ile ilgili bağımsızların öne sürdükleri yolsuzluk iddialarını bir hayli güçlendirmektedir. 1946 seçimlerinde Hüseyin Doğan ve Ali Gebeş kendilerine atılan oyların sayılmadığını öne sürmüşlerdi. Buradan da anlaşılıyor ki (DP Malatya’da seçimlere katılmamıştı) bağımsızlara atılıp da sayılmayan oylar CHP hanesine yazılmıştır.

Fırat gazetesinin yaptığı anket ve değerlendirme yazısı üzerine CHP üyelerinden Mustafa Saltoğlu adı geçen gazeteye “*CHP Mensuplarının Nazarı Dikkatine Lâkayt Kalmayalım*” başlıklı bir yazı gönderdi. Parti teşkilatını bir hayli eleştirerek Belediye Başkanı Sait Fırat’ın değiştirilmesini öneren Saltoğlu, yaklaşan genel seçimler öncesi CHP teşkilatını bu konu üzerinde çalışmaya davet etmektedir:²⁵⁵

“(…)Belediye teşkilatı, meclis ve encümen üyelerinin ekserisi CHP mensuplarından olduğuna göre, şu herkesin bildiği çıkılmaz duruma düşmüş olan belediye idaresinin efkârı umumiyede yarattığı akislerin önlenmesi için Cumhuriyet Halk Partisi’nce bir şeyler düşünüyor mu? Bu hakikatlere karşı CHP idare üyelerinin böyle bigane mi kalmaları icap eder? Bu hareket halkın partiye olan zafını intaç etmekle beraber heyecanını da mucip olmaktadır.

Belediye meclis üyelerinden bu vatani vazifeyi ifa etmelerini ricada bulunduk. Medeni cesaretlerini göstermek emellerinde iseler de netice sebeplerden varamadılar.

CHP kaza idaresine başvurmak arzumuz uyandı memleket davası şöyle dursun kendi hesaplarına etrafi korlamakla meşgul oldular. CHP Vilayet (idare heyeti) ne alemde herhalde onlarda uykuda olsalar gerektir. Bu

²⁵⁴ **Fırat**, 24 Şubat 1949. Nusret Zabcı CHP adayı olarak 1946 seçimlerinde belediye meclisine seçilmekle birlikte, ilerleyen yıllarda DP saflarına katılmış ve özellikle 1948 ara seçiminde görülen muhalefet grubuna destek vermiştir. Zabcı, Fırat gazetesinin belediyeyi konu alan bu yazılarına Gayret gazetesinin Şubat ve Mart ayı sayılarında tefrika halinde cevap vermiştir.

²⁵⁵ **Fırat**, 26 Şubat 1949.

önemli ve vatani vazifenin başarılmasını başka teşebbüslerden mi bekleyelim; Bu bakımdan partimiz derhal faaliyete geçerek yaraya bir merhem ve efkârı umumiyeye tercüman olmaları ve belediye işlerinin ıslahıyla bir an evvel düzeltilmesi, yoksa böyle lakayt ve hareketsiz kalındığı takdirde partimizin de belediye gibi bir sarsıntı geçireceğine hiç de şüphe etmeyelim.

(Kişi noksanını bilmek gibi irfan olamaz) kaziyesine uymak ve tezelden hakiki iş görecek bir başkan bulmak vazifesini CHP Vilayet idare heyetinden beklerken, yeni seçimlerin yaklaşmakta olduğu şu nazik zamanda partimizin böyle önemli bir vazife ifa etmeleri çok yerinde bir hareket olur.”

Bir CHP üyesi olan Mustafa Saltoğlu'nun yazısı CHP Malatya teşkilatının il ve merkez ilçe teşkilatından belediyede yer alan üyelerine kadar tam bir hareketsizlik halinde olduğunu gösteriyor. Mustafa Saltoğlu'nun bir süre sonra Fırat gazetesinde “*Hadiseler Karşısında Cumhuriyet Halk Partisi*” başlıklı yeni bir yazısı yayınlanacaktır. Saltoğlu bu yazısında bir parti mensubu sıfatıyla konuştuğunu söyleyerek CHP teşkilatının geçen süreye, farklı çevrelerden gelen dileklere rağmen hâlâ hareketsiz kaldığını ve belediyenin içinde bulunduğu duruma bir çözüm getirmediğini belirtmektedir. Belediye Başkanı Sait Fırat'ın görevini yapamadığını herkesin gördüğünü ancak bu durumu sonlandırmak adına CHP il idare kurulunun henüz hiçbir şey yapmadığını vurgulayan Saltoğlu, artık Malatya milletvekillerinin devreye girmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁵⁶ Anlaşılan o ki CHP teşkilatı kendi üyeleri başta olmak üzere farklı çevrelerden gelen bütün uyarılara ve tenkitlere rağmen tepkisiz kalmaya devam etmektedir. Muhtemelen bunda Sait Fırat'ın CHP'nin kuruluşundan itibaren parti içerisinde aldığı üst düzey görevlerin de etkisi vardır.

CHP'ye muhalefetin hem içerden hem dışarıdan arttığı bu dönemde Malatya CHP teşkilatından art arda istifalar yaşanmaktadır. İlk olarak yukarıdaki yazıların sahibi Mustafa Saltoğlu partiden istifa ettiğini açıklarken,²⁵⁷ onu partinin kuruluşundan itibaren daima üst düzey görevler yapan il idare kurulu üyesi Abit

---

²⁵⁶ **Fırat**, 12 Mart 1949.

²⁵⁷ Mustafa Saltoğlu'nun CHP'den istifa dilekçesi şöyledir: “*Halk dileklerini, halk feryatlarını önlemek ve efkârı umumiyeye hizmet etmek CHP'nin vazifelerinden iken bu hususlara kıymet ve ehemmiyet verilmeyerek faaliyetini şahıslar üzerine hasretmek gibi bir inhisar gayesi gütmekte olduğuna şahit olduğum partinize veda eder, iyilikler temenni ederim.*” Bkz. **Fırat**, 16 Nisan 1949. Saltoğlu daha sonra 19 Nisan günü DP kurucularından Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün de katılımıyla toplanan DP Malatya il kongresinde il idare kuruluna seçildi. **Fırat**, 20 Nisan 1949; **Gayret**, 20 Nisan 1949.

(Abidin) Karakaş'ın istifası izleyecektir. Yine birçok bucak ve ocak idare heyeti üyelerinin de istifası ile birlikte Nisan (1949) ayında CHP'li 11 üye partiden ayrılacak ve Abit Karakaş dışındaki diğer isimler DP'ye katılacaktır.²⁵⁸

Malatya'nın tanınmış yazarlarından Şemsi Belli CHP'lilerin istifalarına da değindiği "*Halk Partisi Çöküyor mu?*" adlı yazısında CHP Malatya teşkilatının o yıllarda içinde bulunduğu durum hakkında önemli bilgiler vermektedir. Belli'nin makalesi şöyledir:²⁵⁹

"Bir dostum anlattı. Halk Partisi müfettişleri muntıkalarındaki ileri gelen şahıslara ve şehrin seçkin münevverlerine müracaat ederek onları Halk Partisi saflarında toplamaya çalışıyorlarmış. Acemi bir aşkın güzel bir kadına yaptığı komplimanlardan farksız olan bu davetler CHP'nin günden güne çöküntüye doğru yaklaştığını gösteriyor.

Nitekim son zamanlarda Malatya Halk Partisi'nden istifa edenler bu fikrimizi tamamıyla teyit etmektedirler. Ve biz bu istifaları CHP'nin yıkılmaya yüz tuttuğunu hisseden politikacıların zeki bir hareketi olarak karşılıyoruz.

Hakikaten Malatya Halk Partisi bir rehavet devresi geçirmektedir. Parti mensupları arasında başlayan ikilik, ikiye ayrılanlar arasında başlayan üçlük ve nihayet üçlükler arasındaki anlaşamamazlık bu devrenin daha fazla uzayacağı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bütün bu karışıklıklar daha doğru bir tabirle bu bencillik cereyanı, Halk Partisi'nin muhalefetle mücadele etmesine de mani olmuş ve rakip partilere karşı bir ilgisizlik baş göstermiştir. Gönül isterdi ki, Halk Partisi bu ciddi rekabet karşısında kendini biraz toplasın ve halkı memnun edebilmek için şehrin bütün aksaklıklarıyla bir parça olsun mücadele etsin.

Bu memlekette muazzam bir belediye davası vardır. Bu memlekette halkı ve küçük esnaf tabakasını her gün biraz daha harap eden bir ticaret davası vardır. Bu memlekette buna benzer sayısız memleket ve millet davası vardır. Halk Partisi ve ileri gelenleri bu hususta ne gibi bir faaliyet gösterdiler? Halkı ne zaman aradılar. Ne zaman sordular ve ne zaman müdafaa ettiler.

Evet. Nankörlük etmiyoruz. Seçim zamanlarında halkı arayanlar, nüfuzlu şahsiyetleri soranlar oluyor. Bayram günlerinde CHP safında büyük bir kalabalık toplayabilmek için ta köylerden insanlar getirildiğini, halkın ayağına kadar otobüs gönderildiğini biliyoruz. Yine çok iyi biliyoruz ki Halk Partisi bu halleri bizzat kendisi bile çok iyi hissetmekte ve işin içinden çıkamamaktadır.

Halbuki halka uzatılacak en ufak bir şefkat eli, halkı koruyacak en küçük bir ilgi CHP'nin hamile bulunduğu tehlikelerin müstakbel korkusunu biraz hafifletebilir sanıyoruz.

²⁵⁸ **Fırat**, 25 Nisan 1949/30 Nisan 1949; **Gayret**, 26 Nisan 1949.

²⁵⁹ **Fırat**, 27 Mayıs 1949.

Bu gidişle Halk Partisi'nin çökmesi tahakkuku muhal bir rüya değildir...”

Bu dönemde DP Malatya teşkilatı ve basınının etkisiyle CHP teşkilatlarında yapılmış olan kimi yolsuzluklar sorgulanmaya başlandı. 1947 yılında hazırlanan bir müfettişlik raporunda CHP il idare kurulu üyelerinin çeşitli vurgunculuk olaylarına karıştıkları ve halkın bu nedenle partiye nefret derecesinde bir öfke beslediği biliniyordu. Bu dönemde bu tür olaylardan biri DP Malatya il idare kurulu tarafından idari makamlara bildirildi ve bunun da etkisiyle yerel basında uzun süre tartışıldı. Buna göre 1945 yılında Malatya merhaplık mezarlığının etrafına duvar çektirmek için dönemin CHP il idare kurulu üyesi ve Halkevi Başkanı (1948 yılı itibariyle CHP Malatya milletvekili) Mustafa Naim Karaköylü'nün girişimiyle halktan 4.653 lira bağış toplanmış ve yapılacak iş için bir miktar malzeme (taş) alınmıştır. Daha sonra Karaköylü'nün bu iş için Mensucat fabrikası ve özel idareden de toplamda 1000 lirayı bulan bir bağış almasına rağmen, 1949 yılı itibariyle mezarlık duvarı yapılmadığı gibi mutemetlerde de (müfettiş raporunda geçen eşya mutemetleri) hiç para bulunmadığı ortaya çıkmıştır.²⁶⁰ DP Malatya il idare kurulunun bu işin üzerine gitmesi ve ilgili makamlara başvurması ile birlikte Malatya basınının da gündemine oturan bu konu tartışılmaya başlandı. Geçmiş yıllarda CHP'li olan ancak bu dönemde DP saflarında yer alan belediye meclisi üyelerinden Nusret Zabcı Fırat gazetesinde Malatya milletvekili Mustafa Naim Karaköylü'ye açık mektup yazdı. Bir gün önce belediyede Karaköylü'nün başkan Sait Fırat'tan adı geçen mezarlığın yapımı için 1000 lira isteyerek *“birtakım namussuzlar dedikodu yaptılar şu işi yapalım”* dediğini belirten Nusret Zabcı sözlerini şöyle sürdürmektedir:²⁶¹

“...Sayın Karaköylü senden soruyorum siz dört sene evvel halktan para topladınız ki bu para ile kabristanın etrafını çeviresiniz. Ben, annem ve kardeşim 150 lira verdik. Dört senedir bu duvar her ne hasla yapılmadı. Memlekette birçok dedikodular yarattı. (...)Halbuki verdiğimiz paralarla gelen taşların mühim bir miktarının satıldığını duydum. Nihayet 26 seneden beri ölümlere karışan diriler, muhalefetin yaratılması ile canlandık ve sizlerden hesap sormak cesaretini kendimizde gördük. Hesap vermeye alışık olmayan sizler efendilerinize küfrediyorsunuz. Bu mesele etrafında

²⁶⁰ Fırat, 15 Haziran 1949.

²⁶¹ Fırat, 22 Temmuz 1949.

Halk Partisi Asbuzu bucağında Başkan Vekili Hilmi Uran'a söylendi. (...)Demokrat Parti kongresinde açıkladı. Fırat gazetesi de yazdı.

Sizden sual etsem yine memlekete küfreder misiniz? Topladığınız paraların miktarı nedir, bu paralar hangi bankada saklanmıştır. Ve dört senede ne kadar faiz getirmiştir. Alınan paralara mukabil makbuz verilmiştir? Lütfen cevap verir misiniz? Ne yazık ki hesap soranlar ya dayak yiyor veya yakası açılmamış küfürlerle karşılanıyor.”

Çok partili siyasi hayata geçilmesi ve DP'nin Malatya'da teşkilatlanması ile birlikte sık sık saf değiştiren Nusret Zabcı'nın belediyede şahit olduğu olaya başka bir yerde karşılaşılmadı. Bu nedenle konu hakkında kesin yorumlar yapmak mümkün görünmemektedir. Ancak şurası gerçektir ki CHP müfettişlerinin de belirttikleri gibi CHP Malatya il idare kurulu üyelerinin birçoğu bu tür olayların bir şekilde içinde bulunmuşlardır. Demokrasiye geçişin etkisi ile bu olayların sorgulanması son derece doğaldır. Tek partili yılların muhalefetsiz ortamına alışmış olan CHP yöneticileri de belli ki yeni dönemin eleştirel ortamına ayak uydurmakta zorlanmaktadırlar.

Muhalefetin ortaya çıkması ile birlikte ölümlere karışan diriler olmaktan kurtularak canlandıklarından bahseden eski CHP'li Nusret Zabcı, CHP Malatya teşkilatı ile ilgili diğer bir yazısında ocak ve bucak binalarından söz ediyor. Zabcı, CHP'nin son iki üç yıl içerisinde açılan çeşitli bucak ve mahalle ocaklarının kullandığı binalarda herhangi bir toplantı yapılmadığını, adeta parti mensupları üzerine “ölü toprağı saçıldığını” belirtmekte ve Aspuzu bucağı binasının kahvehane olarak kullanıldığına şahit olduğunu söylemektedir. Bu noktalara temas ettikten sonra CHP üyelerinin “on para” aidat vermediklerini, milletvekillerinin ve parti merkezinin de yardım etmediğini belirten Nusret Zabcı, böyle bir ortamda bucak ve ocak binalarının kira bedellerinin nereden ödendiğini sormaktadır.²⁶² Zabcı'nın yazısından CHP Malatya teşkilatının sorunlarının aslında ne kadar çeşitli ve içinden çıkılmaz bir halde olduğu anlaşılıyor. 1940'lı yılların başında Malatya CHP teşkilatını teftiş eden müfettişlerin en çok üzerinde durdukları konuların başında halkın partiye olan ilgisizliği ile birlikte partinin merkezde ocak binalarının bulunmaması yer alıyordu. Nusret Zabcı'nın yazısı çok partili döneme geçişle birlikte şehir merkezinde ocak binaları açıldığını da göstermektedir. Ancak bu parti binaları başta partililer olmak üzere halkın da ilgisizliği sonucu devamlı kapalı kalmakta ve hatta bazı ocak

---

²⁶² Fırat, 21 Temmuz 1949.

binaları kahvehane olarak kullanılmaktadır. Ayrıca geçmiş yıllarda olduğu gibi partililer hâlâ aidat ödememektedirler. Resmin bütününe bakıldığında CHP iktidarının sonuna gelinen bu dönem itibariyle CHP Malatya teşkilatı uzun geçmişine rağmen (1925 yılında kurulmakla beraber Milli Mücadele yıllarına dayanır) hâlâ teşkilatlanma ve halka kendini kabul ettirme açısından çok gerilerdedir.

1949 yılının son aylarından itibaren yaklaşan genel seçimlere yönelik olarak CHP Malatya'da faaliyetlerini arttırdı. Buna göre CHP il idare kurulu fakir çiftçilere 300 ton tohumluk buğday dağıtma kararı aldı ve ayrıca Malatya Valisi Sait Koçak'ın da desteğiyle CHP il idare kurulu üyelerinden oluşan bir heyet Malatya çiftçilerine tohum sağlanması için Tarım Bakanı ile görüşmek üzere Ankara'ya gitti.²⁶³ Yine CHP yöneticileri de seçimler öncesinde halkla temas kurarak kentin çeşitli bölgelerine geziler düzenlemeye ve gittikleri yerlerde konuşmalar yapmaya başladılar.²⁶⁴ Diğer yandan bu dönemde Başbakan Şemsettin Günaltay, Gümrük-Tekel ve İşletmeler Bakanları ile birlikte Malatya'ya gelerek halkevinde halka hitaben bir konuşma yaptı.²⁶⁵

Başbakan Günaltay'ın Malatya ziyaretini DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın ziyareti izledi. Ekim (1949) ayında Malatya'ya gelen ve DP merkezinin bulunduğu Şehir Palas'tan halka hitap eden Bayar, konuşmasında 1946 seçimlerine vurgu yaparak “...21 Temmuz 1946 tarihi bugün dahi milletin kalbinde bir fecaat halinde kaynamaktadır. Orada seçim hürriyetine milli hakimiyete tecavüz edilmek istenmiş, birçok vatandaşlar haksız yere teaddiye uğramış, birçok hilekârlıklar sahtekârlıklar yapılmıştır...” dedi.²⁶⁶

Bu gezi nedeniyle Halkevi Başkanı Nüvit Yetkin sorumlu müdürü olduğu Gayret gazetesinden Bayar'a açık mektup yayınladı. DP Malatya üyelerinin kısa bir süre önce Malatya'ya gelen Başbakan Günaltay'a karşı takındıkları tavır hakkında çeşitli bilgiler veren Yetkin'in mektubunda Günaltay'ın gezisi ile ilgili ilginç ayrıntılar bulunmaktadır. Yetkin, Başbakanı karşılamaya gelmeyen ve çağırıldıkları halde Başbakan şerefine verilen ziyafete de katılmayan DP mensuplarının, kendi

²⁶³ **Gayret**, 20 Ağustos 1949; **Fırat**, 20 Ağustos 1949.

²⁶⁴ **Fırat**, 10 Eylül 1949.

²⁶⁵ **Fırat**, 10 Eylül 1949; **Fırat**, 12 Eylül 1949; **Gayret**, 10 Eylül 1949; **Gayret**, 12 Eylül 1949; **Yeni Malatya**, 12 Eylül 1949.

²⁶⁶ **Fırat**, 24 Ekim 1949; **Fırat**, 25 Ekim 1949; **Gayret**, 25 Ekim 1949; **Yeni Malatya**, 29 Ekim 1949; **Vicdan**, 25 Ekim 1949.

üyelerini Başbakanı karşılamaktan menettikleri gibi diğer vatandaşların da gitmelerini engellemeye çalıştıklarından bahsetmektedir. Yine Yetkin DP mensuplarının, Başbakan'ın halkevinde halka yaptığı konuşma sırasında hoparlörün telini keserek konuşmayı engellediklerini belirtmektedir.²⁶⁷ Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün de katıldıkları DP il kongresinde birkaç defa -muhtemelen CHP'lilerin etkisiyle- elektrik kesintileri meydana gelmişti. Anlaşılan o ki DP'liler Başbakan Günaltay'ın konuşmasını engelleyerek misilleme yapmaya çalışmışlardır.

1949 yılının son ayları bir yandan parti çekişmeleri ile bir yandan iki büyük partinin üst düzey yöneticilerinin ziyaretleri ile geçerken, CHP yıllık kongreleri de toplandı. Özellikle Halkevi Başkanı Nüvit Yetkin'in (ve bazı dönemler CHP'li Nurettin Akyurt'un) mesul müdürlüğünü yaptığı Gayret gazetesi bu CHP kongrelerine büyük yer ayırdı. Aralık ayının başında toplanan CHP Malatya merkez ilçe kongresi Bölge Müfettişi Naşit Fırat'ın da katılımıyla toplandı. Kongrede iktidar-muhalefet ilişkileri üzerine çeşitli konuşmalar yapıldı ve merkez ilçe idare kurulu başkanı Ahmet Fırat *"Biz iman birliği üzerine toplanmış bir partiyiz. Halk idaresini sağlam temeller üzerine kurulmuş olan adına uygun olarak Cumhuriyet Halk Partisi tahakkuk ettirecektir. Partimiz muhalifler gibi yaygaracı zihniyetle hareket etmemiştir"* dedi. Müfettiş Naşit Fırat ise konuşmasında muhalefetin demokrasiye geçiş konusundaki sözlerine değinerek *"Onlar diyorlar ki Demokrasiyi memlekete biz getirdik. Bu bizim eserimizdir. Ben de bunlara şu cümle ile cevap veririm. Memlekete ilk Demokrasiyi getiren eşsiz dahi Atatürk olmuştur. İlk Büyük Millet Meclisi'nde 'Hakimiyet Milletindir' sözü ile Demokrasiyi müjdeleyen bu cümle olmamış mıdır? Bunu da inkâr edebilirler mi?"* demiştir. Daha sonra yapılan seçimlerle yeni idare kurulu belirlendi. Buna göre Ahmet Fırat, Celal Derinkök, Tevfik Hamamcı, Kemal Sarıcı, Nuri Akın, Hami Pekel, Rüştü Ögüt, Faik Taşangil ve Sabahattin Kürklü merkez ilçe yönetim kuruluna seçildiler.²⁶⁸ Böylece mevcut idare kurulu çoğu zaman olduğu gibi pek değişikliğe uğramadan tekrar seçilmiş oldu. Yalnız geçen yıl merkez ilçe idare kurulunda yer alan Sabri Özbek CHP'den ayrıldı ve yapılan il kongresinde DP il idare kuruluna seçildi.²⁶⁹ Daha önce Mustafa Saltoğlu da DP il idare kuruluna

²⁶⁷ **Gayret**, 24 Ekim 1949.

²⁶⁸ **Gayret**, 4 Aralık 1949; **Gayret**, 5 Aralık 1949; **Fırat**, 5 Aralık 1949.

²⁶⁹ Bkz. **Fırat**, 20 Nisan 1949.

seçilmişti. Bu da CHP'den ayrılanların DP'de üst düzey yöneticilik görevlerine getirilmeye yakın olduklarına dair bir işaret olarak algılanabilir.

Merkez ilçe kongresinden bir hafta sonra CHP il kongresi toplandı. Müfettiş Naşit Fırat'ın başkanlığını yaptığı kongreye CHP Malatya milletvekillerinden Mahmut Nedim Zabcı, Osman Hilmi Taner, Esat Doğan ve Mustafa Naim Karaköylü de katıldı. İl başkanı Lütfi Sayman kongrede yaptığı konuşmada “...*Demokrasi rejimini müdafaa eder görünerek sırf şahsi emeller peşinde koşanların tek gayesi, memlekete hizmet eden partimizi kötülerdir...*” diyerek tıpkı diğer kongrelerde olduğu gibi muhalefete yüklendi. Kongre sonucunda yapılan il idare kurulu seçimi sonucunda Lütfi Sayman (Başkan), Sait Fırat, Nüvit Yetkin, Mehmet Tulunay, Mehmet Kartal, Vahap Saltoğlu, Ali Gebeş, Abit Karakaş, İbrahim Turfanda, Fahri Oral ve Tevfik Ünsalan CHP Malatya il idare kurulunu oluşturdular.²⁷⁰

Merkez ilçe idare kurulu gibi il idare kurulu da -yine çoğunlukla olduğu gibi- bir iki değişiklik dışında aynı isimlerden oluştu. Ancak yeni kurul içinde bir isim dikkati çekmektedir. Daha önce CHP'den ayrılan Abit Karakaş -uzun bir yolculuk sonrası-²⁷¹ tekrar partisine döndüğü gibi il idare kuruluna da seçildi. Malatya CHP teşkilatı içerisinde bu gibi durumlara geçmiş dönemlerde de sıkça rastlanmıştır.

1950 seçimlerine geçmeden önce CHP Malatya teşkilatının son durumuna bakılırsa çok partili döneme geçilmesiyle birlikte teşkilatlanmaya hız verildiği ve ilk olarak parti örgütünün bulunmadığı ilçelerde teşkilatlanmaya gidildiği göze çarpar. Yine bu dönemde merkez ilçeye bağlı olarak bucak ve ocak örgütleri de açıldı (ancak bu ocak örgütlerinden bazıları sadece levha asılmak suretiyle oluşturulurken, bazıları hiç kullanılmamış ve bazıları da kahvehaneye dönüştürülmüştür). Çok partili döneme

---

²⁷⁰ **Gayret**, 12 Aralık 1949; **Gayret**, 13 Aralık 1949; **Gayret**, 15 Aralık 1949; **Fırat**, 12 Aralık 1949; **Fırat**, 14 Aralık 1949.

²⁷¹ DP Malatya teşkilatının önde gelen isimlerinden Hamit Fendoğlu (1978 yılında Malatya Belediye Başkanı iken evine gönderilen bombalı bir paketle öldürülmüştür) Abit Karakaş'ın tekrar CHP'ye katılarak il idare kuruluna seçilmesi üzerine yerel bir gazeteye “*Abit Karakaş'tan Efkâr Önünde Mertçe Cevap Bekliyorum*” başlıklı bir yazı yazdı. Fendoğlu yazısında Karakaş'a hitaben şunları söylemektedir: “...ben artık Halk Partisi'nden istifa ettim, istifamı da genel merkeze yolladım, artık ne pahasına olursa olsun bir daha o safta yer almayacağım, orası benim yerim değil diyen siz değil misiniz? Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrıldıktan sonra Demokrat Parti'ye imza vererek teklif varakasını kabul ettiniz ve Demokrat Parti ileri gelenlerine de teklif varakanızın şimdilik meydana çıkarılmamasını rica ettiniz. Nihayet günler geçti. Millet Partisi'ni kuracağınızı söylediniz. Ondan sonra da müstakil kalacağım ve hiçbir partiye intisap etmeyeceğim, 25 seneden beri Halk Partisi'ne hizmet ettiğinizi ve o hizmetinize acıdığınızı da söylemiş bulunuyordunuz. Bütün bunlara rağmen tekrar Halk Partisi'ne girdiğinizi ve idare kuruluna seçildiğinizi duydum. Nerede kaldı o sözleriniz ve o hareketleriniz. (...)Halk Partisi iyi idi niçin istifa ettiniz? Fena idi niçin istifadan sonra girdiniz?...” Bkz. **Yeni Malatya**, 22 Aralık 1949.

geçiş CHP Malatya teşkilatı üye sayısına da etki etti. 1947 yılında Malatya genelinde partiye kayıtlı üye sayısı 8.900 iken bu sayı 1949 yılında 30.204'e yükseldi.²⁷² 1930'lu yıllardan itibaren CHP üye sayısı daima düşük olmuştu ve 1941 yılı itibariyle ülke genelinde en az CHP üyesi (3.984) bulunan il Malatya idi. Tek partili yılların sonlarına doğru (1943) ise üye sayısı 4.500'e çıkmıştı. Müfettiş Fırat'ın verdiği bilgilere göre dört yıl içerisinde üye miktarı neredeyse %100'lük bir artış göstererek 1947 yılında 8.900 olmuştur. İki yıl sonra ise bu sayı çok büyük bir artış göstererek otuz bini geçecektir. Geçmiş yıllar göz önüne alındığında yıldan yıla çok küçük artışlar hatta bazen azalmalar gösteren CHP Malatya teşkilatı üye sayısının böylesine büyük bir artış göstermesi şaşırtıcıdır.

2.3.4.3. 1950 Seçimleri ve Sonrasında DP İktidarına CHP Malatya Muhalefeti

1950 seçimlerinin Türk demokrasi tarihi açısından kuşkusuz ayrı bir önemi vardır. Bu seçimle birlikte 27 yıldan beri CHP'nin elinde bulunan iktidar sorunsuz bir şekilde el değiştirdi ve bu olay tarihe "*Beyaz Devrim*" olarak geçti. DP'nin ülke genelinde büyük bir çoğunluk sağlayarak kazandığı 1950 seçimlerinin dürtüst bir ortamda yapılması da birkaç yıllık çok partili demokrasinin vardığı nokta açısından önemli bir işaret oldu.

1950 seçimleri tüm yurttaki gibi Malatya'da da CHP-DP mücadelesine sahne oldu. 1950 yılının ilk aylarından itibaren yerel basın günü gününe ildeki parti faaliyetlerini izledi ve aktardı. Özellikle CHP'li Nurettin Akyurt'un sorumlu müdürlüğünü yaptığı ve bir nevi CHP'nin Malatya'daki yayın organı olan Gayret gazetesinden CHP-DP rekabeti net bir şekilde izlenebiliyor. Gayret gazetesinin parti faaliyetleri ile ilgili haberlerine bakıldığında istisnasız bir şekilde herhangi bir bölgedeki DP teşkilatının dağılmaya başladığı ve oradaki DP üyelerinin CHP'ye katıldığı şeklindeki haberler dikkati çekmektedir. Örneğin gazetenin bir sayısında "*Akçadağ DP Teşkilatı Dağılıyor*" başlığı yer alırken, diğer sayılarda "*Darende DP'sinden İstifalar Çoğalıyor*", "*DP'den İstifalar Devam Ediyor*", "*Yüzlerce Kişi DP'den İstifa Etti*", "*Besni DP'si Çözülüyor*" başlıklı haberler görülmektedir.²⁷³ Bu

²⁷² BCA, 490.01/175.698.1 Bu sayının yok denecek kadar az bir kısmını kadın üyeler oluşturmaktadır.

²⁷³ Bkz. **Gayret**, 19 Ocak 1950; **Gayret**, 21 Şubat 1950; **Gayret**, 3 Mart 1950; **Gayret**, 4 Mart 1950; **Gayret**, 21 Mart 1950. Gayret gazetesinde sadece DP Malatya teşkilatları değil ülkenin çeşitli

haberlerde, adı geçen yerdeki DP teşkilatında -genellikle- idare kurulundan başka kimsenin kalmadığı ve herkesin partiden ayrıldığı belirtilmektedir. Hatta gazete bu türden birçok haberde partiden ayrılanların tek tek isimlerini dahi vermektedir. Ancak bu haberlerin tamamının doğru olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Örneğin Gayret gazetesinin 3 Mart 1950 tarihli sayısında “Darende DP’sinden İstifalar Çoğalıyor” başlığı ile verilen haberde Balaban bucağı DP teşkilatının çöküntü içerisinde olduğu ve istifalar sonucunda neredeyse DP’li kimsenin kalmadığı ileri sürülmektedir. Ancak aynı gazetenin 22 Mart 1950 tarihli sayısında DP Darende ilçe idare kurulu ikinci başkanı imzasıyla yayınlanan bir yazıda bu haberin doğru olmadığı belirtilerek, “*CHP’den ayrılan büyük bir vatandaş kitlesinin DP’ye geçmekte ve şimdiden CHP’nin büyük bir çöküntü halinde bulunduğu açıkça görülmektedir*” deniliyordu.²⁷⁴

CHP Malatya teşkilatı seçim faaliyetlerine 18 Şubat (1950) günü yaptığı bir toplantı ile başladı. Parti merkezinde²⁷⁵ yapılan bu toplantıda uzun yıllardan beri Ankara milletvekilliği yapan Cumhurbaşkanı İnönü’ye 1950 seçimleri için Malatya’dan adaylığını koymasına karar verildi ve CHP Malatya il Başkanı Lütfi Sayman, Cumhurbaşkanı İnönü ile CHP Genel Sekreterliği’ne şu telgrafı gönderdi:²⁷⁶

“Sayın İnönü Yüce Huzurlarına

Ankara

Hemşehriliğinizle iftihar eden Malatya halkı, bütün teşekküllerin mümessilleri partimizin bütün kademe ve büyük bir halk topluluğu ile, bugün halkevinde yaptıkları umumi toplantı da en büyüğümüz ve sebebi iftiharımız değerli Reiscumhurumuz İNÖNÜ’nün kalbimizde yaşayan hemşehrilik adının milletvekilliğimizle tetvicine imkân başışlamak üzere Malatya’dan milletvekilliği adaylığını koymamıza muvafakatlarının arzına büyük tezahüratla karar verilmiştir.

Bu büyük lutfu biz Malatyalılardan esirgememenizi istirham eder, saygı ile ellerinizden öperiz”

---

yerlerindeki DP teşkilatlarında meydana gelen istifalar da yer almıştır. Örneğin İstanbul, Zonguldak, Niğde, Aydın, Samsun, Anamur, Ulukışla vb yerlerdeki DP teşkilatlarından yapılan istifalar Gayret gazetesinin sayfalarından izlenmektedir. Bkz. **Gayret**, 8 Mart 1950; **Gayret**, 30 Mart 1950; **Gayret**, 5 Nisan 1950.

²⁷⁴ **Gayret**, 22 Mart 1950.

²⁷⁵ 1932 yılından itibaren Malatya CHP merkezi ile Halkevi aynı binada görev yaptı.

²⁷⁶ **Gayret**, 20 Şubat 1950; **Fırat**, 20 Şubat 1950.

CHP Malatya il Başkanı Lütü Sayman'ın yanı sıra Belediye Başkanı Sait Fırat da Cumhurbaşkanı İnönü ve CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'a ayrı ayrı telgraflar göndererek adaylık isteğini belirtti. Malatya'daki çeşitli kuruluşların ve vatandaşların da bu kararı desteklemesi ve telgraflar göndermesi ile birlikte Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Sekreterliğine gönderilen bu türden telgrafların sayısı 500'ü aştı.²⁷⁷ Cumhurbaşkanı İnönü de bu telgraflara karşılık olarak CHP il Başkanı Lütü Sayman'a "*Muhabbetinize teşekkür ederim. Hemşehrilerimin teveccühü benim için çok değerlidir*" şeklinde bir telgraf gönderdi.²⁷⁸

Cumhurbaşkanı İnönü'nün seçimler için tekrar Malatya'dan adaylığını koyması için gönderilen telgrafların yanı sıra CHP il Başkanı Lütü Sayman'ın başkanlığındaki kalabalık bir heyet Ankara'ya gitti ve Cumhurbaşkanı'ni ziyaret ederek Malatyalıların isteklerini bu şekilde de dile getirdi. Cumhurbaşkanı İnönü de kendisini ziyaret eden heyete "*...seçim kanunu iki yerden adaylık koymayı amildir. Pek yakında Malatya'ya gelerek hemşehrilerimin arasında bulunacağım. Sizlerle konuşacağım. Orada sizinle daha iyi anlaşırız...*" diyerek adaylığını Malatya'dan koyabileceğinin sinyallerini verdi²⁷⁹ ve Malatya'ya gelmeden önce 14 Mart'ta (1950) milletvekilliğine Malatya'dan aday olduğunu açıkladı.²⁸⁰

1950 seçimleri için CHP Malatya teşkilatı, tekrar Malatya Bölge Müfettişliğine seçilen Mithat Aydın'ın²⁸¹ katılımıyla 9 Nisan (1950) günü parti binasında yoklama yaptı. 229 delegenin katıldığı ve 26 kişinin Malatya milletvekili adayı olabilmek için yarıştığı yoklama seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tüm delegelerin oyunu alarak ilk sıradan Malatya milletvekili adayı seçilirken,

---

²⁷⁷ **Gayret**, 20 Şubat 1950.

²⁷⁸ **Fırat**, 23 Şubat 1950.

²⁷⁹ **Gayret**, 3 Mart 1950; **Gayret**, 4 Mart 1950; **Gayret**, 7 Mart 1950; **Fırat**, 6 Mart 1950; **Fırat**, 10 Mart 1950; Erim, a.g.e., s. 425. Aslında CHP üst yönetimi Malatyalıların yaptığı bu tekliften önce Cumhurbaşkanı İnönü'nün adaylığını -Ankara'nın yanı sıra- Malatya'dan da koyarak seçilmesini garanti altına almak istemişti. Bu konuda Nihat Erim, günlüğünün 31 Ocak 1950 tarihli sayfasına şu notu düşmüştür: "*Dün İnönü ile öğle yemeğinde yalnız idik. Kendisinin seçim bölgesi olarak Ankara'ya bağlı kalmakta ısrar etmemesini söyledim. İçişleri Bakanı bana, Ankara'dan korkuyorum, Vali Avni Doğan'ın söylediği kadar sağlam sayamayız. (...)Başbakan'la da dün bu meseleyi konuştum. O da 'yüzde yüz emin olmak için İnönü'yü Malatya veya Erzincan'dan gösterelim' diyor. (...) İnönü'ye münasip şekilde vaziyeti anlattım. 'Sizin namzetliğinizi yüzde yüz emin göreceğimiz bir yerden koymalıyız' dedim. İnönü çok düşündü, sonra şunu söyledi: 'Benim Ankara'yı bırakıp başka yer aramam haysiyet kırıcı olmaz mı?' Cevap verdim: 'Aslında olmaz. İngiltere'de dahi Churchill, Attlee ve diğer liderler zaman zaman yer değiştiriyorlar. Tabii bizde böyle bir şeyi karşımızdakiler istismar etmek isteyecekler. Ama işi his ile halletmeliyiz.'*" Bkz. Erim, a.g.e., s. 411.

²⁸⁰ **Gayret**, 15 Mart 1950.

²⁸¹ **Gayret**, 15 Mart 1950.

İnönü'yü Şefik Tugay (191 oy), Hikmet Fırat (160), Mehmet Kartal (149), Esat Doğan (146), Abdülkadir Özbay (136), Mehmet Kulu (124) ve Nuri Ocakcıoğlu (124) izledi. Yoklama sonucunda birçok yeni -ve sürpriz- isim milletvekili adaylığına seçildi. 1946 seçimlerinde milletvekili seçilen ve yeni dönem adaylığı için yoklamaya giren Malatya milletvekillerinden Osman Hilmi Taner (33 oy), Mustafa Naim Karaköylü (70), Cafer Özelçi (2), Mahmut Nedim Zabcı²⁸² (40) ve Abdülkadir Taşangil (11) yoklama sonucunda adaylığa seçilemediler.²⁸³

Yoklama sonucunda böylesine sürpriz isimlerin aday seçilmesi -tıpkı 1948 ara seçimlerinde olduğu gibi- ilçelerin beraber hareket ederek merkez adaylarına karşı kendi adaylarını çıkarıp topluca o adaya oy vermelerinden kaynaklandı. CHP Malatya il Başkanı Lütfi Sayman, yoklamadan birkaç gün sonra CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'a gönderdiği (*Gizlidir*) ibareli yazıda şunları söylemektedir: “*Malatya milletvekilliği adaylığı için yapılan yoklamada ilçelerin birleşmeleri yüzünden, bütün gayretlere rağmen il merkezinden ancak liyakat ve seçilme kabiliyeti bakımından çok kuvvetli olan Şefik Tugay ile Hikmet Fırat kazanmışlar, diğer beş aday, beş ilçenin birleşmesi suretiyle seçilmişlerdir.*”²⁸⁴

Diğer yandan ilçelerin yoklamada bu tür bir hareket içerisinde olacakları yoklamadan önce Malatya'ya gelmiş olan Ulus gazetesi muhabiri Mahmut Erhan tarafından da gözlenmiştir. Muhabir Erhan, Malatya'dan gazetesine gönderdiği bir telgrafta CHP Malatya teşkilatı hakkında şu bilgileri vermektedir:²⁸⁵

“Halk Partisi Malatya teşkilatı bugün müşkül bir durum karşısında bulunmaktadır. Gerek eski mebuslar ve gerekse yeni adaylar parti menfaatlerinden ziyade şahsi menfaatler yüzünden birbirleriyle adeta mücadeleye girmiş bulunmaktadır. Diğer taraftan geçen kısmi seçimde olduğu gibi bu defada ilçeler arasında vuku bulan anlaşma sonunda ilçelerin gösterdiği adayların denemede kazanmalarını sağlayacak ve merkez adaylarından ancak bir ila iki kişi kazanabilecektir. Bu vaziyet

---

²⁸² 1923 yılından beri Malatya milletvekili olan Mahmut Nedim Zabcı, bu yoklama sonucunda seçilemeyince 27 yıllık Malatya milletvekilliği görevi sona erdi. 1950 seçimleri için yapılan bu yoklamadan önce Ankara ve İstanbul'da okuyan Malatyalı üniversite öğrencileri “*Yüksek Tahsilde Bulunan Malatyalı Gençlerin Hemşehrilerine Beyannamesi*” adlı 4 sayfalık bir beyanname yayınladılar. Yeni seçimler için Malatya halkının yine Mahmut Nedim Zabcı'ya oy vermesinin istenildiği beyannamede Zabcı'nın 27 yıllık milletvekilliği süresince Malatya'ya yaptığı hizmetler de madde madde sıralanmıştı. Bkz. **BCA**, 490.01/374.1576.2

²⁸³ **BCA**, 490.01/374.1576.2

²⁸⁴ **BCA**, 490.01/374.1576.2

²⁸⁵ **BCA**, 490.01/374.1576.2

Malatya’da şu şu şekilde mütalaa edilmektedir. İlçe adayları zayıf ve layık olmayan şahıslardır. Bu liste Halk Partisi’ni zayıf düşürecek, Ankara’ya karşı olan itibarını kıracaktır. Ayrıca Demokratları da kuvvetlendirmiş olduğu gibi Malatya’daki münevverleri ve partilileri de Demokratlarla birleştirmeye amil olacaktır. (...)İlçelerin ittihadını bozmak Ankara’nın vereceği bir prensip kararıyla kabildir. O da Malatya merkezinin üye adedini arttırmakla ekseriyeti elde etmekle kabil olacaktır...”

Ulus gazetesi muhabiri ile görüşen müfettiş Mithat Aydın da yoklamadan önce CHP Genel Sekreterliği’ne gönderdiği yazıda, ilçelerin birlikte hareket etmeleri konusunda “...bu mesele cidden beni uykusuz bırakan bir mesele halindedir. İşin içinde milletvekili arkadaşların bulunması işi tasip etmektedir. Bu meselenin halli için ehemmiyetle uğraşmaktayım...” demektedir.²⁸⁶ Milletvekillerinin ne tür bir rol oynadıkları da yine Aydın’ın -yoklamadan sonra- Genel Sekreterliğe gönderdiği bir yazıda geçmekte: “...seçimde ilçelerin anlaşması mühim rol oynamıştır. Bu anlaşma çok evvel bizim milletvekili arkadaşlar tarafından başlanmış olup son anda idare ellerinden kaçmış ve netice çok yazık olarak aleyhlerinde tecelli etmiştir. Hatta bazı anlar olmuştur ki bay Şefik ve Hikmet’in de kaybetmek ihtimali çıkmıştır. Her kaza ne olursa olsun kendi köyünden bir milletvekili namzedi çıkarmaya çalışmışlardır...”²⁸⁷

CHP Malatya il idare kurulu ve bölge müfettişi -1948 ara seçiminin de etkisiyle- yoklamadan önce ilçelerin ortak hareket edeceklerini tahmin etmekte ve bunu engellemeye çalışmaktadır. Ancak ilçeler, delege sayılarının fazla olması sayesinde (Ulus muhabiri bu duruma karşı merkezin üye sayısının arttırılmasını öneriyordu) istedikleri kişileri aday seçtirdiler. Olayın diğer bir ilginç yönü de mevcut Malatya milletvekillerinin de yoklamadan önce ilçe delegeleriyle anlaşarak kendilerini seçtirmek için ortak hareket etme kararı almış olmalarıdır. Ancak Aydın’ın belirttiğine göre yoklama sırasında ilçe delegeleri kendi adaylarını ön plana almışlardır.

Yoklama sonuçları yerel gazetelerde de yankı yaptı ve onları harekete geçirdi. Örneğin Fırat gazetesi bu sonuçlarla ilgili olarak müfettiş Mithat Aydın’la bir röportaj yaptı. Aydın bu röportajda yoklama sonucu ve yeni adaylar hakkında sorulan bir soruya “*Halk dilediği gibi hareket etmekte serbesttir. Nitekim istediklerini de seçtiler. Demek en çok sevilen ve bu mevkie layık olanlar da bunlarmış. Kazalıların ittifak*

²⁸⁶ BCA, 490.01/374.1576.2

²⁸⁷ BCA, 490.01/374.1576.2

ettikleri söyleniyormuş. Şayet bu bir hataysa seçmenlere aittir. Ben kendime düşen vazifeyi yaptım...” cevabını vermiştir.²⁸⁸

Yoklama sonucunda Malatya'nın çıkaracağı 11 milletvekilliği için CHP'nin göstereceği adaylardan 8'i belirleniyordu. Kalan 3 aday ise Ankara'daki parti merkezi tarafından belirlendi ve bunun sonucunda 1946 seçimleri sırasında Malatya'daki siyasal gücü görülen Hüseyin Doğan'ın²⁸⁹ yanı sıra CHP il Başkanı Lütfi Sayman ve Sadık Eti 1950 seçimleri için Malatya CHP milletvekili adayları olarak tespit edildi.²⁹⁰

CHP adayları bu şekilde belirlenirken yaklaşan seçim için birçok kişi de bağımsız olarak milletvekilliğine adaylığını koydu. Bu bağımsız adaylar arasında Cemal Azmi Soydaner,²⁹¹ Kemal Sarıcı (merkez ilçe idare kurulu üyesi) ve M. Nazım Bayılıoğlu (Adıyaman Halkevi Başkanı) gibi CHP üyeleri de yer aldı.²⁹²

DP teşkilatı da milletvekili adaylarını belirlerken bazı sorunlarla karşılaştı ve kimi üyeler partiden ayrılarak bağımsız adaylıklarını koydular. Bunlar arasında özellikle il idare kurulu üyesi Mehmet İlhan'ın seçime kısa bir süre kala partisinden istifa ederek bağımsız adaylığını koyması önemli bir etki yaptı. Yerel gazetelerin manşetten duyurdukları bu istifa haberini Fırat gazetesi, DP Malatya teşkilatına atfen, “*Kalenin En Büyük Burcu Uçtu*” manşetiyle okuyucularına duyurdu.²⁹³ Yine DP Akçadağ ilçe Başkanı Ahmet Teşto da partisinden istifa ederek bağımsız adaylığını koyan bir diğer DP'li oldu.

---

²⁸⁸ **Fırat**, 13 Nisan 1950.

²⁸⁹ Sayın, a.g.t., s. 193; Hüseyin Doğan seçimlerden önce DP lideri Celal Bayar'la görüşmüş ve Bayar'a “*Sizinle beraberim*” demiştir. Ancak Doğan daha sonra seçimlere CHP listesinden katılacaktır. Bkz. Haldun Derin, **Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1951)**, (Haz. Cemil Koçak), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 295.

²⁹⁰ Merkezin bu 3 adaylık için yoklamada seçilemeyen milletvekillerinden hiçbirini tercih etmemesinde milletvekillerinin yoklama öncesinde ilçelerle beraber hareket etmelerinin etkisinin yanı sıra, Lütfi Sayman'ın Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'a gönderdiği gizli yazıda, yoklamada seçilmeyen milletvekillerinden herhangi birinin aday gösterilmesinin “*muhitte ve halk üzerinde bir reaksiyon tevhit edeceğini*” belirtmesi de etkili olmuştur. Bkz. **BCA**, 490.01/374.1576.2

²⁹¹ Cemal Azmi 1946 seçimlerinde de bağımsız olarak -Hüseyin Doğan'ın listesinden- adaylığını koymuştu. Ulus muhabiri Erhan, yukarıda bir bölümü verilen telgrafında Cemal Azmi'den şöyle söz eder: “*...İstanbul'dan gelen matbaacı Cemal Azmi de Alevi olduğu için Pütürge, Adıyaman gibi kazalarda tutulmakta ve oradan gelen muhtarlar hep elini öpmekte ve reylerini ona vereceklerini vaat etmektedirler. Cemal Azmi Demokratlarla temas halindedir. Onlarda Cemal Azmi'yi istemektedirler. Cemal Azmi bir iki güne kadar kararını Demokratlara bildireceğini söylemiş olduğunu öğrendim...*” Bkz. **BCA**, 490.01/374.1576.2

²⁹² Bağımsız adaylar arasında 1948 ara seçiminde de adaylıkları görülen Adil Özelçi ve Şükrü Erdoğan, eski CHP'li (bir ara DP'li) Nusret Zabcı, eski CHP'li Behçet Evliyaoğlu da bulunmaktadır. Bkz. **BCA**, 490.01/374.1576.2

²⁹³ **Fırat**, 2 Mayıs 1950; **Gayret**, 1 Mayıs 1950.

CHP Malatya teşkilatı adayların belirlenmesinin ardından propaganda faaliyetlerini hızlandırdı. Mayıs ayının başından itibaren milletvekili adayları başta olmak üzere il idare kurulu üyeleri müfettiş Mithat Aydın'ın direktifleri doğrultusunda ilçelere giderek yoğun bir propandaya başladılar. Örneğin Hüseyin Doğan ve Ali Gebeş Adıyaman'a, Mehmet Kulu ve Fahri Oral Arapgir'e, İbrahim Turfanda Hekimhan'a giderek halkla temasa geçtiler. Yine bu dönemde Hekimhan'ın Polat bucağında meydana gelen ve can ve mal kaybına yol açan sel felaketi nedeniyle müfettiş Mithat Aydın ile CHP il başkanı ve milletvekili adayı Lütfi Sayman olay yerine giderek 15 çuval un, 70 kilo bulgur, 200 kilo ekmek ile 15 kilo helvadan oluşan gıda yardımını parti adına felaketzedelere dağıttılar.²⁹⁴

Malatya'da seçime kısa bir süre kala meydana gelen iki cinayet bir anda partiler arası ilişkileri ayrı bir boyuta taşıdı. İlk cinayet Yazıhan nahiyesine bağlı Fethiye'de gerçekleşti ve CHP üyesi İsmail Kaya DP'li bir kişi tarafından öldürüldü. Cinayetin ardından DP Fethiye Başkanı ile bir idare kurulu üyesi azmettirici oldukları gerekçesiyle tutuklandılar.²⁹⁵ Bu olayın ardından bu defa Malatya merkezde bir cinayet işlendi. 4 Mayıs gecesi Malatya şehir kulübünde CHP'li belediye encümen üyesi ve muhtar Nuri Şeftalici DP'li Mehmet Karakaş'ı (CHP il idare kurulu üyesi Abit Karakaş'ın kardeşi) aralarında çıkan bir tartışma sonucunda tabancayla öldürdü.²⁹⁶ Bu olay şehirde siyasi bir cinayet olarak algılanırken, Malatya DP teşkilatı da seçimlere birkaç gün kala bu olayı propaganda aracı olarak kullanmaya başladı. CHP Malatya bölge müfettişi Mithat Aydın, Genel Sekreterliğe gönderdiği bir yazıda “...partimizin zerre kadar bir dahil ve tesiri olmadığı halde Demokrat Parti bunu elinde koz olarak bulunduruyor...” diyerek DP'nin bu olay karşısındaki tutumunu merkeze bildirdi.²⁹⁷ Bu olaydan kısa bir süre sonra (7 Mayıs 1950) Malatya'ya gelen DP Genel Başkanı Celal Bayar da ilk olarak Mehmet Karakaş'ın ailesini ziyaret ederek taziyede bulundu ve ardından DP Malatya binasına

---

²⁹⁴ **BCA**, 490.01/374.1576.2 Yerel basın yardımın miktarını daha fazla göstermektedir. Bkz. **Fırat**, 5 Mayıs 1950.

²⁹⁵ **Gayret**, 25 Nisan 1950.

²⁹⁶ **Fırat**, 5 Mayıs 1950.

²⁹⁷ **BCA**, 490.01/374.1576.2

geçerek halka hitaben bir nutuk söyledi. Bayar nutkunda Karakaş cinayetine de değinerek şunları söyledi:²⁹⁸

“...Malatya'nın (DP Malatya teşkilatı) ilk gününden itibaren birçok bahanelerle tecavüze uğramıştır. Hakları çiğnenmiştir. Buna mukabil DP sadece müdafaa-i meşrua halinde haklarını korumaya çalışmıştır. İştiiyoruz ki, bir havarî edasıyla, bir melek sedasıyla memlekette kardeşlik muhabbeti, partiler arasında iyi geçinme ve dostluk propagandası yapılmaktadır.

Halbuki şimdi şurada, irtikâp edilmiş (işlenmiş) siyasi bir cinayetin elemi içinde kalbim titremektedir.

Üç gün evvel burada, çalışkan, namuslu, fedakâr ve memleketini seven bir arkadaşımız siyasi bir kastın kurbanı olmuştur. Samsun'dan geçerken Uzunköprü'yü de ziyaret etmiştim. Orada da üç ay evvel siyasi maksatla kurban edilmiş, melek gibi ahlâklı bir arkadaşın ailesine bugün olduğu gibi aynı suretle taziyede (baş sağlığında) bulunmuştum. Demek ki, taarruzlar Demokratlar tarafından vaki olmamaktadır. Memlekete kardeşlik tavsiye edenler nazariye itibariyle haklı görünebilirler. Bu hareketin siyasi bir taktik olduğuna kaniim. Böyle de olsa nasihatlerini biz Demokratlara değil, yakın dostlarına, kendi mensuplarına tevcih etmelidirler. (...)biz Demokratlar memleket menfaati hesabına nasıl davranacağımızı biliriz. Onlara gelince, işte mensuplarının en akli başında olanları bizi arkamızdan vurmaktadırlar. Nasihatler yolunu şaşırmasın. DP böyle siyasi bir kütlenin manasını iyi anlamaktadır...”

Malatya, bu olayların yol açtığı olumsuz bir hava içerisinde 1950 seçimlerine girdi. Ancak 14 Mayıs günü yapılan seçimler sakin ve olaysız bir şekilde sonuçlandı²⁹⁹ ve saat 8'de açılan sandıklar 17'de kapanarak TBMM seçimleri sonuçlandı.³⁰⁰

Malatya'da seçimlerin kesin sonuçları 17 Mayıs akşamı açıklandı. CHP'nin büyük bir farkla kazandığı seçimler sonucunda partinin Malatya için gösterdiği 11 aday da TBMM'ye girdi. Bu adayların aldıkları oylara bakıldığında, ilk sırada 108.476 oy alan İsmet İnönü gelmektedir. İnönü'yü 95.662 oyla Şefik Tugay, 94.647

²⁹⁸ Celâl Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri 1946-1950-1954, (Der. Özel Şahingiray), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 58-60.

²⁹⁹ 1950 seçimleri sırasında DP Malatya il başkanı -ve aynı zamanda DP Malatya milletvekili adayı- olan Kemal Özmmucu, partisinin seçim çalışmaları sırasında çeşitli baskılara uğradığını belirtmektedir. Özmmucu, CHP'lilerin DP binasının damını delerek oy pusulalarını çaldığını belirtmekte ve ayrıca Malatya Valisi Sait Koçak'ın da, seçim sürecinde kaza kaza dolaşarak CHP adayı gibi partiye destek istediğini söylemektedir. Bkz. Sayın, a.g.t., s. 212.

³⁰⁰ **Fırat**, 15 Mayıs 1950; **Gayret**, 15 Mayıs 1950. Malatya seçimlerinin nasıl bir ortam içerisinde yapıldığını, Gayret gazetesinde yayınlanan *14 Mayıs'ta Gözleri Yaşartan Bir Manzara* başlıklı makalede görmekteyiz.

oyla M. Sadık Eti, 94.400 oyla Hikmet Fırat, 94.004 oyla Lütü Sayman, 93.502 oyla Hüseyin Doğan, 93.341 oyla Esat Doğan, 92.657 oyla Mehmet Kartal, 92.182 oyla Mehmet Kulu, 92.064 oyla Nuri Ocakçioğlu ve 89.934 oyla Abdülkadir Özbay izledi. Malatya’da DP’lilerin aldığı en yüksek oy ise 73.143’de kaldı.³⁰¹

Malatya böylece DP’nin ezici bir çoğunlukla iktidara geldiği ve 27 yıllık CHP iktidarını sona erdirdiği 1950 seçimlerinde CHP’nin kazandığı nadir illerden biri oldu. Cumhurbaşkanı İnönü, Ankara ve Malatya adayı olarak girdiği seçimlerde Ankara’dan seçilemezken Malatya’dan seçilerek TBMM’ye girdi.³⁰²

Seçimlerden sonra artık CHP’nin kalesi olarak görülmeye başlanan Malatya’ya ülkenin çeşitli yerlerindeki CHP’lilerden telgraflar yağmaya başladı. Bu telgraflardan bazılarına bakılacak olursa, CHP Lüleburgaz ilçe Başkanından CHP Malatya il Başkanlığına gelen telgrafta “...sizin muvaffakiyetiniz, yanan kalplerimizi teselli ediyor...” denilmektedir. CHP Dikili Başkanından gelen telgrafta da “Sayın İnönümüzü yalnız siz takdir ettiğinizden partimizce büyük minnet ve şükranlarımızı sunarız” denilmekte.³⁰³ CHP Bolu il Başkanı tarafından gönderilen diğer bir telgrafta da İnönü’nün bulunduğu Malatya listesinin tamamen seçilmiş olmasından büyük mutluluk duyularak Malatyalılar tebrik edilmektedir. CHP Malatya il Başkanlığına ülkenin dört bir tarafından gelen bu türden birçok telgrafın arasında, CHP Adalar ilçe Başkanının gönderdiği “İcabında bir vilayetin bir vatan kurtaracağını ispat ettiniz. Minnet dolu şükranlarımızı lütfen kabul ediniz” ile CHP Torbalı ilçesi üyeleri adına gönderilen “İnönü zaferi kadar bizleri sevindiren seçim neticenizi tebrik eder bu mutlu neticenin bayramına katıldığımızı partili kardeşlerimize duyurmanızı rica eder, saygı ve sevgilerimizi sunarız” şeklindeki telgraflar da bulunmaktadır.³⁰⁴

Seçimlerden sonra İsmet İnönü bir beyanname yayınlarak iktidar yıllarında kendisine destek veren Türk milletine teşekkür etti. Beyannamesinin son bölümünde Malatya ve Malatyalılar üzerinde de duran İnönü, bu konuda şunları söyledi:³⁰⁵

³⁰¹ Gayret, 18 Mayıs 1950; Gayret, 23 Mayıs 1950.

³⁰² Seçimlerin yapıldığı gece Çankaya’da Cumhurbaşkanı İnönü ile beraber sonuçları izleyenlerden biri olan Faik Ahmet Barutçu, anılarında Ankara’nın İnönü’yü seçmemesi konusunda “Keşke Paşa’yı Malatya’dan aday göstermeseydik. Ankara da seçmedi, bu nankörlüğü tarih yazsın” demektedir. Bkz. Faik Ahmet Barutçu, **Siyasî Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 417.

³⁰³ Gayret, 18 Mayıs 1950.

³⁰⁴ Gayret, 22 Mayıs 1950.

³⁰⁵ Gayret, 26 Mayıs 1950.

“...Son olarak, Malatyalı hemşehrilerime minnetlerimi söylemeliyim. Cumhurbaşkanlığına Malatya Milletvekili olarak seçilmiştim. Devlet mülahazalarıyla seçim dairemi değiştirmenin münasip olacağına karar verdiğim zaman, Malatyalılar mahzun olmuşlardı. Bu hissi unutarak, son anda, beni tekrar seçim dairelerine kabul ettikleri için bana büyük lütufta bulunmuşlardır. Malatya tarihinde bir Cumhurbaşkanı yetiştirmek ve ondan sonra muhalefet partisinin bir başkanını memlekete temin etmek hazzı bulunacaktır. Yeni vazifem, şimdiye kadar aldığım vazifelerden daha az ehemmiyetli değildir. Malatyalıların bana bu yakınlığı göstermeleri, hem ulüvvü cenaplarının, hem bana itimatlarının paha biçilmez bir nişanesi olduğu için, hayatımın müstesna bir bahtiyarlığıdır. Malatyalıların teveccühüne layık olduğumu, ancak, yeni vazifemde göstereceğim muvaffakiyetle ispat edebilirim. Malatyalılara layık olmaya çalışacağım.”

Seçimlerden yaklaşık bir ay sonra CHP Malatya il idare kurulunun organize ettiği bir heyet İsmet İnönü’yü ziyaret etmek üzere Ankara’ya gitti. CHP Genel Başkanı İnönü’ye Malatyalıların sevgi ve bağlılıklarını bildiren heyet ayrıca Atatürk’ün Etnografya Müzesindeki naaşını da ziyaret ederek Malatya’ya döndü.³⁰⁶

14 Mayıs’ta yapılan TBMM seçimlerinin ardından 1950 yılının son aylarında iki yerel seçim yapıldı. Bu yerel seçimlerin ilki olan muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri 13 Ağustos günü yapıldı ve Malatya’da CHP’nin üstünlüğüyle sona erdi. CHP Malatya merkez ve köylerinde toplam 145 muhtarlık (merkezde 40, köylerde 105) kazanırken, DP 23 muhtarlık (merkezde 5, köylerde 18) kazanabildi. Bağımsızlar ise tamamını köylerin oluşturduğu 88 muhtarlık kazandılar.³⁰⁷ Diğer yandan Malatya’da muhtarlık ve ihtiyar heyeti seçimlerinden önce başlayan gerginlik seçimler sırasında da devam etti ve çeşitli olaylar meydana geldi. Daha seçimlerden önce Besni ilçesinde DP’liler halka “*Hükümet bizimdir, büyük kuvvete sahibiz. Her kim ki DP’ye kayıtlıdır, Halk Partisi’ne rey veremez, verirse hakkında takibat yaptırırız*” şeklinde uyarılarda bulunmaya başladılar.³⁰⁸ Seçim esnasında da özellikle ilçelerde sorunlar devam etti. Örneğin Kâhta’daki seçimlerde meydana gelen bir olay yerel gazetelere şöyle yansdı: “...*Tokaris bucağında seçimleri kaybedeceğini anlayan DP başkanı Fethi Kaya, parti mensuplarını toplayıp seçim kurulunu ve seçim sandığını taşa tutmuş, aynı şahıslar tarafından hükümet konağı taşlanarak Mavzer ve*

³⁰⁶ Gayret, 17 Haziran 1950.

³⁰⁷ Gayret, 18 Ağustos 1950.

³⁰⁸ Gayret, 26 Temmuz 1950.

Tabanca kullanılıp oyunu kullanan CHP'li vatandaşlardan İsmail Çetinkaya, Abuzer Çelik ve Nuriye Ağırkıl ağır surette yaralanmışlardır... ”³⁰⁹

CHP il teşkilatı yoğun propaganda faaliyetlerinin karşılığını muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinde de aldı. Bu seçimlerin hemen ardından CHP Malatya teşkilatı yaklaşan Belediye Meclisi seçimleri için çalışmaya başladı. Kıraathane vb mekânlarda yapılan toplantılara partili hatiplerin yanı sıra CHP Malatya milletvekilleri de katıldılar. Toplantılarda yapılan konuşmalar hoparlörlerle cadde ve sokaklara da ulaştırıldı.³¹⁰

Yoğun çalışma temposunu birkaç yıldan beri sürdüren CHP Malatya teşkilatının üye sayısını da bir hayli arttırdığı daha önce belirtilmişti. 1940'lı yılların başlarında tamamen sönük ve hareketsiz bir görünüm sergileyen CHP Malatya teşkilatı bu yılların sonu ile birlikte farklı bir görünüme kavuştu ve idare kurullarında meydana gelen isim değişiklikleri de parti teşkilatına olumlu yansdı.

Malatya Belediye seçimleri öncesinde CHP, iktidarı meclise danışmadan Kore'ye asker göndermekle suçlarken, DP Malatya teşkilatı da yaptığı propaganda çalışmalarında CHP'nin Kore kararına muhalefet etmesini komünizmin ezilmesini önlemeye çalışmak olarak nitelendirdi. DP Malatya teşkilatı, propagandalarında CHP'ye karşı sıkça kullandığı komünizm destekçisi vurgusunu, eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in İnönü'nün dizinde ve kucağında büyüdüğü ve CHP'nin yayın organı Ulus gazetesinin Moskova radyosu ile aynı şekilde bozguncu yayın yaptığı vb iddialarla da güçlendirmeye çalışıyordu.³¹¹

3 Eylül 1950 günü yapılan Belediye seçimlerine Malatya'da CHP ve DP'nin yanı sıra bağımsız adaylar da katıldılar (Henüz Malatya'da teşkilatlanmamış olan Millet Partisi seçimlere katılmadı). Genel olarak sorunsuz bir şekilde tamamlanan Belediye seçimlerini CHP kazandı ve böylece 1950 yılında yapılan bu üçüncü seçim de Malatya'da CHP'nin üstünlüğüyle sonuçlanmış oldu. Bu konuya değinen yerel bir gazetede “*Milletvekili ve muhtar seçimlerinden sonra Belediye seçimlerinde de Demokrat Parti'ye galebe çalan CHP ve Malatyalı sayın hemşerilerimiz, İnönü'ye layık birer Malatyalı olduklarını bir defa daha göstermişlerdir. Her üç seçime muhakkak surette yüzlerinin akıyla girip muvaffakiyetle çıkmaya azmetmiş olan*

³⁰⁹ Gayret, 16 Ağustos 1950; Fırat, 16 Ağustos 1950.

³¹⁰ Gayret, 21 Ağustos 1950.

³¹¹ Gayret, 25 Ağustos 1950.

CHP'nin bu başarısı Malatya'dan ve Malatyalıların kalbinden İnönü ve CHP isimlerinin silinmeyeceğini açıkça anlatıyor..." yorumları yapılmaktaydı.³¹²

Seçimlerin ardından içlerinde CHP Malatya teşkilatının önde gelen isimlerinden Belediye Başkanı Sait Fırat, Ahmet Fırat, Osman Hilmi Taner, Mustafa Naim Karaköylü, Mehmet Aksoğan'ın da yer aldığı bir heyet Ankara'ya giderek Belediye Başkanlığına seçilecek kişiyi belirlemek için CHP lideri İsmet İnönü ile görüştü. Heyetin dönüşünden sonra Malatya Belediye Başkanlığına eski Milli Eğitim Bakanlarından Reşat Şemsettin Sirer'in³¹³ ya da eski İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'ın getirileceği söylentileri yayılmaya başlandı. CHP Malatya teşkilatının kendi içerisinde bir aday çıkarmayıp, İnönü ile görüşerek dışarıdan bir aday aramaya çalışmasının nedeni de yukarıda belirtilen CHP Malatya teşkilatının önde gelen isimlerinin Belediye Başkanlığına kimin getirileceği konusunda anlaşamamalarından kaynaklanıyordu.³¹⁴

CHP Malatya teşkilatının Genel Başkan İnönü ile yaptığı görüşmeler sonucunda yukarıda adları geçen kişilerden birinin -özellikle de Reşat Şemsettin Sirer'in- Belediye Başkanlığına getirileceği beklenirken,³¹⁵ İnönü'nün direktifiyle sürpriz bir isim olarak geçmiş yıllarda valilik ve milletvekilliği yapmış olan Muzaffer Akalın Malatya Belediye Başkanlığına seçildi³¹⁶ ve Akalın'ın kısa sürecek ancak iktidarla muhalefet arasında gerginliğe neden olacak olan Malatya Belediye Başkanlığı bu şekilde başladı.

---

³¹² **Gayret**, 5 Eylül 1950; **Gayret**, 6 Eylül 1950.

³¹³ Reşat Şemsettin Sirer'in -eğer CHP Belediye seçimlerini kazanırsa- Belediye Başkanlığına getirileceği seçimlerden yaklaşık 2 ay önce yerel basına yansımıştır. Bkz. **Malatya Postası**, 15 Temmuz 1950. Ayrıca Reşat Şemsettin Sirer bu tür haberlerin basında yer almasından önce Haziran (1950) ayının ilk haftasında Malatya'yı (Sirer'in deyimiyle gezmek için) ziyaret etmiş ve il parti binasında ocak ve bucaklardan gelen partililerin de katıldığı kalabalık bir CHP'li grup ile görüşmelerde bulunmuştur. Bkz. **Gayret**, 6 Haziran 1950; **Gayret**, 7 Haziran 1950.

³¹⁴ Gebeş, a.g.e., ss. 15-16. Avni Gebeş Malatya CHP'lilerinin kendi aralarında anlaşarak Belediye Başkanı seçememeleri sonucunda bu kişilerin "Mademki bu makamı bana vermiyorlar ben de hasmuma bırakmayacağım" diyerek "memleketimizin Belediye Başkanlığını hemşerimiz olmayan başka bir ele peşkeş çekmek istiyorlar" demektedir.

³¹⁵ Belediye Başkan adayının henüz belirlenmediği günlerde yerel bir gazetede mizahi bir dille şu ilginç haber de yayımlandı: "Ankara'ya giden (CHP) heyet(i) döndü. Sızan havadisler şefleri İnönü'nün Malatya Belediye Başkanlığını 25 özel taksi, bir beyaz tren, bir toz pembe saray, bir tabur muhafız birliği temin edildiği takdirde kabul edeceği yolundadır" Bkz. **Yeni Malatya**, 14 Eylül 1950'den aktaran **Gayret**, 16 Eylül 1950.

³¹⁶ **Gayret**, 22 Eylül 1950. Muzaffer Akalın, resmi olarak Malatya Belediye Meclisi'nin 20 Eylül 1950 günü yaptığı toplantıda Belediye Başkanlığına seçildi. Ancak yerel basın bu tarihten önce Akalın'ın, İnönü'nün direktifiyle, Belediye Başkanlığına seçileceğinin haberini vermiştir. Bkz. **Fırat**, 16 Eylül 1950.

Muzaffer Akalın'ın 20 Eylül (1950) günü Belediye Başkanlığına seçilmesinden birkaç gün sonra Turgut Babaoğlu'nun Malatya Valiliğine atanması ile birlikte Malatya aynı anda yeni bir valiye ve belediye başkanına sahip oldu. 24 Eylül (1950) günü göreve başlayan yeni vali Turgut Babaoğlu, aynı zamanda Başbakan Yardımcısı ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Samet Ağaoğlu'nun kayınbiraderidir ve Malatya'daki valiliği süresince bu akrabalık bağı onun her hareketine etki edecektir.

Ekim (1950) ayının ilk haftasında yeni Belediye Başkanı Muzaffer Akalın'ın göreve başlaması ile birlikte Vali Babaoğlu ile CHP'lilerden oluşan Malatya Belediyesi arasında ilk büyük sürtüşme başladı. Vali Babaoğlu, devlet dairelerinde Atatürk'ün dışında hiçbir kişinin resminin bulundurulamayacağı hakkındaki Bakanlar Kurulu kararı gereğince Belediye Başkanı Muzaffer Akalın'ın odasında asılı bulunan İsmet İnönü resminin kaldırılmasını istedi. Belediye Başkanı Akalın ise Valiliğe gönderdiği yazıda İsmet İnönü'nün Belediyede yer alan resimlerinin Cumhurbaşkanlığı sırasında asıldığını belirtti ve şu anda da İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına yükselmiş bir Malatyalı olması sıfatıyla Belediyedeki resimlerinin asılı bulunduğunu söyledi.³¹⁷ Bu cevap üzerine Vali Babaoğlu, İçişleri Bakanlığına gönderdiği 10/10/1950 tarihli yazıda; Belediye Başkanı Akalın'a belediyedeki İnönü resimlerinin indirilmesi yönünde verilen emre rağmen başkanlık odasında bulunan resmin hâlâ indirilmediğini belirtti ve sözlerini şöyle sürdürdü:³¹⁸

"Aynı zamanda bu durum el altından bütün Vilayet dahilinde ilçe ve bucak başkanlıklarına kadar CHP tarafından işaa edilmiş bulunmakta ve bu suretle Belediyenin Malatya'da kanunların dışında ve müstakil bir otorite sahibi bulunduğu hissi verilmeye çalışılmaktadır.

Bu havanın değiştirilmesi, bu mıntıkada, esasen çok sarsılmış bulunan otoritenin takviyesi bakımından zaruridir.

İktidar Demokrat Parti'nin elinde ise idare de CHP'nin elinde olduğu iddiası Malatya'dan silinmedikçe burada hiçbir icraat yapmak kabil olamayacağından bu havayı siir'atle değiştirmek üzere Muzaffer Akalın'ın vakit geçirmeden, vekâlet emrine alınması lüzumlu olduğu kanaatındayım."

Vali Babaoğlu İçişleri Bakanlığına gönderdiği bu yazının ardından Malatya Emniyet Müdürü ile 3 komiseri resimleri indirmesi için Belediyeye gönderdi. Ancak

³¹⁷ Muzaffer Akalın, **Bir Olayın Hikâyesi**, İstanbul, 1961, ss. 7-9.

³¹⁸ Akalın, a.g.e., ss. 10-11.

Başkan Akalın ve belediyede bulunan CHP'lilerin araya girmesi ve yapılan hareketin kanuni olmadığının belirtilmesi üzerine Emniyet Müdürü ve beraberindeki komiserler belediyeden ayrıldılar. Bu gelişme üzerine Belediye Başkanı Akalın İçişleri Bakanlığına ve Malatya Cumhuriyet Savcılığına müracaat edip olayı bildirerek tekrarlanmasının engellenmesini istedi. Ayrıca bu sırada Malatya'da bulunan CHP Malatya milletvekillerinden Mehmet Kartal ve Nuri Ocakçioğlu da Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığına bu olayın yanı sıra Vali Babaoğlu'nun Malatya'daki diğer faaliyetlerine de değinen şu telgrafı gönderdiler:³¹⁹

“Malatya Valisi Turgut Babaoğlu İnönü'nün resimlerini Belediye dairesinden zorla indirmek için Emniyet müdürü ile üç komiser ve iki polis memurunu Belediyeye gönderecek ve Vilayet merdiveninde tesadüf ettiği bir vatandaşımızın göğsündeki C.H. Partisi rozetini kendi eliyle çıkarıp alacak kadar Demokrat Parti gayretkeşliğinde ileri gitmiştir.

Vali kanun adamı ve devlet memuru olarak değil, Demokrat Parti mümessili sıfatıyla hareket etmektedir.

Malatya halkı bunun sorumluluğu(nun) aranıp aranmayacağını ve valinin kanun ve nizam yerine Demokrat Parti gayretkeşliğine tabi olmakta devam edip etmeyeceğini alaka ve endişe ile bizlerden sormaktadır.”

Başbakan yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun kayınbiraderi Turgut Babaoğlu'nun Malatya'ya vali olarak atanmasının arka planında CHP'nin Malatya'daki etkinliğinin kırılması amaçlanmıştı. Gerek Babaoğlu'nun İçişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda Malatya'nın siyasi yapısı hakkında söylediği sözler, gerekse Malatya milletvekillerinin devletin en üst kademelerine gönderdikleri yazıda dile getirilen noktalar Babaoğlu'nun Malatya Valiliğine atanmasının pek de sıradan bir atama olmadığını göstermektedir. Babaoğlu'nun ileride görülecek faaliyetleri bu düşüncüyü daha da destekleyecektir.

Bu ilk olaydan sonra Malatya belediye meclisi -Vali Babaoğlu'nun belediyedeki İnönü resimlerini indirme konusundaki kararı karşılarında önlem olarak- oybirliği ile “Cumhurbaşkanlığında buldukları sırada İnönü'nün belediyece asılmış olan resimlerinin İnönü ve Lozan zaferleri kahramanı ve Cumhurbaşkanlığına kadar yükselmiş bir Malatyalı sıfatıyla” belediyede asılı kalmasını kararlaştırdı. Diğer yandan İçişleri Bakanı Rüknettin Nasuhioğlu da

---

³¹⁹ Akalın, a.g.e., ss. 12-16.

Malatya Valiliğine -Vali Babaoğlu'nun istediği gibi- Belediye Başkanı Akalın'ın görevden alınarak hakkında soruşturma açıldığını belirten ve belediyedeki resimlerin de derhal indirilmesini isteyen bir yazı gönderdi. Bu yazının Malatya Valiliğine gönderildiği gün (14/10/1950 Cumartesi) Vali Babaoğlu resimlerin indirilmesi görevini bu defa Malatya Jandarma Alay Kumandanı Albay Şükrü Akyol'a verdi. Bunun üzerine Malatya Belediyesi jandarma ve polis kuvvetleri tarafından kordon altına alınarak İsmet İnönü'nün Malatya Belediyesindeki resimleri başlarında alay kumandanı Albay Şükrü Akyol'un bulunduğu subay ve polislerden oluşan bir grup tarafından yerinden indirilip Valiliğe götürüldü. Resimlerin alınması sırasında belediyeye giriş ve çıkışlar yasaklandığı gibi belediye santral odası da jandarmalar tarafından işgal edilerek belediyenin dışarıyla olan iletişimi kesilmişti.³²⁰ Bu sırada sayıları gittikçe artan kalabalık bir halk kitlesi de belediyenin önünde toplanmaya başladı. Bu durumu olayın görgü tanıkları şöyle anlatmaktadır:³²¹

“Malatya’ya Turgut Babaoğlu gibi sert, halka eziyet eden bir vali gelmedi. Çünkü o zamanlar Malatya’nın yüzde 90’ı CHP’li idi. Hepsi İsmet Paşa hayranıydı. Babaoğlu’nun emri ile İsmet Paşa’nın resminin indirileceği ve o zamanki Belediye Başkanı’nun buna direndiği bir anda şehirde duyuldu. Biz de hükümet binası önüne gittiğimizde orada rahat 3-4 bin kişi toplanmıştı. En önde Adıyamanlı Hacı diye tanınan Hacı Özyavuz ile Kebapçı İbrahim vardı. Bunların bağırması ile tüm vatandaşlar ‘Paşa’nın resmini kimse indiremez. Babaoğlu Malatya’yı terk et’ diye bağırıyordu. Biz de aynı tempoyu tutturduk.

Bir anda askeri araçlardan çok sayıda asker indi. Bizi meydandan çıkardılar. Belediye ve Hükümet binası ablukaya alındı. Bir subay İsmet Paşa’nın resmini Belediye binasından hükümete (valiliğe) getirirken, resmi kucaklamış gözyaşlarına boğulmuştu. Subay bile istemiyordu resmin indirilmesini ama emir emirdi.”

14 Ekim (1950) sabahı meydana gelen bu olaydan sonra belki de halkın verebileceği düşünülen tepkinin etkisiyle polis ve jandarma devriyeleri gece geç saatlere kadar sokaklarda görev yaptılar. Belediye Başkanı Akalın da anılarında olayı takip eden günlerde halkın düzenlemeyi düşündüğü protesto mitingini engellediğini belirtmektedir.³²²

³²⁰ Akalın, a.g.e., ss. 17-22; **Gayret**, 16 Ekim 1950; **Fırat**, 16 Ekim 1950.

³²¹ Raşit Kısacık, **Cumhuriyet’ten Bu Yana Malatya Olayları**, 2.b., Malatya, 2006, ss. 91-92. Kısacık’ın eserinde bu olayı anlatan bölüm birkaç yanlış bilgi barındırmaktadır.

³²² Akalın, a.g.e., s. 22.

Bu olaya CHP Malatya teşkilatından çok sert tepkiler geldi. Halkevi Başkanı Nüvit Yetkin olayın hemen ardından yerel bir gazeteye yazdığı “Yapılan Baskın” başlıklı başyazıda Vali Babaoğlu’nu eşkıyalara benzetmektedir.³²³

“Aziz Vatandaşlarım:

Evvvelki günkü olayı Malatya tarihi şöyle yazacaktır:

Demokrat Parti’nin iktidara geçtiği, Celal Bayar’ın Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes’in Başbakan ve Samet Ağaoğlu’nun Devlet Bakanı olduğu, kayınbiraderi Turgut Babaoğlu’nun Malatya valisi bulunduğu bir devirde 14/Ekim/1950 gününde Malatya valisi 30 sene evvel yine Malatya’da türemiş eşkıya Abuzer ve eşkıya Bozo gibi güpegündüz Malatya’yı bastı, silahlı kuvvetlerle caddeleri tuttu, belediyeyi çevirdi ve oradan memleketin güzide bir evladının makamı iftiharında asılmış resmini gasp edip dağa kaldırır gibi götürdü. Bir farkı var ki Bozo baskından sonra firar ederdi, şimdiki affı şahaneye, müzaheretini şahaneye mazhar olduğu için elini kolunu sallayarak aramızda geziyor.

Bu olaydan o (sözünü yürütmüş olmaktan, seçim arifesinde³²⁴ 14 Mayıs’tan beri görülenlere taş çıkaran bir baskı örneği vermiş olmaktan) mütevelli bir haz ve gurur içindedir...

Malatya, Halil Rami gibi mutasarrıf, Ali Galip gibi valileri de görmüştür. Onlar da hükümet otoritesine ve şahsi ihtiraslarına kapılmış, sonunda hakkın ve adaletin karşısında, millet iradesi karşısında mağlup olmuş ve tarihte müstahak oldukları yeri bulmuşlardır.”

Vali Babaoğlu, hakkında ağır ifadelerin yer aldığı bu yazı üzerine Nüvit Yetkin’e 100.000 liralık tazminat davası açtı ve ayrıca o zamana kadar Sultansuyu Harası ve Özel İdare Avukatlığı görevlerini yürütmekte olan Yetkin’i bu iki görevinden de azletti.³²⁵

Resim indirme olayına CHP Malatya milletvekili Mehmet Kartal’dan da sert bir tepki geldi. Kartal olay günü Cumhurbaşkanı Bayar’a resim indirme olayını ve Malatya’nın o günkü durumunu anlatan bir telgraf çekerek Cumhurbaşkanı Bayar ile Başbakan Menderes’i açık ve ağır ifadelerle eleştirdi.³²⁶

³²³ Gayret, 16 Ekim 1950.

³²⁴ Nüvit Yetkin burada resim indirme olayından bir gün sonra yapılacak olan il genel meclisi seçimlerini kastetmektedir. Ayrıca Akalın da anılarında bu noktaya vurgu yaparak il genel meclisi seçiminden bir gün önce Valilikçe yapılan bu resim indirme olayıyla bir gözdağı şeklinde DP’nin seçim şansı bakımından faydalanılmak istendiğini belirtmektedir. Bkz. Akalın, a.g.e., s. 23.

³²⁵ Akalın, a.g.e., s. 28.

³²⁶ Gayret, 16 Ekim 1950.

“Sayın Celal Bayar
Cumhurbaşkanı

Malatya Valisi Turgut Babaoğlu'nun kim olduğu, Malatya'ya ne suret ve maksatla gönderildiği ve Malatya'ya geldiğinden beri icraatını matbuat efkârı umumiyeye aksettirmiş, şahsınıza çektiğimiz telle de³²⁷ ittilamız arz olunmuştur.

Mumaileyh bu memleketin reisicumhurluğa kadar yükselmiş bir evladı olmak itibariyle resminin Belediyeye talikine şehir meclisince karar verilmiş bulunan İnönü'nün resmini indirmek hususunda keyfi ve kanunsuz emrini tatbik için bugün süngü takmış ve makineli tüfikle takviyeli iki bölük jandarma ve polis kuvvetiyle belediyeyi basmış ve resmi indirttiği gibi bu bahane ile bir amme müessesini mefluç hale getirdikten başka birçok vatandaşın hürriyetini tahdit, belediye emvalini gasp gibi Osmanlı tarihimizde dahi eşine rastlanmamış bir zorbalığa başvurmuş ve vatan hizmeti için silah altına alınan Türk çocuklarını bayağica bir parti zihniyetiyle girişilen bu baskı işine alet etmiştir.

Size telgraf çektiğim şu anda bile Malatya sokaklarında jandarma ve polisten mürekkep çift devriyeler dolaşmakta ve memlekette bir örfi idare havası esmektedir.

Demokrasi hayatımız için bir komplo ve demokrasi tarihimiz için yüz karası addettiğimiz bu çirkin hadisenin kahramanı sizin ve Başbakanınızın emriyle hareket etmemişse vazife ve memuriyetin bu mütecasirane suiistimalinin acilen tecziyesini, yok muvafakatınıza mazhar ise memlekette kanun hakimiyeti ve demokrasi rejiminin mevcudiyeti yolundaki iddiaların Diktatörlüğünüzü ihzara matuf maskeler olduğu yolundaki şüphelerimizin kuvvet bulacağını arz ederim.”

Kendisine henüz tebliğ edilmemiş olmakla birlikte görevinden alınmış olan Belediye Başkanı Akalın, olaydan bir gün sonra İçişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda Belediye Meclisi kararı ile asılmış olan resimlerin ancak Danıştay tarafından meclis kararının bozulması ile kaldırılabileceğini belirterek bu olay sonucunda belediyenin malı olan resimlerin kanunsuz bir şekilde müsadere edildiğini söyledi. Akalın ayrıca olayın genel meclis seçimleri öncesinde baskı yapmak amacıyla gerçekleştirildiğini de İçişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda belirtti.³²⁸

Bu sırada, meydana gelen olayın yurt çapında yankılanmasıyla birlikte başta CHP'liler olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerindeki vatandaşlar ve sivil bürokratlar

³²⁷ Vali Babaoğlu'nun Belediyedeki resimleri indirmek için yaptığı ilk teşebbüs üzerine Mehmet Kartal'ın diğer bir Malatya milletvekili Nuri Ocakçıoğlu ile beraber Cumhurbaşkanı Bayar'a gönderdiği, yukarıda metni verilen telgraf.

³²⁸ Akalın, a.g.e., s. 25.

Belediye Başkanı Muzaffer Akalın'a ve CHP Malatya il Başkanlığına telgraflar gönderdiler.³²⁹

16 Ekim günü Valilik Akalın'a Belediye başkanlığı görevinden alındığını belirtti ve böylece Muzaffer Akalın'ın Malatya Belediye Başkanlığı sadece 11 gün sürdükten sonra sona ermiş oldu. Bunun üzerine Akalın Danıştay'a başvurarak hem kendisinin kanunsuz bir şekilde görevden alınması kararının hem de kendisinden sonra Belediye Başkanlığına ikinci başkan seçilmiş olan Nüvit Yetkin'in getirilmesi gerekirken Malatya Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü Rauf Tuğtekin'in getirilmesi kararının iptali için dava açtı. Danıştay tarafından gerekli soruşturma ve incelemelerin yapılmasından sonra Akalın'ın resimlerin indirilmesi olayında herhangi bir kanunsuz hareketinin bulunmadığı tespit edildi.³³⁰ Bunun üzerine Akalın'ın Malatya Belediye Başkanlığına tekrar dönmesi beklenirken, İçişleri Bakanlığı Vali Babaoğlu aracılığıyla Malatya Belediye Meclisine yeni bir Başkan seçmesi emrini verdi. Ancak Malatya Belediye Meclisi 10 Şubat 1951 günkü toplantısında Akalın'ın Danıştayca suçlu bulunmaması nedeniyle görevine devam etmesini isteyerek yeni bir başkan seçmedi³³¹ ve bunun üzerine Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında yaptığı 20 Şubat 1951 tarihli toplantısında *"Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu sıfatıyla ancak Büyük Atatürk'ün portresinin resmi daire ve müesseselerde bulundurulması hakkındaki 5/6/1950 tarihli ve 3/11303 sayılı Bakanlar Kurulu kararına aykırı olarak İnönü resminin Belediyede asılı kalmasını karara bağlamak suretiyle siyasi bir karar vermiş olan Malatya Belediye Meclisinin feshine"* karar verdi.³³² Bu fesih kararının ilginç yanı İçişleri Bakanlığı Malatya Belediye Meclisinin feshedilmesini Bakanlar Kuruluna daha önce iki defa (17 Kasım ve 28 Kasım 1950 tarihlerinde) teklif etmesine rağmen, Bakanlar Kurulunun bu teklifi 20 Şubat 1951 tarihinde gündeme almış olması ve bu tarihte Malatya Belediye Meclisinin feshine karar vermesidir. Kuşkusuz bunun temel nedeni Malatya Belediye Meclisinin İçişleri

---

³²⁹ Gönderilen telgraflar arasında Bafra Kaymakamı'nın gönderdiği şu telgraf görevi gereği partiler üstü konumda olan bir yöneticinin ülkenin o yıllardaki siyasi hayatı üzerindeki görüşlerini yansıtması bakımından dikkat çekicidir: *"14 Mayıs'tan bu yana soysuzlaştırılan Demokrasimizin gidişine, kanunların tatbikatındaki saygısızlık ve hayasızlıkların alabildiğine artışına ve 27 yıllık Cumhuriyet ile onun eser ve varlıklarının inkâr edilmesine karşı kalplerimiz burkulurken sizin kanun ve hukuk yolundan diktatör düşünceli bu günün çömezlerine verdiğiniz cevap gönüllerimizi ferahlattı."* Bkz. Akalın, a.g.e., ss. 28-30.

³³⁰ Akalın, a.g.e., ss. 46-48, 50-53; **Gayret**, 6 Kasım 1950; **Gayret**, 4 Aralık 1950.

³³¹ Akalın, a.g.e., s. 69.

³³² **BCA**, 30.18.1.2/124.105.11

Bakanlığının emrine rağmen Danıştay tarafından suçsuz bulunan Akalın'ın yerine yeni bir Belediye Başkanı seçmemiş olmasıdır.

Bu fesih kararından sonra Malatya'da tekrar Belediye seçimleri yapılacak ve yine CHP kazanacaktır. Ancak yeni Belediye Meclisinin CHP İl Başkanı Nüvit Yetkin'i Belediye Başkanı seçmesi reddedilecek ve seçimlerin yenilenmesine karar verilecektir. Tekrar yapılan seçimleri bir kez daha CHP kazanacak ve nihayet CHP'li Nurettin Akyurt'un Belediye Başkanı seçilmesini DP iktidarı kabul edecektir.³³³

Yukarıdaki olay Turgut Babaoğlu'nun -14 Mayıs seçimleriyle birlikte artık CHP'nin kalesi olduğu net bir şekilde ortaya çıkan İsmet İnönü'nün memleketi ve seçim bölgesi- "*Malatya'yı dönüştürmek*" amacıyla DP iktidarı tarafından Malatya Valiliğine tayin edildiğini net bir şekilde ortaya çıkardı. Ancak Babaoğlu'nun valiliği süresince Malatya'da yaptığı usulsüz uygulamalar sadece bununla da sınırlı kalmadı. Bu uygulamalar o kadar büyük boyutlara ulaştı ki CHP Malatya il idare kurulu çoğunluğunu Vali Babaoğlu'nun faaliyet ve uygulamalarının oluşturduğu 17 sayfalık -şikâyetname tarzındaki- bir muhtırayı Malatya ziyareti sırasında Başbakan Adnan Menderes'e sundu. Bu muhtırada şikâyet konusu olan Babaoğlu uygulamalarından bazıları şunlardır.³³⁴

- *Vali Turgut Babaoğlu gerek makamında gerek seyahatlerinde karşılaştığı her vatandaşın partisini sormuş ve aldığı cevaba göre muameleye tabi tutmuştur, Vali bu konuda o kadar ileriye gitmiştir ki makamında iki vatandaşımızın göğüslerinden kendi eliyle CHP rozetlerini çıkarmış ve yine bir arkadaşımızın ve yine bir arkadaşımızın*

³³³ Nihat Erim tekrarlanan Malatya Belediye seçimleri hakkında günlüğüne şunları yazmıştır: "*Dün yapılan belediye seçimleri hakkında Malatya'ya bu iş için giden Kemali Bayazıt'tan ilk gelen telefon haberi seçmen kütük defterlerinde sayfeler koparıldığı için, oy kullanmak isteyen birçok kimselerin oylarını kullanamadıklarını bildiriyor ve biraz kötümser görünüyordu. DP ve onunla birlikte hareket eden idare mekanizması azami baskı yapmaya kalkmışlar. Akşam, sandıklar tasnifi başladıktan sonra Kemali Bayazıt'tan iyi haberler gelmeye başladı. Neticede kahir bir ekseriyetle seçimin kazanıldığı haber verildi.(...)Netice hepimizi sevindirdi. Ara seçimler üzerinde bu neticenin yapacağı müspet tesiri düşündük. Malatya, İnönü'nün memleketi.Esasen milletvekili seçimini CHP kazanmış, daha sonra belediyeyi CHP kazanmış. Elbette gene CHP kazanacak diye DP lakayt kalsa idi, kendileri hesabına daha akıllıca olmaz mı idi? Ne oldu? Hem uğraştılar, baskı yaptılar, Ankara'dan milletvekilleri yolladılar, İnönü'ye küfürler ettirdiler. Bu vesile ile İstanbul gazetelerinin bir kısmını daha yeniden ve daha ziyade aleyhlerine çevirttiler. Seçimi de kaybettiler. CHP'ye güzel bir propaganda konusu verdiler. Bugünkü Zafer gazetesi gülünç bir iddiada bulunuyor. Malatya'da CHP seçmen kütüklerini tahrif etmiş, seçimlere fesat karıştırmış, baskı yapmış, DP seçimlerin bu sebeplerden bozulması için seçim kuruluna itirazda bulunmuş. Bunlar iktidarda olanların hangi hareketleri yaparlarsa gülünç olduklarına parlak misaller."* Bkz. Erim, a.g.e., ss. 497-498.

³³⁴ Bkz. **Malatya CHP İl İdare Kurulunun Başbakana Verdiği Muhtıra**, Güven Matbaası, Malatya, 1952.

inşaat için çimento verilmesi hakkındaki dilekçesini tasvip etmişken dilekçe sahibinin Halk Partili olduğunu anlayınca 'CHP'liye nasıl çimento veririz' diyerek yanında alıkoymuştur.

- *Serbest Avukat olarak Özel idarenin avukatlığını yapan İl Başkanı Nüvit Yetkin Turgut Babaoğlu'nu tenkit eden bir yazısının Gayret gazetesinde intişarı üzerine ertesi günü sebep gösterilmeden işinden çıkarılmış ve hazine avukatı bulunan Nurettin Akyurt'un dahi yine sebep gösterilmeden CHP'li olması itibariyle hizmetine son verilmiştir.*
- *Pütürge'de Mustafa Karakaş'ın dükkânını soyan hırsızları yakalatmak için Turgut Babaoğlu bu arkadaşımıza CHP'den çıkıp DP'ye geçmesini şart koşmuştur.*
- *Babaoğlu, fabrika amelesini grup grup toplayarak bunlarla 'içinizde hâlâ CHP'li var mı?' diye konuşmuştur.*
- *Turgut Babaoğlu belediye ve genel meclis üyelerinden Tevfik Hamamcı'yı CHP'den ayrılması için devamlı ısrar ve tazyiklere tabi tutmuş ve taleplerinin reddedilmesi üzerine kendisini su tevzi memurluğundan çıkartmıştır.*
- *Gölbaşı-Adıyaman yolunun mühim bir kısmını taahhüt etmiş olan Abit Karakaş'ın 90.000 liralık istihkakı CHP'li olduğu için aylarca ödenmeyerek Babaoğlu tarafından bu iş tehdit ve inat mevzuu yapılmış ve ancak Rüknettin Nasuhioğlu'nun müdahalesine rağmen Babaoğlu'nun ayrılmasından sonra ödenmiştir.³³⁵*
- *Mektep inşaatından alacaklı bulunan Darende Parti Başkanımız Kâmil Sürenkök'ün 2.400 liralık istihkakı dahi iş mahkemeye intikal edinceye kadar ödenmemiştir.*
- *CHP'li tüccar ve fabrikatörlere tertip edilen yalan ihbar ve şahadetlere dayanılarak 200-300 bin liraya varan muazzam miktarlarda cezalı vergi tarh edilmiş, her iki valinin (Babaoğlu ve selefi Şefik San) zamanlarında gerek şahitler ve gerekse vergi komisyonu üzerinde ağır baskılar ve tehditlerle tarh olunan bu vergi temyiz komisyonunca bozulduktan sonra da itiraz komisyonunda valinin müdahalesiyle neticelendirilmeyerek bir tehdit silahı halinde iki yıldan beri uzatılmakta bulunmuştur.*
- *Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kongresi için Babaoğlu tarafından vazifelendirilen bir DP'li marifetiyle gizlice ve bir gecede üye kaydedilip yalnız bu üyelerle kongre yapılmaya çalışılmış ve yıllardan beri bu kurulun üyesi bulunan CHP'liler salondan polis kuvvetiyle çıkarılarak kongre yapıp DP'li bir grup işbaşına getirilmiştir.*

---

³³⁵ CHP Genel Başkan Vekili Faik Ahmet Barutçu anılarında bu konuya isim vermeden değinmektedir. Bkz. Barutçu, a.g.e., s. 516.

- Belediye meclisinin feshinden evvel uhdesine mevdu işleri tamamlayabilmek üzere içtima süresinin uzatılması için yapılan müracaat vali Turgut Babaoğlu tarafından reddedilmiş ve bu suretle işlerin yüzüstü kalması iltizam olunmuştur.
- İkinci Belediye seçiminde³³⁶ partili adaylarımız sandık başlarında valinin beraberindeki DP'li ve beli tabancalı ekipler tarafından tehdit edilmiştir. Zabita buna mani olacak yerde birçok partili ve vazifeli arkadaşımız saatlerce karakolda bekletmek suretiyle işlerinden ve hürriyetlerinden alıkoymuştur.
- İsmetpaşa bucağı belediye başkanı hakkında ayrı ayrı 70'den fazla maddeden tahkikat açılmış ve hepsinden beraat etmiş olmasına rağmen hâlâ tahkikat yaptırılmakta ve üstelik asılsız bir iftira ve isnat ile askeri mahkemeye sevk edilmiş bulunmaktadır.³³⁷
- İsmetpaşa'da yıllardan beri mevcut dokuma kooperatifinin genel kurul toplantısında vali Babaoğlu DP'lileri seçtirmek için müdahalede bulunmuş ve bunu sağlayamayınca bakanlıkça izin verilen bu toplantıyı jandarma ile dağıtmıştır. Diğer taraftan hilafı hakikat toplantı zabıtları tertip ve sahte evrak tanzim ve imza taklit edilerek DP'lilerden idare kurulu seçilmiş gösterilmiş ve bu sahte kurul Ticaret Bakanlığına tasdik ettirilmiştir. Bu sahtecilik hükmen sabit olmuştur.
- Zirai kredi adı altında verilen para ile bir matbaa kurulmuş ve 'Demokrat Malatya' ismi ile bu matbaada çıkarılan gazeteye bütün resmi ilanların verilmesi intişarının ertesi günü vali Turgut Babaoğlu tarafından bütün resmi dairelere ve mülhakata tebliğ edilmiştir. Malatya'da çıkan günlük gazetelere sonradan resmi ilanlar eşit nisbette verilmeye başlanmış olduğu halde 'Malatya Postası' gazetesine muhalefete mensup bulunduğundan dolayı beş aydan beri bir tek resmi ilan verilmemiştir.
- Turgut Babaoğlu 'Demokrat Malatya' gazetesine köy idarelerini abone yaptırmaya zorlamış ve bütçelerinin kabulünü bu şarta bağlı tutmuştur. Ayrıca bucak müdürlerine birer abone makbuz cildi verilerek vatandaşların iktidar zoruyla bu gazeteye abone kaydettirilmesi yolu tutulmuştur.
- Partimizin merkez ilçe başkanı Ahmet Fırat'ı resmi ilan kombinezonundan önce partimizin fikirlerini neşreden Gayret

³³⁶ Nihat Erim'in de günlüğünde söz ettiği Malatya belediye seçimi kastedilmektedir.

³³⁷ İsmet İnönü'nün bu dönemde Malatya'ya yaptığı ve İsmetpaşa bucağını da ziyaret ettiği gezi sonrasında defterine "İsmet Paşa zulüm altında" notunu düşmesi bölgede meydana gelen baskıların seviyesini anlatmaktadır. Bkz. İsmet İnönü, **Defterler (1919-1973)**, Haz. Ahmet Demirel, Cilt 1, YKY, İstanbul, 2001, s. 543.

gazetesindeki yazılarından³³⁸ dolayı Turgut Babaoğlu asker kaçağı olduğu iddiasıyla mahfuzen Siirt'e sevk etmiş ve arkadaşımız askerliğini yapmış olduğunu ancak orada ispata fırsat bularak Malatya'ya dönebilmiştir.

Vali Turgut Babaoğlu Malatya'daki görev süresi içerisinde Malatyalı CHP'lileri sindirmek ve Malatya'yı "DP'lileştirmek" için çok ilginç uygulamalar içerisine girmiş ve halkın çok büyük tepkisini çekmiştir. Babaoğlu'nun Malatya'da CHP ve İsmet İnönü karşıtlığı CHP Malatya teşkilatının yukarıda belirttiği uygulamalarla da sınırlı değildir. DP Malatya teşkilatının kurucularından olan ve bu dönemde il başkanlığını yürüten Kemal Özümucu, Vali Babaoğlu'nun kendisinden İnönü Caddesi tabelasını indirmesini istediğini, kendisinin bu teklife "*Ben bunu indiremem, indirirsem beni sonra yargularlar, siz de beni kurtaramazsınız*" yanıtını verdiğini belirtmektedir.³³⁹ Yine Babaoğlu'nun, Malatya Valiliğinden alınacağı haberlerinin arttığı bir dönemde, Malatya il genel meclisi üyelerinden birine makamında "*...Malatya'dan gitmeyeceğim, beni buradan kimse alamaz artık. Malatya'da İnönü'nün sözü geçmez, istiyorlar mı ki şu heykeli de parçalayayım*" diyerek 1947 yılında yapılmış olan Malatya Valiliği önündeki İsmet İnönü heykelini de kendisine hedef aldığını göstermiştir.³⁴⁰

Bu dönemde Genel Başkan İsmet İnönü ve CHP Genel Merkezi de Vali Babaoğlu'nun Malatya'daki faaliyetlerinin önlenmesi için yoğun uğraş verdiler. Genel Başkan Vekili Faik Ahmet Barutçu anılarında İnönü ile Vali Babaoğlu'nun davranışları hakkında görüştiklerini ve Malatya halkının ıstırabı karşısında alınması gereken önlemlerin ne olacağı konusunda konuştuklarını belirtmektedir.³⁴¹ Barutçu'nun anılarından Başbakan Adnan Menderes ile yaptığı birkaç görüşme sonucunda iktidar muhalefet ilişkilerini yumuşatmak için karşılıklı olarak yapılması gereken eylemler arasında iktidarın Malatya Valisi Babaoğlu'nu görevden almasının da bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu görüşmeler sonucunda Başbakan Menderes, Babaoğlu'nu Malatya Valiliğinden alacaktır.³⁴²

³³⁸ Ahmet Fırat'ın Babaoğlu'nu eleştiren bu yazıları için bkz. **Gayret**, 7 Kasım 1950; **Gayret**, 26 Aralık 1950; **Gayret**, 28 Aralık 1950.

³³⁹ Sayın, a.g.t., s. 213.

³⁴⁰ **Gayret**, 28 Aralık 1950.

³⁴¹ Barutçu, a.g.e., s. 493.

³⁴² Barutçu, a.g.e., ss. 505-508. Babaoğlu'nun Malatya Valiliğinden alınması halkta büyük bir sevinç yarattı. Bu haber üzerine Malatya'da valinin adının yazılı olduğu teneke parçaları köpeklerin

1950 yılının son aylarında, Vali Babaoğlu ve onun yukarıda belirtilen uygulamalarına karşı çıkan CHP Malatya teşkilatı yeni bir resim indirme olayına karıştı. Belki de Malatya’da yaşanan olayın tetiklemeyle birlikte Kahramanmaraş’a bağlı Pazarcık ilçesinde Malatya’daki resim indirme olayının bir benzeri yaşandı ve DP Kahramanmaraş milletvekili Ahmet Bozdağ Pazarcık Halkevi’ne giderek orada bulunan İsmet İnönü resimlerini yırttı. Malatya’dan sonra ikinci defa aynı tarz bir olayın hem de partiye ait bir binada meydana gelmesi CHP Malatya teşkilatlarının tepkisini çekti. CHP Malatya il Başkanı Nüvit Yetkin olayı protesto eden bir telgrafi TBMM’ye gönderdiği gibi CHP Pazarcık ilçe Başkanlığına gönderilen bir telgrafla da olayın Malatya CHP’lileri arasında tepkiyle karşılandığı belirtildi.³⁴³ Ancak CHP Malatya teşkilatı sadece telgraflar ile yetinmedi ve parti üyelerinden kalabalık bir grup il Başkanı Yetkin ile birlikte CHP Besni ilçe teşkilatı üyelerinin de katılımıyla Pazarcık’a gitti. Olayı kınayan konuşmaların yapıldığı bir toplantıdan sonra Pazarcık Halkevi’ne İsmet İnönü’nün yeni resimleri asıldı.³⁴⁴

2.4. CUMHURİYET HALK PARTİSİ İLÇE TEŞKİLATLARI

2.4.1. İlçe Teşkilatlarının Kuruluşu ve Tek Parti Dönemindeki Yapıları

1925 yılının ortalarından itibaren mütaka müfettişlerinin çalışmalarıyla oluşturulmaya başlanan CHP Malatya teşkilatlarının önemli bir ayağı olan ilçe teşkilatları, il yönetim kurulunun kurulmasının hemen ardından oluşturulmaya başlandı ve Malatya’ya bağlı altı ilçenin beşinde CHP teşkilatı kuruldu.

Kâhta dışındaki diğer ilçelerde kurulan CHP teşkilatlarının ilk yönetim kurulu üyeleri şu isimlerden oluşuyordu:³⁴⁵

Pütürge: Osman Ağazade İsmail Bey, Ali Efendi, Bayrakdarzade Hasan Efendi, Ali Efendi (Meclis idare üyesi), Yusuf Efendi (Belediye Başkanı)

---

kuyruklarına bağlanmış ve bu köpekler şehrin cadde ve sokaklarına bırakılmıştır. Bkz. Kısacık, a.g.e., ss. 92-93; Necati Güngör, **Annem Babam Malatya**, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2005, s. 87.

³⁴³ **Gayret**, 29 Kasım 1950.

³⁴⁴ **Gayret**, 6 Aralık 1950; Kısacık, a.g.e., s. 92.

³⁴⁵ **Malatya**, 2 Temmuz 1341.

Akçadağ: Battal Ağazade Mahmut Efendi, Vahap Efendi, Ahmet Efendi, Mahmut Efendi, Mahmut Efendi (Belediye Başkanı)

Hekimhan: Garip Ağazade İsmet Efendi, Bekir Efendi (Genel meclis üyesi), Nezîr Efendi (Meclis idare üyesi), Mehmet Ali Efendi (Belediye Başkanı), İmam Hüseyin Efendi.

Adıyaman: Abdülkerimzade Hacı Mehmet Ali Efendi, Ahmet Efendi, Hacı Şeyh Ağazade Mehmet Efendi, Abuzer Efendi (Belediye Başkanı)

Besni: Hasan (Kemal) Bey, Reşit Bey, Mustafa Bey, Ali Bey (Belediye Başkanı)

İlçe idare heyetlerinin kurucu üyelerine bakıldığında kuşkusuz ilk dikkati çeken nokta ilçelerde Belediye Başkanlarının aynı zamanda parti yönetim kurulunun da üyesi olmasıdır. Keza ilçe meclis üyelerinin de ilçe idare heyetlerinde yer aldıkları görülmektedir. Eşraf denilen ve ilçelerde büyük nüfuz sahibi olan toprak ağaları da CHP'nin ilçelerdeki üst düzey temsilcileri olarak yer almaktalar. Şeyh Sait isyanının devam ettiği günlerde yeni kurulmuş olan bu ilçe parti teşkilatları Ankara'ya destek vererek isyanın kendi topraklarında yayılmasını da önlemeye çalıştılar.³⁴⁶

1925 yılı itibariyle Malatya'ya bağlı altı ilçenin beşinde CHP teşkilatları kurulmuş olmakla birlikte 1926 yılında Besni'nin Malatya'dan alınarak Gaziantep'e bağlanmasıyla Malatya'nın ilçe sayısı beşe düştü.

İlçelerdeki teşkilatlar kuruluşlarını takip eden ilk yıllarda genel olarak idare heyeti üyelerinden ibaret oldu ve kitleleşemedi. İlçe yönetim kurulu üyeleri arasında da düzen ve dayanışmanın olduğunu söylemek güçtür. Örneğin 1927 yılı ilçe kongreleri -yerel basına yansıyan boyutuyla- siyasi mevki tartışmalarına sahne olduğundan dolayı bir hayli uzun sürdü.³⁴⁷

---

³⁴⁶ İsyânın devam ettiği günlerde CHP Besni ilçe Başkanı Hasan Kemal Bey TBMM'ye şu telgrafı çekti: “Çevre ve bölgemize hiçbir hain düşüncenin, hiçbir alçak elin giremeyeceğinden, halk ve aşiretlerin birlik ve beraberliğinden Cumhuriyet Hükümetimizin tamamen emin olmasını bildirir, gerekiyorsa bütün varlığımızla ayaklananların bastırılmasına ve Hükümetin emirlerine hazır olduğumuzu halk ve memleket adına arz ederim.” Bkz. Goloğlu, a.g.e., s. 120; Yaşar Kalafat, **Bir Ayaklanmanın Anatomisi Şeyh Sait**, 2.b., ASAM Yayınları, Ankara, 2003, ss. 140-141.

³⁴⁷ **Malatya**, 21 Nisan 1927.

1930'lu yılların başında CHP Malatya ilçe teşkilatlarında önemli farklılıklar oldu. İlk göze çarpan değişiklik 1925 yılında partinin Malatya'da teşkilatlanmaya başlaması ile birlikte oluşturulan Akçadağ, Adıyaman ve Hekimhan ilçe teşkilatlarının kapatılmış olmasıdır.³⁴⁸ Bunların yerini ise Malatya'nın yeni ilçeleri Arapgir ve Kemaliye'deki CHP teşkilatları aldı. Bu yeni düzenlemelerle birlikte 1930 yılı itibariyle CHP, Malatya'nın yedi ilçesinden üçünde teşkilat bulundurmaktaydı. Bunlarda Pütürge, Arapgir ve Kemaliye idi.³⁴⁹ Ancak 1933 yılında Malatya'nın eski ilçesi Besni'nin Gaziantep'ten ayrılarak tekrar Malatya'ya bağlanması ve 1934'te Darende ilçesinin Sivas'tan ayrılarak Malatya'ya katılması ile birlikte Malatya'da CHP teşkilatının bulunduğu ilçe sayısı beşe yükseldi.

CHP Malatya ilçe teşkilatları tek partili yıllarda düzenli olarak vilayet kongresinden önce toplanıp senelik kongrelerini yapmışlardır. İlçe sorunlarının dile getirildiği ve ihtiyaçların dilek sistemi gereğince vilayet kongresine gönderildiği bu kongreler sonucunda seçilen üç parti üyesi de vilayet kongresine katılarak üyesi bulunduğu ilçe parti teşkilatını temsil ediyordu.

Tek partili yıllarda CHP Malatya ilçe teşkilatlarının senelik kongrelerinde belirleyip vilayet kongresine sundukları dileklere göz atınca ilçelerin o yıllardaki sorun ve ihtiyaçları da ortaya çıkmaktadır.

1930 yılı Pütürge ve Arapgir ilçelerine ait dilekler:³⁵⁰

- *“Pütürge karayolunun önemli ihtiyaçlar nedeniyle Siverek ve Kâhta'ya kadar uzatılması*
- *Pütürge'ye Ziraat bankası açılması*
- *Suların taşması sonucu aylarca ulaşımına kapanan Şiro çayı üzerine bir köprü yaptırılması*
- *Bütçesi yeterli olmayan Pütürge Belediyesine özel muhasebeden 20.000 lira verilmesi*
- *Tütün fiyatlarını belirleme görevinin sadece İnhisar idarelerine bırakılmayarak, Belediye ve Ziraat odaları ile İdare heyetince tespit edilecek üyelerden kurulu bir komisyonun fiyatların belirlenmesi için görevlendirilmesi*

³⁴⁸ Bu ilçe teşkilatlarının kapatılma nedenleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamadı.

³⁴⁹ 1930 yılında kurulan SCF, Malatya'da merkezin dışında Arapgir ve Kemaliye'de teşkilatlandı.

³⁵⁰ BCA, 490.01/496.1997.1

- Arapgir’de Bulancık mevkiinden ayrılarak kasabaya gelen yolun tamir ettirilmesi
- Arapgir’e bir eczane açılması
- Arapgir’de şarapçılığın geliştirilmesi için gereken yardımın yapılması
- Arapgir’de umumi harkın kapatılması ve içme sularının ıslah edilmesi”

1935 yılına ait dilekler:³⁵¹

- “Gerek vilayet merkezinde gerekse civar kazalarda sıtma özellikle genç nesli kuruturken, zührevi hastalıklar da büyük zararlar vermektedir. Bu önemli hastalıklarla daimi bir mücadele yapılabilmesi için merkezde her iki hastalık için birer bakım evi açılması ve kazalar için gezici teşkilatların oluşturulması”

Darende dilekleri

- “Son yıllarda yasaklanan tütünün ekilmesine izin verilmesi
- Beş sene önce Darende’den Gürün’e taşınan Ziraat bankası şubesinin, sermayemizin daha fazla olmasından dolayı, tekrar Darende’ye nakledilmesi
- 10.000 nüfusu olan ve bir ilkokulu bulunan Darende’ye ortaokul açılması”

Besni dilekleri

- “Bakanlar Kurulu kararıyla Çat bölgesine taşınacak olan Besni ilçesinde ilk olarak Hükümet konağının yapılması için 20.000 lira ödenek verilmesi
- Akdere üzerine köprü yaptırılması
- 52.000 nüfusu olan ve bir ilkokulu bulunan Besni’ye ortaokul açılması”

Kemaliye dilekleri

- “Arapgir-Kemaliye yolu üzerindeki Kozluk köprüsü ile Kemaliye-Erzincan yolu üzerindeki Kemandibi ve İliç köprülerinin yaptırılması³⁵²
- Kemaliye’de bir ortaokul açılması”

Arapgir dilekleri

- “Arapgir’de bir ortaokul açılması”

³⁵¹ BCA, 490.01/496.1997.1

³⁵² Dilekler bir hiyerarşik düzen izleyerek en alt kademelerden kazalara, kazalardan da son olarak vilayet kongrelerine iletilmekte ve ancak vilayet kongresinde kabul edilenler CHP Genel Sekreterliği’ne gönderilmektedir. Ancak 1935 yılında CHP Kemaliye ilçe idare heyeti, köprü yaptırılmasına dair bu isteği vilayet kongresine gönderdiği gibi, aynı dileği 20 Şubat 1935 tarihinde CHP Genel Sekreterliği’ne ayrıca yazmıştır. Bkz. BCA, 490.01/496.1997.1 Bunun nedeni belki de CHP Kemaliye ilçe teşkilatının bu isteklerinin vilayet kongresi tarafından kabul edilmeyerek merkeze sunulmayabileceğini düşünmüş olmalarıdır.

Pütürge dilekleri

- “Şiro çayı üzerine bir köprü yapılması”

1936 yılına ait dilekler:³⁵³

- “ Besni Hükümet konağı için elli beş bin liralık havalenin gönderilmesi
- Besni’de bir parti binası yaptırılması ve kaza parti teşkilatının borçlarını ödemek üzere dokuz bin liralık bir yardımda bulunulması
- Kuruçay, Kozluk, Şırzı ve Şiro çayı üzerine köprü yapılması
- Kazalara birer ziraat fen memuru tayini”

1938 yılına ait dilekler:³⁵⁴

- “Malatya merkez ve civarındaki sıtmalıların tedavisi ve sıtmanın izalesi için mücadele teşkilatı yapılması
- Besni ve Arapgir’de polis teşkilatı kurulması
- Arapgir ve Darende’ye ziraat memuru atanması
- Arapgir’e ziraat bankası şubesi açılması
- Malatya-Arapgir yolu üzerindeki Kuruçay ve Kozluk deresi üzerine Nafia Vekâleti’nce köprü yapılması
- Malatya-Pötürge yolu üzerindeki Şiro çayına Nafia Vekâleti’nce köprü yapılması
- Besni ve Pütürge CHP teşkilatlarına radyo gönderilmesi”

Bu dileklerden Kozluk köprüsünün yapımına başlandı, Arapgir’de polis teşkilatı kuruldu, Arapgir ile Darende’ye ziraat memuru atandı ve Besni ile Pütürge parti teşkilatlarına radyo gönderildi.³⁵⁵

1941 yılına ait dilekler:³⁵⁶

Arapgir dilekleri

- “ Malatya-Arapgir yolunun şose yapılması

³⁵³ CHP 1936 İl Kongreleri, s. 304.

³⁵⁴ BCA, 490.01/496.1997.1

³⁵⁵ BCA, 490.01/202.799.3

³⁵⁶ BCA, 490.01/682.311.1; CHP 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, Ulus Basımevi, Ankara, 1941.

- Belediye tarafından bir eczane açılması
- Dişdirik mevkiine sağlık ocağı inşası
- Söğütlü çayına köprü yapılması
- Köylerin eğitmen okulu inşaatına yardım yapılması
- Sıtma mücadelesi için kinin tahsisatı konulması”

Pütürge dilekleri

- “Yıkılmaya yüz tutmuş olan merkez kaza ilkokulunun yeniden yapılması
- Taraksu ve Aluçlu köylerine ilkokul yapılması
- Mavrato ve Damlı köylerine parti ocak teşkilatı açılması için izin verilmesi”

Darende dilekleri

- “Germite parti ocak binası için 500 lira yardım yapılması
- Darende-Ayvalı-hekimhan yol ve köprülerinin yapılması
- Mezgiden köyüne bir ilkokul açılması”

Besni dilekleri

- “Besni-Gölbaşı yolunun yapılması”

Yukarıdaki dileklerden birçoğu için il genel meclisince tahsisat konulmuştur. CHP Pütürge ilçe teşkilatının vilayet idare heyetinden adı geçen iki köye parti ocak teşkilatı açılması isteği de kabul edildi ve ocaklar açıldı. Diğer yandan dilekler arasında adı geçmeyen Kemaliye ilçesi 1939 Erzincan depremi sonrasında Malatya’dan alınarak bu ile bağlandı.

1943 yılına ait dilekler:³⁵⁷

Arapgir dilekleri

- “Köylere ofisten buğday verilmesi
- Tohumluk buğday verilmesi
- Tezgâhlara yeteri kadar iplik verilmesi
- Sıtma mücadelesi yapılması
- Dişdirik’e sağlık ocağı inşası
- Asker ailelerine hububat verilmesi

³⁵⁷ BCA, 490.01/683.314.1; **CHP Altıncı Büyük Kurultayına Sunulan Vilayet Kongreleri Dilekleri Hülâsası**, Çankaya Matbaası, Ankara, 1943.

- *Ziraat Bankası açılması*
- *Tömbeki ve tütün ekimine izin verilmesi”*

Pütürge dilekleri

- *“Damlı köyüne içme suyu temin edilmesi*
- *Askerlere gönderilen paraların geç verilmesinin önlenmesi*
- *Sıtma mücadelesi yapılması*
- *Damlı parti ocağına gereken malzemenin temin edilmesi*
- *Evlenme muamelesinin eskisi gibi köy muhtarları tarafından yapılması*
- *Tapulama kanununun bir an evvel yürürlüğe geçirilmesi*
- *Pütürge-Keferdiz yolunun tamir edilmesi”*

Darende dilekleri

- *“Nadir köprüsünün yapılması*
- *Balaban parti ve halkevi binasının inşası*
- *Darende-Hekimhan yolunun bitirilmesi*
- *Mezgiden köyü ilkokulunun inşası ve öğretmen verilmesi”*

Besni dilekleri

- *“Asker ailelerine hububat verilmesi*
- *Daha fazla iplik verilmesi*
- *Tut köyü su yolunun ıslah edilmesi”*

1943 yılına ait dilekler devam eden genel savaşın izlerini de taşımaktadır. Dikkat çeken diğer bir nokta da birkaç dileğin devamlı tekrarlanmasıdır. Bu durum dileklerin kabul edilmediklerini ya da yapılamadıklarını göstermektedir.

Tek partili yıllarda Malatya ilçelerinde yapılan seçimlerde ilçe parti yönetim kurulları yaptıkları yoklama sonucunda ikinci seçmen adaylarını belirler ve onaylanmak üzere il yönetim kuruluna gönderirdi. İl yönetim kurulu da bu isimleri inceledikten sonra kabul veya red hakkına sahipti. Ancak genel olarak il yönetim kurulu ilçe parti teşkilatlarından gelen ikinci seçmen adaylarını aynen ya da birkaç isim değişikliğiyle onaylardı. İlçelerde yapılan seçimler ise merkezde olduğu gibi *sözbirliğiyle*³⁵⁸ CHP adaylarının kazanmasıyla sonuçlanırdı. Bu istisnasız durum genel ve yerel her türlü seçimde tekrarlanmıştır. Diğer yandan ilçelerde seçimlere

³⁵⁸ Yerel basında sıkça yer alan bu kelime tek partili yıllarda CHP adaylarının oybirliğiyle seçimleri kazanmasını ifade etmekteydi.

katılım oranına bakıldığında tek partili yıllarda merkez gibi ilçelerde de katılım genel olarak orta seviyelerdedir. Örneğin 1934 Belediye seçimlerine ilçelerde katılım şu şekilde olmuştur:³⁵⁹

İlçeler	Seçmen Sayısı	Oy Kullanan Seçmen
Arapgir	3001	1869
Kemaliye	1907	1083
Adıyaman	3906	2836
Kâhta	398	361
Pütürge	863	512
Darende	1846	1151
Besni	3444	1951
Hekimhan	1372	721
Akçadağ	832	587

Tek partili yıllarda CHP Malatya ilçe teşkilatlarının üye sayılarına bakılacak olursa, 1930'lu yıllara dair tek verinin 1938 yılına ait olduğu görülmektedir. Buna göre CHP Arapgir teşkilatına kayıtlı 590, Pütürge'de 493, Darende'de 685 ve Besni'de 580 üye bulunmaktadır.³⁶⁰ Bu yıllarda CHP Malatya teşkilatı üyelerinden yardım paraları da alınmaktaydı. Merkezde üyelerin sadece %10'undan bu aidat tahsil edilirken, ilçelerde de Darende hariç çok büyük farklar olmamıştır: Pütürge %11, Arapgir %13, Darende %45 ve Besni %10.³⁶¹

1940'lı yılların başından itibaren CHP Malatya teşkilatları ile ilgili müfettiş raporlarının artması sayesinde bu yıllarla ilgili bilgiler geçmiş yıllara nazaran çeşitlilik göstermektedir. Bunda Maraş Bölgesi Müfettişi Mithat Aydın'ın 1940-1942 yıllarında CHP Malatya teşkilatları üzerine hazırladığı çeşitli raporlarda verdiği ilçe parti teşkilatları ile ilgili bilgiler önemli bir yer tutmaktadır.

³⁵⁹ Fırat, 15 Birinci teşrin 1934.

³⁶⁰ Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya, s. 20.

³⁶¹ BCA, 490.01/682.311.1

1940'lı yılların ilk yarısında dört ilçede bulunan CHP teşkilatlarının yedi üyeden oluşan yönetim kurulları şu isimlerden oluşuyordu:³⁶²

1940 CHP Darende İdare Heyeti: Veli Eren idare heyeti reisi olmak üzere, Hüseyin Uğur, Ahmet Kaya, Fuat Sungur, Ahmet Özkan, Hüseyin Meydan, Namık Paksoy

1941 CHP Darende İdare Heyeti: Veli Eren idare heyeti reisi olmak üzere, Hüseyin Uğur, Ahmet Kaya, Fuat Sungur, Ahmet Özkan, Taha Buyurgan (Belediye Başkanı), Seydi Özkan

1943 CHP Darende İdare Heyeti: Veysi Yüksel idare heyeti reisi olmak üzere, Kâmil Çomu, Veli Eren, Seyit Özkan, Ahmet Kaya, Mustafa Kıhtır, Hamza Çokyaşar

1945 CHP Darende İdare Kurulu: Veysi Yüksel idare kurulu başkanı olmak üzere, Veli Eren, Mustafa Özalp, Emin Ilıcak, Mehmet Ormancı, İbrahim Boynueğri, Osman Soylu

1940 CHP Arapgir İdare Heyeti: Şevket Çobanlı idare heyeti reisi olmak üzere, Asım Akyol, Fazlı Peker, Kâmil Çağlar, Muhittin İnan, Memet Fadıllı, Osman Özben

1941 CHP Arapgir İdare Heyeti: Şevket Çobanlı idare heyeti reisi olmak üzere, Asım Akyol, Fazlı Peker, Kâmil Çağlar, Memet Fadıllı, Osman Özben, Fehmi Tan

1943 CHP Arapgir İdare Heyeti: Şevket Çobanlı idare heyeti reisi olmak üzere, Fazlı Peker, Asım Akyol, Nazım Fadıllı, Memet Fadıllı, Fehmi Tan, Osman Özben

1945 CHP Arapgir İdare Kurulu: Şevket Çobanlı idare kurulu başkanı olmak üzere, Fazlı Peker, Nazım Fadıllıoğlu, Asım Akyol, Sadık Balı, Kâmil Ulusoy, Osman Özben

---

³⁶² 1940 ve 1941 yılı idare heyeti üyeleri için bkz. **BCA**, 490.01/682.311.1; 1943 yılı idare heyeti üyeleri için bkz. **BCA**, 490.01/175.697.2; 1945 yılı idare kurulu üyeleri için bkz. **BCA**, 490.01/175.698.1

1940 CHP Pütürge İdare Heyeti: Kâmil İlhan idare heyeti reisi olmak üzere, Mustafa Gökçen, Mustafa Ayaydın, Hüseyin Atilla, Rüştü Aytan, Yusuf İnan, Hüseyin Alkan

1941 CHP Pütürge İdare Heyeti: Kâmil İlhan idare heyeti reisi olmak üzere, Hüseyin Atilla, Rüştü Aytan, Hüseyin Alkan, Mustafa Özınan, Turan Albayrak, Memet Çelik

1943 CHP Pütürge İdare Heyeti: Kâmil İlhan idare heyeti reisi olmak üzere, Mustafa Sayın, Hüseyin Atilla, Mustafa Varan, Memet Çelik, Halil Akgün, Mustafa Ayaydın

1945 CHP Pütürge İdare Kurulu: Kâmil İlhan idare kurulu başkanı olmak üzere, Halil Akgün, Rüştü Aytan, Mustafa Sayın, Hüseyin Alkan, Hasan Sürmeli, Hidayet Okutucu

1940 CHP Besni İdare Heyeti: Tahsin Sümer idare heyeti reisi olmak üzere, Abdülkadir Özbay, Mustafa Mutlu, Memet Gürel, Zülfikâr Yarar, Reşit Emre, Hüseyin Şahin

1941 CHP Besni İdare Heyeti: Abdülkadir Özbay idare heyeti reisi olmak üzere, Tahsin Sümer, Mustafa Mutlu, Memet Gürel, Memet Balı, Memet Salıcı, Ramazan Oruç

1943 CHP Besni İdare Heyeti: Abdülkadir Özbay idare heyeti reisi olmak üzere, Bekir Öney, Memet Balı, Mustafa Çil, Ahmet Karadayı, Seydi Salıcı, İbrahim Yığılı

1945 CHP Besni İdare Kurulu: Abdülkadir Özbay idare kurulu başkanı olmak üzere, Ahmet Karadayı, Seydi Salacı, Bekir Öney, Mustafa Aytekin, İbrahim Yığılı, Ramazan Oruç

İlçe parti teşkilatlarını yönetenler tıpkı merkez parti teşkilatında olduğu gibi yıldan yıla pek az isim değişikliğiyle aynı kişilerden oluşmuştur. Yukarıdaki isimlerin büyük çoğunluğu buldukları ilçede ticaret ve çiftçilikle (büyük toprak sahipleri) uğraşan kişilerdir ve yine birçoğu belediye meclisi üyesidir.

Müfettiş Aydın'ın raporunda yukarıda adı geçen ilçe parti yönetim kurulu üyeleri arasında, Aydın'ın deyimiyle, karşılıklı güven ve samimiyetin mevcut olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Aydın'ın belirttiğine göre, Besni parti

üyeleri arasında son yönetim kurulu seçiminden sonra bazı sorunlar baş göstermiş ve yeni idare heyeti reisi Abdülkadir Özbay ile eski idare heyeti reisi Tahsin Sümer taraftarı olarak partili üyeler ikiye bölünmüştür. Pütürge’de de buna benzer birtakım bölünmeler vardır. Bu ilçe teşkilatı üyeleri arasında Halkevi Başkanı, Belediye Başkanı ve Kaymakam taraftarlığı gibi bölünmeler yaşanmaktadır. Darende’de ise görevi başında yeterince bulunamadığı gerekçesiyle idare heyeti reisliğinden alınan Veli Eren’in başlattığı gizli bir muhalefet mevcuttur (Eren’in yerine Belediye Başkanı Taha Buyurgan idare heyeti reisliğine seçilmiştir).

Aydın’ın raporunda ilçe teşkilatlarına yönelik eleştiriler bunlarla sınırlı değildir. Merkez parti teşkilatına yönelik halk ile temas kurmadığı şeklinde bir eleştirisi de olan Aydın, aynı şikâyetini ilçe teşkilatları için de yapmakta ve ilçe yönetim kurullarından *“her hafta gece bir nahiye ocağına giderek halk ile müzakere, mübahasa ve teşvikte bulunmalarını istediğini”* belirtmektedir.

Müfettiş Aydın’ın raporlarında ilçe parti teşkilatlarının çalışmaları hakkında da bilgiler verilmiştir. Müfettişin ilçe parti çalışmalarına yönelik birkaç noktada tekrarlanan eleştirilerinden biri ilçe idare heyetlerinin *“konuşulacak mesele yoktur”* diyerek toplantılarını yapmamalarıdır. Buna paralel olarak ilçe partilerinin *“iş yoktur”* diyerek karar defterlerine de kayıt düşmedikleri görülmektedir. Müfettiş ilçe teşkilatlarında da merkezde olduğu gibi partiye üye kaydı konusunda pek gayret gösterilmediğini belirtir.³⁶³ Ancak ilçe parti teşkilatlarının hesaplarını muntazam tuttukları ve üye kayıt defterlerini hazırladıkları söylenmektedir.

Müfettiş Aydın’ın raporundan edinilen bir diğer bilgi de ilçe parti binalarının durumları ile ilgilidir. Buna göre Arapgir parti teşkilatı henüz mülkiyete geçirilmemiş olan ve emval-i metruke’den alınan bir binada görev yapmaktadır. Müfettiş bu binanın %25 hissesinin *“eşhas-ı mütegayyibe”*ye (kaybolmuş kimseler için kullanılan bu tabirden kastedilen muhtemelen tehcir sonrası dönmeyen Ermenilerdir) ait olduğunu belirtmektedir. Darende parti teşkilatı ise kendisine iki oda bir salondan oluşan bir bina yaptırmıştır ve çalışmalarını burada sürdürmektedir. Pütürge parti teşkilatının da halkın ve hükümetin yardımıyla yaptırdığı bir binaya sahip olduğu raporlarda belirtiliyor. 1941 yılı itibariyle CHP Malatya teşkilatının parti binası

---

³⁶³ Aydın’ın raporu üzerine CHP Genel Sekreteri Fikri Tuzer, CHP Malatya teşkilatına raporda geçen bu vb olumsuzlukların düzeltilmesini isteyen bir yazı göndermiştir. Bkz. **BCA**, 490.01/682.311.1

bulunmayan tek ilçe teşkilatı ise Besni parti teşkilatıdır. Bu ilçe teşkilatı Besni Belediye binasının bir odasında görev yapmaktadır.³⁶⁴

1940'lı yıllarda ilçe parti teşkilatlarına yardım için Belediye bütçelerine düzenli olarak ödenek konuldu ve bu ödenekler ilçe partilerine aktarıldı. Belediye bütçelerinden parti teşkilatlarına ve halkevlerine ayrı ayrı verilen bu ödeneklerden parti teşkilatlarına aktarılanlara bakılırsa 1940 yılında CHP Arapgir teşkilatına 200, Pütürge'ye 85 (bu ilçe partisine 100 lira ödenek ayrılmışsa da 85 lira ödenmiştir), Darende'ye 150 ve Besni'ye 100 lira ödendi. 1943 yılında Belediyeler bütçesine konulan ödenek miktarları ise şöyledir: Arapgir 400, Pütürge 100, Darende 100 ve Besni 125 lira.³⁶⁵

1940'lı yıllarla birlikte ilçe parti teşkilatlarının üye yapısını ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan verilere de ulaşılmaktadır. Parti üyelerinin eğitim durumlarına göre oluşturulan aşağıdaki tablolarda 1940, 1942 ve 1943 yıllarına ait üye bilgileri yer almaktadır.

1940³⁶⁶

İlçeler	Yüksek Okul	Lise	Ortaokul	İlkokul	Okuryazar Olmayan	Toplam
Pütürge	2	-	1	529	369	901
Darende	-	-	13	436	404	853
Arapgir	-	-	14	108	239	461
Besni	-	-	7	125	228	360

1942³⁶⁷

İlçeler	Yüksek Okul	Lise	Ortaokul	İlkokul	Okuryazar Olmayan	Toplam
Pütürge	4	1	2	540	382	929
Darende	-	-	13	436	425	874
Arapgir	-	-	14	108	452	574
Besni	-	-	1	125	299	431

³⁶⁴ BCA, 490.01/682.311.1; BCA, 490.01/1579.431.1

³⁶⁵ BCA, 490.01/1514.164.1

³⁶⁶ BCA, 490.01/682.311.1; BCA, 490.01/202.799.3

³⁶⁷ BCA, 490.01/683.314.1

İlçeler	Yüksek Okul	Lise	Ortaokul	İlkokul	Okuryazar Olmayan	Toplam
Pütürge	4	1	2	545	384	936
Darende	1	-	13	436	425	875
Arapgir	-	-	14	108	452	574
Besni	-	-	1	125	299	431

Tablolar yıldan yıla üye sayısında büyük artışlar olmadığını göstermektedir. Hatta 1938 yılı üye sayılarıyla 1940 yılı karşılaştırılınca CHP Arapgir teşkilatının 129 üyesini kaybettiği ortaya çıkar. Bu yıllar CHP Malatya teşkilatının üye sayısı itibariyle ülke sıralamasında son sıralarda olduğu yıllardır. Tablonun üye profili hakkında ortaya çıkardığı belki de en önemli bilgi ilçe parti teşkilatlarında eğitim durumunun düşüklüğüdür. Üyelerin büyük bir kısmı okuryazar dahi değildir. Bu grubu ilkokul eğitimi almış üyeler izlemektedir. 1940'lı yıllardan bahsedildiği göz önüne alınca eğitim durumunun bu kadar düşük olması daha da düşündürücüdür. Tek parti döneminin sona erip çok partili yıllara geçerken yukarıdaki tablo demokratik altyapının zayıflığının bir işaretidir.

Tek partili yıllarda büyük önem verilen ve birkaç gün süren kutlamalara sahne olan Cumhuriyet bayramları ilçelerde de CHP teşkilatları tarafından organize edilerek kutlanıyordu. Malatya merkezde olduğu gibi ilçelerde de Cumhuriyetin yıldönümlerinde bürokratlar ve ilçe parti teşkilatına mensup üyeler tarafından nutuklar söylenir, ilçe halkevlerinde konferanslar verilir ve geceleri fener alayları vb etkinlikler düzenlenirdi. İlçe parti başkanının denetiminde gerçekleştirilen bu kutlamaların hazırlık safhasından kutlama sonrasına dek gelişen olayları hakkında CHP Genel Sekreterliğine de bilgi verilmekteydi.³⁶⁹

³⁶⁸ BCA, 490.01/683.314.1

³⁶⁹ BCA, 490.01/1146.22.1 Örnek olarak Cumhuriyetin 13. yıldönümü kutlamalarının ilçelerdeki seyri için bkz. **Fırat**, 13 İkinci teşrin 1936.

2.4.2. Çok Partili Döneme Geçiş ve İlçelerde Teşkilatlanmaya Hız Verilmesi

İkinci Dünya savaşının sona ermesi ve MKP ile DP'nin kurulması ile birlikte Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçilmesi sonucunda, iktidar partisi CHP yeni döneme uyum sağlamak için parti teşkilatlarını yeniden yapılandırdı. Bu çerçevede CHP, -1946 yılı itibariyle- henüz Malatya'nın mevcut dokuz ilçesinden beşinde parti teşkilatı bulunmadığı için ilk olarak bu ilçelerde parti şubelerinin açılması yoluna gitti. Partinin Malatya Bölgesi Müfettişi Muzaffer Akpınar 1946 yılının ilk yarısında Malatya'nın parti teşkilatı bulunmayan ilçelerinden Akçadağ, Hekimhan, Doğanşehir,³⁷⁰ Adıyaman ve Kâhta'ya giderek bu ilçelerde CHP şubelerini kurdu ve idare kurulu üyelerinin seçimini yaptırdı.

Müfettiş Akpınar ilk olarak 19 Nisan 1946 günü Malatya Valisi Ahmet Kınık, Malatya Milletvekili Cafer Özelçi, CHP Malatya il Başkanı Abdülkadir Taşangil ve CHP il idare kurulu üyesi Mustafa Naim Karaköylü ile beraber Akçadağ'a gitti. Akçadağ halkodasında toplanan ilçe halkıyla görüşmelerde bulunan Akpınar, halkın da isteğiyle Akçadağ'da parti teşkilatı yapmayı kararlaştırdı. Bunun üzerine halkın oyları ile 7 kişiden oluşan idare kurulu seçildi: İsmail Hakkı Kasapbaşıoğlu, Ahmet Teşto³⁷¹, İbrahim Karakaş, Ahmet Kan, Vahap Keser, İbrahim Tanrıverdi ve Mahmut Ünal. Kurul üyeleri kendi aralarında yaptıkları seçim sonucunda ise Genel meclis üyesi İbrahim Karakaş'ı idare kurulu başkanı seçtiler. Bu kurulun seçiminde ilginç bir nokta dikkati çekmektedir. Müfettiş Akpınar, seçimi CHP Genel Sekreterliği'ne bildirmek için gönderdiği yazıda idare kurulu seçimi için şunları söyler: “...parti teşkilatı kurmağa ve yalnız ilçe merkezine münhasır olmak üzere bir idare heyeti seçmeğe karar verdim. Evvelce arkadaşlarla istişare ederek idare heyeti için ayırdığımız 7 kişilik muvakkat müteşebbis heyet seçimine, iptidaen dahi, halkçılığa uygun olduğu kanaatini verebilmek emniyesiyle toplanan halkın serbest reyine terk ettim. Fakat evvelce tasarladığımız şahıslar üzerine imale ederek arzu ettiğimiz şekilde 7 kişilik bir idare heyeti seçtirdik...”³⁷²

³⁷⁰ Akçadağ ilçesine bağlı bir bucak olan Doğanşehir 1946 yılının Mart ayında ilçeye çevrildi. Bkz. **Fırat**, 2 Nisan 1946.

³⁷¹ Ahmet Teşto ilerleyen yıllarda DP Akçadağ ilçe Başkanı olacaktır.

³⁷² **BCA**, 490.01/175.697.2

Anlaşılan o ki müfettiş daha Akçadağ'a gelmeden önce yanındakilerle birlikte idare kurulunu oluşturmuştur. Akçadağ halkodasında toplanan ilçe halkının yaptığı seçim ise halka kendi kurulunu kendisinin seçtiğini inandırmak ve CHP'nin Halkçılık ilkesine bağlı demokratik uygulamalar içerisinde olduğunu göstermek için yapılan bir formalite olmuştur. İşin diğer bir ilginç yanı da 1946 yılı itibariyle CHP teşkilatı açmaya Valinin de katılıyor olmasıdır.

Müfettiş Akpınar, Akçadağ parti teşkilatını kurduktan bir gün sonra (20 Nisan 1946 günü) yine Abdülkadir Taşangil ve Cafer Özelçi ile birlikte parti teşkilatı kurmak için Hekimhan'a gitti.³⁷³ Akpınar, Hekimhan halkodasında ilçe halkını toplayarak onlara CHP'nin nizamname ve prensiplerini ve ülkeye yapmış olduğu hizmetleri anlattı ve ertesi gün parti idare kurulunu seçmek için herkesin hazır bulunmasını istedi. 21 Nisan 1946 günü ilçe halkından yaklaşık 150 kişinin katılımıyla halkodasında toplanıldı ve Akpınar'ın önerisiyle katılımcıların her biri idare kurulu için düşündükleri iki adayı belirlediler. Bu aday seçimi sonucunda tespit edilen 24 aday içerisinde ilçe idare kurulunu oluşturacak 7 isim müfettiş Akpınar, milletvekili Özelçi, il parti başkanı Taşangil ve ilçe kaymakamından oluşan heyet tarafından tespit edildi. Buna göre CHP Hekimhan ilçe idare kurulu Hüsnü Garipbayoğlu, İhsan Yazıcıoğlu, Ömer Alpay, Süleyman Arıkan, Bekir Behçet Yazgan (Belediye Başkanı), Etem Çatal ve Nazif Taner'den oluştu ve bu kurul yaptığı seçim sonucunda muhtarlık yapan (eski öğretmen) Süleyman Arıkan'ı idare kurulu başkanı seçti.³⁷⁴

Müfettiş Akpınar, Akçadağ ve Hekimhan parti teşkilatlarını oluşturduktan sonra CHP Genel Sekreterliği'nin kendisine verdiği 17/5/1946 tarihli emir üzerine Haziran (1946) ayının başında Doğanşehir, Adıyaman ve Kâhta'ya giderek parti teşkilatlarını kurdu ve böylece CHP, Malatya ilçelerinde teşkilatlanmasını tamamladı. Akpınar teşkilat yapmak için düzenlediği bu son geziye de Vali Kınık ve CHP il Başkanı Taşangil ile birlikte çıktı ve diğer ilçelerin aksine 5 kişiden oluşturulan ilçe idare kurulları şu isimlerin seçilmesiyle meydana geldi:³⁷⁵

---

³⁷³ Diğer ilçelerde olduğu gibi Hekimhan'da da Müfettiş Akpınar'ı parti teşkilatı kurmaya iten temel sebep henüz yeni kurulan ve Malatya'da örgütlenmeye başlayan DP'nin bu ilçede teşkilat kurmak için harekete geçtiğinin duyulması olmuştur.

³⁷⁴ BCA, 490.01/175.697.2

³⁷⁵ BCA, 490.01/175.697.2

CHP Doğanşehir İdare Kurulu: Rıdvan Doğan (çiftçi, muhtar) idare kurulu başkanı olmak üzere, Ahmet Durak, Mustafa Doğan, Ali Erdoğan, Rıza Özdemir

CHP Adıyaman İdare Kurulu: Rıza Binzet (eski belediye başkanı) idare kurulu başkanı olmak üzere, İsmail Koca, Abuzer Aytekin, İbrahim İnan, Abdülğani Gürsoy

CHP Kâhta İdare Kurulu: Mahmut Barutcu idare kurulu başkanı olmak üzere, Vehbi Onur, Bahattin Özbek, Ürfi Eren, Ahmet Aydın

Çok partili dönemle birlikte 1946 seçimleri öncesi Malatya ilçelerindeki teşkilatlanmasını tamamlayan iktidar partisi CHP genel seçimlere Malatya’da rakipsiz olarak girdi. 1946 seçimlerine Malatya’da CHP’nin dışında sadece bağımsız adaylar girerken, DP ise henüz teşkilatlanmasını tamamlayamadığı için katılmadı. Ancak Hüseyin Doğan’ın başını çektiği bağımsızlar listesi de CHP’yi bir hayli uğraştırdı. Bu seçimler öncesinde meydana gelen ilginç bir olay da CHP Hekimhan ilçe Başkanı Süleyman Arıkan ile Belediye meclisi üyesi Rüştü Öğüt arasındaki mektuplaşma olmuştur. Eski yazıyla yazılan mektupta Rüştü Öğüt CHP ilçe başkanına, parti aday gösterebilir ya da göstermesin Adil Özelçi, Cafer Özelçi, Hikmet Fırat ve Hüseyin Doğan’ın milletvekili seçilmesi için çalışacaklarını söylüyordu. Müfettiş Muzaffer Akpınar da CHP Genel Sekreterliği’ne gönderdiği ve konu hakkında bilgiler verdiği yazısında Hekimhan’a giderek parti başkanı Süleyman Arıkan’ı görevinden alacağını belirtti.³⁷⁶ Seçim beklenildiği gibi CHP’nin üstünlüğüyle sonuçlandı ancak ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi Malatya’da da seçim sonuçlarına hile karıştığı yolunda söylentiler yayıldı.

1946 yılının son aylarında senelik kongrelerde yapıldı ve ilçe kongrelerinin ardından ilçe delegelerinin de katılımıyla il kongresinin yapımına geçildi. Bu kongre sonucunda ilçelerden gönderilip kabul edilen dileklere bakıldığında özellikle Pütürge’den gönderilen bir dilek dikkati çekmektedir. Bu dilek Şiro ve Kuruçay köprülerinin yapılmasını isteyen dilektir ki CHP Pütürge teşkilatı bu isteği 1930 yılından beri her yıl düzenli olarak tekrarlamaktadır. Yani bu dilek 16 yıldır CHP Pütürge teşkilatı üyeleri tarafından senelik kongrelerde dile getirilmekte ve il

³⁷⁶ BCA, 490.01/374.1575.2 Bu olaydan sonra Arıkan’ın görevden alınarak yerine Belediye Başkanı Galip Mutlu CHP Hekimhan ilçe Başkanlığına getirildi.

kongresine sunulmakta, il kongresi de önemli gördüğü bu dileği kabul ederek Ankara'ya göndermektedir. Anlaşılan o ki Ankara bu dileği pek değerlendirmemiş ya da yapamamış olacak ki 16 yıl boyunca köprü yapımı isteği tekrarlanmaktadır. Bunun dışında Malatya-Arapgir ile Kâhta-Adıyaman-Besni-Gölbaşı istasyon yollarının inşasını içeren dilekler de 1946 kongreleri sonucunda kabul edilerek merkeze sunulmuştur.³⁷⁷

1946 sonu itibariyle yeni katılan ilçe teşkilatları ile birlikte Malatya ilçe teşkilatlarında CHP'ye kayıtlı üye sayılarına göz atmak faydalı olacaktır. Ancak uzun yıllardan beri faaliyette bulunan ilçe teşkilatlarının üye sayılarında -son olarak üye sayılarının verildiği 1943 yılından sonra- çok fazla artış olmadığı aksine kimi ilçe teşkilatlarının üye kaybı yaşadığı görülmektedir. Bu durumun nedeni düşüş gösteren ilçelerde DP'nin güçlü varlığıdır. Bu nedenle kimi CHP'liler muhtemeldir ki DP'ye geçmişlerdir. Örneğin önemli bir üye kaybı yaşanan Arapgir DP'nin teşkilatlandığı ilçelerden biridir. Muhtemelen CHP'den ayrılan üyeler yeni kurulan DP'ye geçmiştir. 1930 yılında Malatya'da teşkilatlanan SCF'nin şube açtığı iki ilçeden biri de Arapgir olmuştur. Bu durum Arapgir'in muhalefet potansiyeli taşıdığını gösteren bir diğer noktadır.

Aşağıdaki tablo 1946 sonu itibariyle ilçelerdeki CHP üyelerinin yanı sıra ilçe teşkilatlarına bağlı ocak teşkilatlarının da sayısını vermektedir.³⁷⁸

İlçeler	Ocak sayısı	Kayıtlı üye
Arapgir	14	570
Darende	28	881
Pütürge	8	735
Besni	13	531
Akçadağ	6	118
Doğanşehir	3	92
Hekimhan	15	360
Adıyaman	6	94
Kâhta	6	265

³⁷⁷ Fırat, 27 Aralık 1946.

³⁷⁸ BCA, 490.01/175.697.2

1947 yılında dönemin Bölge Müfettişi Hüsamettin Tuğaç'ın CHP Malatya teşkilatı ile ilgili hazırlamış olduğu raporun merkez parti teşkilatı ile ilgili kısımlarına değinilmişti. Aynı raporda Tuğaç ilçe parti teşkilatları üzerine de bazı bilgiler vermektedir. Tuğaç raporunda merkezin olduğu gibi ilçe teşkilatlarının da çalışmadığını özellikle vurgulamakta ve ilçe idare kurullarının kendilerine merkez teşkilatı tarafından iş verilmediğini söyleyerek tek bir defa dahi toplantı yapmadıklarını belirtmektedir. Diğer yandan özellikle Adıyaman, Besni ve Kâhta ilçe teşkilatları üzerinde duran müfettiş şunları söylemektedir: “...buralarda partimize candan bağlı kimseler yoktur. Bizim idare kurullarında yer alanlar arasında dahi birinci derecede rol oynayan keyfiyet şahsi menfaat sağlama düşünceleridir ve bu hissin altında birbirleriyle de geçinemezler...” Müfettiş Tuğaç ilçe teşkilatları içerisinde çekişmelerin yaşandığını da belirterek raporunu şu sözlerle tamamlar: “...hemen her yerde Sümerbank eşya mutemetliği, belediye başkanlığı gibi işler partilileri birbirine düşürmüştür. Her yerde mevcut aile ve zümre ihtilafları da ayrıca parti işlerine karıştırılır. Bizim partiye mensup bir aile zümresinin muhalifi olanlar mutlaka ya Demokrat Parti'ye girer yahut bizdekilerin ayağını kaydırmaya çalışır. Önümüzdeki ilçe kongrelerinde mümkün olduğu kadar bu gibi ihtiraşlara az kapılmış elemanlardan istifadeye çalışacağız”³⁷⁹

İlçeler bu dönemde tıpkı merkez gibi eşya mutemetliğinden kaynaklanan sorunlar yaşamaktadır. Merkez teşkilat üyeleri de bu konularda sorun yaşamışlardı ve bu görevi yapan partili mutemetlerin adları da karaborsacılık başta olmak üzere birçok yolsuzluğa karışmıştı. İlçe partilileri arasındaki mutemetlik çekişmesi de benzer olayların ilçelerde de yaşandığını göstermektedir.

1948 yılının ilk aylarında ilçe parti teşkilatları kongrelerini yaptılar. Kongresini bu dönemde yapan CHP Arapgir teşkilatının kongre zaptı incelendiğinde CHP Malatya teşkilatının çalışmaları, il ve ilçe kongreleri, parti müfettişleri, DP'nin faaliyetleri gibi birçok konu hakkında kısa ama önemli bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgileri kongrenin açılışında söylediği nutukla veren ilçe başkanı Nazım Fadilloğlu'nun açış konuşması şöyledir:³⁸⁰

---

³⁷⁹ BCA, 490.01/175.697.2

³⁸⁰ BCA, 490.01/175.698.1

“Partinin ilçe kongresi için toplanmış bulunuyoruz. Kongreleri her yıl olduğu gibi bu yıl da bu mevsime bıraktıkları için arzu edildiği şekilde uzaktaki kongre delegelerini toplamaya ve onlarla da uzun uzadıya dertleşme fırsatını bulamadığımızdan müteessiriz. İdare kurulumuz her yıl olduğu gibi bu yıl da tespit edilen dileklerin hiçbirisini yapmağa ve yaptırmağa muvaffak olamadığından da müteessirdir. Bu kabahat bizde yani ilçe kurulunda değildir. Uzun yıllardan beri hep beraber çalışan arkadaşlarız. İç yüzünü siz de bizim kadar bilenlerdensiniz. Parti teşkilatı maalesef buralarda yani Arapgir gibi köşe bucakta kalmış ilçelerde çok ihmal edilmiş vaziyettedir. Daha doğrusu unutulmuştur. Şimdiye kadar hiçbir dileğimiz ve hiçbir arzumuz hiçbir makam tarafından nazarı dikkate alınmış değildir. Çünkü partinin başındakilerin bizi düşünmeye ihtiyaçları yoktu. Ancak bizim gibi teşkilatın vazifesi dört yılda bir yapılan milletvekili seçiminde kurulmuş bir makine gibi dönmekten ve yapılan kongreler biliyorsunuz ki ileriden beri hazırlanmış bir formülden (formaliteden) ibaretti. İl kongrelerine gelince bu kongrelerin ne şekilde yapıldığının zaten farkında değiliz. Çünkü il kongreleri de muhakkak kışın en şiddetli günlerine bırakılır. Her şeyden mahrum olan kazamız yoldan da mahrum olduğu için bu kongrelere bu yüzden çok az iştirak etmiştir. Çünkü iştirak etmemize imkân yoktur. Usulen merkezden gösterdiğimiz delegelerde zaten bizim dertlerimizi bilmiyordu. Bu da bir formülden (formaliteden) ibarettir.

İl İdare Heyeti Başkanlarının zaten bizimle alakası yok gibidir. Hep biliyorsunuz 15 seneden beri il idare başkanı ve üyeleri gelip de bir gün olsun şu ilçede parti teşkilatını tetkik etmiş midir? Yukarıda arz ettiğim gibi bunlar ancak milletvekili seçiminde gelirler ve bir daha da dört yıl yüzlerini görmek maalesef müyesser olmaz.

Müfettişlere gelince, bunlarda biliyorsunuz Valilerin otomobilleriyle akşamdan gelir sabahtan giderler. Yaptıkları teftiş ancak partinin dört beş yüz liralık bütçesini tetkikten ibarettir. Halbuki biz gerek il idare kurulu başkanlarından ve gerekse müfettişlerimizden bu şekli beklemiyoruz. Bizim beklediğimiz bunların bize mürşit vazifesi görmeleridir.

İl İdare Başkanlığına yazdığımız yazıların hemen hemen ekserisine cevap alamıyoruz. Bu yüzden Genel Sekreterliğe vuku bulan maruzatımızda hiçbir suretle ne nazarı dikkate alınır ve nede ne yapıldığına dair bir haber verilir.

Baştakileri tarafından ihmal edilen bir partinin buradaki teşkilatı maalesef huzurunuzda yukarıda arz ettiğim sebepler yüzünden her zaman utanarak çıkar. Karşımıza ikinci bir partinin çıkması ve bunların faaliyeti de bizimkileri uyandırmadı. Malatya'nın bütün köylerinde Demokrat Partililer dolaşarak propagandalar ve teşkilat yapmaktadırlar. Temenni ederim ki bizimkiler de biraz uyanır çalışmaya başlarlar. Bize düşen bu partiye girdiğimiz zaman verdiğimiz sözde sebat edip elimizden geldiği kadar çalışmaktır”

CHP Arapgir ilçe Başkanı Fadilloğlu'nun 1948 kongresi açılışında yaptığı bu konuşma CHP Malatya teşkilatının uzun yıllarına ait bilgiler vermektedir. Fadilloğlu

15 yıldan beri il idare kurulu başkan ve üyelerinin ilçelerine gelerek partiyi teftiş etmediklerini belirtmektedir. Çok açık bir üslupla ve cesurca yapılan bu konuşma fazla yorum gerektirmemekte ve CHP Malatya teşkilatının esasında müfettiş raporlarında belirtilenden daha da vahim durumda olduğunu gözler önüne sermektedir. Kongre zaptında dikkati çeken bir diğer nokta da uzun yıllardan beri yapılan dileklerden müspet bir netice alınamadığı için eski dileklerin tekrarlandığının belirtilmesidir.³⁸¹

1948 yılı ilçe kongreleri sonucunda idare kurullarına da şu isimler seçildiler:³⁸²

CHP Arapgir İdare Kurulu: Nazım Fadıllıoğlu ilçe başkanı olmak üzere, Fazlı Peker, Asım Başeski, Osman Özben, Kâmil Ulusoy, Sadık Balı, Asım Akyol

CHP Hekimhan İdare Kurulu: Galip Mutlu ilçe başkanı olmak üzere, Osman Genç, Bekir Kurttaş, Halil Çelebi, Osman Altıntaş, Abdullah Süt, Osman Korkmaz

CHP Akçadağ İdare Kurulu: İsmail Hakkı Kasapbaşıoğlu ilçe başkanı olmak üzere, İbrahim Karakaş, Vahap Keser, Mahmut Kan, İbrahim Tanrıverdi, Aliseydi Günay, Battal Mahmut Önal

CHP Doğanşehir İdare Kurulu: Rıdvan Doğan ilçe başkanı olmak üzere, Mustafa Doğan, Hanefi İnce, Ahmet Durak, Rıza Özdemir, Mustafa Tatar, Ömer Kâşif Yıldırım, H. Ali ErdoğanAbdülhamid Doğan

CHP Darende İdare Kurulu: Kâmil Sürenkök ilçe başkanı olmak üzere, Mustafa Özalp, Veli Eren, Raif Soylu, Musa Özer, Mevlüt Sönmezler, Mustafa Kıhtır, Mehmet Ormancı, Ahmet Kaya, Hasan Meydan

---

³⁸¹ İlçe dileklerinin incelendiği bölümde bu konuya dikkat çekilmişti. Pütürge’de de 15 yıldır köprü yapımı isteği tekrarlanıyordu. Yine 1920’li yıllardan beri özellikle Adıyaman ve çevresini kasıp kavuran trahom hastalığı için dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın “böyle giderse buralar bir gün körler diyarı olacaktır” demişti. Ancak 1949 yılı CHP Adıyaman ilçe kongresinde ilçede sadece bir trahom doktoru olduğu ve bu durumun yetersizliği nedeniyle kongre dilekleri arasında yer alacağı belirtilmektedir. Bkz. **Gayret**, 21 Kasım 1949.

³⁸² **BCA**, 490.01/374.1576.1

CHP Besni İdare Kurulu: Mustafa Öcal ilçe başkanı olmak üzere, Abdülkadir Özbay, Hasan Doğar, Yusuf Yığılı, Seydi Salıcı, Mustafa AYTEKİN, Ramazan Oruç,

CHP Adıyaman İdare Kurulu: Abdülgani Gürsoy ilçe başkanı olmak üzere, Mehmet Gürsoy, Gani İnan, Memet Abacı, Ali Polat, Hüseyin Bozdoğan, Reşit Gülle

CHP Kâhta İdare Kurulu: Mahmut Barutcu ilçe başkanı olmak üzere, Urfi Eren, Mahmut Çivi, Mustafa Benli, Mehmet Ali Güzel, Abuzer Aydın, Abdullah Koyuncu

CHP Pütürge İdare Kurulu: Rüştü Aytan ilçe başkanı olmak üzere, Kâmil İlhan, Ali Ayaydın, Mehmet Çelik, Ahmet İnan, Halil Akgün, Hüseyin Alkan, Hasan Sürmeli, Hidayet Okuducu

1948 yılının sonlarına doğru Malatya'nın da aralarında bulunduğu birkaç ilde milletvekili ara seçimleri yapıldı. DP'nin katılmadığı bu seçimlerde CHP'nin Malatya'dan göstereceği adayın belirlenmesi için yapılan yoklamada ilçe teşkilatlarına mensup delegeler aralarında anlaşarak Doğanşehir Belediye Başkanı Esat Doğan'ın aday seçilmesini sağladılar. İlçelerin bu şekilde anlaşarak kendi adaylarını seçtirmeleri il idare kurulunun ve Bölge Müfettişi Naşit Fırat'ın tepkisini çekti. Müfettiş Fırat, yoklama sonucunun ilçeler için ileride yapılacak seçimlerdeki hareket tarzlarının bir tecrübesi olduğunu merkeze gönderdiği raporunda özellikle belirterek ilçe teşkilatlarının gelecek seçimlerde de kendi adaylarının milletvekili adayı olabilmesi için ortak hareket edeceklerini söylüyordu.³⁸³

1948 milletvekili ara seçimi sonucunda CHP adayı Esat Doğan 121.985 oy alarak Malatya milletvekili seçildi. Katılımın düşük olduğu bu seçimde ilçelerin seçime katılım oranları ve verdikleri oylar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.³⁸⁴

---

³⁸³ BCA, 490.01/374.1576.1

³⁸⁴ BCA, 490.01/374.1576.1

İlçeler	Katılım Oranı (%)	Esat Doğan	Bağımsızlar
Doğanşehir	98	8321	-
Adıyaman	70	13115	-
Arapgir	66	6139	611
Pütürge	70	15775	857
Kâhta	59	9179	17
Hekimhan	80	11637	451
Darende	73	10262	-
Besni	73	14536	-
Akçadağ	68	8203	-

DP'nin katılmadığı bu ara seçimde CHP adayı Esat Doğan'ın rakipleri bağımsız adaylar Ali Sürmeli, Şükrü Erdoğan ve Şakir Çobanlı oldu. Bu bağımsızlar da tabloda görüldüğü gibi pek etkili olamadılar (tabloda üç adayın o ilçede aldığı toplam oylar görülmektedir). Ancak ilginç bir şekilde Besni ve Akçadağ'da seçime katılmayan kişilere de oy çıktığı görülmektedir. Besni'de adaylığını koymadığı halde çeşitli kişilere 90 oy verilirken, Akçadağ'da da benzer şekilde aday olmayan kimi kişilere 18 oy verildi.

Malatya genelinde genel olarak sakin geçen seçimlerden önce Akçadağ'da CHP Akçadağ eski idare kurulu üyesi Ahmet Teşto'nun karıştığı bir olay meydana geldi. 1946 yılında Akçadağ'da CHP teşkilatı kurulurken idare kuruluna seçilen Ahmet Teşto daha sonra ilçede DP'nin teşkilatlanmasıyla birlikte bu partiye geçmiş ve DP Akçadağ İlçe Başkanlığı görevine getirilmiştir. Birkaç arkadaşı ile birlikte Kürecik bucağına giden Teşto, seçimden bir gün önce orada faaliyette bulunurken bucak müdürü ile tartışmış ve kavgaya dönüşen tartışma adliyede sonuçlanmıştır.³⁸⁵

1950 seçimlerine doğru giderken CHP Malatya teşkilatı uyuşukluktan kurtuldu ve halkla temasa geçerek faaliyetlere başladı. 1949 yılına gelindiğinde Malatya'da CHP'ye kayıtlı üye sayısı bu çalışmalar sayesinde otuz bini geçti. Ancak burada bir noktaya dikkat çekmek gerekir ki, o da üye sayısı inanılmaz artış göstermiş olsa da ilçe teşkilatları üyelerinin tamamının erkeklerden oluşuyor olmasıdır.³⁸⁶

³⁸⁵ BCA, 490.01/374.1576.1

³⁸⁶ BCA, 490.01/175.698.1

1949 yılının son günlerinde CHP Malatya il ve ilçe kongreleri üzerine hazırladığı bir raporda Bölge Müfettişi Naşit Fırat ilçe teşkilatları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Fırat'ın deyimiyle CHP Malatya teşkilatının en zayıf noktasını Kâhta ilçe teşkilatı oluşturmaktadır. Fırat bunun nedenini de merkeze uzak olan bu ilçeye sık sık gidilememesine ve kültür bakımından geri olan ilçede faal eleman bulunamamasına bağlamaktadır. Müfettiş Fırat bu ilçede partisinin, ağaların zulmünden canı yanmış olan halk tabakalarını tutmaya çalıştığını da vurgulamaktadır.³⁸⁷

1950 yılının ilk günlerinden itibaren tüm ülkede olduğu gibi Malatya ve ilçelerinde de partiler yaklaşan genel seçim öncesi çalışmalarını hızlandırdılar. Özellikle ilçelerde bir hayli hareketli geçen seçim faaliyetleri günü gününe gazetelere yansıyan çeşitli haberlerle kendisini gösterdi. CHP yanlısı Gayret gazetesi her gün bir ilçedeki DP teşkilatı üyelerinin topluca istifa ederek CHP'ye geçtiklerini belirten haberlere yer veriyordu. Ancak bu gibi haberlerin bazıları DP yetkilileri tarafından yalanlanmaktaydı.

1950 seçimleri öncesi CHP adaylarının belirlenmesi için yapılan yoklama seçimlerinde -iki yıl önceki ara seçim yoklamalarında olduğu gibi- ilçe delegeleri anlaşarak kendi partililerini aday seçtirdiler. Parti müfettişi Mithat Aydın bu durumu önlemek için çalıştıysa da ilçe partilileri çoğunluğa sahiptiler ve özellikle CHP Besni ilçe Başkanı Abdülkadir Özbay'ın milletvekili adayı olmasını sağladılar.³⁸⁸

14 Mayıs (1950) günü yapılan seçimler sonucunda İsmet İnönü'nün başında bulunduğu CHP listesi Malatya'da seçimin galibi oldu. İlçelerdeki seçim sonuçlarına bakıldığında 9.091 seçmenden 8.175'inin oy kullandığı Doğanşehir'de CHP büyük bir farkla seçimi kazanırken, katılımın %88 olduğu Arapgir'de DP farklı bir şekilde seçimi kazandı. 13.095 seçmenin 12.276'sının oy kullandığı Akçadağ'da CHP büyük farkla seçimi kazanırken,³⁸⁹ Besni'de DP yaklaşık 2.500 oy farkıyla galip geldi.³⁹⁰

---

³⁸⁷ BCA, 490.01/175.698.1

³⁸⁸ BCA, 490.01/374.1576.2

³⁸⁹ Fırat, 16 Mayıs 1950.

³⁹⁰ CHP Besni ilçe Başkanvekili Hilmi Özbay'ın seçimlerden uzun bir süre sonra CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıdaki şu sözleri CHP'nin Besni'deki durumunu ve seçim sonucunu açıklamaktadır: "...İlçemizde seçimlerden önce partimiz idare kurulu halkın psikolojisi ile değil alakadar olmak hiçbir ehemmiyet göstermeden başıboş kaldı, parti çalışmalarını halk üzerinde gösteremedi. Üç buçuk sene hiç kıvılcıktan yerinde saydı. Nihayet seçimden altı ay önce bazı genç arkadaşlarla mefruç olan kazamız partisi uykudan uyandı fakat geç kalmıştı..." Bkz. BCA, 490.01/481.1954.1

Diğer ilçelerdeki seçim sonuçlarına ait sayısal veriler olmamakla birlikte Kâhta ve Adıyaman'da da DP'nin önde olma ihtimalinin yüksek olduğu, diğer ilçelerde (Darende, Pütürge, Hekimhan) ise CHP'nin üstünlük sağladığı söylenebilir.

İlçelerdeki seçim sonuçları değerlendirildiğinde Arapgir ve Besni'de DP'nin kazanmış olması şaşırtıcı değildir. Bu iki ilçede CHP teşkilatlarının durumu ortadadır. Kâhta ve Adıyaman gibi ilçelerin CHP'nin Malatya'daki zayıf halkaları olduğu müfettiş raporlarından biliniyor. Bu nedenle bu ilçelerde de DP'nin kazanacağı tahmin edilebilir bir sonuçtur.

1950 yılında genel seçimleri takip eden yerel seçimler de Malatya'da CHP'nin üstünlüğüyle sona ermekle beraber genel seçimlerde olduğu gibi yerel seçimlerde de Besni, Kâhta ve Adıyaman DP'nin güçlü olduğu ve galip geldiği yerler oldu. Örneğin Besni Belediyesini DP 775 oy farkıyla kazandı.³⁹¹ İşte bu seçim sonuçları nedeniyle Adıyaman, Kâhta ve Besni ilçeleri 1954 yılında iktidar tarafından Malatya'dan alınacak ve ayrı bir il olarak teşkilatlandırılacaktır.

1950 yılının son aylarında Turgut Babaoğlu'nun Malatya Valiliğine atanması CHP merkez teşkilatını olduğu gibi CHP ilçe teşkilatlarını da etkiledi. Vali Babaoğlu merkezde olduğu gibi ilçelerdeki CHP'lileri de ikinci sınıf vatandaş statüsüne koyarak ayrı muamele etti. Babaoğlu'nun bu türden davranışlarına geçen bölümde değinildiği için burada tekrarlanmayacaktır.

1950 yılında yapılan genel ve yerel seçimlere CHP Malatya teşkilatı ilçelerde şu isimlerden oluşan yönetim kurulları ile girdi:³⁹²

CHP Hekimhan İdare Kurulu: Osman Genç idare kurulu başkanı olmak üzere, Mahmut Mutlu, Ethem Çatal, Bekir Kurttaş, Yahya Altuntaş, Hüseyin Taner, Halil Güven, Halil Karayazıcı

CHP Besni İdare Kurulu: Abdülkadir Özbay idare kurulu başkanı olmak üzere, Hasan Doğar, İdris Albayrak, Seydi Salıcı, Hilmi Özbay, Mustafa Baba, Mustafa Aytekin, Mahmut Çil, Memet Dursun,

---

³⁹¹ BCA, 490.01/481.1954.1

³⁹² BCA, 490.01/374.1576.2

CHP Pütürge İdare Kurulu: Rüştü Aytan idare kurulu başkanı olmak üzere, Turan Albayrak, Hüseyin Akın, Ali Ayaydın, İbrahim Alas, Mustafa Karakaş, Hasan Yener, Memet Çelik, Osman Yılmaz

CHP Adıyaman İdare Kurulu: Abdülgani Gürsoy idare kurulu başkanı olmak üzere, Abuzer Aytekin, Memet Abacı, Mahmut Deniz, Mahmut Sever, Ali Tanrıverdi, Sıtkı Gürsoy

CHP Doğanşehir İdare Kurulu: Ahmet Durak idare kurulu başkanı olmak üzere, H. Ali Erdoğan, Mustafa Doğan, Hanifi İnce, Kâşif Yıldırım, Mustafa Tatar, Ömer Yağcı, Rıza Özdemir, Abdülhamit Doğan

CHP Arapgir İdare Kurulu: Nazım Fadıllıoğlu idare kurulu başkanı olmak üzere, Asım Akyol, Fazlı Peker, Süreyya Türksöy, Rıza Er, Kâmil Ulusoy, Osman Özgen

CHP Darende İdare Kurulu: Kâmil Sürenkök idare kurulu başkanı olmak üzere, Mustafa Özalp (Belediye Başkanı), Veli Eren, Memet Oruç, Raif Soylu, Memet Güzeldağ, Hasan Kubalt, Ahmet Kaya, Musa Üzer

CHP Akçadağ İdare Kurulu: Mahmut Kan idare kurulu başkanı olmak üzere, İbrahim Tanrıverdi, Mahmut Önal, İbrahim Karakaş, Aliseydi Günay, Hasan Tatal, Ali Cilvez

CHP Kâhta İdare Kurulu: Mahmut Barutcu idare kurulu başkanı olmak üzere, Urfi Eren, Mehmet Ali Güzel, Abuzer Aydın, Mustafa Behli, Mahmut Çivi, Ali Şen Doğan

2.4.3. İlçe Teşkilatlarında Meydana Gelen Çekişmeler

CHP Malatya ilçe teşkilatlarında -merkezde olduğu gibi- çeşitli nedenlerle üyeler arasında birlik ve beraberlik olmadığı ve özellikle seçim ve senelik kongre dönemlerinde üyelerin mevki hırsıyla hareket ederek birbirleriyle mücadele ettikleri müfettiş raporlarında sıkça yer alan bir durumdur. İlçe teşkilatlarında daha da sert

boyutlara ulaşabilen bu duruma ilk örnek 1927 yılı senelik ilçe kongreleridir. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda da bu durumun farklı örnekleri yaşandı. Çok partili siyasi yapıya geçiş ise ilçe partilileri arasındaki çekişmeleri daha da arttırdı.

İlk olarak Besni ve Arapgir parti teşkilatlarının içinde bulunduğu iki olaya değinilecektir. Osmanlı yıllarından beri Malatya'ya bağlı olan Besni 1926 yılında Gaziantep'e bağlandıysa da 1933 yılına gelindiğinde yeni bir idari taksimatla tekrar Malatya'ya bağlı bir ilçe statüsüne getirildi. Ancak 1933 yılında yapılan bu idari düzenleme Besni'de pek olumlu karşılanmadı ve ilçenin önde gelen yöneticileri her fırsatta ilçenin tekrar Gaziantep'e bağlanmasının gerektiğini söylediler. 1935 yılının son günlerinde CHP Besni ilçe Başkanı ve Belediye Başkanının imzasıyla CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen bir yazı ile ilçenin Gaziantep'e bağlanması istendi ve bu durumu gerektiren şartlar üzerinde duruldu. Kısa bir süre sonra aynı isimlere birçok genel meclis üyesi vb görevlerde yer alan isimlerin de eklenmesiyle oluşturulan bir heyetin Genel Sekreterliğe gönderilen yazısının benzeri 13 Ocak 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesinde "*Besni Kazası Halkının Haklı Bir Dileği*" başlığı altında yayınlandı. Bu yazıya cevap o yıllarda CHP Malatya teşkilatının gayriresmi yayın organı olan Fırat gazetesinden geldi ve "*Anlamına Akıl Ermeyen Bir Dilek*" başlığı altında konuya yer verilerek Besni halkının Malatya'dan ayrılmak istemediği, aksi görüşü savunanların ise birkaç kişiden ibaret olduğu belirtildi.³⁹³

1935 yılında bu olayın dışında Arapgir'de de ilçe parti teşkilatının içinde yer aldığı bir olay meydana geldi. Uzun yıllardan beri CHP Arapgir ilçe Başkanlığı ve Belediye Başkanlığı yapan Nazım Bilge, görevi suiistimal gerekçesiyle işten el çektirildi ve hakkında soruşturma başlatıldı. Bir yıla yakın bir süre devam eden bu soruşturma sürecinin ardından Malatya Ağır Ceza Mahkemesi Bilge'nin suçsuz olduğuna kanaat getirdi ve bunun üzerine Malatya Valisi ve CHP il Başkanı İbrahim Ethem Akıncı Nazım Bilge'yi eski görevine tekrar getirdi.³⁹⁴

Çok partili siyasi hayata geçilmesiyle birlikte ilçelerde parti içi çekişmeler daha da arttı ve bu durum kimi zaman kendisine CHP içinde istediği yeri bulamayan kişilerin DP'ye transferiyle sonuçlandı. Yeni dönemde istediklerine ulaşamayan ilçe partililerinin en çok başvurdukları yol CHP Genel Sekreterliği'ne şikâyet mektubu yazmak oldu. Örneğin 1946 yılı milletvekili ve genel meclis seçimlerinden sonra

³⁹³ Fırat, 22 İkinci Kanun 1936.

³⁹⁴ Fırat, 14 Temmuz 1936.

Pütürge’de yaşayan bir vatandaş (Ömer Yılmaz) CHP Genel Sekreterliği’ne gönderdiği mektupta CHP ilçe Başkanı Kâmil İlhan’ın parti tarafından gösterilen milletvekili aday listesinde adının yer almaması üzerine seçimlerde gizliden gizliye CHP aleyhine çalıştığını ve partinin Pütürge’de kazanamaması için elinden geleni yaptığını belirtiyordu. Mektupta ayrıca genel meclis seçimlerinden önce İlhan’ın ilçe kaymakam vekili (Nurettin Alagök) ile anlaşarak halkı birbirine düşürmeye çalıştığı ve amacının halkı CHP’den ve onun hükümetinden soğutmak olduğu belirtilerek CHP ilçe Başkanı Kâmil İlhan ile kaymakam vekili hakkında soruşturma açılması istenmekteydi. Bu şikâyet mektubu üzerine Genel Sekreterlik Malatya Bölgesi Müfettişi Cemal Karamuğla’dan olay üzerinde inceleme yapmasını istedi ve müfettiş yaptığı inceleme sonucunda Genel Sekreterliğe Kâmil İlhan’ın uzun yıllardan beri CHP Pütürge teşkilatında yer aldığını ve milletvekili seçiminde de bütün oyların CHP’ye verildiğini belirten bir yazı yazdı. Genel meclis seçimi sırasında yaşanan olay ve dedikodulara İlhan’ın isminin karışmasının ve buradan hareketle İlhan’ın parti aleyhine çalıştığını iddia etmenin çok yersiz bir hareket olduğunu da belirten müfettiş Karamuğla, mektubu yazan vatandaşın rekabet ve kıskançlık hisleriyle hareket ettiğini de belirtmekteydi.³⁹⁵

1947 yılı başlarında bu defa Darende Belediye ve CHP ilçe Başkanı Mustafa Özalp’dan CHP Genel Sekreterliği’ne bir telgraf gönderildiği görülmekte. Henüz çok partili siyasi yaşama geçişin ilk yılında CHP-DP çekişmesinin bu ilçede de yaşandığını gösteren telgrafta CHP ilçe Başkanı tarafından suçlanan kişi ilçe kaymakamı ve jandarma komutanıdır.

“Yaptığı yolsuzlukları örtbas ettirebilmek için ilk geldiği sıralarda partimize mugayir olduğu her fırsatta faaliyetlerimizi destekleyeceğini söyleyen ve bilahare zaman Demokrat Parti’ye gizli kapalı yardımlarda bulunan ve bu birkaç gün içerisinde emrindeki hükümet kuvvetinin işbirliğiyle yaptıklarını gizlemeyen, Çanakkaleli, demokrat ve hatta hiçbir vatan hissi taşımayan, vazifelerini kötüye kullanan kaymakam Cihat Mutver bütün memleket ileri gelenlerini, bilhassa Halk Partisi’ne mensup belediye üyeleri ile belediye başkanvekilini karakolda elinde oyuncak olan cumhuriyet jandarmasına dövdürmekte ve süngülerle tehdit etmektedir. Halkın cumhuriyete ve partimize bağlılık derecesi sonsuz iken memlekette bir hadise çıktığı süsü vermek için iki gün evvele süngülü jandarmalarla dayak atmak üzere karakola sürüklendim. Kardeşim oğlum ve kardeş

³⁹⁵ BCA, 490.01/175.697.2

çocuklarımla partimize en bağlı arkadaşlarımla karakolda iki gündür aç susuz işkenceler altındayken C savcısının işe el koymasıyla serbest bırakıldım. Tevkif edilmemiz için Demokrat Parti mensuplarıyla ve yargıç Hızır Cengiz ile işbirliği yapan kaymakam haksızlıklar icat etmektedir. İlçede hak diyecek bir ağız bulunması için az çok doğru söyleyeceğinden şüphelendiği kimseleri de tehdit ve tercim etmeğe devam etmektedir. İlçemiz bu kaymakam ve müştereki jandarma komutanı emrinde kaldıkça daha büyük hadiselerin vukua gelmesi birçok namuslu ve dürüst kimselerin tercim edilmesi muhakkak olduğundan kaymakam Cihat Mutver ve jandarma komutanının elinden mazlum ilçe halkının kurtarılmasına delaletlerinizi insanlık namına ve yüksek partimizin menfaati bakımından istirahat ile ve büyük İnönü'nün şefkatine dehalet ile ellerinizden öperim.”³⁹⁶

Darende Belediye ve CHP ilçe Başkanı'nın merkeze gönderdiği bu telgraf çok partili siyasi hayata ve demokrasiye geçişin ilk sancılarını gösteren bir yapıdadır.

Telgrafın ardından CHP Genel Sekreterliği CHP Malatya il idare kurulundan olayı araştırmasını istedi ve aynı yıl içerisinde Cihat Mutver Darende kaymakamlığından alındı.

Malatya'da yapılacak olan 1948 ara seçiminden önce Darende'deki olayın bir benzeri Akçadağ'da yaşandı. Bu olayda ise CHP Akçadağ ilçe Başkanı İsmail Hakkı Kasapbaşıoğlu CHP Genel Başkanvekili Hilmi Uran'a yazdığı mektubunda Akçadağ Kaymakamı Rahmi Onaran'ın kendisi gibi “*menfi ruh ve fikirli ve çok düşük durumda bulunan ve aynı ruhu taşıyan*” DP ilçe Başkanı ile birlikte hareket ettiğini ve yaklaşmakta olan ara seçimde kaymakam Onaran'ın “*Demokratlara vaat ettiği rolü*” oynayacağını belirterek “*biz partilileri müşkülata düşürecektir*” demektedir. Mektup üzerine CHP Genel Sekreterliği İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle'den durum hakkında gerekli incelemenin yapılmasını istedi ve İçişleri Bakanlığı da konuyu Malatya Valiliği'ne taşıdı. Yapılan incelemeler sonucunda İçişleri Bakanlığı CHP Genel Sekreterliği'ne Malatya Valiliği'nden aldığı bilgiler doğrultusunda CHP Akçadağ ilçe Başkanı ile DP ilçe Başkanının aralarının uzun süredir açık olduğunu ve DP ilçe Başkanı ile Kaymakamın görüşmesinden memnun olmayan CHP ilçe Başkanının Kaymakamın karşı partiyi desteklediği şeklinde çıkardığı haberin doğru olmadığını belirtti. Buna rağmen İçişleri Bakanı CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği

---

³⁹⁶ BCA, 490.01/481.1954.1

yazıda Malatya Valiliği tarafından kaymakama “*gerekli ikazın yapılmış olduğu*”nu da belirtmiştir.³⁹⁷

1950 genel seçimleri yaklaşırken yine CHP Akçadağ teşkilatından merkeze gönderilen ve yaklaşan seçim öncesi Genel Sekreterliğin dikkatini çeken bir yazı görülmektedir. 23 Ocak 1950 tarihini taşıyan ve CHP Akçadağ ilçe idare kurulu başkan ve üyelerinin imzalarıyla CHP Genel Sekreterliği’ne gönderilen bu yazıda dört yıl önce Akçadağ’dan ayrılarak ilçe yapılan Doğanşehir konu edilmektedir. Yazıda 1948 ara seçiminde ilçe delegelerinin desteğiyle CHP adayı olup milletvekili seçilen -eski Doğanşehir Belediye Başkanı- Esat Doğan’ın Akçadağ askerlik şubesi ile Cumhuriyet Savcılığı kadrosunu Doğanşehir’e naklettirmeye çalıştığı ve Doğanşehir’e kadar getirilen Sürgü suyunun yine Doğan’ın etkisiyle Akçadağ’a kadar ulaştırılmamasının çiftçilere büyük bir darbe vurduğu belirtilmektedir. Yazı tamamlanırken, bu sorunların çözülmemesi durumunda yalnız ilçesi menfaatini düşünen milletvekili Doğan yüzünden Akçadağ halkının DP’ye geçeceği de belirtilmektedir.³⁹⁸

1950 genel seçimleri için yapılan adaylık yoklamasında ilçe delegelerinin birleşmeleri sonucunda Besni Belediye ve CHP ilçe Başkanı Abdülkadir Özbay milletvekili adayı olmuştu. İlçelerin etkisiyle merkezin istediği şekilde sonuçlanmayan yoklama sonrasında birçok partili -hatta parti müfettişleri- listenin yeterince güçlü olmadığını ve sadece kendi ilçesi halkı tarafından tanınan adaylar nedeniyle listeyi halka kabul ettirmenin kolay olmayacağını belirtiyorlardı. Seçime çok kısa bir süre kala CHP Aspuzu bucak teşkilatına kayıtlı -ismini vermeyip sadece imza atan- bir partili CHP Genel Sekreterliği’ne gönderdiği yazıda “*ilçelerce yapılan komplot ile zayıf hale sokulan*” parti aday listesinin özellikle Abdülkadir Özbay’ın listeden kaldırılmasıyla kısmen düzeltileceğini belirtmektedir. Özellikle Özbay’ı hedef alan yazısında bu parti üyesi “*...Besni ilçesinin ileri sürdüğü ve listeye kattığı Abdülkadir Özbay kaçakçılıktan Besni Asliye Ceza yargıçlığının (1)934 tarih ve 10/1 sayılı kararıyla bir ay hapis ve 855 lira ağır para cezasına mahkûm olmuş ve cezası da infaz edilmiştir. (...)*Abdülkadir Özbay’ın adaylığının iptalinin parti muhitinde ve halk efkârında doğuracağı memnuniyet onun birkaç taraftarının -muhtemel- infialiyile kabili kıyas olmayacaktır” demektedir. Yazıda Özbay’ın kaçakçılıktan ceza aldığı

³⁹⁷ BCA, 490.01/481.1954.1

³⁹⁸ BCA, 490.01/506.2031.1

belirtilmekte ancak türü hakkında bilgi verilmemektedir. Muhtemelen Özbay'a isnat edilen suç tütün kaçakçılığıdır. Bu yazıya rağmen listede herhangi bir değişikliğe gidilmemiş ve seçim sonucunda Abdülkadir Özbay Malatya milletvekili seçilmiştir.³⁹⁹

1950 seçimlerinden sonra DP'nin iktidarıyla birlikte Malatya Valiliğine tayin edilen Turgut Babaoğlu merkezin yanı sıra ilçelerde de tepki çeken uygulamalar içerisine girdi. Babaoğlu'nun Besni'deki faaliyetleri hakkında CHP Besni İlçe Başkanvekili Hilmi Özbay Genel Sekreterliğe bir şikâyet yazısı göndererek 1950 yılı Kasım ayında Besni'ye gelen Vali Babaoğlu'nun -diğer yerlerde olduğu gibi- ilçede görev yapan memurlarla görüşerek bazılarının işine son verdiğini belirtmektedir. DP Besni üyeleriyle birlikte ilçeyi dolaşan valinin halka “*Demokrat ağalar*” şeklinde hitap ettiği ve ilçede emniyet ile jandarma kuvvetlerinin DP'lilerden emir aldıklarının belirtildiği yazıda, ilçede kısa süre önce tamamlanan ve CHP'li adayların seçilmesiyle sonuçlanan muhtar seçimlerinin DP'lilerin baskısıyla iptal edildiği de belirtilmektedir. İlçede adli teminatın kalmadığı ve tekrarlanacak olan muhtarlık seçimlerini yine CHP'liler kazansalar dahi Vali Babaoğlu'nun seçilen muhtarların görev yapmalarına engel olacağı söylentilerinin dolaştığı ve bazı vatandaşların hükümete ve cumhurbaşkanına küfrettiği iftirasıyla hapiste yatırıldığına da öne sürüldüğü yazı, son olarak, Valinin DP'lilerin gururunu okşamak ve onlara rozet dağıtmak için Besni'ye geldiğinin belirtilmesiyle son bulmaktadır.⁴⁰⁰

---

³⁹⁹ BCA, 490.01/374.1576.2

⁴⁰⁰ BCA, 490.01/481.1954.1

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CHP’NİN YAN KURULUŞLARI OLARAK HALKEVİ VE DERNEKLER

3.1. MALATYA HALKEVİ

CHP Malatya teşkilatının en önemli yan kuruluşu olan Malatya Halkevi, 19 Şubat 1932 tarihinde kurularak resmi açılışı yapılan ilk 14 halkevinden birisidir. Kısa bir süre önce CHP’ye katılan Türk Ocaklarının yerini alan Halkevleri, halkın Atatürk devrimleri doğrultusunda siyasal ve ideolojik eğitimlerini gerçekleştirmek amacıyla kurulan kitle örgütleri olmuşlardır.¹

Malatya Halkevi, kısa bir süre önce CHP bünyesine katılan ve CHP Malatya il merkezi olarak kullanılmaya başlanan Türk Ocağı binasında CHP Malatya il Başkanı Osman Hilmi Taner’in başkanlığında çalışmalarına başladı. CHP il yönetim kurulu ile aynı binada iç içe çalışmalarını sürdüren Malatya Halkevi, kuruluşunu takip eden yıllar içerisinde kendisine ait ayrı bir binaya geçmek istemişse de, 1950 yılına gelindiğinde hâlâ aynı binada parti il yönetim kurulu ile birlikte görev yapmaktaydı.

Malatya Halkevinin kuruluşunu takip eden ilk yıl sonunda parti tarafından yaptırılan teftiş sonucunda hazırlanan ve CHP Genel Sekreterliği’ne sunulan 4 Mayıs 1933 tarihli rapor Malatya Halkevinin kuruluş dönemi ve yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Rapora göre Malatya Halkevi 7 şube² ile kurulmuştur. Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesi ile Müze ve Sergi şubesi dışında kalan 7 şube ile açılan Malatya Halkevi ilk yılsonunda 20’si kadın olmak üzere 186 üyeye sahiptir. Büyük bir kısmını başta öğretmenler olmak üzere memurların oluşturduğu bu üyelerin şubelere dağılımı ise şöyledir: Dil Tarih Edebiyat şubesinin 16, Güzel Sanatlar şubesinin 12, Temsil şubesinin 13, Spor şubesi 31, Sosyal Yardım şubesi 77, Kütüphane ve Yayın şubesi 20 ve Köycülük şubesi 17.³

---

¹ Anıl Çeçen, **Atatürk’ün Kültür Kurumları Halkevleri**, 2.b., Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s. 92.

² Halkevleri; Dil Tarih Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Müze ve Sergi olmak üzere 9 şube şeklinde örgütlenmişlerdi ve üyeleri arasından seçtikleri komitelerce yönetilmekte ve çalışmalarını sürdürmekteydiler. Bkz. Çeçen, a.g.e., ss. 105-108.

³ **BCA**, 490.01/1005.878.1

Malatya Halkevi ilk yılında 23 Nisan, 29 Ekim gibi milli bayram günlerinde yaptığı kutlamaların yanı sıra 1932 yılında Bursa’da meydana gelen Arapça ezan olayı dolayısıyla irticaı protesto etmek için de toplantılar yaptı. 23 Nisan (1932) günü Halkevi önünde toplanan halka Atatürk’ün Nutuk’ta TBMM’nin kuruluşunu anlattığı bölümler okundu. 29 Ekim (1932) günü ise Halkevi üyeleri kurulan kürsülerden halka nutuklar söylediler ve gece de Halkevinde konser verildi. 1933 yılı 23 Nisan kutlamalarında da halkevi tarafından konserler verildiği gibi milli oyunlar da oynandı. Ayrıca halkevi tarafından ihtiyaç sahibi öğrencilere 1000 adet defter dağıtıldı ve halkevleri merkez yayını olan Ülkü dergisinin ilk sayısı okullara verildi.⁴

1933 yılında hazırlanan bu raporda Malatya Halkevi ile ilgili olumsuz görüşler de yer almaktaydı. Bunların başında şubelerin yeterince çalışmadıkları ve Halkevi idare heyetinin bu duruma seyirci kaldığı gelmektedir. Raporda Halkevi Başkanı Osman Hilmi Taner’in istekli olmasına rağmen yalnız kaldığı ve çalışan yardımcılardan mahrum olduğu belirtildikten sonra şu görüşlere yer verilmiştir:⁵

“...Malatya, bu güzel memleket, münevver vatandaş hususunda henüz çok fakirdir. Orada bir lise açılmasına karar verilmesi mahzû isabet olmuştur. Lise, semerelerini verinceye kadar Halkevini ancak muallim ve memurlar yaşatabilirler. Fakat görülüyor ki, bunlar da şimdiye kadar Halkevine karşı yürekten bir alaka göstermemişlerdir. Binaenaleyh muallim ve memur arkadaşların, Halkevine yalnız yazılmakla kalmayıp aynı zanda onu faaliyete sokmak için icap eden fiili alakayı da göstermelerini temin etmek çok mühimdir. Belki bu takdirde Malatya Halkevimizi biraz canlandırmak mümkün olabilir.”

Malatya Halkevi kuruluşunu takip eden ilk yıl içerisinde beklenen gelişmeyi gösteremedi. Rapora göre bunun esas nedeni de Malatya’nın Halkevi çalışmalarında yer alacak ve gelişimi sağlayacak gençlerden ve münevver vatandaşlardan yoksun olması ve Halkevi üyelerinin büyük bir çoğunluğunu oluşturan öğretmen ve diğer memurların da Halkevine kendilerinden beklenen ilgiyi göstermemeleridir.

İlk yılsonu raporu pek olumlu görünmese de Malatya Halkevi ilerleyen yıllarla birlikte yavaş yavaş gelişme göstermeye başladı. Gerek yerel gündem ve sorunlarını gerekse ülke gündemini takip etmeye çalışan halkevi yöneticileri çeşitli konularda şehirdeki uzmanlara konferanslar verdirerek halkı aydınlatmaya ve

⁴ BCA, 490.01/1005.878.1

⁵ BCA, 490.01/1005.878.1

bilinçlendirmeye çalıştılar. 1935 yılından itibaren Malatya Halkevi salı günleri haftalık konferanslar düzenlemeye başladı. Valilik tarafından ildeki bütün memurların katılmak zorunda oldukları⁶ bu haftalık konferanslardan birinin programına bakılacak olursa, Göz doktoru İsmail Hakkı'nın trahom hastalığı ve korunma yolları üzerine bilgi verdiği (ki bu yıllarda trahomun Malatya'yı kasıp kavuruyordu), Cumhuriyet Başsavcısı Gültekin Onay'ın Cumhuriyetin hukuk alanında yaptığı inkılaplar ve kadınların meclis hayatında kazandığı mevkiler konulu bir konuşma yaptığı, Hukukçu Rıfkı Bey'in ekonomide nakliyeciliğin önemi ve demiryolları konulu bir konuşma yaptığı, Memleket (Devlet) Hastanesi Dahiliye uzmanı Dr. Kenan Halil'in zehirli gazlar ve korunma yolları hakkında bilgiler verdiği ve -1946 ve 1950 seçimlerinde CHP Malatya milletvekili seçilen- Sadık Eti'nin de 1935 yılının siyaset olayları hakkında bir konuşma yaptığı görülecektir.⁷ Bu haftalık konferansların bir diğerinde de Malatya Emniyet Müdürü İhsan Sabri Çağlayangil⁸ Ziya Gökalp'in hayatı üzerine bir konuşma yapmıştır.⁹ Haftalık olarak düzenlenen bu konferanslar halkevi müzik kolunun çeşitli türlerdeki müzik dinletisi eşliğinde tamamlanmaktaydı.

Malatya Halkevi bu yıllarda kadınların çarşaf ve peçe kullanımını bırakarak sosyal hayata karışmasını sağlamak ve Cumhuriyetin kadınlara verdiği hakları tanıtmak ve benimsetmek için yoğun çabalar sarf etti. Bu konuda halkevinde kadınlara özel konferanslar verilerek özellikle çarşaf ve peçenin çıkarılması için faaliyetlerde bulunulurken,¹⁰ erkeklere yönelik olarak da halkevinde düzenlenen balolara katılımcıların eşleri ile birlikte gelmeleri teşvik ediliyordu.¹¹ Halkevi kadınlara özel konferanslarında sadece bu konuları işlememiştir. Kadın doğum uzmanı doktorlar tarafından hamilelik ve doğum süreci konulu konferanslar verilerek kadınların çok çeşitli konularda bilinçlenmesi sağlanmıştır.¹²

Malatya Halkevi milli bayramların yanı sıra yerli mali haftası, dil bayramı, halkevlerinin kuruluş yıldönümü¹³ vb özel gün ve haftalarda da konferanslar,

---

⁶ **Fırat**, 14 İkincikanun 1935.

⁷ **Fırat**, 7 Şubat 1935.

⁸ İhsan Sabri Çağlayangil ilerleyen yıllarda Dışişleri Bakanlığı ve Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı yapmıştır.

⁹ **Fırat**, 11 Birincikanun 1935.

¹⁰ **Ünal**, 13 Birincikanun 1935; **Fırat**, 11 Birincikanun 1935; **Fırat**, 8 İkincikanun 1936.

¹¹ **Fırat**, 31 Birincikanun 1934; **Fırat**, 19 Şubat 1937.

¹² **Fırat**, 13 Nisan 1936.

¹³ Her yıl şubat ayında halkevlerinin kuruluş yıldönümü kutlamaları yapılmaktaydı. Diğer halkevlerinde olduğu gibi Malatya Halkevi için de özel bir önemi olan bu kutlamalara yerel basın

eğlenceler düzenlediği gibi Malatya halkı için düşük ücretler karşılığında nişan ve düğün tören ve eğlenceleri de düzenliyordu.¹⁴ Malatya Halkevi ayrıca ülke gündemini de yakından takip ederek gelişmeler karşısında tepkisini gösterecek çeşitli organizasyonlar da gerçekleştirdi. Örneğin 1935 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e karşı düzenlenmesi planlanan suikast girişiminin ortaya çıkması üzerine Malatya Halkevi halkı bu olaya karşı bir protesto mitingi düzenlemeye çağırdı.¹⁵ 25 Ekim (1935) günü yapılan ve binlerce kişinin katıldığı bu büyük protesto mitinginde hatipler tarafından olayı kınayan konuşmalar yapıldı ve miting sonunda Malatyalılar adına başta Cumhurbaşkanı Atatürk'e olmak üzere, Başbakan İsmet İnönü'ye ve İçişleri Bakanlığı ile CHP Genel Sekreterliği'ne telgraflar gönderildi.¹⁶

1930'lu yıllardan itibaren CHP kurultayları illerde bayram havasında geçmekte ve bu kurultayların başladığı günlerde çeşitli kutlama programları düzenlenmekteydi. Malatya'da da halkevi tarafından kurultayların açılış günlerinde kutlama programları yapılıyordu. Örneğin ev ve mağazaların bayraklarla süslediği, halkevinin ışıklandırıldığı 1935 kurultayının açılış gününde şu kutlama programı uygulandı:¹⁷

Gündüz:

- *“Saat 15’de Halkevinin radyosundan kurultayın açış söylevi dinlenecek*
- *Sözenler (hatipler) söylevlerini yapacaklar*
- *Salonda konser verilecek*

Gece:

- *Saat 20’de müzikli fener alayı yapılacak ve alay Halkevinin önüne varınca bir söylev söylenecek*
- *Saat 20:30’da salonda söylev verilecek*
- *Monologlar yapılacak ve ulusal oyunlar oynanacak*
- *Müzik kolu konser verecek”*

---

yoluyla halk davet edilirdi. Malatya Halkevinin 1940 yılı kutlama programı şöyledir: *“Sayın Başvekilin saat 15’de radyoda vereceği nutku dinlemek-İstiklâl marşı-Törenin açılması-Mesai raporu-Resim ve fotoğraf sergisini gezmek-Bir marş ile törene son vermek”* Bkz. **Fırat**, 20 Şubat 1940.

¹⁴ **BCA**, 490.01/989.829.2

¹⁵ **Fırat**, 23 Birinciteşrin 1935.

¹⁶ **Fırat**, 25 Birinciteşrin 1935.

¹⁷ **Fırat**, 7 Mayıs 1935.

1935 yılı genel seçimlerinde CHP Malatya il ve Halkevi Başkanı Osman Hilmi Taner'in milletvekili seçilmesi sonucunda parti il idare kurulu üyesi Şevki Sözen Halkevi Başkanvekilliğine getirildiyse de¹⁸ bir süre sonra Faruk Yakın Halkevi Başkanlığına seçildi. Yakın 1935 yılı sonunda bir çalışma raporu hazırlayarak CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdi. Rapora göre kuruluşunun üçüncü yılı itibariyle Malatya Halkevi geçmiş yıllara benzer sorunlar yaşamaktadır. Raporda temel sorun olarak parti binasında faaliyetlerini sürdüren halkevinin bu durumdan çok etkilendiği ve şubelerin kendilerine ait odalarının bulunmayışı ve sahnenin olmaması vb nedenlerle acil olarak bir binaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Yine halkevi bütçesinin yetersiz olduğu ve şu anki bütçeyle dergi çıkarma, gösteriler ve Malatya hakkında araştırmalar yapma vb istekler hayata geçirilememektedir. Başkan Yakın para sorununun çözümü için Malatya il özel idaresi ile belediye bütçelerine halkevine verilmek üzere ek ödenek konulmasını istemiştir. Bu rapora göre Malatya Halkevinin diğer bir sorunu da tıpkı iki yıl önceki raporda belirtildiği gibi şubelerin eleman eksikliğidir. Başkan Yakın da Malatya'da öğretmenler dışında halkevini destekleyecek kimse bulunmadığını belirtmekte ve *"ilim, fen bilginleri ve fikir sahipleri yok denecek kadar azdır"* diyerek bir önceki raporu teyit etmektedir. Diğer yandan Yakın, raporunu sona erdirirken, kadınlara yönelik çarşaf ve peçenin çıkarılması için düzenlenen konferanslardan da bahsetmekte ve Malatya'da ilk defa olarak bütün kadınların halkevi sayesinde aynı çatı altında toplandıklarına dikkat çekmektedir.¹⁹

Halkevi Başkanı Faruk Yakın'ın 1935 yılı çalışma raporunda dile getirdiği bu görüşleri parti tarafından dikkate alındı. Yakın 1937 yılı raporunda CHP il yönetim kurulunun halkevine yardım olarak bütçesine koyduğu 3.000 liranın tamamını ödemesi sonucunda çalışmaların arttığını ve şubelerin gelişimine büyük bir etki yaptığını söylemektedir. Bu gelişmelere paralel olarak 1934 yılında Müze ve Sergi şubesi, 1936 yılında ise Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesi açıldı ve halkevi üye sayısında da artış oldu. Buna göre 1937 yılında 36'sı kadın olmak üzere Malatya Halkevi 329 kayıtlı üyeye sahipti. Üye profiline bakıldığında bu 329 üyenin 94'ü çiftçi, 80'i işçi, 56'sı öğretmen, 51'i tüccar, 30'u güzel sanatlar uzmanı, 10'u doktor ve 8'i avukat'tır. Üyelerin şubelere dağılımı ise şöyledir: Dil Tarih Edebiyat şubesi

¹⁸ Ünal, 24 Şubat 1935.

¹⁹ BCA, 490.01/989.829.2

26, Güzel Sanatlar şubesi 37, Temsil şubesi 28, Spor şubesi 56, Sosyal Yardım şubesi 72, Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesi 13, Kütüphane ve Yayın şubesi 11, Köycülük şubesi 73 ve Müze ve Sergi şubesi 13.²⁰

1938 yılına gelindiğinde halkevi üye sayısı 398'e yükselmiştir. Ancak bu sayının sadece 18'ini kadınlar oluşturmaktadır ki bu durum halkevinin bir yıl içerisinde 18 kadın üyesini kaybettiğini gösterir. 1938 yılı itibarıyla halkevinde 3 balo, 7 nişan ve düğün, 36 konferans, 32 konser, 4 temsil (piyes) verilmiş ve bu etkinliklere 34.895 kişi katılmıştır.²¹

1938 yılı ile birlikte Malatya ilçelerinde de halkevleri açılmaya başlandı. İlçelerde açılan ilk halkevleri bu yılın şubat ayında açılan Arapgir ve Adıyaman halkevleridir. Bu iki ilçe halkevi de kütüphane ve yayın, spor ve köycülük olmak üzere üç şube ile çalışmalarına başladı. Adıyaman Halkevine açılış gününde 503 üye kaydoldu ve bu halkevi eskiden okul olarak kullanılan bir binada çalışmalarına başladı.²² Bu iki halkevini bir süre sonra açılan Pütürge ve Darende halkevleri izledi. Bu dönemde CHP'nin ilçe halkevlerinin gelişimi için yoğun bir çaba içerisinde olduğu özellikle halkevi kurulan ilçe belediye bütçelerine konulan ödeneklerden anlaşılmaktadır. 1939 yılı bütçeleri incelendiğinde halkevlerine verilmek üzere Adıyaman Belediyesine 1000 lira, Arapgir Belediyesine 200 lira, Pütürge ve Darende Belediyelerine de 100'er lira ödenek verildiği görülür.²³

1939 yılının son günlerinde Erzincan'da meydana gelen ve büyük bir yıkıma yol açan deprem felaketi üzerine ülkedeki CHP teşkilatları topladıkları yardımları Erzincan depremzedelerine yetiştirmek için büyük çabalar sarf etmişlerdi. Kuşkusuz bu kara günlerde halkın organize edilmesinde halkevlerinin çok büyük bir payı vardı. Bu dönemde Malatya Halkevi de yoğun bir mesai içerisindeydi. Halkevi bünyesinde oluşturulan yardımcı kadınlar komitesinin halkevinde geceli gündüzlü giyecek diktikleri ve ayrıca halktan da giyecek topladıkları -yeni- Halkevi Başkanı Şevki

---

²⁰ BCA, 490.01/989.829.2

²¹ Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya, ss. 28, 33.

²² A.g.e., ss. 33-34.

²³ BCA, 490.01/1514.164.1

Sözen'in²⁴ CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği 5 Ocak 1940 tarihli bilgilendirme yazısında yer almaktadır.²⁵

1940'lı yıllarla birlikte parti müfettişliği sistemine büyük önem verilerek milletvekilleri arasından seçilen müfettişler sorumlu oldukları bölgelerdeki parti teşkilatlarını sık sık teftiş ettiler ve raporlar hazırladılar. Bu raporlardan teftişlerde halkevlerine özel önem verildiği anlaşılmaktadır. Uzun bir süre CHP Malatya teşkilatını teftiş eden müfettiş Mithat Aydın 1941 yılında hazırladığı iki ayrı raporda Malatya merkez ve ilçelerindeki halkevlerinin yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Aydın'ın raporu incelendiğinde 1941 yılı itibariyle Malatya'da merkezin dışında Arapgir, Darende, Pütürge ve Adıyaman ilçelerinde halkevi, Kâhta ve Hekimhan ilçeleriyle İsmetpaşa (bugünkü Yeşilyurt ilçesi) nahiyesinde halkodası bulunduğu görülmektedir. Bu halkevleri ve halkodalarının idare heyetlerini oluşturan üyeler şu isimlerden oluşmaktadır:²⁶

Malatya Halkevi: CHP vilayet idare heyeti üyesi Mustafa Naim Karaköylü Halkevi başkanı²⁷ olmak üzere, Avukat Hüsnü Tulun (dil tarih edebiyat şubesi başkanı), Türkçe öğretmeni Melahat Sezener (kütüphane ve yayın şubesi başkanı), Ahmet Fırat (spor şubesi başkanı), Milli Eğitim müdürü Avni Ülküner (temsil şubesi başkanı), Vakıf (evkaf) müdürü Ömer Onat (güzel sanatlar şubesi başkanı), Trahom hastanesi başhekimisi Necdet Sezer (halk dersaneleri ve kurslar şubesi başkanı), Başöğretmen İsmail Kutan (müze ve sergi şubesi başkanı), Ziraat Bankası müdürü Cevat Somer (sosyal yardım şubesi başkanı), Trahom doktoru Zeki Balı (köycülük şubesi başkanı).

1941 yılı içerisinde bu isimlerden birkaçı değişti. Bu değişiklikler sonucunda Dil Tarih Edebiyat şubesi başkanlığına öğretmen Muhtar Erdener, Güzel Sanatlar şubesi başkanlığına öğretmen Avni Şahinkaya, Kütüphane ve Yayın şubesi başkanlığına memur Bedri İzol, Halk Dersaneleri ve Kurslar şubesi başkanlığına

---

²⁴ Faruk Yakın'dan sonra Halkevi Başkanlığına Avukat Şefik Tugay getirildi. Tugay ise 1939 yılı ortalarında CHP il Başkanlığına seçilince görevini Şevki Sözen'e bıraktı. Bkz. **Fırat**, 4 Ağustos 1939.

²⁵ **BCA**, 490.01/1584.465.1 Bkz. Ek 3

²⁶ **BCA**, 490.01/682.311.1; Malatya Halkevi komite seçimleri için ayrıca bkz. **Fırat**, 9 Şubat 1940.

²⁷ Şevki Sözen'in kısa Halkevi başkanlığından sonra bu göreve Mustafa Naim Karaköylü seçildi. Kısa aralıklarla meydana gelen bu başkan değişiklikleri yerel basına da konu olmuş ve bu konuda basında çıkan bir haberde "geçen senelerde halkevi başkanlığının sık denecek bir şekilde değişmiş olması, bazı programların hakkında tatbik edilmesine bir engel teşkil etmiş, halkevimiz muayyen ve fakat mahdut sahalarda üzerinde çalışmak mecburiyetinde kalmıştı" şeklinde bir yorum yapılmıştır. Bkz. **Fırat**, 9 Şubat 1940.

Semiha Somer ve Sosyal Yardım şubesi başkanlığına İş Bankası müdürü Selahattin Eray seçilmiştir.

Arapgir Halkevi: Öğretmen Necati Okutman halkevi başkanı olmak üzere, Rasim Kadioğlu (sosyal yardım şubesi başkanı), memur Hilmi Tuncer (köycülük şubesi başkanı), öğretmen Yahya Özel (kütüphane ve yayın şubesi başkanı), Rıza Dünder (spor şubesi başkanı).

Darende Halkevi: Bu ilçe halkevinde öğretmen Tahir Baykal hem halkevi başkanlığını hem de halk dershaneleri ve kurslar şubesi başkanlığını yürütmektedir. Diğer idare heyeti üyeleri ise Hüseyin AYTEKİN (temsil şubesi başkanı) ve Mustafa Özalp'dir (köycülük şubesi başkanı).

Pütürge Halkevi: Bu ilçe halkevinin de 3 şube ile faaliyetlerini sürdürdüğünü görüyoruz. Halkevi başkanlığı ve temsil şubesi başkanlığını öğretmen Salih Aktekin, köycülük şubesi başkanlığını doktor Abdülkadir Sungur, kütüphane ve yayın şubesi başkanlığını ise Hüseyin Atilla yapmaktadır.

Adıyaman Halkevi: Malatya ilçe halkevleri arasında kuşkusuz en gelişmiş olan Adıyaman halkevi başkanlığını öğretmen Reşat Ergönül yapmaktadır. Diğer idare heyeti üyeleri ise öğretmen Mehmet Ali Baykal (müzik şubesi başkanı), belediye başkanı Ziya Tandoğan (kütüphane ve yayın şubesi başkanı), öğretmen Kadriye Sönmez (temsil şubesi başkanı), memur Necmettin Kirişçi (spor şubesi başkanı) ve ilçe Ziraat Bankası müdürü Tefik Atalay'dan (köycülük şubesi başkanı) oluşmaktadır.

Kâhta Halkodası: Bu halkodası memur İbrahim Ünal başkan olmak üzere, kaymakam Ziya, belediye başkanı Vehbi Onur, memur Mehmet Tekin, Hamdi Oğuzer ve memur Turan Aktunç'tan oluşan bir idare heyetine sahiptir.

1941 yılında kurulan halkodalarından Hekimhan halkodası başkanlığını memur İsmail Ertürk, İsmetpaşa halkodası başkanlığını ise genel meclis üyesi Mahmut Kekevi yapmaktadır.

Müfettiş Aydın raporunda merkez halkevi yöneticilerine yönelik bazı eleştiriler getirmektedir. Bunların başında da halkevi yöneticilerinin kendilerine verilen konferans, aile toplantıları vb etkinlikleri halka benimseterek çok daha fazla insanı halkevine çekmeye ve bu gibi toplantıların düşük katılımlarla yapılmasını engellemeye çalışmadıkları eleştirisi gelir. Yine müfettişe göre yukarıda isimleri

sayılan merkez halkevi idare heyeti üyelerinin tam randımanlı çalıştıklarını söylemek mümkün değildir.²⁸ Ancak müfettiş bu eleştirilerinin yanında Malatya'daki halkevi ve halkodalarının şehrin ve halkın ihtiyaçlarına tamamen uygun olduğunu ve özellikle ilçelerde halkın halkevlerinden büyük oranda istifade ettiklerini belirtmektedir. Raporda ayrıca merkez ve ilçe halkevleri hesaplarının muntazam bir şekilde tutulduğu ve bu konularda herhangi bir yanlışlık olmadığı da vurgulanmakta ve özellikle valilik ile özel idarenin her yıl bütçelerine halkevleri için önemli bir meblağ koydukları ve yıl içinde bu yardım parasını halkevine verdikleri belirtilmektedir. Ancak Belediyenin bütçesine halkevi için çok az bir miktar yardım parası koyduğu ve bu miktarın diğer şehirlerle karşılaştırılırsa kesinlikle yükseltilmesi gerektiği Mithat Aydın'ın raporuna da yansımıştır.²⁹ Raporda son olarak merkez ve ilçelerdeki halkevi binalarından söz edilmektedir. Merkez halkevinin parti binasında çalışmalarını sürdürdüğü ve bu nedenle birçok sorun yaşadığı yine geçmiş yıllarda olduğu gibi Aydın'ın raporunda da dile getirilmektedir. Aydın, parti ile halkevinin aynı bina içinde çalışması sonucunda halkevi toplantılarını karşılayacak büyük bir salondan yoksun kaldığını özellikle vurgulayarak bu haliyle halkevi binasının halka cazip gelmediğini ve bu nedenlerden ötürü Malatya'da mutlaka yeni bir halkevi binası yapılması gerektiğini belirtir. Ancak bu istek devamlı tekrarlanmasına ve yerel basında da³⁰ vurgulanmasına rağmen Malatya Halkevi için yeni bir bina yapılmamıştır. İlçe halkevlerinin bina durumuna bakılırsa Arapgir ve Darende'de de tıpkı merkezde olduğu gibi halkevi parti binasında çalışmaktadır. Pütürge'de halkın da yardımıyla üç oda bir salondan oluşan bir bina yapılmışsa da Aydın, raporunda ileride numune olması bakımından yeni bir bina yaptırmanın gerekliliğinden bahseder. Adıyaman'da halkevi eski bir okul binasında çalışmalarını sürdürüyordu. Müfettiş Aydın'ın raporundan 1941 yılı itibariyle Adıyaman Halkevinin kiralanan yeni bir binaya taşındığı ancak kendilerine ait bir bina yapmaya başladıkları görülmekte. Kâhta'da ise halkodası zorunlu iskâna

---

²⁸ Müfettiş Mithat Aydın'a göre Malatya Halkevi henüz %50 randıman verecek hale dahi gelmemiştir. Ayrıca partililer de halkevi yöneticiliğini milletvekilliğine ulaşmanın bir kademesi olarak görmektedirler. Bkz. **BCA**, 490.01/1000.865.2

²⁹ Bu konuya geçmiş yıllarda Malatya Halkevi yönetimi tarafından Genel Sekreterliğe gönderilen çalışma raporlarında da değinilmişti. Ancak raporlarda özellikle üzerinde durulan bu isteklere rağmen Belediye bütçelerine konulan halkevleri yardım miktarlarında (yeni bir bina inşa eden Adıyaman Halkevi hariç) gözle görülür bir artış olmamıştır. Bkz. **BCA**, 490.01/1514.164.1

³⁰ Bkz. **Fırat**, 23 Haziran 1939.

tabi tutularak Kâhta'dan uzaklaştırılan eski Kâhta beylerinden birine ait bir binada görev yapmaktadır.³¹

1942 yılı sonlarında Malatya'ya yaptığı bir seyahatin ardından genel izlenimlerini CHP Genel Sekreterliği ile paylaşan Malatya milletvekili Nasuhi Baydar, tıpkı yukarıdaki raporda olduğu gibi, Malatya Halkevinin istenilen seviyede olmadığını ve tam kapasite ile çalışmadığını belirtmektedir. Halkevinin bir durgunluk içerisinde olduğunu söyleyen Baydar sözlerini şöyle sürdürüyor: “...Malatya'ya şimdiye kadar vaki üç seyahatimde halkevinde görmüş olduğum bütün faaliyet öğle ve akşam haberlerini dinlemek ve derslerine çalışmak üzere birkaç, üç veya beş mekteplinin kütüphaneye uğramasından ibarettir.” Baydar'a göre içinde bulunulan şartlarda -II. Dünya Savaşı yıllarında- halkevinden beklenen şey halkı hükümetin zorunlu olarak almış olduğu tedbirler hakkında aydınlatarak rehberlik görevi yapmasıdır.³²

1943 yılında henüz CHP teşkilatı bulunmayan ilçelerden Akçadağ'da halkodası açılarak Malatya'daki halkodası teşkilatlanması sürdürülmüştür. Akçadağ Halkodası idare heyeti için yapılan seçimler sonucunda ise Şevket Özen (memur) Halkodası başkanlığına seçilirken, Mustafa Karahan (memur), Sait Günakın (memur), Mahmut Önal, Mustafa Kan, Ahmet Teşto ve Bekir Doğan heyet üyeliklerine seçildiler.³³

1944 yılında Malatya Halkevi lise öğrencilerine okul olarak da hizmet vermeye başladı. 1944 yılı Nisan ayında Malatya Lisesi binasında meydana gelen yangın sonucunda okul kullanılamaz duruma gelmişti. Bunun üzerine Malatya Halkevi, CHP Genel Sekreterliği'nin onayıyla, dönem sonuna kadar lise öğrencilerinin halkevi salonlarında derslerini yapmalarını sağladı.³⁴

İlçe halkevleri birkaç şube ile açılmışlarsa da zamanla gelişimlerini sağladıkça yeni şubeler açarak etkinlik alanlarını genişlettiler. 1940'lı yılların sonlarında Darendede Halkevi Spor ve Sosyal Yardım şubelerini, Pütürge Halkevi ise Spor şubelerini açarak faaliyet alanlarını genişletti. Diğer yandan bu iki halkevi -tıpkı

---

³¹ BCA, 490.01/682.311.1

³² BCA, 490.01/1000.865.2

³³ BCA, 490.01/1758.1133.1

³⁴ BCA, 490.01/840.321.1

merkezde olduğu gibi- ilçe parti binası içerisinde görev yapmakla birlikte, Darende Halkevi 250, Pütürge Halkevi ise 200 kişi kapasiteli birer salona sahipti.³⁵

1946 yılında Malatya Halkevi tiyatro çalışmalarının yanı sıra önemli bir atılım yaparak sinema salonu kurdu ve film gösterimlerine başladı.³⁶

1948 yılına gelindiğinde ise Malatya’da 5 halkevi ve 54 halkodası bulunmaktaydı.³⁷

Malatya Halkevi de diğer halkevleri gibi kendi bünyesinde aylık bir dergi çıkardı. Çoğunlukla halkevi üyelerinin yazılarından oluşan “Derme” adlı bu derginin ilk sayısı -Faruk Yakın’ın başkanlığı döneminde- 1937 yılının Haziran ayında çıkarıldı. Ülkedeki halkevlerine ücretsiz olarak gönderilen derginin bir bölümü de 10 kuruşa satılmaktaydı.³⁸ Derme’nin ilk sayısının kapağında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün, Temmuz (1937) ayında yayınlanan ikinci sayısının kapağında ise Başbakan İsmet İnönü’nün resimleri yer aldı. 1939 yılında yayımı durdurulan Derme dergisinin yayımına sonraki yıllarda belirli aralıklarla devam edildi³⁹ ve bu şekilde derginin 20. sayısı ancak 1947 yılında yayınlanabildi. Genel olarak kapaklarında CHP amblemi 6 okun kullanıldığı ve “*Malatya Halkevinin Aylık Mecmuası*”, “*Malatya Halkevi Tarafından Çıkarılır Aylık Dergi*” tanımlarıyla çıkarılan Derme dergisinde, 1950 yılı sayılarından itibaren “*Fikir ve Sanat Dergisi*” tanımlaması kullanıldı ve 6 ok amblemi -görülen sayılarda- yer almadı.⁴⁰

3.1.1. Şubeler ve Faaliyetleri

3.1.1.1. Dil Tarih Edebiyat Şubesi

Malatya Halkevinin Dil Tarih Edebiyat şubesi kuruluşunu takip eden ilk on yılda özellikle “Dil” alanına yoğunlaştı. 1930’lu yıllara egemen olan

---

³⁵ BCA, 490.01/840.321.1

³⁶ Çeçen, a.g.e., s. 177.

³⁷ CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara, 1948, s. 25.

³⁸ BCA, 490.01/989.829.2

³⁹ 1933 yılında henüz ilk yılını doldurmuş olan Malatya Halkevini teftiş eden (ismi belirtilmeyen) CHP üyesinin merkeze gönderdiği raporundaki şu sözleri bu durumun nedenini açıklamaktadır: (Malatya Halkevi tarafından) “...Bir mecmua çıkarmak tasavvur olunmakta ise de fikrimce Malatya’da ilmi bir mecmuayı yaşatabilecek daimi elemanlar yoktur” Bkz. BCA, 490.01/1005.878.1

⁴⁰ Derme dergisinin çeşitli sayıları İzmir Milli Kütüphane, Ankara Milli Kütüphane ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde bulunmaktadır.

Öztürkçeleştirme faaliyetleri kapsamında Malatya Halkevinin bu şubesi kentte söz derleme çalışmaları yaptı ve bunun sonucunda Arapça ve Farsça kelimelere karşılık olarak tespit edilen binin üzerindeki Türkçe kelimeyi Türk Dil Kurumu'na (Türk Dili Tetkik Cemiyeti) gönderdi. Dil devrimini takip eden bu yıllarda çalışmalarını hızlandıran şube her yıl Dil Bayramı kutlamalarına özel bir önem verdi ve önde gelen edebiyatçılar hakkında konferanslar düzenledi. Şube bu dil çalışmalarının yanında Malatya tarihi ile ilgili çalışmalar yapmak için de ön hazırlıklar yaptı ve Malatya tarihi ile ilgili kitapların temin edilmesine çalışıldı. Yine kentteki tarihi yapılar (abide, mağara vb) tespit edilip fotoğraflanarak üzerlerinde incelemeler yapıldı. Ayrıca şube üyeleri de kent tarihi hakkında konferanslar verdiler.⁴¹

3.1.1.2. Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi

Güzel Sanatlar Şubesi kuruluşunu takip eden yıllarda özellikle müzik alanında yoğunlaştı ve şube bünyesinde kurulan Alaturka ve Alafranga müzik kollarının çalışmaları ve gereken enstrümanların temini sayesinde Malatya Halkevinin önde gelen şubelerinden biri oldu. Halkevinde yapılan bütün tören, eğlence, konferans vb etkinliklerde konserler veren müzik kolları ayrıca Malatya Orduevi'nde de çeşitli konserler düzenlediler. Şube ayrıca piyano, keman kursları düzenleyerek halkın müziğe olan ilgisini de arttırmaya çalışmıştır.⁴²

3.1.1.3. Temsil (Gösterit) Şubesi

Temsil şubesi, parti binasında görev yapan Malatya Halkevinin sahneden yoksun olması nedeniyle çalışmalarında daima sıkıntılar yaşadı. Ancak 1934 yılından itibaren çalışmalar yapmaya ve piyesler sergilemeye başlayan bu şube halkevi karşısındaki okula ait salonu düzenleyerek çalışmalarını sürdürdü. İlk yıllarda piyeslerde görev alacak bayan eleman bulmakta da zorlanan şube bütün sorunlara rağmen milli bayram ve törenlerde piyesler sergilemeyi düzenli olarak sürdürdü ve piyeslerini sadece merkezde değil ilçelerde ve köylerde de sergiledi. Temsil şubesinin sergilediği piyeslere bakıldığında "Metem, Cehennem, Zor Nikâh, Çağlayan,

⁴¹ BCA, 490.01/1005.878.1; BCA, 490.01/989.829.2; Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya, s. 29.

⁴² BCA, 490.01/1005.878.1; BCA, 490.01/989.829.2; Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya, s. 29.

Kahraman, İstiklâl, Arapça Değil mi Uydur Uydur Söyle” vb adlı farklı konu ve türlerdeki oyunların sahnelendiği görülmektedir.⁴³ Bu piyeslerin birçoğu (Mete, Kahraman, İstiklâl) Kemalist ideolojiyi topluma yaymayı amaçlayan ve bir nevi siyasi propaganda işlevi gören piyeslerdir.⁴⁴

3.1.1.4. Spor Şubesi

Kemalist ideolojinin büyük önem verdiği ve yurt çapındaki halkevlerinin de özellikle üzerinde durduğu şubelerden biri spor şubesi olmuştur.⁴⁵ Malatya Halkevinin kuruluşunda da idare heyeti tarafından en büyük önem verilen şube olan Spor şubesi futbol, voleybol, güreş, bisiklet, cirit, avcılık,⁴⁶ atletizm vb birçok dalda faaliyet gösterdi. Bağımsız olarak kurulan Fırat spor kulübünü bünyesine alarak hızlı bir ilerleme gerçekleştiren Spor şubesi Elazığ, Sivas, Diyarbakır, Adana, Gaziantep, Konya, Samsun, Mersin, Sinop illeri takımlarıyla da birçok spor müsabakaları yaptı. Yine halkevi tarafından ödüllü güreş müsabakaları da düzenlenmiştir.⁴⁷

3.1.1.5. Sosyal Yardım Şubesi

Bütçe sıkıntısı nedeniyle kuruluşunun ilk yıllarında etkili olamayan Sosyal Yardım şubesi, bu sıkıntının aşılması ile birlikte geniş bir alanda faaliyette bulundu. Bunun sonucunda fakir öğrencilere defter, kalem vb ders araçları verildi, cezaevindeki mahkûmlara okuma ve yazma kursları açıldı,⁴⁸ okulların tatile girdiği yaz aylarında notları düşük olan öğrencilere -Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesi işbirliğiyle- matematik, geometri, Fransızca vb dersler verildi.⁴⁹

⁴³ BCA, 490.01/989.829.2; **Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya**, s. 29; **XVIII Malatya**, Halkevi Neşriyatı, 1941, (açıklamalı fotoğraflar); **Fırat**, 19 Haziran 1945.

⁴⁴ Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, İstanbul, 2002, s. 194.

⁴⁵ Bkz. Şimşek, a.g.e., ss. 167-185.

⁴⁶ Avcılık faaliyetleri 1937 yılında Malatya Valisi -aynı zamanda CHP il Başkanı- İbrahim Ethem Akıncı'nın başkanlığında "Avcılar kolu" nun kurulması ile başlamıştır. Bkz. **Fırat**, 6 Ağustos 1937.

⁴⁷ BCA, 490.01/1005.878.1; BCA, 490.01/989.829.2; **Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya**, ss. 29-31; **XVIII Malatya**, s. 41; **Fırat**, 14 Ağustos 1935.

⁴⁸ BCA, 490.01/1005.878.1; BCA, 490.01/989.829.2; **Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya**, s. 29; **Fırat**, 18 Eylül 1935.

⁴⁹ **Fırat**, 2 Ağustos 1934; **Fırat**, 25 Ağustos 1939; **Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya**, s. 28.

Sosyal yardım şubesinin önemli bir faaliyet alanı da vatandaşların sağlık durumlarının kontrol edilerek muayene edilmeleri olmuştur. Bu şekilde şehir ve köylerde yaşayan binlerce hasta tedavi edildi ve ilaç dağıtıldı. Malatya ve çevresinde özellikle etkili olan trahom ve sıtmaya karşı da mücadele eden bu şube sıtma hastalarına kinin dağıtımını yaptı. Diğer yandan köylerde yapılan muayeneler sonucunda durumu ağır olan hastalar da şehir merkezine getirilerek hastanelerde tedavi altına alınmışlardır.⁵⁰ Bu şube bu türlü çalışmalarının yanı sıra çeşitli doğal afetler sonucu zarar gören felaketzedelerin yardımına da koşmuştur. Örneğin 1935 yılında meydana gelen Marmara depremi sonucunda zarar gören vatandaşlara yardım yapılması için Halkevi, Malatya Belediyesi ve Malatya Ticaret ve Sanayi Odası başkanlarından oluşan bir heyet oluşturularak felaketzedelere para yardımı yapılması kararlaştırılmıştır.⁵¹

3.1.1.6. Kütüphane ve Yayın Şubesi

Kuruluş aşamasında Malatya Türk Ocağı'ndan kalan 120 kitapla işe başlayan bu şube merkezden gönderilen kitapların yanı sıra 1932 yılında Malatya'yı ziyaret eden Başbakan İsmet Paşa'nın halkevine bağışladığı 200 lira ile de kitap alarak kütüphanesini oluşturmaya başladı⁵² ve 1935 yılına gelindiğinde kütüphanede bulunan kitap sayısı bini geçti. Bu gelişmeye karşın ilk yıllarda halkın kütüphaneye olan ilgisinin düşük seviyelerde kaldığı görülmekte.⁵³ Ancak aşağıdaki tablo bu yıldan itibaren kütüphanede yer alan kitap sayısında ve kütüphaneyi kullanan okuyucu sayısında belirgin bir artış olduğunu göstermektedir.⁵⁴

---

⁵⁰ BCA, 490.01/989.829.2; **Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya**, s. 31; **XVIII Malatya**, (açıklamalı fotoğraflar).

⁵¹ **Fırat**, 5 Şubat 1935.

⁵² BCA, 490.01/1005.878.1

⁵³ BCA, 490.01/989.829.2

⁵⁴ **Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya**, ss. 31-32.

Yıllar	Kitap Sayısı	Okuyucu Sayısı
1934	500	
1935	1091	1589
1936	1195	9450
1937	2053	14334
1938	2397	16084

Bu şube ayrıca 1937 yılı Haziran ayından itibaren aylık olarak Derme dergisini çıkarmaya başlamıştır.

3.1.1.7. Köycülük Şubesi

Bütçe nedeniyle kuruluşunu takip eden ilk yıllarda pek etkili olamayan şubelerden biri olan Köycülük şubesi 1935 yılından itibaren çalışmalarına başlayabildi. Bu yıllarda Köycülük şubesi Başkanı olan trahom doktoru Kemal Tolunay'ın çalışmalarıyla -Sosyal Yardım şubesinin de işbirliğiyle- köylülerin sağlık kontrolleri yapılarak hastalar muayene edilmiş ve ilaç dağıtılmıştır. Yine köylerde vatandaşlara sağlık, tarım, hayvancılık ve ekonomi konularında konferanslar verilmiştir. Ayrıca köylerde okuyan öğrencilerden ihtiyaç sahiplerine defter, kalem başta olmak üzere çeşitli ders araç gereçlerinin de bu şube tarafından verildiği görülmektedir.⁵⁵

3.1.1.8. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Malatya Halkevi bünyesinde 1934 yılında kurslar bölümü açılan ancak tam anlamıyla 1936 yılında faaliyete geçebilen bu şube gerek öğrencilerin gerekse diğer vatandaşların gelişimlerine uygun olarak kurslar düzenledi. Sosyal Yardım şubesi ile birlikte yılsonunda notları düşük olan öğrencilere çeşitli derslerden kurslar açıldı ve

⁵⁵ BCA, 490.01/989.829.2; Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya, s. 32; XVIII Malatya, (açıklamalı fotoğraflar); Fırat, 25 Ağustos 1939.

Güzel Sanatlar şubesi ile birlikte piyano, keman gibi çeşitli müzik aletlerinin öğretilmesine yönelik ücretsiz kurslar düzenlendi.⁵⁶

1940'lı yıllarla birlikte kadınlara yönelik olarak 3 ay süreyle biçki dikiş kursları da düzenleyen şube,⁵⁷ özellikle Semiha Somer'in başkanlık yaptığı bu yıllarda kadınlara yönelik çalışmaları ön plana alan bir yapı göstermiştir.⁵⁸

3.1.1.9. Müze ve Sergi Şubesi

1934 yılında kurulan bu şube -Dil Tarih Edebiyat şubesi işbirliğinde- merkez ve ilçelerdeki eski eserleri fotoğraflayıp albümler hazırlayarak Türk Tarih Kurumu'na gönderdi. Bu eserler toplanarak halkevi bünyesinde kurulan müzede de sergilendi. Ayrıca halkevi bünyesinde dikiş nakış vb kurslar sonucunda meydana gelen ürünler bu şube tarafından açılan sergilerle tanıtılmaktaydı. Şube ayrıca yerli malı haftalarında da çeşitli sergiler düzenliyordu.⁵⁹

3.2. DERNEKLERİN CHP MALATYA TEŞKİLATI İLE İLİŞKİLERİ

CHP tek partili yıllar boyunca birçok kültür kurumu, yardım derneği, resmi kurumlar vb kuruluşlarla yakından ilgilenirken, bu kuruluşları parti binalarında barındırdığı gibi idare heyetlerini de partililerden oluşturmaya önem verdi.⁶⁰ 1927 CHF Nizamnamesi'nin 40. maddesi partinin bu konudaki hassasiyetini gösteriyor: *“Siyasî, idarî, içtimaî, iktisadî, harsî ve bunlara mümasil bilcümle teşekküllerin heyet-i müdirelerine gireceklerin namzetlikleri fırka müfettişleri tarafından tasvip olunduktan sonra ilan olunur”*⁶¹

CHP Malatya teşkilatı da 1923-1950 yılları arasında özellikle Türk Ocağı, Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal Cemiyeti), Türk Hava Kurumu (Türk Tayyare Cemiyeti), Yardımsevenler Derneği, Kızılay (Hilal-i Ahmer Cemiyeti) ve

⁵⁶ BCA, 490.01/989.829.2

⁵⁷ Fırat, 20 Şubat 1940.

⁵⁸ Bu şubenin faaliyetleri ile ilgili elinde bulunan fotoğrafları verme nezaketinde bulunan Yalçın Karaköylü'ye teşekkür ederim.

⁵⁹ BCA, 490.01/989.829.2; Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya, ss. 32-33.

⁶⁰ Tunaya, 1859-1952, s. 578.

⁶¹ Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, TBMM Matbaası, Ankara, 1927, s. 11.

çeşitli gençlik ve spor kulüpleriyle yakın ilişkiler içinde olduğu gibi -parti tüzüğüünün etkisiyle- bu kuruluşların yönetimlerinde de CHP'liler yer almıştır.

3.2.1. Türk Ocağı

Cumhuriyetle birlikte yeniden teşkilatlanan Türk Ocaklarının şubelerinden biri de Malatya'da kuruldu ve ilk yıllarda çoğunluğunu öğretmenlerin oluşturduğu Malatya Türk Ocağı idare heyetinde CHP'li Haşim Beyzade Talat Bey de yer aldı.⁶²

Malatya Türk Ocağına bir bina yaptırmak için 1926 yılında başlayan çalışmalar sonucunda Malatya Valiliği tarafından bir komisyon oluşturuldu ve bu komisyon inşaat çalışmalarını yürütmeye başladı. Komisyonda CHP Malatya mutemedi Sait Fırat başta olmak üzere Şevki Sözen, Talat Ural, İbrahim İpekçi, Adil Özelçi gibi partililer de yer alıyordu. Diğer yandan Ocak binasının yapılacağı arsanın tespit edilmesi, istimlak vb işlemleri için de Belediye tarafından CHP Malatya idare heyeti üyelerinden Yahya Bey'in de aralarında bulunduğu bir heyet oluşturuldu.⁶³ Bu komisyon ve heyetin çalışmaları sonucunda 14 Ağustos 1926 günü Malatya Türk Ocağı binasının temel atma töreni Vali Nevzat Tandoğan'ın da katılımıyla gerçekleştirildi. Törende bir konuşma yapan Malatya Türk Ocağı mümessili Kâşif Ömer Bey⁶⁴ “...bizi istiklalimize nail eden ve bu suretle böyle hayırlı tesisat için zemin ve zaman ihzar eden büyük Gazimize ve muhterem Başvekilimize bilvesile tazimat-ı takdimatımızı arz ve iblağ eyeriz” diyerek Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e ve Başbakan İsmet Paşa'ya tazim telgrafları gönderdi.⁶⁵ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal de 18 Ağustos 1926 tarihinde gönderdiği cevabi telgrafında Kâşif Ömer Bey'e teşekkürlerini iletmiştir.⁶⁶

CHP bu dönemde Türk Ocağı ile ilişkilerini daha da arttırdı ve Türk Ocağı idare heyetinde CHP'lilerin sayısı artmaya başladı. CHP mutemedi Sait Fırat bu

---

⁶² **Malatya**, 19 Teşrinisani 1341.

⁶³ Celal Yalvaç, “Atatürk Evi'nin Öyküsü”, <http://www.malatyahaber.com/haberler/templates/malatya.asp?articleid=2163&zoneid=9&y=24> (30.03.2008)

⁶⁴ Malatya Türk Ocağı mümessili Kâşif Ömer Bey, Türk Ocaklarının 1927 yılı kurultayına Malatya delegesi olarak katılmıştır. Bkz. Füsun Üstel, **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 254.

⁶⁵ **Malatya**, 19 Ağustos 1926.

⁶⁶ **Malatya**, 26 Ağustos 1926.

görevinden sonra Türk Ocağı Başkanlığına seçildi.⁶⁷ Bunun üzerine Türk Ocağı'nın partiyle olan ilişkileri daha da artmış oldu. 1930 yılına gelindiğinde Türk Ocağı Başkanlığını, aynı zamanda CHP il idare heyeti üyesi olan Gaffarzade Yahya Bey'in yaptığı görülmektedir ki Sait Fırat'ın başkanlığından sonra bir başka parti idare heyeti üyesinin başkanlığa seçilmiş olması Malatya Türk Ocağı'nda CHP Malatya teşkilatının idareyi ele aldığını göstermektedir.⁶⁸ Bu dönemde Türk Ocağı üyeleri arasında CHP Malatya mutemedi Osman Hilmi Taner de bulunmaktadır.⁶⁹

CHP'nin kültür kolu olduğunu belirten Türk Ocakları için 1930 yılı yaz aylarında yapılan yerel seçimler bir dönüm noktası oldu. Kimi seçim bölgelerinde SCF adaylarını destekleyen Ocaklıların bu tutumları iktidarın tepkisini çekmişti.⁷⁰ SCF olayından kısa bir süre sonra da Türk Ocakları kurultay kararıyla kendisini feshetti ve bütün mallarıyla birlikte CHP'ye katıldı.

1930 seçimleri sırasında Malatya Türk Ocağı'nın CHP'yi desteklediği rahatlıkla söylenebilir. Görüldüğü gibi bu dönemde Malatya Türk Ocağı'nın başında bir CHP il idare heyeti üyesi bulunduğu gibi CHP il mutemedi de Türk Ocağı üyesidir. Bu durum da Ocağın ve Ocaklıların tarafını net bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Türk Ocaklarının kendisini feshetmesinden bir süre sonra yapılan 1931 TBMM seçimleri sonucunda da Malatya Türk Ocağı idare heyeti içerisinde yer alan Haşim Beyzade Talat Bey CHP adayı olarak Malatya milletvekilliğine seçildi.

Türk Ocaklarının kendisini feshetmesinin ardından Malatya Türk Ocağı da "*menkul ve gayrimenkul bütün emval ve eşyasıyla*" CHP'ye devredildi.⁷¹ Bu olaydan kısa bir süre sonra Türk Ocağı binası CHP Malatya il binası ve Halkevine çevrildi.

3.2.2. Kızılay (Hilâl-i Ahmer Cemiyeti)

CHP Malatya teşkilatının yakından ilgilendiği ve desteklediği bir kurum da 1920'li yıllarda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti şeklinde adlandırılan Kızılay'dır. Resmi bir kurum olan Kızılay ile CHP teşkilatı arasında yakın bir ilişki olmuş ve Kızılay

---

⁶⁷ BCA, 490.01/311.1272.2

⁶⁸ Yeni Malatya, 10 Nisan 1930.

⁶⁹ BCA, 490.01/312.1274.1

⁷⁰ Bkz. Günver Güneş, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Döneminde Türk Ocakları ve Siyaset", **Toplumsal Tarih**, Sayı 65, Mayıs 1999, ss. 11-18.

⁷¹ Yeni Malatya, 16 Nisan 1931.

Malatya şubesi başkanlığını uzun yıllar, CHP teşkilatında yer alan üyeler yapmıştır. Bunlar arasında Sait Fırat ve İbrahim Turfanda yer almaktadır.⁷²

Kızılay'ın idare heyeti üyeleri de CHP il teşkilatı tarafından gösterilen adaylardan oluşmaktaydı ve bu kişiler senelik kongrelerde idare heyetine -tıpkı genel seçimlerde olduğu gibi- “*müttefik*an” seçiliyorlardı.⁷³

3.2.3. Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal Cemiyeti)

Çocuk Esirgeme Kurumu da tek partili yıllar boyunca CHP'nin yakından ilgilendiği ve desteklediği kuruluşların başında geldi. Dil Devrimi'ne kadar Himaye-i Etfal Cemiyeti olarak adlandırılan bu kurumun Malatya şubesi 1927 yılında kurulmuştu.⁷⁴ Şubenin başkanlığını ve idare kurulu üyeliklerini kimi zaman CHP il başkanları, kimi zaman da CHP il idare kurulu üyeleri yaptılar. Yine bu kurum düzenlediği kongre, toplantı ve eğlenceleri de CHP il binasında (halkevinde) gerçekleştirmekteydi.⁷⁵

Çocuk Esirgeme Kurumu Malatya şubesi başkanlarına bakılığında Sait Fırat, İbrahim Turfanda, Mehmet Şevket Özpazarbaşı gibi CHP il teşkilatının önde gelen isimlerinin bu kurumun başkanlığını yapmış oldukları görülür. Yine uzun yıllar CHP il Başkanlığı yapan Osman Hilmi Taner'in yanı sıra Vahap Salttürk (Saltoğlu), Şevki Sözen, İsmail Kutan ve Ahmet Fırat gibi CHP Malatya teşkilatının üst düzey kurullarında görev yapan isimler de bu kurumun üyeliğini yaptılar.⁷⁶

3.2.4. Türk Hava Kurumu (Türk Tayyare Cemiyeti)

1925 yılında Malatya şubesi açılan⁷⁷ ve ildeki en büyük kuruluşlardan biri olan Türk Hava Kurumu tıpkı diğer derneklerde olduğu gibi CHP il teşkilatının denetiminde olan bir kuruluş oldu. Mehmet Şevket Özpazarbaşı, Tevfik Öğüt gibi

⁷² BCA, 490.01/312.1274.1; BCA, 490.01/311.1272.2

⁷³ Yeni Malatya, 20 Mart 1930.

⁷⁴ Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya, s. 88.

⁷⁵ Yeni Malatya, 21 Birincikanun 1931; Yeni Malatya, 7 İkincikanun 1932; Fırat, 6 Nisan 1936.

⁷⁶ BCA, 490.01/312.1274.1; BCA, 490.01/311.1272.2; Fırat, 2 Mart 1943.

⁷⁷ BCA, 490.01/596.61.6

önde gelen partililerin başkanlığını yaptığı⁷⁸ bu kuruluşun idare kurulu üyeleri de CHP teşkilatının çeşitli kademelerinde görev yapan kişilerden oluşuyordu. Örneğin 1930'lu yıllarda Tevfik Temelli, Faruk Yakıncı, Sadık Eti gibi isimler⁷⁹ ile 1943 yılında İbrahim Turfanda, Bedri İzol⁸⁰ gibi CHP il idare kurulu üyeliği, Halkevi Başkan ve üyeliği, Belediye Başkanlığı, milletvekilliği vb görevler yapan CHP'li isimler Türk Hava Kurumu Malatya şubesinde yer aldılar. Bu kurum Malatya ilçelerinde de şubeler açtı ve o şubelerde CHP ilçe teşkilatlarının desteğini ve etkisini merkezde olduğu gibi hissettiler.

3.2.5. Yerel Dernekler

Önde gelen bu dernek ve kurumların yanı sıra Malatya'da kurulan yerel derneklerle de parti alakadar oldu ve idare kurullarına kendi üyelerini yerleştirdi. Örneğin Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Başkan ve üyelerinin büyük çoğunluğu CHP il teşkilatında daima üst düzeyde görevler aldılar. Abdülkadir Taşangil, İbrahim Turfanda, Mehmet Şevket Özpazarbaşı gibi isimler Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı yapan ve sonraki yıllarda CHP il başkanı, idare kurulu üyesi, Malatya milletvekili olan isimlerdir.⁸¹ 1939 yılında kurulan Yardımsevenler Derneği de tıpkı yukarıdaki dernek ve kurumlar gibi kongre ve toplantılarını halkevinde yapmıştır. Halkevinin çeşitli komitelerinde başkanlık yapan ve aynı zamanda Çocuk Esirgeme Kurumu Malatya şubesi idare kurulu üyesi olan Melahat Sezener'in Genel Sekreterliğini uzun bir süre yaptığı bu dernek 1940'lı yıllarda Malatya'da etkili çalışmalar yaptı.⁸² Ayrıca CHP Malatya teşkilatı ildeki çeşitli gençlik ve spor kulüpleriyle de daima yakın temas halinde bulundu ve bu kulüplerin ihtiyaçlarını temin etmeye çalıştı. Bu dernekler arasında görülen Fırat Gençlik Kulübü, Mekik Spor Kulübü, Demir Spor Kulübü adlı kulüplerden Fırat Gençlik Kulübü'nün Başkanlığını CHP merkez ilçe idare kurulu ve Halkevi Spor şubesi Başkanlıklarını da yürüten Ahmet Fırat yapmıştır.⁸³

⁷⁸ BCA, 490.01/312.1274.1; BCA, 490.01/596.61.6

⁷⁹ Fırat, 24 Temmuz 1935.

⁸⁰ BCA, 490.01/596.61.6

⁸¹ BCA, 490.01/312.1274.1

⁸² Fırat, 20 Şubat 1945; BCA, 490.01/312.1273.1; BCA, 490.01/596.61.6

⁸³ BCA, 490.01/682.311.1; BCA, 490.01/596.61.6

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK VE İNÖNÜ'NÜN MALATYA GEZİLERİ

Çalışmanın son bölümünde Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün Malatya'ya yaptıkları geziler incelenecektir. Yurtiçinde yapılan inceleme gezileri kapsamında Malatya'ya çeşitli tarihlerde uğrayan ve genellikle aynı gün içerisinde Malatya'dan ayrılan Atatürk ve İnönü'nün bu gezileri Malatya halkı için büyük önem taşımış ve halk, gezileri sırasında gerek Atatürk'e gerekse İnönü'ye büyük sevgi gösterilerinde bulunmuştur.

Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı Atatürk ilki 1931 yılı Şubat ayında ikincisi ise 1937 yılı Kasım ayında olmak üzere iki defa Malatya'yı ziyaret etti. Bu iki tarih bugün de Malatya ve Malatyalılar için özel önemi olan ve hatırlanan günlerdir. Diğer yandan Malatyalı olması bakımından Malatyalılar için her zaman ayrı bir öneme sahip olan İsmet İnönü'nün gerek Başbakanlığı gerekse Cumhurbaşkanlığı yıllarında Malatya'ya yaptığı geziler, hemşehrilerini görme fırsatı bulan Malatyalılar için büyük önem taşımıştır. Konunun sınırları içerisinde İnönü Malatya'yı 1928, 1932, 1939, 1941, 1946, 1948 ve 1950 yıllarında ziyaret etmiştir.

4.1. ATATÜRK'ÜN MALATYA GEZİLERİ

4.1.1. Atatürk'ün İlk Malatya Gezisi (13 Şubat 1931)

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk 1930 yılı sonlarında -SCF'nin feshedilmesinin ardından- kapsamlı bir yurt gezisine çıktı ve 1931 yılı Mart ayına kadar Anadolu'nun birçok kentine uğradı. Bu gezi kapsamında 12 Şubat 1931 günü Mersin'den ayrılan Atatürk ve beraberindeki heyet¹ Adana ve Gölbaşı üzerinden 13

---

¹ Atatürk'e Malatya gezisinde iştirak eden heyette Ordu Müfettişi Fahrettin Altay, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tevfik Bıyıklıoğlu, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Kütahya milletvekili Recep Peker, Bolu milletvekilleri Cevat Abbas Güner ve Falih Rıfkı Atay, Afyon milletvekili Ruşen Eşref Ünaydın, Afet İnan, Vasıf Çınar, Aydın milletvekili Reşit Galip, Hasan Rıza Soyak, Memduh Şevket Esendal, Ahmet Hamdi Başar, Hasan Âli Yücel vb isimler yer almıştır.

Şubat 1931 Cuma günü saat 17:30 sularında Malatya'ya ulaştı.² Atatürk'ü bu gezi kapsamında Malatya'ya getiren nedenlerin başında hükümetin takip ettiği ulaşım politikası etkili olmuş ve Fevzipaşa-Malatya demiryolu hattının hizmete açılışı vesilesiyle Malatya gezi programına alınmıştır.³ Diğer yandan Başbakan İsmet İnönü'nün Atatürk'ün Malatya'ya gelmesinde etkili olduğu, dönemin Malatya milletvekillerinden Mahmut Nedim Zabcı tarafından dile getirilmiştir.⁴ Atatürk Malatya'ya varınca trenden iner inmez Başbakan İnönü'ye çekilmek üzere Malatya Valisi Mehmet Tevfik Bey'e şu telgraf metnini verir: *“Yeni yapılan yol ile Malatya'ya vardığımız bu günde, sizi takip ettiğiniz pek isabetli imar faaliyetlerinden dolayı bir daha tebrik ve takdirlerimi arz ederim”*⁵

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Malatya'ya gelişinin sevincini ve demiryoluyla tanışmanın keyfini bir arada yaşayan Malatyalılar istasyonu doldurarak parlak bir karşılama töreni hazırlamışlardı. Bu törenin ardından Atatürk ve beraberindeki heyet Sıtmapınarı üzerinden Türk Ocağı'na gitmek üzere otomobillere bindi ve hareket etti. Türk Ocağı'na giderken yolun bir bölümünde Atatürk'ün bulunduğu araç çamura saplandı ve zorla çıkarılarak yola devam edildi. Bu durumun etkisiyle olacak Atatürk gezi sonrasında Başbakan İnönü'ye *“Paşa memleketini gördüm. Oldukça büyük bir köymüş”* diyecektir.⁶ Türk Ocağı'na varınca CHP mensupları ve halk temsilcilerini kabul eden Atatürk, onlarla Malatya'nın iktisadi faaliyetleri hakkında konuştu ve demiryolunun memleket üretiminde ve iktisadi kalkınmasında sağlayacağı gelişmelerden bahsetti. Yine vali ve milli eğitim müdüründen Malatya'nın eğitim durumu ve millet mektepleri hakkında bilgiler alan Atatürk, konuşmalarında Türk

---

² Gezi sırasında Atatürk'ün beraberindeki heyet içerisinde yer alan Ahmet Hamdi Başar anılarında Mersin-Malatya yolculuğu için şunları söyler: *“...Mersin'de akşama kadar kaldıktan sonra trenimize bindik ve bu suretle Mersin'in yazından ertesi akşam Malatya'nın kışına ulaşmış oluyorduk. Vagonumuzun pencerelerini sıcaktan bunalmamak üzere açık bırakarak yatmıştık. Gece yarısına doğru dehşetli bir soğğun ayazı içinde titreyerek pencereleri kapadık ve battaniyelerimize büründük. Sabah bir yokuşu tırmanmağa çalışan trende buğulu pencerelerimizi sildiğimiz zaman her tarafı bembeyaz kar içinde gördük. Gece yatarken yaz, sabah kış. Vardığımız akşamın gece yarısı Malatya'dan ayrıldık...”* Bkz. Ahmet Hamdi Başar, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Tan Matbaası, İstanbul, 1945, ss. 118-119. Başar'ın anılarında yanlış hatırladığı bir nokta vardır ki o da vardığımız akşamın gece yarısı Malatya'dan ayrıldık şeklinde verdiği bilgidir. Atatürk ve beraberindeki heyet aynı gün değil bir gün sonra Malatya'dan ayrılmışlardır.

³ Mesut Aydın, **Atatürk ve Malatya**, Malatya, 2006, s. 29.

⁴ Göğebakan, a.g.e., s. 32.

⁵ **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1931; **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, s. 602.

⁶ **Cumhuriyetin 50. Yılında Malatya 1973 İl Yıllığı**, s. 8; Nejat Göyünç, **Malatya'dan Görüş**, İstanbul, 1985, s. 33.

Ocaklarının da önemi üzerinde durdu.⁷ Bunun ardından Türk Ocağı'na mensup gençlerin alkışlarına teşekkür eden Atatürk sözlerini şöyle sürdürdü: “*Malatya’yı görmek, Malatya ahalisi işe daha çok görüşmek için bu kadar zaman kâfi değildir. İleride daha müsait bir mevsimde belki Başvekil İsmet Paşa ile gelir, görmek ve görüşmek fırsatını bulurum*” Bu sözler üzerine Malatya Belediye Başkanı Mustafa Naim Bey Atatürk'ten birkaç gün daha kalmasını rica edince, Cumhurbaşkanı Atatürk özellikle demiryollarının önemini belirten şu sözleri söyledi:⁸

“Mühim bir vilâyetimizin merkezine bizi getiren demiryolu olmuştur. Bugüne kadar bu mühim ve çok feyizli Malatya’ya gelmek isteyenler, bu medeni vasitanın bulunmamasından dolayı arzularına kolaylıkla muvaffak olamamışlardır. Bu arzular bu memlekete çok feyiz getirecek ve bu memleketin tabî kıymetlerinden dünyayı müstefid edecek mahiyettedir. Yeni eser bu umumi arzuyu tatmin edecektir, ümidindeyim.

Türkiye hükümetinin tespit ettiği projeler dahilinde muayyen zamanlar zarfında vatanın bütün muntıkaları çelik raylarla birbirine bağlanacaktır. Bütün vatan bir demir kitle haline gelecektir. Demiryolları memleketin tüfekten, toptan daha mühim bir emniyet silâhıdır. Demiryollarını kullanacak olan Türk milleti menşesindeki ilk sanatkârlığının, demirciliğinin eserini tekrar göstermiş olmakla müftehir olacaktır. Demiryolları Türk milletinin refah ve medeniyet yollarıdır.

Türkiye’de iktisat hayatının yüksek inkişafı ancak demiryollarla olacaktır. Milletın saadeti, istiklâli bu yollardan geçecektir. Cumhuriyet hükümetinin bu vadideki çok verimli gayreti ve çok idealist hareketi takdire şayandır. Burada mühim olan nokta, Türk milletinin bu hakikati bütün müşküllerine rağmen takdir etmesi ve ona sahip olması keyfiyetidir. Demir sanatının naşiri bulunan Türk, o vatanında ikmal edilmiş olan bu lâzımeyle elbette muasır medeniyetin bütün dünyada yükseldiği dereceye isal edecektir”

Türk Ocağı'ndan ayrılıp Belediye ve Vilayeti ziyaret eden Atatürk halkla çeşitli konularda sohbetlerde bulundu ve 13 Şubat gecesini Türk Ocağı binasında kendisi için hazırlanan odada⁹ geçirdi. Cumhurbaşkanı 14 Şubat (1931) Cumartesi günü ise Dört Yol'a gitmek üzere özel treniyle Malatya'dan ayrıldı.

⁷ **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1931; Ertuğrul Zekâi Ökte, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri**, Cilt: 1 (1922-1931), Tarihi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 751; Aydın, a.g.e., ss. 31-32.

⁸ **Cumhuriyet**, 15 Şubat 1931; **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, Cilt: II (1906-1938), s. 301; Özgür Yücel Yakar ve diğerleri, **Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleri ile Malatya**, Malatya Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, Malatya, 2004, ss. 18-19.

⁹ Ökte, Atatürk'ün 13 Şubat gecesini özel treninde geçirdiğini söyler. Ancak Atatürk geceyi Malatya Türk Ocağı'nda kendisi için hazırlanan odada geçirmiştir. Sonraki yıllarda CHP ve Halkevi binası olarak kullanılan bu bina 1981 yılında “*Atatürk Evi*” adıyla ve Atatürk'ün kullandığı eşyalarla birlikte

4.1.2. Atatürk'ün İkinci Malatya Gezisi (14 Kasım 1937)

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün 1937 yılının sonlarına doğru Malatya'ya yaptığı ikinci gezi Diyarbakır-İran-Irak demiryolu hattının temel atma töreni vesilesiyle oldu. Bu temel atma töreni kapsamında yol üzerindeki Malatya, Elazığ, Tunceli ve Diyarbakır'da da incelemeler yapma kararı alan Atatürk'ün Malatya'ya uğrayacağı haberi şehirde duyulur duyulmaz kentte hazırlıklara başlandı. Hazırlıkları incelemek amacıyla Orgeneral Kâzım Orbay ile Korgeneral Galip Deniz de Malatya'ya gelmiş ve çeşitli incelemelerde bulunduktan sonra Kâzım Orbay, Atatürk'ü karşılamak üzere Sivas'a gitmiştir. Malatya Valisi ve aynı zamanda CHP il Başkanı İbrahim Ethem Akıncı da Orbay'dan bir gün sonra Korgeneral Galip Deniz ile birlikte il sınırına (Malatya-Sivas sınırı) giderek Atatürk'ü Malatya sınırında karşılamak için hazırlanmışlardır.

Malatya halkı da 14 Kasım (1937) Pazar günü Malatya'ya gelecek olan Atatürk'ü Cumartesi gecesinden itibaren güzergâh üzerindeki istasyonlarda beklemeye başladı. Pazar günü de halk bozuk ve yağışlı havaya rağmen erken saatlerden itibaren istasyona akın etti ve bir anda istasyon ve civarında kadınlı erkekli binlerce insan birikti. Ayrıca Atatürk'e yapılacak karşılama töreni için lise ve ilkokul öğrencilerinin de katıldığı merasim kıtası istasyonda yerini aldı.

14 Kasım (1937) Pazar günü saat 13:15'i gösterdiğinde Atatürk'ü ve beraberindeki heyeti¹⁰ taşıyan tren alkışlar ve top atışları eşliğinde Malatya istasyonuna girdi. Cumhurbaşkanı "Yaşa Atatürk" sesleri ve sürekli alkışlar arasında merasim kıtasını ve öğrencileri selamladı ve kendisini bekleyen otomobile binerek şehre doğru yola çıktı. Yol üzerinde bulunan ve inşaatı devam eden Bez ve İplik Fabrikası ile yine yapımı devam eden Memleket (Devlet) Hastanesinde duran ve inşaat çalışmaları hakkında bilgiler alan Atatürk, daha sonra merkeze giderek CHP

---

müzeyle çevrilmiştir ve bugün de kullanıcıya açıktır. Bkz. Mehmet Önder, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1993, s. 69.

¹⁰ Atatürk'ün bu ikinci Malatya ziyaretinde kendisine eşlik eden heyet içerisinde yer alan bazı isimler şunlardır: Başbakan Celal Bayar, İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya, Sabiha Gökçen, Ali Kılıç, Salih Bozok.

binasını¹¹ ziyaret etti. Parti binasında yarım saat kadar kalıp çeşitli görüşmeler yapan Cumhurbaşkanı halkın sevgi gösterileri ve alkışları arasında tekrar otomobile binerek istasyona döndü ve saat 14:00 sularında istasyon civarındaki halkın “Yaşasın Atatürkümüz” sesleri eşliğinde Diyarbakır’a gitmek üzere Malatya’dan ayrıldı. Böylece Atatürk’ün Malatya’ya yaptığı bu son ziyaret 1 saatten daha az bir sürede tamamlanmış oldu.¹²

4.2. İNÖNÜ’NÜN MALATYA GEZİLERİ

4.2.1. Başbakan İnönü’nün Malatya Gezileri

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Başbakanlığa getirilen İsmet İnönü kısa bir aranın dışında 1937 yılına kadar bu görevi sürdürdü. Bu uzun Başbakanlık görevi sırasında birçok yurtiçi ve yurtdışı gezileri yapan İnönü, yurtiçi gezileri kapsamında iki defa Malatya’ya geldi ve incelemelerde bulundu.

İnönü’nün ilk Malatya gezisi 1928 yılında gerçekleşti. Latin alfabesine geçiş dönemine rastlayan bu dönemde Malatya’ya hareket eden Başbakan İnönü, Cumhurbaşkanı Atatürk’e “Paşam, yeni harf seferberliği için Malatya’ya muallim olarak gidiyorum” demiştir. 12 Eylül 1928 günü Malatya’ya gelen Başbakan İnönü, şerefine Malatya Belediyesi tarafından verilen ziyafete katıldı. Bu toplantıda başında bulunduğu hükümetin iç ve dış siyaseti hakkında uzun bir konuşma yapan İnönü iç politika hakkında ülke içerisinde Cumhuriyet kanunları sayesinde güvenliğin sağlandığını belirtti ve her şeyden önce halkın rahatı ve yaşam koşullarının yükseltilmesi için ülke içerisinde huzur ve emniyetin gerekli olduğunu özellikle vurguladı. Ülkenin iktisadi yapısı hakkında da bilgiler veren Başbakan İnönü son yıllarda yaşanan kuraklığın ekonomiyi ve halkı kötü yönde etkilediğini ve bu durumun üstesinden gelmek için hükümetin çalıştığını söyledi. Osmanlı İmparatorluğu’nun özellikle mali israf ve intizamsızlıktan acz içerisinde düştüğünü, bu

---

¹¹ Atatürk’ün Malatya gezisini takip eden Cumhuriyet gazetesi muhabiri Ahmed İhsan’ın gazetede çıkan yazısında Atatürk’ün halkevini ziyaret ettiği belirtilmektedir. Malatya Halkevi ayrı bir binaya sahip olmayıp parti binası içerisinde çalışmaktadır. Cumhuriyet muhabiri de bu nedenle olacak halkevinin ziyaret edildiğini belirtmiştir. Bkz. **Cumhuriyet**, 15 İkinciteşrin 1937

¹² **Fırat**, 19 İkinciteşrin 1937; **Cumhuriyet**, 15 İkinciteşrin 1937; Aydın, a.g.e., ss. 47-49; Gögebakan, a.g.e., ss. 32-34.

durumun siyasi yapıyı da etkilediğini belirten Başbakan, yeni devletin tasarruf rejimi uyguladığını ve gücü ölçüsünde masraf yapacağını belirtti. Dış politika hakkında da bilgiler veren Başbakan konuşması içerisinde uzun bir bölüm ayırdığı bu konuda Türkiye'nin Afganistan, İran, Yunanistan, İtalya, Bulgaristan, Rusya, İngiltere, Fransa, ABD gibi ülkelerle olan ilişkileri hakkında detaylı bilgiler verdi ve bu ülkelerle imzalanan çeşitli antlaşmalara değindi.¹³

İsmet İnönü'nün 1928 Malatya gezisi sırasında not defterine aldığı notlara bakılırsa, Başbakanın bu gezide Malatya'nın ihtiyaçları ve sorunları hakkında ilgililerle görüşmeler yaptığı görülür. Örneğin bu notlarda Malatya yollarının yapımından Tohma çayı üzerine yeni bir köprü yapılmasına, Malatya'nın yeni bir hükümet binasına ihtiyaç duyduğundan demiryolunun Malatya'ya getirilmesine kadar farklı birçok konuda Malatya'nın ihtiyaçlarının İnönü tarafından tespit edildiği anlaşılır.¹⁴

İsmet İnönü'nün Başbakanlığı döneminde Malatya'ya yaptığı ikinci ziyaret Fırat nehri üzerine yapılan ve Malatya ile Elazığ'ı birbirine bağlayan İsmetpaşa (Kömürhan) köprüsünün açılış töreni vesilesiyle oldu. Başbakanın köprü açılışı sonrasında Malatya'ya geleceğinin duyulması üzerine şehirde hazırlıklar başladı ve şehrin çeşitli yerlerine üzerlerinde “*Hoş geldiniz Ünlü Paşamız*” yazılı 40 tane zafer takı inşa edildi.¹⁵

Başbakan İnönü 6 Ekim (1932) günü kendi adı verilen köprü'nün açılış törenini yaptı ve ardından özel trenle Malatya'ya hareket etti. Saat 15:00 sularında Malatya'ya varan İnönü sayıları 10 bini bulan bir halk kitlesi tarafından istasyonda alkışlarla karşılandı ve bir asker kıtası ile öğrenciler tarafından karşılama töreni yapıldı. Başbakan karşılama töreninin ardından sırasıyla Hükümet konağı, Belediye ve CHP'yi ziyaret etti¹⁶ ve akşam Belediyenin kendisi şerefine verdiği ziyafete katıldı. Malatya milletvekillerinden Mahmut Nedim Zabcı'nın da hazır bulunduğu bu ziyafetin ardından bir konuşma yapan Başbakan İnönü birkaç gün Malatya'da olacağını ve bu fırsattan istifade edip incelemelerde bulunarak sorunlara ve ihtiyaçlara yakından temas edeceğini belirtti ve konuşmasını “...ızdırıp ve

---

¹³ **Malatya**, 13 Eylül 1928.

¹⁴ İnönü, a.g.e., ss. 98-99.

¹⁵ **Cumhuriyet**, 4 Teşrinievvel 1932; Göğebakan, a.g.e., s. 36.

¹⁶ **Cumhuriyet**, 6 Teşrinievvel 1932.

ihtiyaçlarla uğraşmak her noktada bizim hayatımızı doldurur” sözleriyle tamamladı.¹⁷ 7 Ekim (1932) günü kışla ve orta mektebi ziyaret eden İnönü, orta mektep salonunda açılan halı, deri ve pamuklu mensucat sergisini gezdi. Daha sonra Belediyeye giderek şehir sorunları ve eğitim işleri hakkında bilgiler aldıktan sonra Gündüzbey’e¹⁸ giderek köylülerle görüştü. Daha sonra Vali konağına geçen ve Malatya’nın su işleriyle ilgili bilgiler alan Başbakan akşam CHP il teşkilatı tarafından kendisi şerefine halkevinde verilen ziyafete katıldı.¹⁹

8 Ekim (1932) sabahı Malatya ilçelerinden Akçadağ’a giden Başbakan ilçe hükümet binası önünde halk ve memurlar tarafından karşılandı. Akçadağ ziyareti çerçevesinde Sultansuyu Harası’nda incelemelerde bulunan İnönü ayrıca köylülerin dileklerini dinledi ve sorunların çözüleceğini belirtti.²⁰ Öğleden sonra Malatya’ya dönen Başbakan akşam Malatya Ticaret Odası tarafından halkevinde kendisi şerefine verilen ziyafete katıldı. Malatya hükümet konağı ve hapisane inşaatları hakkında görüşmeler yapan ve bu vb ihtiyaçların giderileceğini belirten Başbakan 9 Ekim (1932) sabahı asker ve polis kıtalarının selam töreni ile birlikte Malatya’dan ayrıldı ve o yıllarda adet olduğu üzere Malatya milletvekilleri, Vali, Belediye ve CHP il Başkanı Başbakan İnönü’ye il sınırına kadar eşlik ettiler.²¹

4.2.2. Cumhurbaşkanı İnönü’nün Malatya Gezileri

İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı yıllarında da Malatya’yı birçok kez ziyaret etti ve hemşehrileriyle görüşme fırsatını bularak kentin sorunlarına yakından temas etti. Cumhurbaşkanlığı sırasında -tespit edildiği kadarıyla- beş defa Malatya’yı ziyaret eden İnönü’nün bu gezileri genelde günübirlik oldu. Bu dönemde Malatya’ya ilk gezisini 1939 yılında yapan İnönü, 27 Aralık 1939 sabahı özel treniyle Malatya’ya geldi ve istasyonda Vali, Milletvekilleri, Belediye, CHP ve Halkevi Başkanları, askerler, öğrenciler, esnaf cemiyetleri mensupları ve havanın soğuk olmasına rağmen çevre köylerden de gelen vatandaşların katılımıyla sayıları 10 bini bulan kalabalık bir

¹⁷ **Cumhuriyet**, 7 Teşrinievvel 1932.

¹⁸ O yıllarda İsmetpaşa bucağına bağlı bir köy olan Gündüzbey şimdilerde Yeşilyurt ilçesine bağlı bir beldedir.

¹⁹ **Cumhuriyet**, 8 Teşrinievvel 1932.

²⁰ **Cumhuriyet**, 8 Teşrinievvel 1932.

²¹ **Cumhuriyet**, 9 Teşrinievvel 1932.

halk kitlesi tarafından karşılandı. İnönü'nün geçtiği yollar üzerinde yüzlerce kurbanın kesildiği bu karşılama töreninin ardından Hükümet konağı ve Belediye ziyaret edildi. Daha sonra Gazi ilkokulunu ve liseyi ziyaret eden Cumhurbaşkanı parti binasında CHP'lilerle ve halkla görüşerek Malatya'nın sorunları üzerinde durdu. Gezi programı dahilinde Bez ve İplik Fabrikasını da gezen İnönü fabrika müdüründen gerekli bilgileri aldıktan sonra tekrar Belediyeye döndü ve burada öğle yemeğine katıldıktan sonra saat 16:00 civarında Malatya'dan ayrıldı.²²

Cumhurbaşkanı İnönü 1941 yılı Şubat ayında Doğu Anadolu'ya yaptığı gezi dönüşünde Malatya'ya da uğradı. Sağlık ve İktisat Bakanlarıyla beraber Malatya'ya uğrayan ve yapımı süren Memleket (Devlet) Hastanesi ile birlikte Hükümet konağını ve Belediye binasını gezen İnönü, Bez ve İplik Fabrikasında da incelemelerde bulundu ve Malatya'da çok kısa bir süre kaldıktan sonra ayrıldı.²³

Cumhurbaşkanı İnönü'nün çok partili siyasi hayata geçişten sonra Malatya'ya yaptığı ilk gezi 12 Ekim 1946 Cumartesi günü oldu. Güneydoğu Anadolu bölgesine geziye çıkan Cumhurbaşkanı 12 Ekim (1946) günü saat 15:45'de Malatya'ya ulaştı. Malatya'ya gelmeden önce Doğanşehir'de Malatya Valisi Ahmet Kımık, bazı milletvekilleri, CHP Bölge Müfettişi Cemal Karamuğla, Malatya Belediye Başkanı Sait Fırat ve CHP Malatya il Başkanı Lütfi Sayman tarafından karşılanan ve bu isimlerle birlikte Malatya'ya gelen İnönü her gelişinde olduğu gibi çok büyük bir halk kitlesi arasında ilk olarak Kız ve Erkek Sanat Enstitülerini ziyaret etti. CHP, Belediye ve Hükümet konağını da ziyaret eden Cumhurbaşkanı daha sonra Malatya'ya her gelişinde olduğu gibi amcasının oğlu Tevfik Temelli'nin²⁴ evini ziyaret etti. Bu sırada yağışlı havaya rağmen caddeleri dolduran binlerce halkın "*Yaşasın İnönü*", "*Yaşasın Altı Ok*" şeklindeki tezahüratlarına Cumhurbaşkanı da karşılık vererek kendisine karşı gösterilen ilgiye kayıtsız kalmadığını gösterdi. Akşam Belediye tarafından Mensucat Fabrikasında verilen ziyafete katılan ve Malatya'nın çeşitli sorunları üzerinde ilgililerle görüşmelerde bulunan İnönü, Akçadağ Köy Enstitüsü ve Sultansuyu Harası müdürleriyle de görüştüktan sonra saat 23:00 sularında Sivas'a hareket etmek üzere Malatya'dan ayrıldı.²⁵

²² **Fırat**, 29 Birincikanun 1939.

²³ **Fırat**, 7 Şubat 1941.

²⁴ Tevfik Temelli Malatya Belediye Başkanlığı (1934-1939) ve Malatya milletvekilliği (7. ve 8. Dönem) yapmıştır.

²⁵ **Fırat**, 15 Ekim 1946.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı yıllarında memleketi Malatya'ya yaptığı bir sonraki ziyaret 24 Şubat 1948 Salı günü oldu. Bu dönemde Adana'da meydana gelen sel felaketi nedeniyle bu bölgeye bir inceleme gezisi düzenleyen Cumhurbaşkanı İnönü Doğu Anadolu illerini de içine alan bu gezi kapsamında Malatya'ya da uğradı. 24 Şubat (1948) sabahı eşi Mevhibe İnönü'nün yanı sıra aralarında Nihat Erim'in de²⁶ bulunduğu bazı CHP'li milletvekilleri ve Genel Sekreteri Cemal Yeşil ile birlikte Malatya'ya gelen İnönü, istasyonda Malatya Valisi Ahmet Kınık, CHP ve DP il Başkanları ile her iki parti mensupları başta olmak üzere bürokratlar ve kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılandı. Karşılamanın ardından her zaman olduğu gibi Hükümet konağını ve Tevfik Temelli'nin evini ziyaret eden Cumhurbaşkanı daha sonra Belediyeyi, ilde bulunan fabrikaları, liseyi, sanat enstitüsünü ve hastaneyi ziyaret ederek incelemelerde bulundu. Yine İnönü'nün Malatya'ya her gelişinde olduğu gibi akşam Belediye tarafından Mensucat Fabrikasında Cumhurbaşkanının şerefine bir ziyafet verildi ve bu ziyafetin ardından Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet saat 22:00 sularında yine tören eşliğinde Malatya'dan ayrıldı.²⁷

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı sıfatıyla memleketi ve seçim bölgesi Malatya'ya yaptığı son ziyaret 1950 genel seçimleri sürecinde 30 Mart 1950 Perşembe günü yaptığı propaganda gezisi oldu. 30 Mart (1950) sabahı her gelişinde olduğu gibi büyük bir kalabalık tarafından coşkun tezahüratlarla karşılanan İsmet İnönü doğrudan CHP binasına giderek saat 11:00 sularında burada toplanmış olan halka seçim nutkunu söyledi. Bu nutukta ülkede demokratik prensiplerin yerleşmesinin gerekliliğine ve özellikle yayınlamış olduğu 12 Temmuz Beyannameğine değinen Cumhurbaşkanı İnönü konuşmasında Malatyalı hemşehrilerini “...Eğer bizim demokratik cereyanımız şiddet politikacılarının hâkim olması neticesini verirse, bu yüzden memleketin başına gelecek olan fena şeylerin ölçüsü ve hesabı yoktur (...)memleketi, şiddet politikasına düşmekten korumalısınız”

---

²⁶ Nihat Erim bu gezi hakkında günlüğüne şu notu düşmüştür: “...Biz (Malatya'ya) geldiğimiz zaman günün en çok konuşulan meselesi şu idi: Atatürk ile bir genç delikanlıyı yan yana Atatürk'ün cumhuriyeti gençliğe emanet edişini canlandıran heykelinde gencin çıplak ve her şeyinin meydana oluşu memnuniyetsizlik doğurmuş. 'Oradan çoluk çocuk geçiyor. Bu doğru değildir' diyorlarmış. Mesele İnönü'ye anlatıldı. O herkesin fikrini sordu. Bize de sordu. Neticede gencin tenasül aletinin bir tunç yaprakla örtülmesini söyledi. Esasen yaprak da hazırmış. Dönüşte Malatya'ya uğradık. Heykeli gördük. Malatyalılarla konuştuk. Dedikodu bitmiş. Herkes memnun!...” Bkz. Erim, a.g.e., s. 255.

²⁷ **Fırat**, 25 Şubat 1948.

diyerek uyardı. Seçim nutkunun ardından başta CHP Malatya il ve ilçe Başkanları olmak üzere il ve ilçe idare kurullarına mensup partililerle görüşmeler yapan İnönü, İsmetpaşa ve Gündüzbey'i ziyaret ettikten sonra babası Hacı Reşit Bey ile oğlu İzzet'in kabrini ziyaret ederek Malatya'dan ayrıldı.²⁸

---

²⁸ **Fırat**, 30 Mart 1950; **Fırat**, 31 Mart 1950; **Gayret**, 30 Mart 1950; **Gayret**, 31 Mart 1950; İlhan Turan (Hazırlayan), **İsmet İnönü ve Tek Dereceli İlk Seçimler (1946-1950-1954-1957) Üzerine Seçmeler**, İnönü Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, ss. 43-44.

SONUÇ

CHP'nin 1923-1950 yılları arasındaki 27 yıllık iktidarı süresince ülke çapında oluşturduğu örgütlenmenin bir ayağını oluşturan CHP Malatya teşkilatının genel bir tablosunun verilmeye çalışıldığı bu çalışmayla tek parti dönemi CHP'sinin yerel yapılanmasının bir örneği verildi. Malatya'da 1925 yılı ortalarından itibaren oluşturulmaya başlanan CHP teşkilatı ilk yıllarından itibaren insan kaynağını ve temelini büyük ölçüde 1919-1922 yılları arasında Milli Mücadele'ye destek veren ve özellikle o yıllarda Malatya'daki Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinde aktif görevler yapan kişilere dayandırdı. Bu ilişki o kadar köklü oldu ki 1950 yılında CHP iktidarı kaybederken CHP Malatya teşkilatında hâlâ Milli Mücadele yıllarında görev almış ve 1925'te Malatya'da partinin kuruluş çalışmalarına katılmış isimler üst düzey görevlerde bulunmaktaydı.

CHP Malatya'da tüm ilçeleri de içine alacak şekilde örgütlenmesini ancak 1946 yılında tamamladı. Partinin merkezde kuruluş tarihinin ne kadar gerilere dayandığı düşünülürse 1946 tarihi aslında Malatya'daki CHP örgütlenmesinin kitleleşmekte zorlandığını ve insan kaynağı açısından da sorun çektiğini göstermektedir. Malatya'da partiye kayıtlı üye sayısının uzun yıllar boyunca Türkiye sıralamasında hep sonlarda yer alması da bu durumu destekleyecek önemli bir veridir.

Malatya merkez parti teşkilatı daima birkaç isim değişikliği dışında hep aynı isimlerin idare kurullarında yer almasından ibaret oldu. 1950 yılına kadar siyasi basamakları yükselmek isteyenler için parti il teşkilatlarının idare kurullarında yer almak, halkevinde yöneticilik yapmak vb CHP yerel kademelerinde görev yapmak zorunlu bir süreç olarak görülmüş ve bu süreçte amaç bir an önce nihai hedefe yükselmek olmuştur. Bu nihai hedef kimi zaman milletvekilliği, kimi zaman Malatya Belediye Başkanlığıdır. Ancak bu durum parti teşkilatında görevli kişinin basamak gördüğü o görev sırasında verimli çalışmasını ve siyaseti halk için ve halkın yararına yapmaktan uzaklaşmasını doğuran bir etken olmuştur.

Uzun yıllar iktidarda muhalefetsiz olmanın sadece Ankara’da değil CHP’nin yerel teşkilatlarında da çeşitli suiistimaller doğurduğu CHP Malatya teşkilatı örneğinde görülmektedir. Sadece merkez parti teşkilatı ile sınırlı kalmayıp ilçe teşkilatlarında da görülen bu suiistimaller özellikle çok partili siyasi hayata geçişle birlikte Malatya’da da seslerin yükselmesi sonucu ortaya çıktı. Bu durumun diğer bir nedeni de uzun yıllar aynı isimlerin Malatya parti teşkilatında yer almasıdır.

CHP Malatya teşkilatı üye profiline bakıldığında gerek merkezde gerekse ilçelerde eşraf ve tüccarların ağırlığı oluşturduğu söylenebilir. CHP’nin genel taşra yapılanması içinde geçen bu klasik ayırım Malatya parti örgütüne de uymaktadır.

CHP Malatya teşkilatının önemli kollarından biri olan halkevi ve Malatya’ya sağladığı faydalar ise bir hayli fazladır. Her ne kadar rahat çalışma ortamına ve ayrı binaya bir türlü kavuşamamış olsa da Malatya Halkevi 1932-1950 yılları arasında o yıllar için -görece- geri kalmış Malatya’da büyük bir boşluğu doldurdu ve özellikle kadınların sosyal hayata katılmasında ve bilinçlenmesinde büyük katkılar sağladı. Kadınların da erkeklerin yanında birey olarak bulunduğu ve aile hayatının temelinde yer aldıkları halkevi tarafından düzenlenen çeşitli kurslar ve konferanslarla kadınlara anlatılmaya ve benimsetilmeye çalışıldı ve başarılı da olundu. Kuşkusuz Malatya Halkevi sınırlı imkânlarına rağmen yaptığı çalışmalarla birçok açıdan 1930’lu ve 1940’lı yılların Malatyasında ve Malatya halkında izler bıraktı.

Malatya 1923-1950 yılları arasında CHP’nin yanı sıra SCF ve DP ile de tanıştı. SCF Malatya teşkilatı CHP teşkilatı karşısında tutunamazken, DP Malatya teşkilatı İsmet İnönü’nün Malatya’daki hakimiyetini kıramadı. Bu iki partinin Malatya’daki karşılıklı biçimleri ülke genelinden farklı olmadığı gibi 1945 sonrası süreçte demokrasiye geçiş yine ülke çapında olduğu gibi Malatya’da da bir hayli sancılı oldu. Bu durum 1946 seçimlerinde Malatya’da meydana gelen ve CHP il teşkilatının direkt içerisinde olduğu seçim yolsuzluklarında görüldüğü gibi DP iktidarına paralel yeni Malatya Valisinin hareket ve uygulamalarında da ortaya çıktı.

Son olarak siyasal bilinç oluşturma ve demokrasiyi halka benimsetme yolundaki bütün eksikliklerine rağmen tek partili yılların CHP Malatya teşkilatı -her dönem kendisini hissettiren İnönü faktörüne ek olarak- çok partili siyasi yaşamın başlangıcından 1980 darbesine kadar geçen süreçte Malatya’nın CHP kalesi olarak kalmasının zeminini hazırlamıştır.

KAYNAKLAR

I) ARŞİVLER

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı

- Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu
- Muamelat Genel Müdürlüğü Kataloğu

II) RESMİ YAYINLAR

CHP 1936 İl Kongreleri, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.

CHP Broşürü.

CHP Altıncı Büyük Kurultayına Sunulan Vilayet Kongreleri Dilekleri Hülâsası, Çankaya Matbaası, Ankara, 1943.

CHP 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, Ulus Basımevi, Ankara, 1941.

CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.

C.H.P. 25 Yıl, Ankara, 1948.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, TBMM Matbaası, Ankara, 1927.

Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya, Malatya Vilayeti CHP Başkanlığı, Malatya, 1938.

Malatya CHP İl İdare Kurulunun Başbakana Verdiği Muhtıra, Güven Matbaası, Malatya, 1952.

T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, Cilt:1 24 Nisan 1336 (1920)-21 Şubat 1336 (1921), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.

T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, Cilt: IV 2 Mart 1339 (1923)-25 Teşrinievvel 1934, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927.

XVIII Malatya, Halkevi Neşriyatı, 1941.

Özgür Yücel Yakar ve diğerleri. **Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleri ile Malatya**, Malatya Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, Malatya, 2004.

III) SÜRELİ YAYINLAR

Gazeteler

Cumhuriyet

Fırat

Gayret

Malatya

Malatya Postası

Ünal

Vicdan

Yeni Malatya

Dergiler

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Akçadağ Köy Enstitüsü Dergisi

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Derme

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

Tarih ve Toplum

Toplumsal Tarih

IV) KİTAP ve MAKALELER

AKANDERE, Osman. **Millî Şef Dönemi Çok-Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.

AKALIN, Muzaffer. **Bir Olayın Hikâyesi**, İstanbul, 1961.

AKBIYIK, Yaşar. **Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

AKŞİN, Sina. **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976.

ARIBURNU, Kemal. **Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal. **Nutuk-Söylev**, Cilt: I, TTK Yayınları, Ankara, 1999.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1991.

AYDIN, Mesut. **Atatürk ve Malatya**, Malatya, 2006.

AYDIN, Mesut. "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin Yeniden Yapılandırılması ve Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Teşkiline Dair Bir Belge", **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, 1996.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1920-1922)**, Cilt: III, Ankara, 2004.

BAYKAL, Bekir Sıtkı. **Heyet-i Temsiliye Kararları**, TTK Yayınları, Ankara, 1989.

BARUTÇU, Faik Ahmet. **Siyasî Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.

BAŞAR, Ahmet Hamdi. **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Tan Matbaası, İstanbul, 1945.

BİLÂ, Hikmet. **CHP 1919-1999**, Doğan Kitap, İstanbul, 1999.

BİRİNCİ, Ali. **Hürriyet ve İtilâf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990.

CENGİZ, Mehmet Ali. **İstiklâlimize Kan Veren Malatyalılar "Pala Çavuş"**, Malatya, 1989.

CENGİZ, Mehmet Ali. **Mondros'tan Cumhuriyet'e Malatya**, Malatya, 2000.

Celâl Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri 1946-1950-1954, (Der. Özel Şahingiray), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.

- ÇEÇEN, Anıl. **Atatürk'ün Kültür Kurumları Halkevleri**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
- ÇEVİK, Zeki. **Millî Mücadele'de "Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na" Geçiş (1918-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.
- ÇOKER, Fahri. **Türk Parlamento Tarihi**, Cilt: 2 (TBMM IV. Dönem 1931-1935), TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- DEMİREL, Yücel ve Osman Zeki Konur. **CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- DERİN, Haldun. **Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1951)**, (Haz. Cemil Koçak), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.
- DURAN, Tülay. "Müdafaai Hukuk Örgütlerinin Yeniden Güçlendirilmesi ve Düzenlenmesi", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 32, Aralık 1987.
- DURSUN, Tuncay. **Tek Parti Dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- DURU, Orhan. **Amerikan Gizli Belgeriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- EMİROĞLU, Kudret. **Anadolu'da Devrim Günleri II. Meşrutiyet'in İlanı**, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.
- ERDEHA, Kâmil. **Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
- ERİM, Nihat. **Günlükler 1925-1979**, Cilt: 1, YKY, İstanbul, 2005.
- EROĞLU, Hamza. **Türk İnkılâp Tarihi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1990.
- GEBEŞ, H. Avni. **Atatürk Devrimlerinin En Büyük Savunucusu İsmet İnönü İçin Anılarım**, İstanbul, 1984.
- GOLOĞLU, Mahmut. **Sivas Kongresi**, Ankara, 1969.
- GOLOĞLU, Mahmut. **Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- GÖĞEBAKAN, Gökür. **Fotoğraflarla Geçmişte Malatya**, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, 2004.
- GÖĞEM, Ziya. **Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ Akmansü**, Cilt: 1, İstanbul, 1954.
- GÖYÜNÇ, Nejat. **Malatya'dan Görüş**, İstanbul, 1985.

- GÜNEŞ, İhsan. **Türk Parlamento Tarihi**, Cilt: 2 (TBMM V. Dönem 1935-1939), TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2001.
- GÜNEŞ, Günver. “Serbest Cumhuriyet Fırkası Döneminde Türk Ocakları ve Siyaset”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 65, Mayıs 1999.
- GÜNGÖR, Necati. **Annem Babam Malatya**, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2005.
- IŞIK, Adnan. **Malatya 1830-1919**, İstanbul, 1998.
- İngiliz Devlet Arşivi Gizli Belgeleri Türkiye'nin Parçalanması ve İngiliz Politikası (1900-1920)**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005.
- İNAN, Arı. **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, TTK Yayınları, Ankara, 1996.
- İNÖNÜ, İsmet. **Defterler (1919-1973)**, (Haz. Ahmet Demirel), Cilt 1, YKY, İstanbul, 2001.
- KABASAKAL, Mehmet. **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991.
- KALAFAT, Yaşar. **Bir Ayaklanmanın Anatomisi Şeyh Sait**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.
- KANSU, Aykut. **1908 Devrimi**, (çev. Ayda Erbal), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- KANSU, Mazhar Müfit. **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt: I, TTK Yayınları, Ankara, 1988.
- KAPLAN, Leyla. **Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.
- KARABEKİR, Kâzım. **İstiklâl Harbimiz**, Cilt: 1, YKY, İstanbul, 2008.
- KARABEKİR, Kâzım. **Paşaların Kavgası İnkılap Hareketlerimiz**, (Yayına Haz: Faruk Özerengin), Emre Yayınları, İstanbul, 2005.
- KARAGÖZ, Mehmet. “Cumhuriyet'in Modernleşme Sürecinde ‘Malatya’ (1930-1938) ‘Bir Seyyahın Notları Vesilesiyle’ ”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 1, 2008.
- KARAÖMERLİOĞLU, M. Asım. “Tek Parti Döneminde Halkçılık”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce**, Cilt: 2 **Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- KARPAT, Kemal H. **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, Afa Yayınları, İstanbul, 1996.

- KISACIK, Raşit. **Cumhuriyet'ten Bu Yana Malatya Olayları**, Malatya, 2006.
- KOÇAK, Cemil. **Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- KOÇAK, Cemil. **Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)**, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- KOÇAK, Cemil. "Tek-Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nde Parti Müfettişliği", **Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan**, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul, 1992.
- Lohanizade M. Nurettin, **Gaziantep Savunması**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1989.
- MAKAL, Tahir Kutsi. "Battal Gazi'den... Hasan Bey'e...", **İnönü Üniversitesi III. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler**, (Yayıma Haz: Mehmet Yardımcı-Tahir Kutsi Makal), Malatya, 19-21 Ekim 1988.
- MAKAL, Tahir Kutsi. "Malatya'nın İlk Belediye Başkanı Hasan Bey Hakkında Bazı Tespitler", **İnönü Üniversitesi III. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler**, (Yayıma Haz: Mehmet Yardımcı-Tahir Kutsi Makal), Malatya, 19-21 Ekim 1988.
- ORBAY, Rauf. **Siyasî Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005.
- ÖKE, Mim Kemal. **İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E. W. C. Noel'in Faaliyetleri (1919)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.
- ÖKTE, Ertuğrul Zekâi. **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri**, Cilt: 1 (1922-1931), Tarihi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÖNDER, Mehmet. **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1993.
- ÖZ, Esat. **Türkiye'de Tek-Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.
- ÖZÇELİK, İsmail. **Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa (30 Ekim 1918-11 Temmuz 1920)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- ÖZKAYA, Yücel. "Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VI, Sayı: 10, Kasım 1987.
- ÖZTÜRK, Kâzım. **Türk Parlamento Tarihi**, Cilt: 3 (TBMM III. Dönem), TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

- PEKÖZ, Mustafa. **Türkiye’de Sistem Partileri I 1923’ten 2004’e CHP’nin İdeolojik Politik Tarihi**, Gün Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- SARAL, Ahmet Hulki. **Türk İstiklâl Harbi Güney Cephesi**, Cilt: IV, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara, 1966.
- SÜRMEİLİ, Serpil. **Milli Mücadele’de Tekâlif-i Milliye Emirleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.
- ŞAHHÜSEYİNOĞLU, H. Nedim. **Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben**, Ankara, 2005.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet. “Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik ve Beraberlik Mitingleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XI, Sayı 32, Temmuz 1995.
- ŞİMŞEK, Sefa. **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.
- ŞİMŞİR, Bilâl N. **British Documents on Atatürk (1919-1938)**, Volume 1 April 1919-March 1920, TTK Yayınları, Ankara, 1973.
- TEKBEN, Şerif. **Canlandırılacak Köy Yolunda**, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2005.
- TEZEL, Yahya Sezai. **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.
- TEZİÇ, Erdoğan. **100 Soruda Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye’de Partiler)**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976.
- TOKER, Metin. **Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973 Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.
- TOROS, Taha. “Mustafa Kemal İle Hacı Kaya (Sebati Duman: 1877-1955) Arasında İlginç Telgraflar”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 92, Ağustos 1991.
- TUNAYA, Tarık Zafer. **Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)**, İstanbul, 1952
- TUNAYA, Tarık Zafer. **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Cilt: II, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- TUNCER, Erol. **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, TESAV Yayınları, Ankara, 2003.
- TUNÇAY, Mete. **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

- TUNÇAY, Mete. “Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1950)”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:8, İletişim Yayınları.
- TUNÇAY, Mete. “CHF’nın 1927 Kurultayının Öncesinde Toplanan İl Kongreleri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXXVI, Atatürk Özel Sayısı, 1981.
- TURAN, Ali Eşref. **Türkiye’de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.
- TURAN, İlhan (Haz). **İsmet İnönü ve Tek Dereceli İlk Seçimler (1946-1950-1954-1957) Üzerine Seçmeler**, İnönü Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.
- TÜRKER, Hasan. **Türk Devrimi ve Basın 1922-1925**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000.
- URAN, Hilmi. **Hatıralarım**, Ankara, 1959.
- UYAR, Hakkı. **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999.
- UYAR, Hakkı. **1923’ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, TÜSES Yayınları, İstanbul, 2000.
- UYAR, Hakkı. “Tek Parti Döneminde Seçimler”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 64, Nisan 1999.
- ÜSTE, Rabia Bahar. **Tek Partili Dönemde Yerel Seçimler 1930-1934-1938-1942**, DEÜ Yayınları, İzmir, 2006.
- ÜSTEL, Füsun. **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet. **İlk Meclis ve Millî Mücadele’de Anadolu**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- YALÇINKAYA, Ekrem. **Muhtasar Malatya Tarih ve Coğrafyası**, İstanbul, 1940.
- YETKİN, Çetin. **Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983.
- YULARKIRAN, Cevdet Y. (Yayınlayan), **Reşit Paşa’nın Hatıraları**, Tan Matbaası, İstanbul, 1939.
- Yunus Nadi. **Ali Galip Hâdisesi**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.
- YÜCEL, M. Serhan. **Türkiye’nin Siyasal Partileri (1859-2005)**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.

Yücel Özkaya ve diğeri. **Milli Mücadele Tarihi Makaleler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

YÜKSELİMAN, Nihan. **Parti Devlet Bütünleşmesi**, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002.

V) TEZLER

ADITATAR, Funda. **Malatya Şehrinin Esnaf Teşkilatı (1908-1950)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1996.

ARSLAN, Aslı. **Türkiye’de Tabii Afetler (1923-1950)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2003

ERDOĞAN, Melda. **1923 Seçimleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2000.

OYMAK, İskender. **XX. Yüzyıl Malatya Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1997.

PEKDOĞAN, Celâl. **Milli Mücadelede Malatya ve Çevresi (Demografik, İdarî, Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Açidan) 1918-1922**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1992.

SAYIN, Hüdaî. **Malatya’da Siyasal Seçkinler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1996.

VI) ANSİKLOPEDİLER

Yurt Ansiklopedisi

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi

VII) İNTERNET SİTELERİ

YALVAÇ, Celal. “Mütareke Yıllarında Malatya’ya Bir Telgraf”,

<http://www.malatyahaber.com/haberler/templates/malatya.asp?articleid=3579&zoneid=9&y=24> (30.03.2008)

YALVAÇ, Celal. “Atatürk Evi’nin Öyküsü”,

<http://www.malatyahaber.com/haberler/templates/malatya.asp?articleid=2163&zoneid=9&y=24> (30.03.2008)

<http://www.demirci.gov.tr/modules/ethemakinci1/2.JPG> (24 Ocak 2008)

EKLER

